

Vzhodnoazijske
zbirke v Sloveniji

KNJIŽNA ZBIRKA

**KNJIŽNA ZBIRKA
VZHODNOAZIJSKE ZBIRKE
V SLOVENIJI**

ISSN 2784-7713

e-ISSN ISSN 2784-7721

ŠTEVILKA 1

GLAVNA UREDNICA

Nataša Vampelj Suhadolnik

UREDNIŠKI ODBOR

Helena Motoh

Nataša Vampelj Suhadolnik

Maja Veselič

PODOBE IZ DALJNIH DEŽEL

*Stare vzhodnoazijske
razglednice v slovenskih
javnih zbirkah*

Uredili

Chikako Shigemori Bučar

in **Maja Veselič**

PODOBE IZ DALJNIH DEŽEL

STARE VZHODNOAZIJSKE RAZGLEDNICE
V SLOVENSKIH JAVNIH ZBIRKAH

UREDNICI

Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič

RECENZENTA

Martina Bofulin in Andrej Bekeš

PREVOD POVZETKA

Chikako Shigemori Bučar

LEKTOR

Rok Janežič

TEHNIČNA UREDNICA

Tina Berdajs

ZALOŽILA

Znanstvena založba Filozofske fakultete
Univerze v Ljubljani

IZDAL

Oddelek za azijske študije

ZA ZALOŽBO

Mojca Schlamberger Brezar,
dekanja Filozofske fakultete

OBLIKOVANJE IN PRELOM

Liana Saje Wang

Tisk

Birografika Bori, d. o. o.

Ljubljana, 2021

Prva izdaja.

Naklada

300 izvodov

Cena

24,90 EUR

To delo je ponujeno pod licenco

Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca (izjema so fotografije).

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (except photographs).

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/>

DOI: 10.4312/ 9789610605454

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije v okviru Javnega razpisa za sofinanciranje izdajanja znanstvenih monografij.

Knjiga je nastala v okviru projekta *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji: vpetost slovenskega prostora v globalno izmenjavo predmetov in idej z Vzhodno Azijo (2018–2021)* (št. J7-9429), ki ga iz državnega proračuna financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

COBISS.SI-ID=87534339

ISBN 978-961-06-0549-2

E-knjiga

COBISS.SI-ID= 87304707

ISBN 978-961-06-0545-4 (PDF)

Kazalo

- 7 **Predgovor**
— Nataša Vampelj Suhadolnik
- 9 Seznam uporabljenih kratic
- 11 **Uvod**
— Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič
- 15 **Vzhodna Azija in stiki s slovenskimi deželami na pragu 20. stoletja**
— Nataša Vampelj Suhadolnik
- 45 **Vzhodnoazijske razglednice kot komunikacijski medij in zbirateljski predmet**
— Chikako Shigemori Bučar, Maja Veselič in Alja Filip
- 69 **Najstarejše vzhodnoazijske razglednice v slovenskih zbirkah**
— Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič
- 85 **Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča**
Zbiranje razglednic med avstro-ogrskimi pomorščaki
— Bogdana Marinac
- 111 **Ustvarjanje predstav o svetu in sebi**
Fotografije, razglednice in akvareli s poti Alme M. Karlin okoli sveta
— Barbara Trnovec
- 125 **Podobe Vzhodne Azije**
Tematska analiza razglednic iz albuma Ivana Koršiča in Zbirke Alme Karlin
— Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič
- 213 Povzetek
215 Summary
217 Viri in literatura
225 Glosar strokovnih izrazov in krajevnih imen
233 Glosar starih krajevnih imen
235 O avtoricah
237 Imensko kazalo

Predgovor

Pred vami je prva knjiga iz nove knjižne zbirke *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji* (VAZ), ki smo jo v okviru projekta *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji: vpetost slovenskega prostora v globalno izmenjavo predmetov in idej z Vzhodno Azijo* (2018–2021) (št. J7-9429) ustanovili pri Znanstveni založbi Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Knjižna zbirka je nastala z namenom, da slovenskim bralkam in bralcem prek raznovrstnih predmetov iz Vzhodne Azije, ki jih hranijo slovenski muzeji in druge javne institucije, približa različne vidike vzhodnoazijskih družb in kultur. Predmete so v naše kraje večinoma zanesli pomorščaki, misijonarji, popotniki in drugi, ki jih je na prelomu 19. in 20. stoletja pot zanesla v Vzhodno Azijo. V drugi polovici 19. stoletja je avstro-ogrska monarhija vzpostavila diplomatske stike z deželami v Vzhodni Aziji in začrtala bolj jasne trgovske povezave, kar je tudi prebivalcem in prebivalkam slovenskega etničnega ozemlja odpiralo vrata v Vzhodno Azijo. Tam so naleteli na raznovrstne predmete, ki so se jim zdeli nenavadni, estetsko privlačni ali zgovorni v prikazu »eksotike« vzhodnoazijskih družb. Z njimi so obeležili spomin na svoje potovanje, hkrati pa prek njih želeli družini, sorodnikom, prijateljem in znancem prikazati različne vtise in bogate doživljaje. Nekateri so si ustvarili cele zbirke, ki so jih želeli predstaviti domači javnosti. S knjižno zbirko VAZ, ki vsebuje bogato vizualno gradivo, želimo predvsem vdihniti novo življenje številnim zanimivim predmetom, razkriti navdihujoče zgodbe in identiteto njihovih lastnikov ter prikazati kulturne stike med Slovenijo in Vzhodno Azijo.

Prva knjiga v tej zbirki, katere urednici sta Maja Veselič in Chikako Shigemori Bučar, je namenjena razglednicam iz Vzhodne Azije, ki so jih zbirali ali domov pošiljali pomorščaki in drugi popotniki. Pojav razglednic kot novega medija komunikacije v 19. stoletju se je še posebej razcvetel konec 19. in v prvih dveh desetletjih 20. stoletja, ko so razglednice postale moden zbirateljski predmet. Ta razcvet je bil tesno povezan z napredkom fotografije in tiskarske tehnologije, predvsem pa s širjenjem množičnega turizma, poštnih omrežij ter potreb po novih komunikacijskih načinih. V slovenskih muzejih in drugih institucijah so med različnimi tipi predmetov najštevilčnejše ravno razglednice, med katerimi še posebej izstopata zbirki razglednic svetovne popotnice Alme M. Karlin (1889–1950) ter avstro-ogrskega mornariškega superiorja Ivana Koršiča (1870–1941), ki je bil vnet zbiratelj razglednic.

V naslednjih knjižnih izdajah bodo podrobneje predstavljeni tudi drugi tipi predmetov iz različnih slovenskih muzejev, kot so fotografije, pahljače, keramika in porcelan, religijski predmeti, oblačila, numizmatika, slike, grafike, pohištvo in drugo. Posebej želimo izpostaviti izjemne posameznike in posameznice, ki so si upali nekaj več in večkrat v negotovih okoliščinah odpotovali v Vzhodno Azijo, predstaviti njihove navdihujoče zgodbe, približati zgodovinske okoliščine, ki so jim omogočile potovanja v Vzhodno Azijo, ter prikazati posamezne vidike zbirateljske kulture. S tem želimo slovenski javnosti približati vzhodnoazijske družbe ter spodbuditi sprejemanje in razumevanje različnosti svetovnih kultur.

Pričujoča knjižna zbirka je rezultat večletnega raziskovalnega dela, ki je sprva potekalo na Oddelku za azijske študije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, s finančno podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) v okviru zgoraj omenjenega projekta pa se je formaliziralo ter povežalo strokovnjakinje in strokovnjake na različnih področjih ter iz različnih institucij. Projekt smo v sodelovanju z Znanstveno-raziskovalnim središčem Koper in Slovenskim etnografskim muzejem koordinirali na Oddelku za azijske študije, pri projektu pa so sodelovali tudi Narodni muzej Slovenije, Pokrajinski muzej Celje in Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran. V okviru projekta smo identificirali kar 21 različnih zbirk vzhodnoazijskih predmetov v slovenskih muzejih, pet večjih zbirk pa tudi podrobneje analizirali in digitalizirali. To so zbirka Alme M. Karlin, ki jo hrani Pokrajinski muzej Celje, zbirka predmetov iz Azije in Južne Amerike, ravno tako iz Pokrajinskega muzeja Celje, zbirka Ivana Skuška ml. iz Slovenskega etnografskega muzeja, zbirka vzhodnoazijske keramike iz Narodnega muzeja Slovenije in zbirka razglednic Ivana Koršiča iz Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran. V nadaljevanju bodo podrobneje raziskane tudi druge zbirke. Pomemben rezultat projekta je vzpostavitev podatkovne baze in spletne strani VAZ (vazcollections.si), ki prvič na nacionalni ravni povezuje vzhodnoazijske predmete iz različnih slovenskih muzejev in drugih institucij. Poleg podatkovne baze spletno stran dopolnjujejo različne kurirane vsebine v obliki blogovskih zapisov, galerij, dinamičnih predstavitev posameznih predmetov ter virtualnih razstav, v prihodnje pa bo portal nadgrajen tudi z drugimi multimedijskimi predstavitvami, kot so zvočni in videoposnetki ter 3D modeli, in s krajšimi videoprispevki.

V času nastajanja knjige smo pridobili še drugi projekt z naslovom *Osiroteli predmeti: obravnava vzhodnoazijskih predmetov izven organiziranih zbirateljskih praks v slovenskem prostoru (2021–2024)* (št. J6-3133), ki ga ravno tako podpira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. V okviru tega projekta bo nadalje obravnavana zbirka predmetov iz Azije in Južne Amerike iz Pokrajinskega muzeja Celje, zbirka pomorščakov, ki jih hrani Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, ter vzhodnoazijski predmeti na slovenskih gradovih in dvorcih. Projekt je pod vodstvom Oddelka za azijske študije zasnovan v sodelovanju s Pokrajinskim muzejem Celje in Znanstveno-raziskovalnim središčem Koper, pri projektu pa sodeluje tudi Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran.

Ob tej priložnosti se vsem sodelujočim institucijam in pristojnim kustosom in kustosinjam zahvaljujem za odlično sodelovanje. Zahvaljujem se tudi vsem članicam in članu projekta *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji* za požrtvovalnost pri skupnem delu, zanimive in iskrive debate ter vztrajanje na naših spletnih srečanjih v zadnjih dveh letih.

Prijetno branje in zanimivo spoznavanje slovensko-vzhodnoazijske preteklosti in kulturnih stikov.

Nataša Vampelj Suhadolnik

Seznam uporabljenih kratic in okrajšav

NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica
PMC	Pokrajinski muzej Celje
PMSMP	Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran
ZIJ	Zapuščina Ivana Jagra
SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti
jp.	japonsko
kit.	kitajsko
kor.	korejsko
tv.	tajvansko

Uvod

Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič

V začetku 20. stoletja so razglednice obnorele velik del sveta. Novonastali komunikacijski medij, ki je privlačne podobe združeval s kratkimi sporočili, se je zazdel še posebej primeren za vse hitreje globalizirajoči se svet. Parniki so močno skrajšali čas plovbe ter privedli do vzpostavitve rednih potniških čezoceanskih ladijskih linij. Razmah železniškega omrežja je razdalje še skrajšal, nove prometne povezave pa so pospešile pretok ljudi, stvari in idej. Časniki in časopisi so prinašali novice z bližnjih in daljnih koncev sveta, telegraf pa je omogočil skoraj takojšnje posredovanje sporočila med pošiljateljem in prejemnikom, ki ga je zaznamovala skopa, na najbolj bistveno osredotočena komunikacija. Množični turizem je v razglednicah našel cenovno dostopen in vizualno mikaven spominek, ki je o vznemirljivih krajih in popotnih dogodivščinah pričal še dolgo po vrnitvi domov.

Čeprav se je svet v nekaj desetletjih močno skrčil, so geografsko in zlasti kulturno oddaljeni kraji ostali precejšnja eksotika. Mednje je za prebivalce slovenskih dežel gotovo sodila Vzhodna Azija, takrat imenovana Daljni vzhod. V primerjavi z zgodnejšimi obdobji je konec 19. in v prvih desetletjih 20. stoletja število ljudi, ki so iz slovenskih dežel odhajali na Kitajsko, Japonsko in v Korejo, močno poskočilo, a pot do tja je bila kljub temu velik finančni zalogaj. Zato ni presenetljivo, da so, razen redkih izjem, tisti, ki so v omenjenem obdobju potovali v vzhodnoazijske dežele, tja odhajali zaradi svojega dela. Med njimi močno prednjačijo mornarji avstro-ogrske vojne mornarice. Prav ti so domov prinesli ali poslali najstarejše vzhodnoazijske razglednice, ki jih danes najdemo v slovenskih muzejih in knjižnicah. V okviru projekta *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji* smo se lotili popisa dveh najobsežnejših zbirk, albuma vzhodnoazijskih razglednic Ivana Koršiča, ki je v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran, in razglednic, ki so del Zbirke Alme Karlin iz Pokrajinskega muzeja Celje. Prve so kuratu Ivanu Koršiču s svojih poti prinesli ali poslali pomorščaki različnih činov, ki so v Azijo na ladjah cesarske in kraljeve mornarice pluli v prvem desetletju 20. stoletja. Za strastnega zbiralca razglednic – v njegovi zapuščini je sedem albumov tematsko organiziranih razglednic – je bilo delovno mesto mornariškega duhovnika, ki je bil večino časa stacioniran v Puli, kjer je bila pomorska akademija, gotovo velika prednost, saj je prihajal v stik s številnimi mladimi mornarji, ki so nato pluli po svetu.

Vzhodnoazijske razglednice v Zbirki Alme Karlin so večinoma mlajše, saj jih je ta svetovna popotnica in pisateljica večino prinesla s svoje osemletne poti okrog sveta. Dobro leto in pol, ki ga je v letih 1922–1924 preživela v Vzhodni Aziji, je označila za najsrečnejši del svojega potovanja. Med približno 550 razglednicami z vsega sveta jih več kot 300 upodablja motive z Japonske, Kitajske, Koreje in Tajvana (slednjih v drugih naših zbirkah nismo našli), tako da gre za največjo zbirko starih vzhodnoazijskih razglednic pri nas. Posebej dragoceno je, da se je pretežno ohranila kot celota, čeprav se njene razglednice pojavljajo tudi v drugih institucijah.

Po zlati dobi razglednic, ki je trajala približno do konca prve svetovne vojne, je navdušenje nad njimi v Evropi precej zamrlo, medtem ko so na Kitajskem ostale popularne vse do začetka druge svetovne vojne, na Japonskem pa še dlje. V Sloveniji so sredi osemdesetih let 20. stoletja razglednice doživele preporod – tokrat kot predmet preučevanja kulturnih zgodovinarjev in etnologov. Toda vzhodnoazijske razglednice so ostale neopažene, dokler nista Nataša Vampelj Suhadolnik in Chikako Shigemori Bučar leta 2012 pričeli z beleženjem zbirk vzhodnoazijskih predmetov v slovenskih muzejih. V naslednjih letih je Chikako Shigemori Bučar objavila več analiz japonskih in korejskih razglednic, pridobitev projekta ARRS leta 2018 pa je omogočila, da so nekatere od njih že, druge pa še bodo stalno »razstavljene« na našem spletnem portalu vazcollections.si. V projektu, ki se je pravkar začel, načrtujemo nadaljnjo digitalizacijo zbirk pomorščakov iz PMSMP.

Pričujoča monografija tako ponuja prvo poglobljeno analizo starih vzhodnoazijskih razglednic knjižne dolžine. Čeprav se osredotoča na zgoraj omenjeni zbirki, prispevki avtoric razglednice in njuna prvotna lastnika postavljajo v širši kontekst zbiranja in preučevanja vzhodnoazijskih razglednic. Nataša Vampelj Suhadolnik v prvem poglavju predstavi prostor in čas, v katerem so razglednice nastale in bile uporabljene. Uspešna modernizacija Japonske in njen vse bolj ambiciozni imperializem na eni strani ter polkolonialni položaj Kitajske na drugi so obrnili zgodovinsko razmerje med državama ter ju postavili v zelo različen položaj v odnosu do evropskih in ameriške velesile, ki so od druge polovice 19. stoletja krepile svojo gospodarsko in vojaško, pa tudi kulturno premoč v Vzhodni Aziji. Medtem ko je Kitajska postala plen njihovih apetitov, je Japonska s pristopom »japonski duh, zahodno znanje« kmalu ujela korak z njimi in si leta 1895 kot kolonijo najprej priključila Tajvan, leta 1910 pa še Korejo. Avstro-Ogrska se je tekmi pridružila razmeroma pozno, ko je z odprtjem sueškega kanala pridobila nekaj prednosti in se pričela identificirati tudi kot pomorska sila. Ravno ta razvoj je omogočil intenzivnejše stike prebivalcev slovenskih dežel z Vzhodno Azijo. Kot v drugem poglavju pokažemo Chikako Shigemori Bučar, Maja Veselič in Alja Filip, so ta razmerja moči vplivala tudi na vidike, kot je razvoj modernega poštne sistema in založništva razglednic. S pomočjo primerov razglednic iz slovenskih zbirk na kratko orišemo zgodovinski razvoj vzhodnoazijskih razglednic, izpostavimo nekatere njihove posebnosti ter nazadnje povzamemo zbirateljske in komunikacijske prakse njihovih tukajšnjih uporabnikov.

Naslednja tri poglavja podrobneje predstavijo posamezne uporabnike razglednic. V poglavju o najstarejših vzhodnoazijskih razglednicah Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič obravnavava razglednice pomorščakov Jožefa Obereignerja »Pepona« in Frana Vilfana ter Ivana Jagra, ki je šel na Kitajsko, da bi sodeloval pri obnovi avstro-ogrskega veleposlaništva po boksarski vstaji. Na kratko predstaviva tudi četrtega pošiljatelja, čigar identiteta še ni dokončno potrjena. Vsi omenjeni so razglednice pošiljali v letih 1899–1902, in čeprav so nekateri pomorščaki slovenskega rodu v Vzhodno Azijo pluli že prej, so to doslej najzgodnejše najdene razglednice v slovenskih javnih in zasebnih zbirkah. Prav o pomorščakih in razglednicah v njihovih zapuščinah v četrtem poglavju podrobneje piše Bogdana Marinac. Pri tem se osredotoča na album Ivana Koršiča, ki nam zaradi obsega in številnih dopisovalcev omogoča odličen vpogled v kulturo pošiljanja in zbiranja razglednic z vzhodnoazijskimi in tudi širše neevropskimi motivi med pomorščaki. Prispevek Barbare Trnovec v petem poglavju pozornost usmeri na Almo M. Karlin, njeno ustvarjanje in zbiranje vizualnega gradiva na poti okoli sveta ter rabo tega gradiva po vrnitvi domov. Za to popotnico in pisateljico so potovanje, zbiranje in pisanje pomenili neločljivo prepletene poti do njenega osrednjega cilja – ustvarjanja in posredovanja nove vednosti. Akvareli, razglednice in fotografije, ki jih je prinesla s potovanja ter uporabila v svojih delih in predavanjih, so še en vidik teh prizadevanj.

Zadnji, šesti prispevek, ki sva ga prav tako pripravili urednici, je tematska analiza obeh osrednjih zbirk starih vzhodnoazijskih razglednic, torej zbirateljev Ivana Koršiča in Alme Karlin. S pomočjo podrobne razčlenitve upodobljenih motivov sva oblikovali shemo s tremi osnovnimi kategorijami – ločiva topografske, etnografske in druge tematske razglednice – in številnimi podkategorijami. Vsako kategorijo uvede krajše besedilo, ki mu sledi izbor razglednic z ustreznimi motivi. V prilogah sledita še glosar strokovnih izrazov in krajevnih imen v kitajščini, japonsščini in korejščini ter glosar starih in sodobnih krajevnih imen.

Prispevki vsak zase in kot celota pričajo o živahnem zanimanju vsaj dela prebivalcev slovenskih dežel za tuje, geografsko in kulturno oddaljene kraje. Motivi na razglednicah nakazujejo na uveljavljene predstave o Vzhodni Aziji, obenem pa odražajo specifične interese pošiljateljev in zbirateljev. Čeprav je knjiga bogato ilustrirana z več kot 220 razglednicami, avtorice opozorijo tudi na druge vidike, ki jih odpira raziskovanje razglednic, kot so poštna zgodovina, rekonstrukcija posamezne potovalne poti in ozadja ter besedilna analiza sporočil.

Raziskovalno delo za monografijo je v okviru projekta *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji* podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost ARRS, ki je tudi sofinancirala njeno izdajo. Kot urednici in avtorici se za dostop do gradiva in dovoljenje za objavo zahvaljujeva Pokrajinskemu muzeju Celje, Pomorskemu muzeju »Sergej Mašera« Piran, Narodni in univerzitetni knjižnici, Biblioteki SAZU, Zgodovinskemu in pomorskemu muzeju Istre (Povijesni i pomorski muzej Istre), gospe Angeliki Hribar ter dedičem Frana Vilfana, zlasti gospe Veroniki Pflaum. Za strokovno pomoč se zahvaljujeva kustosinjama Barbari Trnovec (PMC) in Bogdani Marinac (PMSMP) ter bibliotekarskemu specialistu Dušanu Komanu (Biblioteka SAZU), recenzentoma Martini Bofulin in Andreju Bekešu pa za podporo in nasvete. Projektnim sodelavkam in sodelavcu se zahvaljujeva za številne zanimive debate ter prijetne skupne trenutke na terenu in Zoomu, Nataši Vampelj Suhadolnik pa še za njeno vključujoče in spodbujajoče vodenje projektne skupine ter pomoč pri pripravi knjige. Za tehnično urejanje knjige ter pripravo glosarjev in imenskega kazala se zahvaljujeva Tini Berdajs, za oblikovanje Liani Saje Wang, za lekturo pa Roku Janežiču. Juretu Preglauu z Znanstvene založbe Filozofske fakultete sva globoko hvaležni za njegovo potrpežljivost, tudi v trenutkih, ko se je že zelo mudilo. Lee Yoong in Kang Byoung Yoong sta pomagala identificirati francoskega fotografa Charlesa Alvequeja, Alja Filip pa pripraviti podnapise pri razglednicah v šestem poglavju. V analizi dela gradiva so pri predmetu Tradicija in moderna v preteklih dveh letih sodelovali tudi študenti in študentke prvostopenjskega študija sinologije. Izsledki Alje Filip, Anje Marinšek, Karin Pelko, Hejdi Mustafaj, Nika Jerkiča, Nike Pušlar, Nine Horvat, Petje Koklja in Pie Malalan so razkrili dodatne podrobnosti posameznih razglednic. Na koncu bi se radi zahvalili predstojniku Oddelka za azijske študije Luki Culibergu za vso podporo, ki jo izkazuje projektni skupini VAZ.

萬盛館

上海外灘
萬盛堂
興業路

Various colorful banners with Japanese text, including:
- 萬盛館 (Manseikan)
- 萬盛堂 (Manseido)
- 萬盛號 (Manseigo)
- 萬盛行 (Manseikou)
- 萬盛社 (Manseisha)
- 萬盛公司 (Manseikougi)

Vzhodna Azija in stiki s slovenskimi deželami na pragu 20. stoletja

Nataša Vampelj Suhadolnik

Slika 1: Detajl z razglednice, ki prikazuje znano zabaviščno četrto Asakusa v Tokiu. Reklamni transparenti označujejo eno izmed mnogih gledališč, ki so se tam nahajala v prvih desetletjih 20. stoletja. Visoka stavba v ozadju je Ryōunkaku, prvi japonski nebotičnik v zahodnem slogu, ki je bil dokončan leta 1890 ter uničen v velikem potresu, ki je leta 1923, le malo po odhodu Alme Karlin, prizadel regijo Kantō. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Z ustanovitvijo centralistične vladavine v 3. stoletju pr. n. št. ter s skoraj sočasnimi vojaškimi osvajanji ozemlja v današnji provinci Gansu so se Kitajcem odprla vrata proti Osrednji Aziji, s tem pa vse do evropskih dežel. Svila in drugi luksuzni izdelki, ki so jih v velikih količinah prevažali po t. i. svilni poti, so med rimsko aristokracijo sprožili val navdušenja, podobno kot so kasneje skrivnostni in eksotični predmeti iz porcelana, laka in žada postali iskan material evropske aristokratske elite ter hkrati novodoben dokaz lastnikove družbene uveljavljenosti. Po drugi strani Kitajske večinoma niso zanimali predmeti z zahoda, tako so Rim in kasneje druge evropske države imele le malo primerjalne vrednosti, ki bi jo lahko ponudile na kitajskem trgu. Ta vzorec se je drastično spremenil sredi 19. stoletja z uvedbo opija kot enega glavnih uvoženih produktov, ki so ga Angleži iz Indije ilegalno izvažali na Kitajsko.

Nekdaj mogočna velesila, katere politične, ideološke, intelektualne in kulturne smernice so posegle tudi v sosednje dežele, še posebej Korejo, Japonsko in Vietnam, se je tako znašla v primežu evropskih kolonialnih teženj. Hiter razvoj industrijskih držav na zahodu je Kitajsko pahnil v izgubo gospodarskega primata in soočanje s propadom moralne avtoritete konfucijanskega izročila. Ujeta v primež evropske imperialistične politike, ki se ji je kmalu pridružila še grožnja z vzhoda – Japonska se je namreč po prvih stikih z zahodnimi deželami hitro modernizirala in do konca stoletja postala že moderno urejena kapitalistična država z napredno vojsko –, je bila prisiljena sprejeti polkolonialni status in delitev svojega ozemlja na vplivne cone evropskih zavojevalcev. To je bil tudi čas, ko je v želji po iskanju surovin in novih tržišč v dogajanje na vzhodu aktivneje posegla tudi avstro-ogrška monarhija, s tem pa so se vzhodnoazijska vrata odprla tudi ljudem s slovenskega etničnega ozemlja.

Družbenopolitične razmere v Vzhodni Aziji v 18. in 19. stoletju

Osrednja vloga v kitajski družbi je pripadala cesarju, imenovanemu tudi *tianzi* ali nebeški sin. V skladu z doktrino nebeškega mandata (*tianming*) je cesar v imenu Neba prejel pooblastilo, da lahko vlada na zemlji, a le, če vlada krepstno in moralno. V nasprotnem primeru izgubi vse privilegije, ljudstvo pa ima pravico do upora in zamenjave cesarske dinastije. Tak model centralizirane vlade se je delno vzpostavil že v 3. stoletju pr. n. št., ko je prvi cesar Qinshi združil kitajsko ozemlje, ter se izpopolnil v naslednji dinastiji Han (206 pr. n. št.–220 n. št.). Cesarju je pri vladanju pomagal hierarhično birokratski sistem z vodilnimi uradniki, ki so do položajev večinoma prihajali prek strogega izobraževalnega sistema in študija konfucijanskih nazorov, s pomočjo katerih

so vzpostavili sistem družbene etike in morale. V družbi so vladala stroga hierarhična pravila, v okviru katerih so se morali mlajši obnašati spoštljivo in poslušno do starejših, starejši, ki je sicer imel več ukazovalne moči, pa je moral skrbno in odgovorno poskrbeti za mlajše in podrejene.

Tudi v zadnji kitajski dinastiji Qing (1644–1912), v kateri so vladali Mandžurci, sicer tunguško nomadsko ljudstvo iz severovzhodnih predelov Mandžurije, so sledili kitajskemu tradicionalnemu modelu državne uprave s konfucijanskimi nazori, čeravno so uvedli kar nekaj posebnih zakonov, s katerimi so želeli preprečiti asimilacijo in izgubo lastne identitete. Pod mandžursko oblastjo se je še povečala absolutistična vloga cesarja, ki je še posebej prišla do izraza v času treh velikih cesarjev – Kangxija (1654–1722), Yongzhenga (1678–1735) in Qianlonga (1711–1799) –, ko je cesarstvo doseglo največji razmah in blaginjo. Mitja Saje (2015, 383) ugotavlja, da sta ravno dobra organizacija državne uprave in strogo spoštovanje konfucijanskih vrednot pripomogla k temu, da so na Kitajskem prav v 18. stoletju dosegli najvišjo razvojno stopnjo tega družbenega sistema in kljub tehnološkemu zaostajanju v primerjavi z razvojem na zahodu dajali videz mogočne in uspešne države.

Ta status so ohranjali tudi v okviru t. i. tributarnega sistema, saj je večina sosednjih držav, še posebej Koreja in Japonska, priznavala veličino kitajske kulture in Kitajski v znak spoštovanja redno ali občasno plačevala tribut. Celoten sistem temelji na sinocentrični predpostavki, da je Kitajska oziroma »Osrednje cesarstvo« (Zhongguo), kot se imenuje Kitajska, središče sveta in vlada vsemu pod nebom, medtem ko so vsa ostala ljudstva nekulturna, necivilizirana in s tem barbarska. Vsa sosednja ljudstva glede na različne stopnje oddaljenosti od Kitajske živijo na določeni stopnji barbarstva, ki je bila odvisna od prejete količine kitajskih kulturnih vplivov (Saje 1997, 89). V skladu s tem so morali predstavniki sosednjih držav na kitajski dvor redno prinašati tribut. Odnos je bil sicer do določene mere komplementaren, saj jih je cesar v zameno obdaroval z dragocenimi kitajskimi izdelki in uradniškimi nazivi, s čimer je potrdil legitimnost njihovih vladarjev, s tem pa so sosednje države ohranile politično avtonomijo. Večina držav je ravno zaradi različnih ekonomskih interesov vstopila v ta sistem, čeprav je bil za Kitajsko poglaviten politični in ne gospodarski cilj. Sistem je zajemal vrsto družbenih in diplomatskih norm, ki so kitajske odnose s tujimi deželami definirale skoraj dva tisoč let, vse do konca 19. stoletja, ko so evropske dežele izsilile drugačno obravnavo v diplomaciji ter uvedle evropske koncepte suverenosti in diplomatske prakse. Sprva so se sicer predvsem zaradi ekonomskih koristi poskušale prilagajati tributarnemu sistemu in so celo opravljale častni obred v obliki udarca s čelom ob tla pred cesarjem (*koutou*), a jih je kitajska stran obravnavala zgolj kot eno izmed tributarnih misij, ki je bolj kot na redni osnovi funkcionirala na občasnih misijah. Nazoren prikaz je vsebina pisma, ki ga je cesar Qianlong naslovil na angleškega kralja Jurija III. (1738–1820), potem ko je gostoljubno pogostil angleškega kraljevega odposlanca lorda Macartneyja (1737–1806). Ta je na kitajski dvor prišel s prošnjo po vzpostavitvi svobodnejšega trgovanja s Kitajsko, pri čemer je med drugim želel odprtje več kitajskih pristanišč za prosto trgovanje ter odprtje diplomatskega predstavništva v Pekingju. Vsebina pisma razkriva značilen superioren odnos kitajske vlade do tujih dežel:

Čeprav Kitajska ceni britansko namero uživati koristi, ki jih nudi kitajska civilizacija, ne moremo ustreči zahtevi, da bi imeli diplomatsko predstavništvo v Pekingju, ker je to v nasprotju z ustaljeno prakso na Kitajskem. [...] Tudi če vas spoštovanje naše Nebeške dinastije navdaja z željo, da bi prejeli temelje naše civilizacije, naših navad in običajev nikakor ne bi mogli presaditi v vašo tujo zemljo. [...] Mi imamo vse stvari. Tujim ali duhovitim predmetom ne pripisujemo nobene vrednosti in ne potrebujemo izdelkov iz vaše dežele. (Saje 2015, 408–9)

Kljub temu so bili jezuiti ter napredno znanje v astronomiji, matematiki in kartografiji, ki so ga ti na kitajski dvor prinašali od 16. do 18. stoletja, večinoma zelo dobro sprejeti, nekateri pa so celo prejeli mesto vodje Cesarskega urada za astronomijo.

Med njimi je bil tudi kranjski jezuit Ferdinand Avguštin Hallerstein (1703–1774) s kitajskim imenom Liu Songling, ki je na tem mestu vztrajal skoraj 30 let, vse do smrti leta 1774.¹

18. stoletje je bil torej čas, ko je Kitajska dosegla vrhunec svojega razvoja. To potrjuje tudi gospodarski razvoj, saj se je prebivalstvo Kitajske od začetka dinastije do konca 18. stoletja več kot podvojilo (Saje 2015, 384). Pospešeno se je razvijala kmetijska in obrtna proizvodnja, prva z uvajanjem novih kultur (koruze, krompirja, tobaka), sejanjem žitaric, odpornih na različne vremenske razmere, s pridelovanjem bombaža, sladkornega trsa in tobaka ter vzgajanjem murvinih dreves za gojenje sviloprejk, druga pa zaradi specializacije različnih proizvodnih panog v posameznih regijah (Saje 2015, 384–85). Med njimi je bila še posebej v velikem razmahu proizvodnja svile in porcelana, ki je v tem času že našel imitatorje v Evropi. Največje središče izdelovanja porcelana je bilo v provinci Jiangxi v mestu Jingdezhen, kjer so imeli kar 200 do 300 zasebnih peči in razvejano specializacijo dela (Saje 2015, 385). Tu so se posebej specializirali za izdelovanje izvoznega porcelana, namenjenega izključno zahodnemu trgu, ki so ga odlikovali različni stili in motivi, estetsko privlačni evropski aristokraciji.

Že proti koncu 18. stoletja pa lahko v kitajskem gospodarskem, političnem in družbenem sistemu zasledimo znake dinastičnega zatona, ki so se še poglobljali v 19. stoletju. Manj uspešne cesarje, ki so sledili po Qianlongovi smrti, je pestila korupcija med visokimi uradniki, pojavljati so se začele težave s preživljanjem hitro rastočega prebivalstva, finančno nevzdržnost pa je povečevala tudi vojska, ki zaradi močno privilegirane položaja ni bila več sposobna resnejših vojaških akcij. Nesposobnost centralne vlade vzdrževati vodotoke in nasipe kot zaščito pred poplavami je vodila v več naravnih nesreč in še bolj ohromila prebivalstvo. Na prelomu 18. in 19. stoletja se je tako okrepila moč tradicionalnih tajnih družb, ki so si zadale padec mandžurske oblasti ter obnovitev vlade ljudstva Han in predhodne dinastije Ming. Poleg notranjih nemirov so daleč največji izziv pomenile naraščajoče kolonialne težnje evropskih dežel kot posledica industrijskega razvoja in pomorskih odprav, s čimer so trgovske in diplomatske interese širile na tuja ozemlja.

Zahodne kolonialne težnje so posegle tudi na Japonsko, ki je bila v 18. in 19. stoletju povsem izolirana država, z izjemo pristanišča Nagasaki, odprtega zgolj za kitajske, korejske in nizozemske trgovce. Nizozemci so bili sicer prisiljeni živeti le na manjšem umetnem otoku Dejima v zalivu Nagasakija. Stik s Korejo in Kitajsko je bil močnejši, še posebej močan vpliv pa je na prebivalce japonskega otočja imela kitajska kultura. V 7. stoletju so Japonci prevzeli velik del kitajske kulture v okviru znamenitih reform *taika*, ki so bile usmerjene v proces centralizacije. Pri tem so razvili specifično obliko vojaške vladavine, v kateri so od konca 12. do konca 19. stoletja vodilno vlogo igrali šoguni v t. i. sistemu *bakufu*. To so bili vojaški samodržci, ki so *de facto* vladali Japonski, čeravno je bila najvišja vladajoča avtoriteta formalno v rokah cesarja. Cesar je sicer ohranil določeno obredno vlogo in šogunom potrjeval legitimnost, a so ti imeli velika pooblastila, da so lahko dvignili orožje in uporabili kakršno koli sredstvo za zaščito monarhije (glej tudi Culiberg 2007, 81). Šoguni so svoje podrejene vojskovodje, imenovane *daimyō*, nagrajevali z ozemlji in nazivi. Ti so sčasoma postali najmočnejši zemljiški magnati, ki so za potrebe varovanja svojih veleposesti nadalje najemali samuraje, dedno vojaško plemstvo. Oboje je vezala kompleksna mreža zvestobe in dolžnosti do nadrejenih, kar je ideološko temeljilo na od Kitajcev prevzeti ideologiji konfucianizma.

Naziv šoguna oziroma *sei i tai shōgun*, kar pomeni »veliki poveljnik ekspedicijskih sil proti barbarom«, je prvič pripadel Minamotu Yoritomu (1096–1156), zmagovalcu t. i. vojne *genpei* med vojaškima klanoma Minamoto in Taira (1180–1185). To je bil sicer star naziv za poveljnike cesarskih čet v boju proti barbarom – ljudstvom na severnejših predelih japonskega otočja oziroma vsem, ki se še niso podredili cesarstvu, od Yoritoma naprej pa je postal *de facto* položaj vojaškega diktatorja, ki je postal nosilec vojaške oblasti vzporedno s cesarskim dvorom. O zares centralizirani državni tvorbi sicer lahko govorimo šele od leta 1600, ko je Tokugawa Ieyasu (1543–1616) premagal tekmeča in bil tri leta kasneje

1 Delovanje kranjskega jezuita Hallersteina na kitajskem dvoru v 18. stoletju je bilo do 80. let prejšnjega stoletja neznanka. Ponovno odkritje Hallersteina se je začelo s sodelovanjem med slovenskim in kitajskim arhivom, kar je vodilo v organizacijo več simpozijev in konferenc ter izdajo več znanstvenih razprav in monografij. Prvo monografijo v slovenskem jeziku je uredil Viljem Marjan Hribar (2003), prvo monografijo v angleškem jeziku pa Mitja Saje (2009).

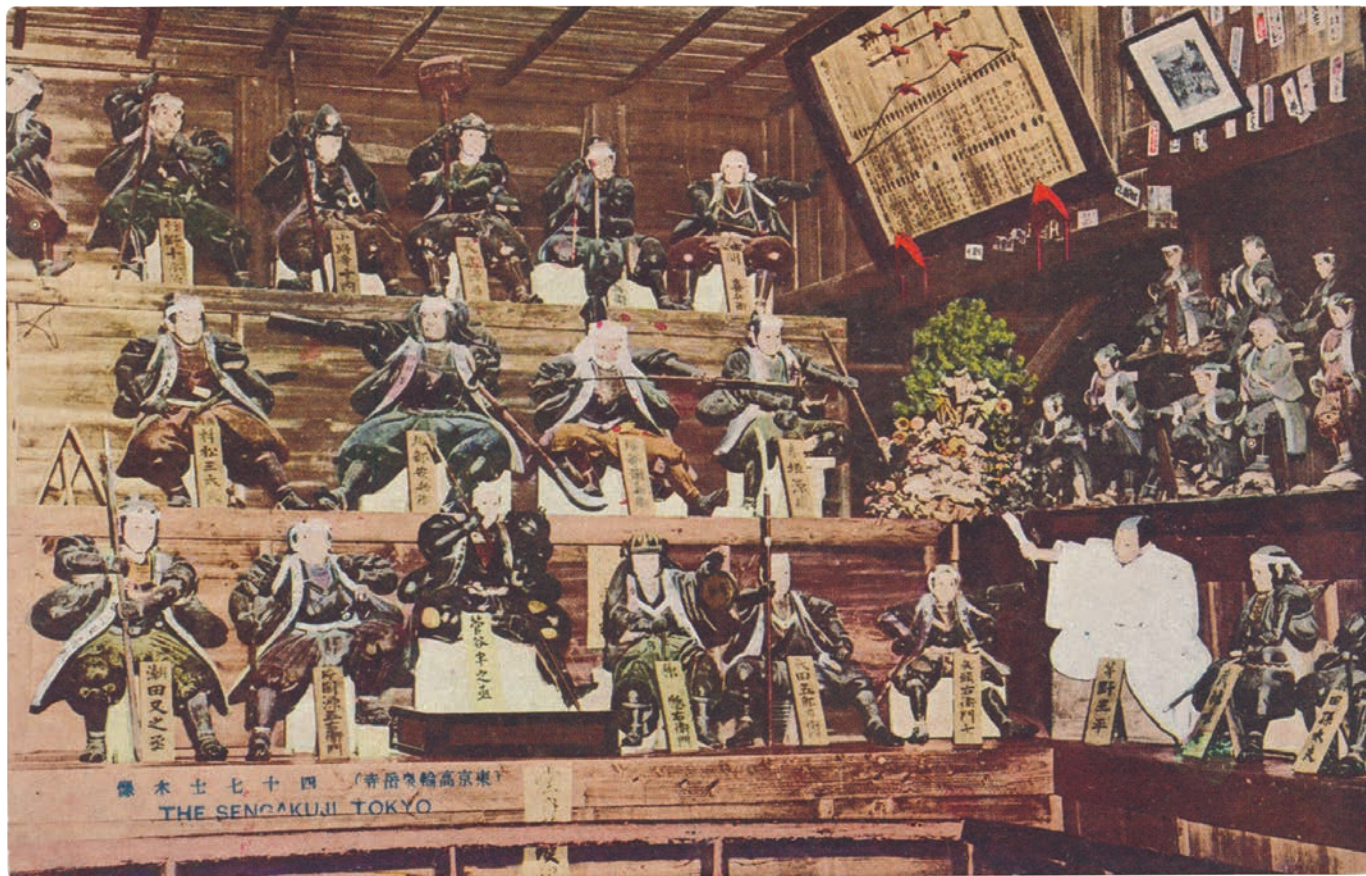

Slika 2: Ročno barvana albuminska fotografija, ki prikazuje panoramski pogled na Nagasaki in pristanišče. Avtor fotografije je verjetno Kusakabe Kimbei (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

povzdignjen na mesto šoguna (Culiberg 2007, 81–82). S tem je bil vzpostavljen tretji šogunat pod vodstvom dinastije Tokugawa s prestolnico v Edu (današnji Tokio), ki je trajal do leta 1868, ko so na japonska vrata potrkali Američani.

V t. i. obdobju Edo (1603–1868) so vladarji izvajali izolacijsko politiko in povsem izkoreninili prej množično sprejeto krščanstvo, ki so ga v 16. in zgodnjem 17. stoletju večinoma širili portugalski in španski misijonarji. Čeprav je pionir jezuitskega misijona na Japonskem Frančišek Ksaverij (na Japonskem od 1549 do 1551) poskušal razumeti japonsko kulturo in z metodo prilagajanja pridobiti naklonjenost japonskega prebivalstva, je krščanstvo kmalu začelo poosebljati prisotnost zahodne miselnosti in s tem grožnjo avtoriteti šogunov. Leta 1614 so tako izgnali vse krščanske misijonarje, od leta 1640 dalje pa vse Japonce prisilili, da so se v budističnih templjih registrirali kot nekristjani (Henshall 2012, 60–61). Eno leto pred tem so pregnali tudi vse, večinoma v trgovino vpete tujce, z izjemo Nizozemcev, ki so lahko bivali le v zalivu Nagasakija. Hkrati so izstop iz države prepovedali Japoncem, že obstoječi japonski diaspori, večinoma nastanjeni v jugovzhodni Aziji, pa prepovedali vstop na Japonsko.

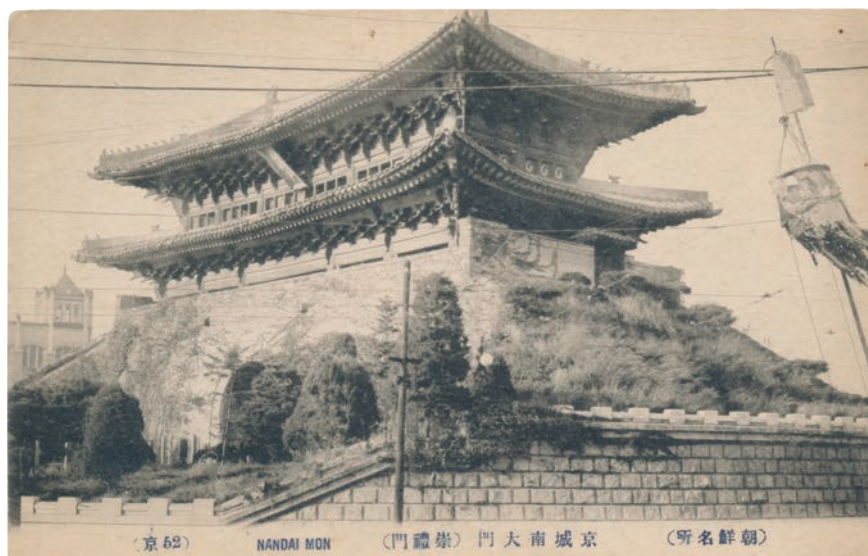
Vladavina družine Tokugawa je v zgodovinskih delih večinoma prikazana kot obdobje miru, a na mesečni ravni je prihajalo do različnih kmečkih uporov (Culiberg 2007, 84), kar zgovorno predstavi družbena dogajanja v luči izkoriščanja kmečkega sloja, previsoke davčne obremenitve, naravne nesreče in lakote, predvsem pa rigidno družbeno strukturo brez mobilnosti med različnimi družbenimi skupinami. Ta je bila deljena na štiri kastne razrede: samuraje, kmete, obrtnike in trgovce, iz teh kastnih razredov so bili na eni strani izvzeti intelektualci, na drugi pa izobčenci, ki so opravljali nečiste poklice.

Kljub vsemu to obdobje zaznamuje razcvet kulture, še posebej v prestolnici Edo, v tistem času največjem mestu na svetu, saj je do konca 18. stoletja tu živelo že milijon prebivalcev (Henshall 2012, 65). Kljub temu, da so kmetje in obrtniki predstavljali večino prebivalstva ter bili ključen dejavnik pri prehranjevanju in oskrbovanju celotne družbe, so resnično finančno moč imeli trgovci, pri katerih so se zadolževali samuraji. In prav iz trgovskega sloja se je postopoma oblikoval nov meščanski sloj z vedno močnejšo potrebo po osebni svobodi, ki so jo dobili v sferi zabav. Bogatejše meščane in trgovce so prevzemale razvpite drame gledališča *kabuki* z glamuroznimi in v barvite kostume oblečenimi igralci, ki so krasili tudi vedno bolj popularne barvne lesoreze *ukiyo-e*. Lebdeče ali minljive slike, kar v dobesednem prevodu pomeni *ukiyo-e*, so prikazovale radosti in razigranost takratnega meščanskega življenja, poleg igralcev omenjenega gledališča še posebej motive kurtizan in gejš, erotične prizore, pa tudi krajine, vedute znamenitih krajev, vsakdanje življenje in drugo.

Družbenoekonomski razvoj je s pojavom bogatih trgovcev sloj bojevitih samurajev istočasno pahnil v dekadenco. Brez večjih vojaških akcij so postali odvečni dejavnik v družbi, ki se je prelevil v birokrate, čeravno so se ravno v tem obdobju vzpostavili kot jasno izoblikovana statusna skupina z vrsto privilegijev in hkrati strogo določenim kodeksom, imenovanim *bushidō*, po katerem naj bi se ravnali (Culiberg 2007, 83–84). Kot ugotavlja Henshall (2012, 72–73), je tudi konfucianizem, ki naj bi nudil ideološko podlago šogunom, prerasel v kritično prevrednotenje vprašanja vrhovne avtoritete, saj je s poudarkom na cesarju kot osrednjem vladarju istočasno izpodbijal legitimnost šogunom. Kot odziv na prevelik kitajski vpliv se je izoblikoval nacionalni duh, ki se je osredotočal na avtohtono tradicijo šintoizma in cesarja. Ti notranji dejavniki

Slika 3: Deščice s posmrtnimi imeni legendarnih 47 *rōninov*, samurajev, ki so maščevali smrt svojega gospodarja in so pokopani v templju Sengaku (Sengakuji) v Tokiu. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 4: Mestna vrata Sungnyemun, bolj znana kot južna velika vrata (Namdaemun) v Seulu, japonski založnik. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

so močno ogrožali obstoj sistema *bakufu*, še večjo grožnjo pa so tako kot na Kitajskem sredi 19. stoletja pomenili tujci, ki so s svojimi zahtevami po trgovanju in drugih pravicah postajali vedno glasnejši.

Tudi na korejskem polotoku so v 12. stoletju potekali podobni procesi kot na Japonskem, saj so v ospredje vedno bolj prihajali posamezni vojaški mogotci, a so se po mongolskih vdorih ter delni mongolski nadvladi v 13. in 14. stoletju bolj kot po japonskem vzoru šogunov zgledovali po kitajskih konfucijanskih načelih. Leta 1392 so vzpostavili dinastijo Yi, v okviru katere se je v večstoletnem procesu postopno izoblikovala na konfucijanskih vrednotah temelječa korejska družba. Sledili so predvsem neokonfucianizmu, prenovi konfucijanske miselnosti, ki je na Kitajskem potekala v dinastiji Song (960–1279). T. i. neokonfucianisti so se zavzemali za povezovanje konfucijanskih vrlin z daoističnimi in budističnimi primesmi, s katerim bi ustrezno odgovorili na vse večje izzive obeh razširjenih miselnosti v predhodni dinastiji Tang (618–907).² Korejska družba je tako v času dinastije Yi, ki je vladala do leta 1910, obdobje pa je znano tudi pod imenom Chōson, v številnih vidikih postala idealni model konfucijanske družbe. Te vrednote so prodrle v vse pore družbe, veliko globlje in z veliko večjo vnemo kot na Japonskem ali v Vietnamu, hkrati pa so omogočile osnovno vez, ki je ljudi na korejskem polotoku povezala z enotno kulturo (Seth 2016, 167). Kljub temu, da se je v tej obliki Koreja veliko bolj kot Japonska približala kitajskim kulturnim normam, so Korejci kitajske izvirne ideje spretno prilagodili prvobitnim korejskim običajem in navadam.

Z vzpostavitvijo nove dinastije so ustanovili tudi novo prestolnico v rodovitni regiji Kyōnggi v kraju Hanyang (danes Seoul), ki je kmalu postala središče intelektualnih debat, umetniških stvaritev in trgovskega podjetništva. Trgovsko gospodarstvo se sicer nikoli ni razvilo do te mere kot na Japonskem in Kitajskem, kar pripisujemo predvsem geografskim značilnostim korejskega polotoka, ki je s hribovitim terenom oteževal komunikacijo in transport, delno pa tudi konfucijanskemu preziru do trgovcev z nizkim družbenim statusom. Razen Seoula, katerega prebivalstvo je v 19. stoletju verjetno štelo približno

² Več o neokonfucianizmu glej Rošker (2010, 182–222).

200.000 ljudi (Seth 2016, 213), ni bilo večjih mest, družba pa je bolj ali manj temeljila na poljedelstvu. Michale J. Seth (2016, 228) ugotavlja, da je Koreja v začetku 19. stoletja glede življenjskega standarda in pismenosti zaostala za Japonsko, še večji razkorak pa je bil v primerjavi z razvojem v Evropi. Zahodni prišleki Koreji večje pozornosti niso posvečali do 19. stoletja. Koreja je bila najbolj izolirana družba v Vzhodni Aziji, saj je v poznem obdobju Chōson zaradi preteklih slabih izkušenj z vdori tujcev (Kitani, Mongoli, Mandžurci, Japonci in drugi) ravno tako prakticirala politiko izolacije in minimizirala stike s tujci. Z izjemo diplomatskih misij Korejci niso smeli potovati v tujino, hkrati pa je bil razen nekaj izjem tujcem prepovedan vstop v državo.

V 19. stoletju so se začele razmere postopoma spreminjati. Notranji nemiri, rast prebivalstva, lakote in druge naravne nesreče so korejsko družbo potisnile v zaton. Poleg tega so se na korejskih obalah začele pojavljati tuje ladje z različnimi zahtevami, s severa pa je pritiskala Rusija. Še večje presenečenje in zgroženost so povzročili predstavniki nove japonske vlade v zahodnih oblačilih in z zahodno »vojaško« diplomacijo, ko so leta 1876 zahtevali, da Koreja odpre pristanišča japonskim trgovcem in ustanovi formalne diplomatske odnose s Tokiem (Seth 2016, 246). Kmalu zatem so podobne zahteve postavile tudi zahodne države, kar je v 19. stoletju Korejo, podobno kot Kitajsko in Japonsko, pahnilo v primež agresivne imperialne politike. Razlika je bila v tem, da jo je bolj kot zahodne sile ogrožala hitro razvijajoča se Japonska, ki je po kitajsko-japonski (1894–95) in rusko-japonski vojni (1904–5) postala vodilna sila v Vzhodni Aziji. Medtem ko je Kitajska poskušala vzdrževati vpliv v Koreji, Koreja je bila namreč najtesnejša kitajska tributarna država, sta Japonska in Rusija vedno bolj kazali apetite po nadvladi nad celotnim korejskim polotokom. V tej tekmi je zmagala Japonska, ki si je leta 1910 priključila Korejo. Pod formalnim japonskim okriljem je ostala vse do konca druge svetovne vojne.

Vdor zahodnih sil v Vzhodno Azijo

Od prvih pomorskih ekspedicij v 16. stoletju so trgovski apetiti evropskih dežel po različnih surovinah ter luksuznih in dobičkonosnih predmetih, na katere so naleteli v vzhodnoazijskih deželah, postajali vedno večji. S tehnološkim napredkom in industrijsko revolucijo so se sredi 19. stoletja te težnje še okrepile, Velika Britanija, Francija in ZDA z večjo gospodarsko in vojaško močjo pa so bile glavne sile, ki so začele ogrožati suverenost vzhodnoazijskih držav.

Na Kitajskem, Japonskem in v Koreji so vladarji sicer na različne načine poskušali omejevati trgovske in druge stike z evropskimi deželami. V Korejo je do 19. stoletja prišlo le malo trgovcev z zahoda, a jim je bil vstop v državo večinoma prepovedan. Na Japonskem so, kot omenjeno, ta privilegij dopustili zgolj Nizozemcem, ki so jih po izgonu portugalskih trgovcev leta 1639 preselili na umeten otok Dejima v pristanišču Nagasakija (Laver 2012, 339), na Kitajskem pa se je uveljavil kantonski sistem trgovanja. V cesarskem ediktu iz leta 1759 je bilo določeno, da bo Kanton (Guangzhou) edino odprto pristanišče za zunanjo trgovino. Stroge državne uredbe so določale trgovanje le prek posebej pooblaščenih trgovskih združenj, bolj znanih kot *hongji* (kantonski dialekt za združenje - *hang*). Ti so sprejeli tuje ladje, ki so priplule v Kanton, opravili vse formalnosti, pobrali pristojbine in davke ter prevzeli blago. Tuji trgovci tako niso imeli nobenega stika z drugim prebivalstvom, stiki s kitajskimi uradniki pa so bili tudi zakonsko prepovedani (Saje 2015, 406).

V nasprotju z Japonsko, kjer so prednjačili Nizozemci, so vodilno vlogo v trgovanju s Kitajsko v 18. stoletju prevzeli britanski trgovci v okviru Britanske vzhodnoindijske družbe. Zaradi samozadostnosti Kitajci niso kazali želje po tujih izdelkih, zato so bili britanski trgovci prisiljeni večino kitajskega blaga (čaj, svilo, porcelan, lakirane izdelke in drugo) kupovati v srebru. Hkrati so bili podvrženi kitajskemu sodnemu sistemu ter drugim strogim predpisom. Z več diplomatskimi misijami so poskušali doseči svobodnejše trgovanje, predvsem pa po evropskih načelih urejene diplomatske odnose, a so bile vse misije bolj ali manj neuspešne. Geografsko in ideološko precej periferna zadeva pri cesarskem dvoru namreč ni dobila večjega posluha, tega so bolj kot »tuji vrage«³ zaposlovali notranji problemi hitro

3 Od prihoda evropskih pomorščakov v 16. stoletju so v skladu s sinocentričnim nazorom tujce na Kitajskem pogosto dojemali kot necivilizirane barbabe, zato so jih v žargonu začeli slabšalno poimenovati *yangguizi* ali *xiyang guizi*, kar dobesedno pomeni čezoceanski vrage oziroma zahodni čezoceanski vrage.

Slika 5: Carinarnica v kantonskem pristanišču. Neposlana razglednica (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

naraščajočega prebivalstva. V začetku 19. stoletja se je tehtnica prevesila na drugo stran, saj so Britanci z monopolnim nadzorom nad makovimi polji in pridelovanjem opija v Bengalju drastično zmanjšali britanski deficit v trgovini s Kitajsko. Opij je postal vodilno blago britanskega izvoza na Kitajsko. Če je še leta 1828 obsegal 13.000 zabojev na leto, se je ta številka v naslednjih desetih letih podvojila (Keay 2008, 458), saj se je razvada kajenja opija vedno bolj širila. Trgovina z opijem je bila sicer zakonsko prepovedana, a je obšla uradne trgovce *hong* in potekala prek prekupčevalcev. S tem je propadel monopol kantonskega sistema trgovanja, istočasno pa je zaradi več zasebnih trgovcev propadel tudi monopol Britanske vzhodnoindijske družbe (Saje 2015, 410).

Nenehna nesoglasja ob urejanju trgovinskih predpisov in ilegalna trgovina z opijem so sredi 19. stoletja vodili v prvo opijsko vojno (1839–1842), ki ji je čez borih dvajset let sledila še druga (1859–1860), Britancem pa so se v boju za prosto trgovanje pridružili še Francozi. V obeh vojnah so bile tuje sile zmagovite, pri tem pa niso pridobile le vrste trgovskih privilegijev, temveč tudi pravico do ozemeljskih koncesij ob kitajski vzhodni obali. Posledica druge opijske vojne je bilo tudi popolno uničenje in porušenje cesarske poletne palače Yuanmingyuan severozahodno od Pekinga. Zgrajena v začetku 18. stoletja je bila več kot stoletje rezidenca petih mandžurskih cesarjev. Obsegala je številne manjše vrtove z jezeri, vodnjaki, umetno zgrajenimi kanali in mostovi, med katerimi so bile umeščene najrazličnejše stavbe v klasičnem kitajskem ter celo v evropskem slogu 18. stoletja. Njihovo zasnovano je izdelal italijanski jezuit Giuseppe Castiglione (1688–1766), ki je naklonjenost cesarja Qianlonga pridobil predvsem zaradi slikarskih sposobnosti. Na vrhuncu druge opijske vojne so britanski in francoski vojaki v treh dneh porušili in požgali palačni kompleks, pri tem pa odnesli približno 1,5 milijona najrazličnejših

dragocenih predmetov (Tythacott 2018, 3). Ti so se v naslednjih letih znašli na številnih dražbah v metropolah zahodne Evrope (predvsem v Parizu in Londonu), s tem pa prešli v posamezne evropske javne in zasebne muzejske zbirke.

Kitajski tradicionalni državni aparat z ukoreninjeno konfucijansko ideologijo namreč ni bil kos hitro rastoči industriji, trgovinski usmerjenosti gospodarske politike in naraščajoči vojaški moči zahodnih držav. To je vodilo v več neuravnoteženih mirovnih sporazumov, tujih invazij, notranjih političnih bojev ter množičnih ljudskih uporov. Poražena mandžurska vlada je pod prisilo sprejela zahteve Britancev in Francozov, določene v več mirovnih sporazumih (Nanjing 1842, Tianjin 1858 in Peking 1860): plačilo vojne odškodnine, odstop otoka Hongkong Veliki Britaniji, odprtje več pristanišč za trgovanje ter bivanje tujih predstavnikov in trgovcev, fiksne zunanjetrgovinske carine, legalizacija trgovine z opijem in prosto gibanje misijonarjev po Kitajski (glej tudi Saje 2015, 413–415). Mirovni sporazumi so običajno vključevali tudi klavzulo o državi z največjimi ugodnostmi, s tem pa so vzpostavili poseben sistem veriženja sporazumov s prenašanjem različnih ugodnosti na posamezne države. Poleg Francije in Velike Britanije so apetite po trgovanju in teritorialnih koncesijah potešili tudi Američani in Rusi, ob koncu stoletja pa so se jim pridružili še Japonci in druge tuje imperialistične države. Moč Kitajske je slabela tudi zaradi izgube vpliva v sosednjih tributarnih državah, kamor so ravno tako prodirali tujci.

Dva tisoč let trajajoče mogočno cesarstvo, zaverovano v superiornost lastne civilizacije, je v dobrega pol stoletja klonilo pod zahodnim kapitalom in sprejelo polkolonialni status, kar je v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja vodilo v številne notranje vstaje, uperjene tako proti mandžurski vladi kot proti zahodnim osvajalcem. Med njimi velja posebej izpostaviti taipinško vstajo (1858–1864), ki se je začela v južnih provincah Guangdong in Guangxi, v neposredni bližini Kantona, kjer so najbolj čutili posledice opijske vojne. Njen voditelj Hong Xiuquan (1814–1864), pripadnik ljudstva Hakka (Kejia), ki se je imel za Kristusovega mlajšega brata, se je zavzemal za ustanovitev Nebeškega kraljestva Taiping (Taiping tianguo). Njegovo religiozno obarvano gibanje v mešanici krščanstva in daoističnih idej o vesoljnem miru je kmalu dobilo tudi politično-vojaške razsežnosti. Težilo je k osvoboditvi izpod mandžurske nadvlade in k enakopravnosti spolov ter povezovalo kmečke zahteve po enakosti in socialni pravičnosti. Bolj kot razsuta in brezvoljna mandžurska cesarska vojska so protinapad organizirali posamezni kitajski izobraženci, ki so se zbal za obstoj kitajske tradicionalne družbe, še večji udarec vstaji pa je prišel od znotraj z medsebojnimi obračuni in poboji. Kot piše Mitja Saje (2015, 420), je k neuspehu pripomogla tudi nezmožnost močnejšega povezovanja kmečkega prebivalstva in vzpostavitve trdnjše lokalne uprave.

Poleg nezadovoljstva z mandžursko vlado je med lokalnim prebivalstvom vedno večjo nejevoljo in vznemirjenje povzročala prisotnost tujih sil ter številni privilegiji, ki so jih tujci pridobili s podpisanimi sporazumi. Polkolonialni položaj Kitajske, v skladu s katerim je bila Kitajska razdeljena na različne »trgovsko-diplomatske« sferne s posebnimi privilegiji, lokalno prebivalstvo pa se je utapljalo v revščini in izgubi delovnih mest, je vodil v vedno večjo sovražnost do tujcev in krščanstva. Ta je v večji meri izbruhnila v t. i. boksarski vstaji, ki jo je organizirala tajna družba Pesti pravičnosti in harmonije (Yihequan), kasneje preimenovana v Zvezo pravičnosti in harmonije (Yihetuan). Njeni pripadniki so izvajali posebne borilne veščine, s pomočjo katerih naj bi postali neranljivi. Že proti koncu devetdesetih let 19. stoletja so začeli redno napadati tujce in pokristjanjene sonarodnjake, intenzivnejši upor pa se je začel junija 1900 z obleganjem tuje diplomatske četrti v Peking, kamor so se zatekli tudi številni trgovci, misijonarji in kitajski kristjani. Upornike je podprl cesarski dvor, na čelu katerega je sedela cesarica vdova Cixi (1835–1908). Po vojni napovedi zahodnim silam, ki jo je cesarica Cixi izdala 21. junija 1900, so te skupaj z Japonsko avgusta organizirale združeno vojaško odpravo s približno 19.000 vojaki osmih držav (Lipušček 2013, 41; Mally 2007, 47). Po zavzetju Pekinga ter osvoboditvi tujcev in kitajskih kristjanov se je boksarska vstaja končala s pogodbo, ki jo je Kitajska podpisala septembra 1901, z njo pa se je položaj diplomatskih predstavnikov v Peking še bolj okreplil.

Lekcija, ki je prihajala iz Kitajske, in tveganje, da bi zahodne imperialne velesile razkosale Japonsko, sta vodila v drugačno politiko japonske vlade, ki je omogočila hitro tranzicijo Japonske iz fevdalne dežele v moderno nacionalno državo in imperialistično velesilo v Vzhodni Aziji. Sprva je sicer zavračala vse tuje poskuse odprtja trgovine, leta 1825 je celo uvedla politiko streljanja na vse tuje ladje, ki niso

imele dovoljenja za približevanje obali, torej na vse ladje razen nizozemskih in kitajskih. To politiko je opustila že leta 1842, takoj ko je izvedela za ponižujoče sporazume, ki jih je morala Kitajska podpisati z Britanci po prvi opijski vojni (Laver 2012, 340–41). V tem času je tudi vojaški sistem *bakufu* že izgubljal nadzor, moč šogunov pa je slabela, predvsem zaradi neuspešnega pospeševanja razvoja kmetijstva in preprečevanja naravnih nesreč. Zgovoren dokaz je nenavadna prošnja takratnega šoguna podrejenim vojskovodjem *daimyōjem* za nasvet, kaj storiti glede prihoda flote ameriških ladij pod poveljstvom odločnega komodórja Matthewja C. Perryja (1794–1858). Ta je namreč leta 1853 v tokijskem zalivu dvignil ameriško zastavo z zelo enostavnim sporočilom: odprite pristanišča za trgovanje ali pa trpite posledice vojne, in z obljubo, da se čez eno leto vrne po odgovor. Po Perryjevem povratku leta 1854, tokrat kar z osmimi ladjami, je šogun ob zavedanju, da bodo domači nasprotniki ta korak izkoristili za napad na šogunat, in v prepričanju, da ni druge izbire, v t. i. sporazumu iz Kanagawe pristal na ameriške trgovske zahteve, vključno z nastanitvijo ameriškega konzula v kraju Shimoda. Sledili so podobni sporazumi z drugimi evropskimi silami – Veliko Britanijo, Rusijo, Francijo in Nizozemsko –, v katerih so Japonci privolili v odprtje pristanišč za mednarodno trgovino, določbo carinskih tarif na uvoz in izvoz, pri katerih Japonska ni imela besede, ter sojenje tujcem, ki bi zagrešili zločin na ozemlju Japonske, po tujem pravnem zakoniku (prim. Gordon 2009, 50–51). Sprejetje več t. i. neenakih sporazumov z evropskimi državami, v katerih so Japonci izgubili nadzor nad carinami in legitimnost svojega sodnega sistema, Japonsko pa pahnilo v ponižujoč polkolonialni status, je sprožilo še večje nezadovoljstvo ljudstva z vlado in nesposobnostjo šoguna. Nacionalni ponos je še posebej prizadelo zanikanje pravne avtoritete, kar je japonsko družbo degradiralo v status »necivilizirane družbe«. Tradicionalno prepričanje je bilo namreč ravno obratno, »zahodni vrage« so barbari in ne Japonci (Henshall 2012, 70).

Vse to je ob naraščajoči inflaciji kot posledici kupovanja zlata s srebrnimi kovanci in višji ceni nekaterih domačih pridelkov vodilo v številne upore in nezadovoljstvo lokalnega prebivalstva s tujim trgovanjem, kar je okrepilo protivladno vzdušje. Navsezadnje je bila vloga šoguna ravno vojaška zaščita Japonske, šogunska dinastija Tokugawa pa je, nasprotno, pristala v trgovanje s tujci, osiromašila ljudstvo in ponižala cesarja. Šibkost šoguna in celotnega sistema se je pokazala že ob odprtju notranjepolitične razprave pri iskanju soglasja, kako ravnati v odnosu do Američanov, ko so se nenadoma pojavili v zalivu Edo. Vse to je dalo še večji zagon tradicionalni opoziciji dinastije Tokugawa, ki je prihajala z območij Satsuma (južni del otoka Kyūshū), Chōshū (zahodni del otoka Honshū) in Tosa (otok Shikoku). *Daimyōji* in samuraji iz Satsume in Chōshūja so sklenili zavezništvo v smislu »spoštujmo cesarja in naženimo barbare« (*sonnō jōi*) ter z nastopom novega šoguna Yoshinobuja (1837–1913) pridobili cesarsko dovoljenje za odpravo šogunata. Januarja 1868 so izvedli državni udar, zasedli cesarjevo palačo v Kjotu in razglasili obnovo cesarske oblasti z mladoletnim – komaj 15-letnim – cesarjem Mutsuhitom (1852–1912) na čelu. Skoraj 700-letna oblast šogunov se je zaključila. Ta bi sicer slej ko prej klonila pod domačimi družbeno-političnimi pritiski, a povratak tujcev, ki so sredi 19. stoletja odločno zahtevali prosto trgovanje in druge privilegije, je njen konec še pospešil.

Proces modernizacije na Japonskem in Kitajskem

Prisotnost tujcev na Kitajskem in Japonskem je pospešila postopno modernizacijo kitajske in japonske družbe. Obe državi sta se zavedali šibkosti tradicionalnega sistema v odnosu do zahodne tehnologije, a pri pridobivanju konkurenčne tehnologije in specifičnih znanj je bila veliko spretnejša Japonska. Z restavracijo cesarjeve moči se je na Japonskem pričelo obdobje velikih političnih, gospodarskih in družbenih sprememb, znano pod imenom Meiji (1868–1912), kar dobesedno pomeni »razsvetljena vlada«. Spremembe so bile tako radikalne, da se je Japonska v desetletju iz izolirane fevdalne države prelevila v moderno industrializirano velesilo. To prednost so ji delno omogočile zgodovinske izkušnje spretne prevzemanja kitajskih navad v obdobjih Yamato (250–710) in Nara (710–794). Kot perifernemu območju mogočnega in superiornega kitajskega cesarstva ji v težnjah po priznanju legitimnosti domače vlade prevzemanje tujih navad ni povzročalo psiholoških preprek, hkrati pa je bila geografsko dovolj blizu, a še vedno ravno prav oddaljena od celinske Kitajske, da je v oblikovanju

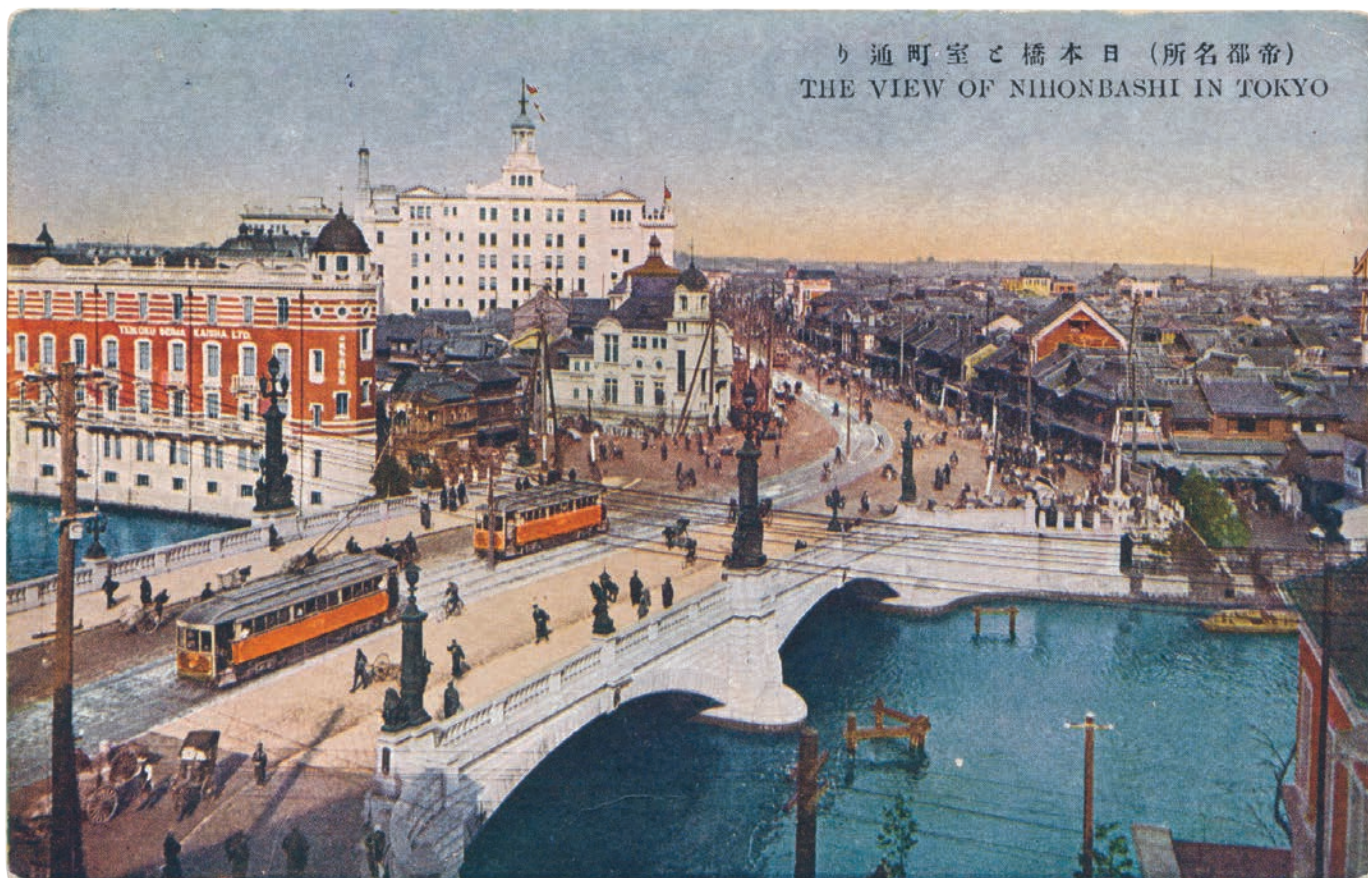
lastne identitete ta ni ogrožala. To ji je omogočalo učenje in prevzemanje posameznih modelov v lastnem tempu in brez prisile, te izkušnje pa so še kako prav prišle ob soočanju z zahodnimi tehnološkimi rešitvami in drugimi idejami. Do njih so Japonci pristopali z veliko večjo mero zaupljivosti, prvotni slogan *sonnō jōi* pa so hitro zamenjali s sloganom *wakon yōsai* (»japonski duh in zahodno znanje«), s čimer so izražali kombinacijo zahodnih in japonskih elementov v smislu ohranitve japonskega duha in učenja od zahoda. Tudi ta je utemeljena na preteklih izkušnjah s Kitajsko. Že kmalu po uvozu celinske kulture na otočje so kitajsko znanje prepredli z japonskim duhom, imenovanim »duša Yamata« (*yamato damashii*), tuje znanje pa oplemenitili z unikatno japonsko kulturo in njenim duhom. Kot ugotavlja Luka Culiberg (2007, 95), je v ozadju prikrita ideja, da šele japonski duh oplemeniti znanje, ne glede na njegov izvor. Ni torej pomemben izvor znanja, temveč japonski duh, ki ga požlahti in osmisli, Japonska pa je edina, ki lahko te novooplemenitene dosežke uporablja.

V skladu s tem ni presenetljivo, da je novoustoličena vlada »pozahodenje« interpretirala kot ključni element v procesu modernizacije, cesar pa je skupaj s »samurajskimi« svetovalci in dvornimi aristokrati že tri mesece po ustoličenju izdal nekakšno »listinsko prisego« v petih členih, v katerih je obljubljal javno razpravo o vseh zadevah, sodelovanje vseh razredov pri upravljanju države, svobodo vsem v izbiri poklicev, opuščanje zlovesčih praks iz preteklosti, predvsem pa iskanje znanja v svetu za utrditev države (Henshall 2012, 76). Vlada je na Japonsko povabila številne zahodne strokovnjake različnih panog, kot so rudarstvo, transport, bančništvo, pravo, politične vede, kmetijstvo, izobraževanje itd., hkrati pa je na zahod pošiljala študente ter več misij z namenom podrobnega opazovanja in učenja. Med njimi je bila še posebej odmevna misija Iwakura (*Iwakura shisetsudan*) v letih 1871–1873, ki jo je vodil vodilni državnik Iwakura Tomomi (1825–1883) in se je je udeležilo okrog 50 ključnih političnih figur tistega časa. Poleg študija zahodnega političnega, vojaškega, industrijskega in izobraževalnega sistema je bil namen misije pridobiti priznanje zahodnih dežel za novo cesarsko dinastijo pod cesarjem Mutsuhitom ter začeti ponovna pogajanja o »neenakih sporazumih«, ki so jih podpisali še pod šogunsko vlado.

Voditelji reformnega gibanja Meiji so kmalu ugotovili, da sta za mogočno nacionalno moč poleg vojaške tehnologije in bojnih ladij ključni predvsem proizvodnja in trgovina. Ekonomska moč je torej temelj, ki podpira vojaško strukturo evropskih držav. Med številnimi slogani, ki so se pojavljali, sta »bogata dežela in močna vojska« (*fukoku kyōhei*) ter »dohiteti in prehiteti« (*oitsuke oikose*) najbolj zgovorna, saj pričata o težnji po mogočni in bogati državi z močno vojsko, ki bo lahko presegla celo zahodne sile. V luči tega se je Japonska učinkovito lotila vzpostavljanja infrastrukture za kapitalistično industrijsko ekonomijo, pri tem pa uspešno mobilizirala zasebni kapital. Za izboljšanje ladijskega prometa so preuredili in na novo zgradili pristanišča in svetilnike, postavili telegrafske linije, vzpostavili poštni sistem, predvsem pa gradili železnice. Prva linija, ki je povezovala prestolnico Tokio⁴ in Yokohamo, je bila zaključena že leta 1872, do leta 1890 pa je japonska železniška mreža obsegala kar 2253 km železniških tirov, od tega je bilo 40 % železnic v državni upravi, ostalo pa v zasebni lasti (Gordon 2009, 71). Če je v obdobju Tokugawa pot med Edom in Kijotom trajala dva tedna, se je z železnico skrčila zgolj na en dan, kar je močno spremenilo občutek za čas, razdalje in predvsem družbeno vedenje.

Eden izmed prvih drastičnih korakov nove vlade je bila nacionalizacija ozemlja vojaških mogotcev *daimyōjev*. Nova vlada je vodilne *daimyōje* prepričala, da so prostovoljno predali zemljo cesarju, v zameno pa so bili imenovani za guvernerje teh območij s privlačno plačo (Gordon 2009, 63). Prvotna fevdalna ozemlja so reorganizirali v prefektore, s tem pa je centralna vlada prejela direktne davke, saj so v okviru finančnih reform istočasno uvedli stalni zemljiški davek ter vzpostavili enotno denarno valuto z modernim bančnim sistemom. Naslednji pomemben korak v procesu velikih reform je bila odprava rigidnega statusnega sistema in razlastitev samurajev, kar je sicer sprožilo večje upore, a večja prožnost in prehodnost med družbenimi razredi je za večino preostalega prebivalstva pomenila svobodnejše gibanje. Samuraji, ki so po obnovi Meiji ostali brez poklica, naj bi si prostovoljno našli druge zaposlitve. Medtem ko so nekateri ostali v birokratskih vodah in se drugi preživljali kot poslovneži ali kmetje, je bila večina odvisna od nekakšnih vladnih štipendij. Leta 1873 je vlada ponudila pavšalni

4 Po ustoličenju cesarske oblasti so v obdobju Meiji za prestolnico izbrali mesto Edo, ki so ga preimenovali v Tokio, kar pomeni »vzhodna prestolnica«.

Slika 6: Moderni Tokio v prvih desetletjih 20. stoletja. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

znesek vladne obveznice kot nadomestilo za štipendije, kar je čez tri leta postala obveza za vse samuraje, istega leta pa so tudi prepovedali nošenje orožja (Henshall 2012, 78). Večji del samurajev je bil sicer že leta 1872 preklasificiran v običajno ljudstvo (*heimin*) (Gordon 2009, 65).

Še pred razpustitvijo samurajev je potekala razprava o vojaški organizaciji države. Yamagata Aritomo (1838–1922), ki se je vrnil s potovanja po Evropi, je verjel v splošno naborništvo, ki naj bi okrepilo vojaško moč in discipliniralo prebivalstvo. V skladu z njegovim predlogom so uvedli splošno vojaško obveznost po pruskem vzoru in določili, da morajo vsi moški pri dvajsetih letih tri leta služiti v vojski in biti na razpolago kot rezervisti še dodatna štiri leta (Gordon 2009, 66). Čeprav je tudi ta odlok naletel na odpor, se je japonska vojska že do sredine devetdesetih let prelevila v moderno vojsko z visokoletečimi cilji utrjevanja moči ne le v okviru domačih meja, temveč v širšem vzhodnoazijskem prostoru. Njeno moč je kmalu čutila tudi zastarela kitajska mornarica, ko je ob koncu 19. stoletja prišlo do kitajsko-japonske vojne (1894–95) v boju za nadzor nad korejskim polotokom. Koreja, ki je bila več stoletij zvesta tributarna država Kitajske, je v tem času prešla pod japonski vpliv, po vojni z Rusijo leta 1905 pa je sprva postala japonski protektorat, čez pet let pa del japonskega imperija.

Vse te reforme so vplivale na postopno izoblikovanje močne nacije, ki je temeljila na šolskem sistemu z nacionalno mrežo šol, vzpostavitvi standardnega jezika, predvsem pa na instituciji *ie*, ki je državo poenotila v luči velike družine s čaščenjem cesarja kot njene osrednje figure.⁵ S postavitvijo cesarja v središče

⁵ Več o oblikovanju japonskega naroda glej Culiberg (2007, 89–97).

političnega reda je vlada cesarju dajala vedno večjo simbolno težo, pri tem pa je transformacija cesarja iz tradicionalnega vladarja v simbol modernega monarha v zahodni vojaški opremi, z zahodno frizuro in brki nadalje odsevala željo vlade po oblikovanju sodobne, »zahodnjaške« podobe novega cesarja in naroda. Ustava, ki je s sprejetjem leta 1889 državo definirala kot ustavno monarhijo, je še povzdignila cesarjevo pravno in kulturno avtoriteto, čeprav je bila njegova politična moč omejena z določili ustave in vladnim kabinetom.

Transformacija, ki jo je Japonska doživela v enem desetletju, je bila del širših globalnih revolucij, ki so spreminjale podobo sveta v 19. in 20. stoletju. V primerjalnem kontekstu z evropskimi revolucijami v 18. in 19. stoletju dogajanje na Japonskem večkrat označujemo kot »revolucija od zgoraj« ali »aristokratska revolucija«, saj naj bi spremembe izvedli samuraji, člani elite, in ne nastajajoča buržoazija, ki je zrušila privilegije stare evropske aristokracije. Kljub temu Andrew Gordon (2009, 75) opozarja, da tovrstna primerjalna analiza svetovni zgodovini samovoljno nalaga evrocentrični model in se ne trudi dovolj, da bi zgodovino drugih krajev razumela pod njihovimi lastnimi pogoji. Res je, da so drastične spremembe in revolucijo izvedli člani dedne samurajske elite, a hkrati je večina teh ljudi pripadala srednjemu in nižjemu rangju samurajev z negotovim finančnim položajem. Skupaj z občutkom nepoštešenih ambicij v smislu pravice do vladanja je ravno to gonilo revolucionarno energijo reformatorjev, kar Gordon (2009, 75) imenuje »revolucija razočarane podelite«.

Naraščajoča samozavest Japoncev je v hitrem procesu preobrazbe iz zastarele v moderno državo z močno vojsko narekovala vse večje apetite po sosednjih ozemljih. Vpliv zahodnega kolonializma na Japonsko je bil močan in obsežen. Izostril se je v neformalnem polkolonialnem statusu, stalnih pogajanjih z zahodnimi državami in podpisovanju neenakih sporazumov. Demonstracija vojaške moči, s katero bi pridobili priznanje zahodnih sil ter se hkrati izognili potencialni nevarnosti razkosanja lastnega ozemlja, je Japonsko nadalje vodila na pot ekspanzionizma, kolonialne politike in imperializma. Prvi korak v to smer je bila kitajsko-japonska vojna v letih 1894–1895, katere povod je bil rastoči japonski vpliv v Koreji, najzvestejši tributarni državi Kitajske. Japonska je brez večjih težav hudo porazila kitajsko mornarico ter zavzela glavna severnokitajska pristanišča in polotok Liaodong. Vojna se je končala z za Kitajsko precej klavnim mirovnim sporazumom, podpisanim v Shimonosekiju leta 1895. Vseboval je vojno odškodnino Japonci v višini dveipolletnega proračunskega dohodka Kitajske, odprtje štirih novih pristanišč, pravico, da Japonci na Kitajskem gradijo tovarne in podjetja, neodvisnost Koreje, predvsem pa odstop Tajvana in polotoka Liaodong Japonci (Saje 2015, 430). Tajvan je tako postal prva japonska kolonija, ki je pod japonskim okriljem ostala do konca druge svetovne vojne.

Na te dogodke se je burno odzvala Rusija, ki je imela interese v Mandžuriji in Koreji. Povezala se je z Nemčijo in Francijo ter od Japonske zahtevala vrnitev polotoka Liaodong, hkrati pa je s Kitajsko podpisala tajno zaveznitvo, ki ji je dovoljevalo gradnjo transsibirske železnice v Mandžuriji. Če je japonska vlada tem pritiskom popustila in Kitajski vrnila polotok Liaodong, pa sta njena vojaška samozavest in militarizem v naslednjih desetih letih narasla do te mere, da je odločno premagala Rusijo, ki se je lahko pohvalila z eno največjih armad na svetu. Rusko-japonska vojna za nadzor v Koreji in Mandžuriji se je tako zaključila s podpisom mirovnega sporazuma v Portsmouthu leta 1905, pri katerem je posredoval ameriški predsednik Theodore Roosevelt (1858–1919). Japonska je dobila nadzor nad polotokom Liaodong, južnim delom otoka Sahalin ter južno mandžursko železnico, ki jo je zgradila Rusija (Saje 2015, 462), hkrati pa mednarodno priznanje japonskega interesa v Koreji. Še istega leta so korejsko vlado pregovorili v japonski protektorat, deset let kasneje pa so brez kakršnegakoli mednarodnega nasprotovanja Korejo priključili Japonci (Henshall 2012, 97).

Strah pred zahodno kolonizacijo japonskega ozemlja, ki je vodil v hitro prevzemanje zahodnih tehnologij in miselnosti z namenom okrepitve japonske države in naroda, je Japonsko preobrazil v eno izmed kolonialnih sil, ki je vzbujala strah vse do Nove Zelandije (Henshall 2012, 97). Vedno večje militaristične težnje imperialne Japonske so nadalje vodile do japonske okupacije Mandžurije in ustanovitve marionetne države Mandžukuo (Manzhouguo) leta 1932 ter nadaljnji vojaški in politični pritisk na Kitajsko, ki je dosegel vrhunec v času druge svetovne vojne.

V nasprotju z Japonsko je bil proces modernizacije na Kitajskem veliko počasnejši in bolj mukotrpen. Kitajska je bila stoletja središče superiorne kulture, ki je postavila jezikovne, ideološke, religiozne in

Slika 7: Potek rusko-japonske vojne, neposlana razglednica z začetka 20. stoletja (Slikovna zbirka, NUK).

politične temelje drugim vzhodnoazijskim družbam, zato je bil psihološki preobrat hud zalogaj. Zaverovanost v superiornost lastne kulture so zamajali tuji prišleki iz Evrope, ki so za razliko od prejšnjih osvajalcev na konjih s severa in zahoda na Kitajsko prispeli kar z ladjami po morju. Še nikoli prej se v kitajski zgodovini ni zgodilo, da bi jih porazil nekdo, ki bi prišel z morja. Prvi šok je prišel že takoj po porazu v prvi opijski vojni, ko je Kitajska boleče spoznala vojaško premoč in naprednost zahodne vojaške tehnologije. Še večji šok pa je prišel ob porazu proti Japoncem leta 1895, ko so bili Kitajci s podpisom mirovnega sporazuma v Shimonosekiju ponovno prisiljeni sprejeti težke pogoje, a tokrat jih niso narekemale evropske dežele, temveč kar »kulturno podrejena« Japonska. Razočaranje je bilo še toliko večje, ker so jim spodleteli prvi poskusi industrijske in vojaške modernizacije.

Po obeh opijskih vojnah in Taipinški vstaji je bilo tudi najbolj zagretim zagovornikom tradicionalnega reda jasno, da je treba okrepiti izmučeno državo ter izboljšati družbene in gospodarske razmere. Obnova, znana pod imenom restavracija Tongzhi po cesarju Tongzhiju (1865–1875), je bila najprej usmerjena v obnovo tradicionalnega konfucijanskega reda, kar je bilo diametralno nasprotje od sočasne restavracije Meiji, ki je v desetletju korenito spremenila japonsko družbo. Konfucijanski uradniki so se sicer strinjali, da je treba prevzeti konkurenčno vojaško tehnologijo, da bi tujce lažje nadzorovali, zato je bil proces modernizacije najprej usmerjen v modernizacijo vojske. Po postavitvi nekaj manjših tovarn orožja in strojne tovarne so kmalu ugotovili, da se za moderno vojsko skriva močno gospodarstvo z razvito industrijo. To je vodilo v postavitev prvih tekstilnih tovarn, odprtje premogovnikov, poskuse uvajanja

Slika 8: Znameniti portret cesarice vdove Cixi (fotoalbum Pekinga in okolice, Skušкова zbirka, SEM).

telegrafskih linij ter gradnjo železnice, ki pa so jo morali zaradi nasprotovanja tradicionalistov porušiti (Saje 2015, 424). Prav zaradi velikega vpliva tradicionalnih pogledov v najožjem vladnem krogu, ki so imeli močno podporo pri cesarici vdovi Cixi kot cesarski regentki, tovrstni modernizacijski poskusi niso spodbudili večje dinamike na področju industrializacije in drugih sprememb v kitajski družbi. Cesarica je leta 1869 s položaja odstranila princa Gongga (1833–1898), odličnega pogajalca z britansko in francosko stranjo po drugi opijski vojni ter ključnega zagovornika gibanja za modernizacijo, po smrti cesarja Tongzhija leta 1875 pa na mesto cesarja imenovala svojega mladoletnega nečaka Guangxuja (1871–1908) in si sprva zagotovila regentsko, z razglasitvijo cesarja za neprištevnega pa absolutistično vlogo vse do svoje smrti leta 1908.

Proces modernizacije tako ni bil centralno voden, posamezni podvigi pa so večinoma prihajali s strani lokalnih voditeljev, pri čemer so si s pomočjo moderne tehnologije prizadevali predvsem za utrditev tradicionalnega reda, druge politične in družbene ideje v luči preobrazbe Kitajske v moderno družbo pa večinoma niso naletele na plodna tla (prim. Saje 2015, 425–26). Ponovno zaostrovanje odnosov z zahodnimi imperialističnimi silami in sosednjo Japonsko je zato pustilo grenak priokus v spoznanju, da je vojaška in industrijska modernizacija spodletela. Po ponovnih vojaških porazih v vojni s Francijo za Vietnam (1884–1885) in vojni z Japonsko za Korejo je bila naslednja faza modernizacije usmerjena v politične reforme. Pobudnik reformatorskega gibanja, znanega pod imenom Stodnevna prenova (*Bairi weixin*), je bil mladi reformist iz Kantona Kang Youwei (1858–1927), ki je za svoje napredne ideje uspel pridobiti mladega cesarja Guangxuja. Predlagal je ustanovitev moderne vlade z 12 ministrstvi, zavzemal se je za ustavo in parlament, razpravljali pa so tudi o demokraciji, enakosti med spoloma in poenostavitvi kitajske pisave (Saje 2015, 433). Skupaj s svojima zvestima učencema Liang Qichaotom (1873–1929) in Tan Sitongom (1865–1898) je s cesarjevo podporo junija 1898 začel izvajati vrsto reform, a so te naletele na gluha ušesa in trmasto nasprotovanje konservativcev, ki jih je uspešno podžigala cesarica vdova Cixi. Ko so predlagali, naj dvor cesarici odvzame vse pravice do političnega odločanja, se je ta povezala z mandžurskimi vojaškimi poveljniki, razglasila cesarja za neprištevnega in ga zaprla v dosmrtni hišni pripor, preklicala vse reforme ter Kang Youweija in njegova privrženca obsodila na smrt. Kang Youwei in Liang Qichao sta uspela pobegniti na Japonsko, Tan Sitong pa se je raje prosto-voljno odločil za usmrtitev, saj naj bi vsaka sprememba družbe zahtevala žrtve (Rošker 2012, 136–37).

Prvi poskusi samokrepitve so se torej končali klavrno, saj je bil trajni cilj podoben kot pri preteklih konfucijanskih reformatorjih, ki so se želeli prilagoditi modernosti, da bi lahko ohranili konfucijanski sistem. Ta pa v svoji tradicionalni obliki ni mogel preživeti v sodobnem svetu z idejami, ki so jih širili Evropejci. Po propadu reform, po katerih je postalo jasno, da Kitajske ne bo mogoče reformirati od zgoraj po uspešnem japonskem modelu, je prišel udarec od spodaj, ki je z veliko revolucijo Xinhai leta 1911 zrušil več kot dvatisočletno vladavino cesarskih dinastij. Vodilna vloga je pripadla Sun Zhongshanu (1866–1925), bolj znanemu kot dr. Sun Yatsen. Njegove ideje treh ljudskih načel (nacionalizem, demokracija ter ljudsko blagostanje) so temeljile na evropskih političnih teorijah parlamentarne demokracije. Čeprav je večinoma deloval iz tujine, je po propadu reform začel dobivati vedno več privrženecv, kar je vodilo v ustanovitev politične stranke Kitajska združena zveza (*Zhongguo tongmeng hui*). Istočasno je vedno več študentov odhajalo v tujino, eden izmed prvih je bil Yan Fu (1854–1921), ki je v kitajščino prevedel osrednja filozofska dela angleškega empirizma. Prav njemu gre zasluga za prve prevode strokovnih terminov s področij zahodnega naravoslovja, logike, epistemologije ter političnih teorij (Rošker 2012, 136). Med drugim je prevedel Huxleyjevo *Evolucijo in etiko* (*Evolution and Ethics*), kar je pripomoglo k popularizaciji Darwinove teorije o preživetju najmočnejših predstavnikov določene vrste. V prenosu na družbene skupine in narode je ta ideja močno vznemirila kitajsko intelektualno mladino, ki se je tako na prelomu stoletja bala izbrisa Kitajske zaradi lastne zaostalosti, notranjih nemirov ter delitve na interesne sfere tujcev (Yahuda 2008, 19). Vse to je pripomoglo k vedno večjemu protimandžurskemu vzdušju, zrušitvi dinastije leta 1911 in ustanovitvi prve parlamentarne republike na Kitajskem (1911–1949). Kot prvi začasni predsednik je bil imenovan dr. Sun Yatsen, v zameno za podporo revolucionarnemu gibanju in ustanovitvi republike pa ga je na tem mestu kmalu zamenjal general severne armade cesarske vojske Yuan Shikai (1859–1916), ki je nato 12. februarja 1912 izposloval odstop zadnjega mandžurskega cesarja. S tem se je formalno zaključila mandžurska vladavina zadnje cesarske dinastije na Kitajskem.

Obdobje prve republike je bilo politično precej nestabilno in pod pretvezo parlamentarne demokracije prežeto z avtoritarnimi težnjami Yuan Shikajia in samovoljnih vojaških mogotcev, ki so avtoritarno vladali v posameznih provincah in regijah. Neuspeh gospodarskih in političnih reform še v okviru mandžurske vlade ter usodna revolucija leta 1911 sta tako ponovno šokirala intelektualno in akademsko sfero, ki je tokrat za grešnega kozla razglasila nefleksibilnost lastne tradicije. Duhovno vrenje v začetku 20. stoletja, bolj znano pod imenom Gibanje nove kulture (*Xin wenhua yundong*), si je prizadevalo za kulturno in idejno prenavo kitajske družbe, pri čemer je težilo k sintezi zahodnega modernizma in kitajske tradicije. Povod za idejno in politično prelomnico je bilo Gibanje četrtega maja

(Wusi yundong), ki je vzniknilo 4. 5. 1919 s študentskimi protesti proti nepravilnim določilom Versajske mirovne pogodbe, s katero so nekdanja nemška območja na polotoku Shandong dodelili Japonski kot zmagovalki na strani zavezniških sil. Zibelka duhovnega preporoda je postala Pekinška univerza, še posebej po letu 1916, ko je njen rektor postal Cai Yuanpei (1868–1949).⁶ Z zagovarjanjem akademske svobode mu je uspelo zbrati najvidnejše kitajske izobražence, kot so Chen Duxiu (1879–1942), Hu Shi (1891–1962), Li Dazhao (1889–1927) in Lu Xun (1881–1936), ki so v takratnem duhovnem vrenju odigrali ključno vlogo. Ujeti med vsesplošnim navdušenjem in odporom do zahodnega modela so osrednjo razpravo usmerili v način in stopnjo prevzemanja zahodne miselnosti, ne da bi pri tem Kitajci izgubili lastno kulturno identiteto. Večina intelektualcev je prevzela stališče, ki ga je oblikoval politični teoretik Zhang Zhitong (1837–1909), da je treba izkoristiti zahodno tehnologijo in ohraniti kitajsko esenco (Rošker 2018, 15), kar srečamo že na Japonskem v smislu ohranitve japonskega duha in učenja od zahoda. Poleg tega sta se vzpostavili nasprotujoči si struji, pri čemer se je ena zavzemala za popolno idejno pozahodenje in odpravo kitajske miselne tradicije, ki naj bi bila ovira na poti modernizacije, druga pa za popolno zavračanje zahodnih idej in prenovu v okviru kitajske tradicionalne ideologije. Osrednji publikaciji, povezani s temi izzivi, sta postali reviji *Nova mladina* (*Xin qingnian*), ki jo je izdajal novi predstojnik Oddelka za literaturo na Pekinški univerzi Chen Duxiu, in *Nova plima* (*Xin chao*), ki so jo leta 1918 začeli izdajati študentje Pekinške univerze (Saje 2015, 449). Obe reviji sta bili vodilni v plazu kritik temeljev stare družbe in zastarele konfucijanske miselnosti, hkrati pa sta bili prvi reviji, v katerih so lahko javno razpravljali o družbenih in državnih problemih. Novost je bila tudi objavljane člankov v pogovornem jeziku, kar je nove ideje približalo večjemu delu prebivalstva; ravno t. i. »gibanje za pogovorni jezik« je postalo eden osrednjih stebrov za izgradnjo moderne kitajske kulture (Rošker 2018, 17).

Potek duhovne preнове kot tretje faze procesa modernizacije na Kitajskem v začetku 20. stoletja je prekinilo rivalstvo med Narodno stranko (Guomindang) prvotnih revolucionarjev s Sun Yatsenom in Chiang Kaishekom (Jiang Jieshi) (1887–1975) na čelu ter leta 1921 ustanovljeno Kitajsko komunistično partijo (Zhongguo gongchandang), katere vodilna marksistična misleca sta bila Li Dazhao in Chen Duxiu. Po nepravilni versajski konferenci so se namreč zamajali temelji evropskih liberalnodemokratskih načel, ki so uživali ugled do konca prve svetovne vojne. To je spodbudilo tudi številne debate med liberalizmom in socializmom, ki je postajal vedno bolj priljubljena alternativa vsem, ki so interese kolektivnosti postavljali pred posameznika (Yahuda 2008, 19). Uspešnost boljševiške (oktobrske) revolucije v Rusiji leta 1917 je marksistično-leninistični politični ideologiji še dodatno tlakovala pot na Kitajsko, saj je bila ruska družbena stvarnost z vidika zaostale agrarne države primerljiva z razmerami na Kitajskem. Po mnenju vodilnega kitajskega marksista Li Dazhaota so bili boljševiki uspešni ravno zato, ker je bila Rusija zaostala, tako da so se lahko oprli na zatirano prebivalstvo. Po tej analogiji je torej Kitajska še bolj zaostala, s tem pa ima še večji revolucionarni potencial (Yahuda 2008, 19). Rivalstvo med strankama se je delno zgladilo z japonsko zasedbo Mandžurije leta 1931 in japonsko invazijo med drugo svetovno vojno, ponovne napetosti po zaključku vojne pa so vodile v državljansko vojno z zmago komunistične stranke in ustanovitvijo Ljudske republike Kitajske pod vodstvom Mao Zedonga (1893–1976) leta 1949. Politična elita Narodne stranke je skupaj s številnimi pripadniki emigrirala na Tajvan, kjer je nadaljevala s političnimi prepričanji Republike Kitajske.

V mukotrpnem procesu modernizacije, v katerem je Kitajska morala zavreči univerzalno domnanco superiorne kitajske kulture pod vodstvom nebeškega sina ter sprejeti status enake med drugimi državami, je bila Japonska z uspešno modernizacijo idealni vzornik, kako hitro in učinkovito zgraditi temelje moderne družbe. Japonska za Kitajsko ni bila le okno v svet, temveč glavni učitelj na tranzicijski poti prejetanja naprednih tehničnih in znanstvenih novosti zahodnih družb. Že mandžurska vlada je Japonsko videla kot posrednika med Kitajsko in Zahodom ter je podpirala študente pri študiju na Japonskem. Če je bilo pred kitajsko-japonsko vojno leta 1895 na Japonskem le okrog 200 kitajskih študentov, je to število v naslednjih petih letih naraslo na 700, do leta 1908 pa že kar na 8000 (Coizier 1988, 25). Na Japonskem pa niso vneto študirali le naravoslovnih, znanstvenih in tehnoloških inovacij

6 Več o Cai Yuanpeijevi vlogi in delovanju v okviru duhovnega vrenja na začetku 20. stoletja glej Rošker in Vampelj Suhadolnik (2018).

zahodnih družb, temveč je ta država postala »središče revolucionarne agitacije« in »navdih za kitajski nacionalizem« (Coizier 1988, 26). Številni vodilni revolucionarji in reformisti, vključno s Sun Yatsenom in Chen Duxiujem, so svoje ideje brusili na Japonskem. V večstoletnih odnosih med državama je bila zdaj njuna vloga obrnjena. Kitajska mladina je postala »kulturni izposojevalec« (Croizier 1988, 26), pri čemer Japonska ni funkcionirala le kot zunanji vir kitajske modernizacije, temveč so njene ideje prispevale k ponovnemu odkrivanju lastne kitajske tradicije, s čimer so postale globoko ukoreninjene v kitajski družbi in identiteti Kitajcev.

Če je Kitajska med 16. in 18. stoletjem imela velike zasluge v procesu modernizacije Evrope, je bila od sredine 19. stoletja vloga obrnjena. Eden izmed večjih evropskih vplivov je poleg industrializacije in izobraževanja viden predvsem v politični domeni modernizacije kitajske države in nacije. Kot ugotavlja Yahuda (2008, 20), Kitajcev niso več zanimale meje in upravljanje nomadskih »barbarov«, temveč so se začeli osredotočati na teritorialno integriteto, svoje suverene pravice in kje začrtati meje. Pojavilo se je tudi vprašanje, kaj je legitimno kitajsko ozemlje. V času dinastije Qing je bila kitajska oblast razširjena onkraj tradicionalnih provinc ter je vključevala Mandžurijo, Mongolijo, Tibet in območja osrednje Azije, kjer je večinoma prebivalo nehansko prebivalstvo. Kitajska zahteva po teh ozemljih, ki je prišla v paketu z modernizacijo, je temeljila na evropski pravici do nasledstva, čemur lahko sledimo vse do evropskih dinastičnih vladavin v 17. in 18. stoletju, in ne toliko na ideji nacionalne pripadnosti, ki se v Evropi pojavi z nacionalnimi gibanji v 19. stoletju. Prav ta, iz evropske dediščine podedovana kontradiktornost kitajski vladi še danes povzroča težave, kar se odraža tudi v odnosu do Tajvana in strahu pred secesionističnimi težnjami (Yahuda 2008, 20–21). Tudi vprašanje, do kakšne mere prevzeto zahodno ideološko podlago umestiti v osrčje kitajske konfucijanske tradicije, se vleče vse do danes ter se kaže v vedno večjem poudarjanju avtohtonih idejnih tradicij in težnji po zagotavljanju, da tuje, zahodne sile ne bodo uničile kitajskih (komunističnih) vrlin. Navsezadnje je bil v zvezi s tem zelo pomenljiv govor predsednika Ljudske republike Kitajske Xi Jinpinga ob 100. obletnici ustanovitve kitajske komunistične partije julija 2021. Yahuda (2008, 18) sicer ugotavlja, da je kitajska jeza ob sramotnem ponižanju v polkolonialni status, ki so jo najprej razvneli evropski prišleki, v sodobnem času bolj kot v Evropo usmerjena v ZDA in Japonsko, ki sta v začetku 20. stoletja začeli nadomeščati evropsko prevlado.

Kakšno vlogo je igrala Avstrija oziroma Avstro-Ogrska? Diplomatski, trgovski in vojaški stiki med Avstro-Ogrsko in Vzhodno Azijo

Habsburška monarhija, ki je s Trstom dostop do morja dobila že konec 14. stoletja, v 16. stoletju pa tudi večji del vzhodne jadranske obale, je prednosti morskih poti začela intenzivneje izkoriščati šele po izgradnji Sueškega prekopa leta 1869. V primerjavi z zahodnoevropskimi državami je bila njena mornarica v prvi polovici 19. stoletja še vedno razmeroma majhna, hkrati pa tudi ni kazala večjih kolonialnih interesov v Vzhodni Aziji. Ti so postajali močnejši šele od sredine 19. stoletja, ko sta si Anglija in Francija z zmago v opijski vojni na Kitajskem zagotovili številne ugodnosti. V tem času je začela graditi moderne jeklene ladje na parni pogon s težko artilerijo. Trst in Reka sta se razvila v pomembni trgovski pristanišči, vojaško oporišče pa so iz Benetk prestavili v Pulo.⁷

Eden prvih kazalnikov avstrijske težnje po vzpostavitvi diplomatskih in trgovskih odnosov s Kitajsko in Japonsko je dveletno potovanje prve avstrijske vojne ladje – fregate Novara – okoli sveta v letih 1857–1859. Pot jo je zanesla tudi v Vzhodno Azijo, kjer so v Šanghaju pripravili manjšo razstavo avstrijskih izdelkov (Slobodnik 2013, 105). Na njej je v vlogi ladijskega strežnika potoval tudi Matija Kliner, »nebodigatreba iz Radovljice«, kot je imenovan v inventarni knjigi Kranjskega deželnega muzeja ob popisu predmetov, ki jih je prinesel na domača tla (Štrukelj 1980–82, 139). Že leta 1894 je nakupljene predmete s tega potovanja podaril takratnemu muzeju. Med njimi je bilo tudi nekaj predmetov iz Kitajske, in sicer pahljače iz bananinih listov, kitajske domine, stari novci in moški čevlji iz Šanghaja. Še pred Novaro se je že leta 1820 na pot v Južno Ameriko in nato na Kitajsko odpravila lesena korveta Carolina, znana

7 Več o razvoju trgovske in vojaške mornarice v Avstro-Ogrski glej Marinac (2017, 13–18).

kot prva avstrijska vojna ladja, ki je priplula v Vzhodno Azijo. Ladja s političnimi, diplomatskimi in trgovskimi cilji je imela na poti nemalo težav, še posebej visok krvni davok pa je terjala kolera, saj je od 99 članov posadke umrlo kar 42 mornarjev (Marinac 2017, 45). Tudi Novara, ki se je odpravila na pot na pobudo nadvojvode Ferdinanda Maksimilijana (1832–1867), je imela podobne interese, ki so se jim pridružili še znanstveno-raziskovalni cilji. Prav nadvojvoda Ferdinand, takratni poveljnik vojne mornarice, je goreče zagovarjal nujnost posodobitve in gradnje vojne mornarice, da si bo tudi Avstrija lahko zagotovila primeren kos pogače v vzhodnoazijskem prostoru.

Avstrijske težnje po trgovskih stikih z Azijo sicer segajo že v zgodnje 18. stoletje z ustanovitvijo avstrijske trgovske družbe v Ostendu, majhnem pristaniškem mestecu zahodno od Brugesu v današnji Belgiji. Izplen španske nasledstvene vojne (1701–1714) s pridobitvijo ozemelj v južni Nizozemski ob severovzhodni atlantski obali je namreč Avstriji odprl pot v zahodnoevropski trgovski konglomerat z vedno več trgovskimi ladjami, ki so plule na Bližnji vzhod, v Indijo in na Kitajsko. Trgovska družba Ostend, ustanovljena leta 1722, je kmalu postala huda konkurenca angleški, nizozemski in francoski vzhodnoindijski družbi, še posebej v donosni trgovini s čajem. Pod britanskimi in nizozemskimi diplomatskimi pritiski je habsburški cesar Karel VI. (1685–1740) že čez devet let v zameno za podporo t. i. Pragmatični sankciji, s katero je določil nedeljivost habsburških dežel ter omogočil dedovanje v ženski liniji, razpustil trgovsko družbo v Ostendu (Bronza 2018, 65). Po razpustu so za nadaljnjih 40 let zamrli vsi poskusi vzpostavitve uradnih trgovskih in diplomatskih stikov, naslednja priložnost, sicer usmerjena bolj v trgovanje z Indijo, pa se je pokazala šele v drugi polovici 18. stoletja z ustanovitvijo avstrijske Vzhodnoindijske družbe oziroma »Cesarske azijske družbe Trst in Antwerpen« leta 1775. Tu je ključno vlogo igral nekdanji uslužbenec angleške Vzhodnoindijske družbe William Bolts (1738–1808), ki je po povratku iz Indije s pomočjo ambasadorja v Londonu, grofa Belgiojosoja (1728–1801), stopil v stik s cesarskim dvorom na Dunaju in predstavil podjeten načrt za ponovno vzpostavitev avstrijske trgovine z Indijo. Ta naj ne bi potekala preko pristanišča v Belgiji, temveč iz Trsta (King 2008, 3; Bronza 2018). Takratna vladarica habsburških dežel in cesarica Svetega rimskega cesarstva Marija Terezija (1717–1780) je leta 1775 predlog podprla. V naslednjih desetih letih je podjetje uspešno delovalo predvsem zaradi vpletenosti Britancev in Francozov v ameriško osamosvojitveno vojno (1775–1783) in s tem šibke prisotnosti na azijskem tržišču. Po zaključku vojne so se nizozemske in britanske ladje še v večjem obsegu vrnile v Kanton, kar je po eni strani dvignilo ceno kitajskega čaja in drugih kitajskih izdelkov, po drugi strani pa je pomenilo presežek čaja in s tem padec cen v Evropi. Družba je leta 1785 bankrotirala, s tem pa se je zaključil poskus umestitve Avstrije na zemljevid večjih evropskih kolonialnih sil.

Avstrija, od leta 1867 dalje Avstro-Ogrska, se je v iskanju poceni surovin in novih tržišč v Vzhodni Aziji ponovno uveljavila šele konec 19. in v začetku 20. stoletja, ko je z odprtjem Sueškega prekopa leta 1869 dobila rahlo prednost pred drugimi pomorskimi državami. Že septembra istega leta je podpisala trgovski sporazum s Kitajsko in v Šanghaju odprla konzulat (Slobodnik 2013, 106). Tu so bili nameščeni štirje avstro-ogrski diplomati, ki so bili sprva poleg Kitajske odgovorni tudi za Japonsko (Marinac 2017, 54). Vzpostavitev diplomatskih odnosov s Kitajsko, Japonsko in tudi Siamom (današnja Tajsko) je bila rezultat t. i. vzhodnoazijske odprave (1868–1871), na katero sta pod pokroviteljstvom avstro-ogrške vlade odpluli fregata Donau in korveta Erzherzog Friedrich. Korveta Erzherzog Friedrich je bila tako prva avstrijska ladja, ki je v vzhodnoazijskih vodah ostala kar leto dni, in prva avstrijska vojna ladja, ki je obiskala Japonsko (Marinac 2017, 53). Po povratku obeh ladij leta 1871 je še istega leta v Vzhodno Azijo odplula popolnoma nova trijamborna korveta Fasana z nalogo predaje ratificiranih trgovskih sporazumov. Na njenem krovu sta se znašla vsaj dva častnika slovenskega rodu, Viljem Potočnik, zastavnik vojne ladje, in fregatni zdravnik Jožef Potočnik (1841–1894), oče Hermana Potočnika Noordunga (1892–1929), inženirja in pionirja vesoljske tehnologije (Lazar 2017, 34). Te odprave so odpirale vrata v Vzhodno Azijo, saj je kmalu po odprtju japonskih pristanišč Avstro-Ogrska prvi konzulat odprla tudi na Japonskem, in sicer najprej v Yokohami leta 1883, leta 1911 pa še v Kōbeju (Marinac 2017, 18), paraplovna družba Avstrijskega Lloyda pa je z Japonsko vzpostavila redne linije v začetku devetdesetih let 19. stoletja (Lazar 2017, 36).

Z vzpostavitev diplomatskih in trgovskih odnosov je v vzhodnoazijske vode plulo vedno več avstro-ogrskih vojnih in trgovskih ladij, do razpada monarhije je bilo vsega skupaj 22 vojnih ladij na 47 potovanjih (Marinac 2017, 17). Avstro-Ogrska je imela v Vzhodni Aziji vsaj eno postajno ladjo, ki je krožila med različnimi kraji in ščitila interese svojih državljanov. Poleg tega je Avstro-Ogrska leta 1896 v diplomatski četrti v Peking, ki je zrasla po drugi opijski vojni, kupila manjše zemljišče, kjer je zgradila konzulat (Marinac 2017, 14, 69). Po vzoru Nemčije, ki je dobila pristanišče Qingdao s širšim zaledjem v koncesijo za 99 let, je tudi Avstro-Ogrska želela zgraditi lastno pogodbeno pristanišče. V ta namen je poslala ladji Saida in Kaiserin Elisabeth z nalogo preučiti kitajsko obalo in določiti najprimernejšo lego za avstro-ogrsko pristanišče, a zaradi nasprotovanja Japoncev (Lee 2001, 75–76) ter vedno večje nenaklonjenosti domačinov do tujih prišlekov tega načrta ni nikoli uresničila.

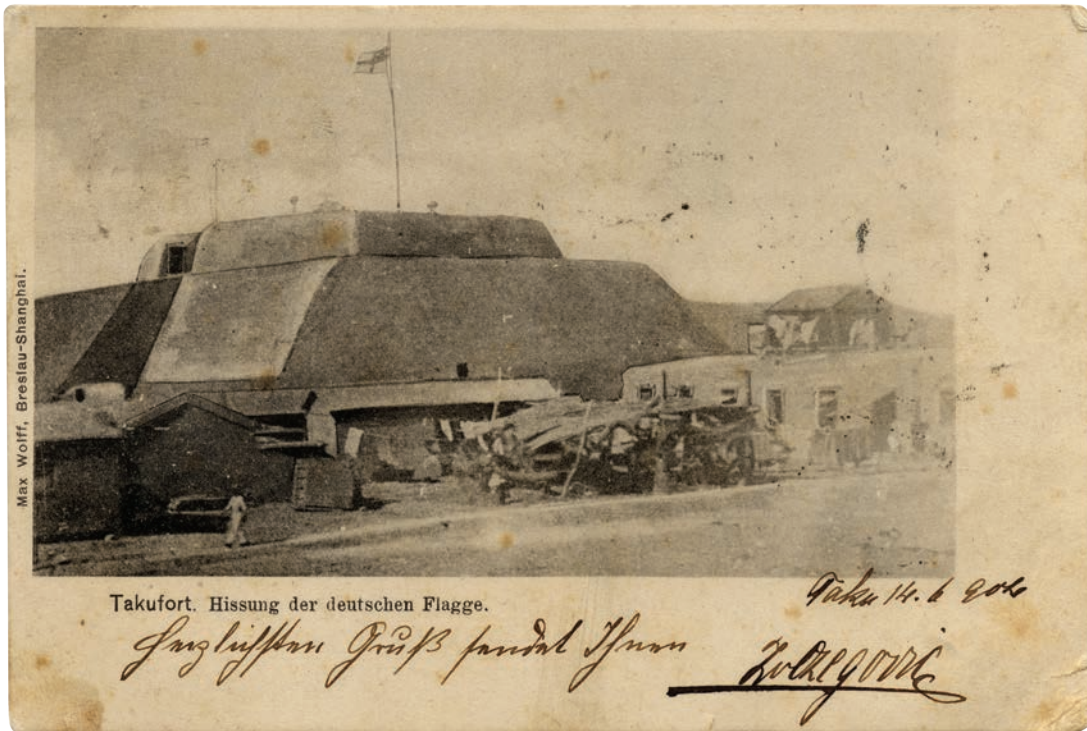
Nenaklonjenost tujcem se je v tem času že sprevrgla v nasilna obračunavanja, še posebej proti krščanskim misijonom. Temu se ni mogel izogniti niti avstro-ogrski misijonar Josef Wilfinger (1874–1905), ki je deloval v provinci Zhejiang (Marinac 2017, 75). Ko so boksarji začeli ogrožati diplomatsko četrt v Peking, so evropske vlade na Kitajsko poslale vojaške okrepitve, v katerih je sodelovala tudi Avstro-Ogrska. Junija 1900 je v pristanišče Dagu (Taku) blizu Tianjina prispelo več bojnih ladij osmih držav (Velike Britanije, Francije, Nemčije, Rusije, Združenih držav Amerike, Italije, Japonske in Avstro-Ogrske). Po zapisih slovenskega mornarja Matija Domjana iz bližine Beltincev, ki je v diplomatski četrti ščitil avstro-ogrski konzulat, je bilo teh mednarodnih ladij v začetku junija že 60 (Domjan 1912 v Šmitek 1988, 184). Med ladjami, ki so pridrvele na pomoč, je bila namreč tudi avstro-ogrška križarka Zenta, ki je v tem času po Vzhodni Aziji krožila kot postajna ladja. V Dagu je iz Japonske prispela 2. junija, že naslednji dan pa so v Peking na pomoč avstro-ogrskemu konzulatu poslali »30 fantov, 2 podoficira, 2 morska kadeta in 1 ladjinega lajtnanta« (poročnika) (Domjan 1912 v Šmitek 1988, 184). Med njimi je bil tudi Matija Domjan, ki je v mornarici služil vojaški rok. Obsežne spomine na obleganje diplomatske četrti v Peking je objavil v časopisu *Slovenske večernice* z naslovom *Potovanje na Njegovega veličanstva ladji Zenta* (Domjan 1912 v Šmitek 1988, 183–191). Po njegovih zapisih je do srede junija v Peking bolj ali manj prevladovalo mirno vzdušje, čeravno je bilo že čutiti napeto ozračje, ko so boksarji umorili japonskega vojaka.

Sredi junija pa so boksarji začeli vedno bolj ogrožati diplomatsko četrt. Tako se je 20. junija avstro-ogrski odred moral umakniti s svojega položaja in se skriti za barikadami v bližini »Francoskega dvora« na t. i. Thomannovi ulici. To so vojaki poimenovali po kapitanu fregate Zenta Eduardu Thomannu Edler von Montalmarju, saj ga je na tej ulici umorila krogla (Domjan 1912 v Šmitek 1988, 187). Položaj je bil vedno slabši, imeli so le 21 častnikov, 428 vojakov, 75 prostovoljcev in 50 mož različnih narodnosti (Mally 2007, 46), med katerimi je bilo vedno več izgub, primanjkovati pa je začelo tudi streliva in hrane. 7. junija se je tako s križarke Zenta izkrcal še drugi odred s 75 možmi, od katerih se je 27 mož v Tianjinu pridružil kontingentu mednarodnih sil pod vodstvom britanskega viceadmirala Edwarda Seymourja (1840–1929) (Marinac 2017, 80). Ekspedicijo, katere pot v Peking je bila zaradi porušenih železnic otežena, so na poti do Pekinga porazili boksarji in pripadniki cesarske vojske, zato se je morala vrniti v Tianjin, cesarica Cixi pa je 21. 6. razglasila vojno napoved tujim zavezniškim silam. Medtem se je položaj v Peking zaostroval. Domjan opisuje nenehne premike ter gradnjo novih barikad:

v 'Francoskem dvori' so Kitajci podkopali pod ulicov ino so nam mine nastavili in vužgali. I ta nesrečna mina je dva francoska vojaka zasipala. In tudi našega gospoda konzula, pl. Rosthorna, je ciglovje na glavi močno ranilo kateri je z velikov skrbjov hodil okoli nas. (Domjan 1912 v Šmitek 1988, 188)

Mednarodna zavezniška vojska⁸ se je v večji meri okrepila šele julija in 4. avgusta nadaljevala pot proti Peking. Čeprav je v literaturi 14. avgust večinoma naveden kot datum zavezniškega zavzetja Pekinga (prim. Hsu 2008, 124), se Domjan spominja:

8 Štela je okrog 19.000 mož, med katerimi je bilo največ Japoncev (8000), sledili so Rusi (4800), Britanci (3000), Američani (2100), Francozi (800), Avstrijci (58) in Italijani (53) (Mally 2007, 47).

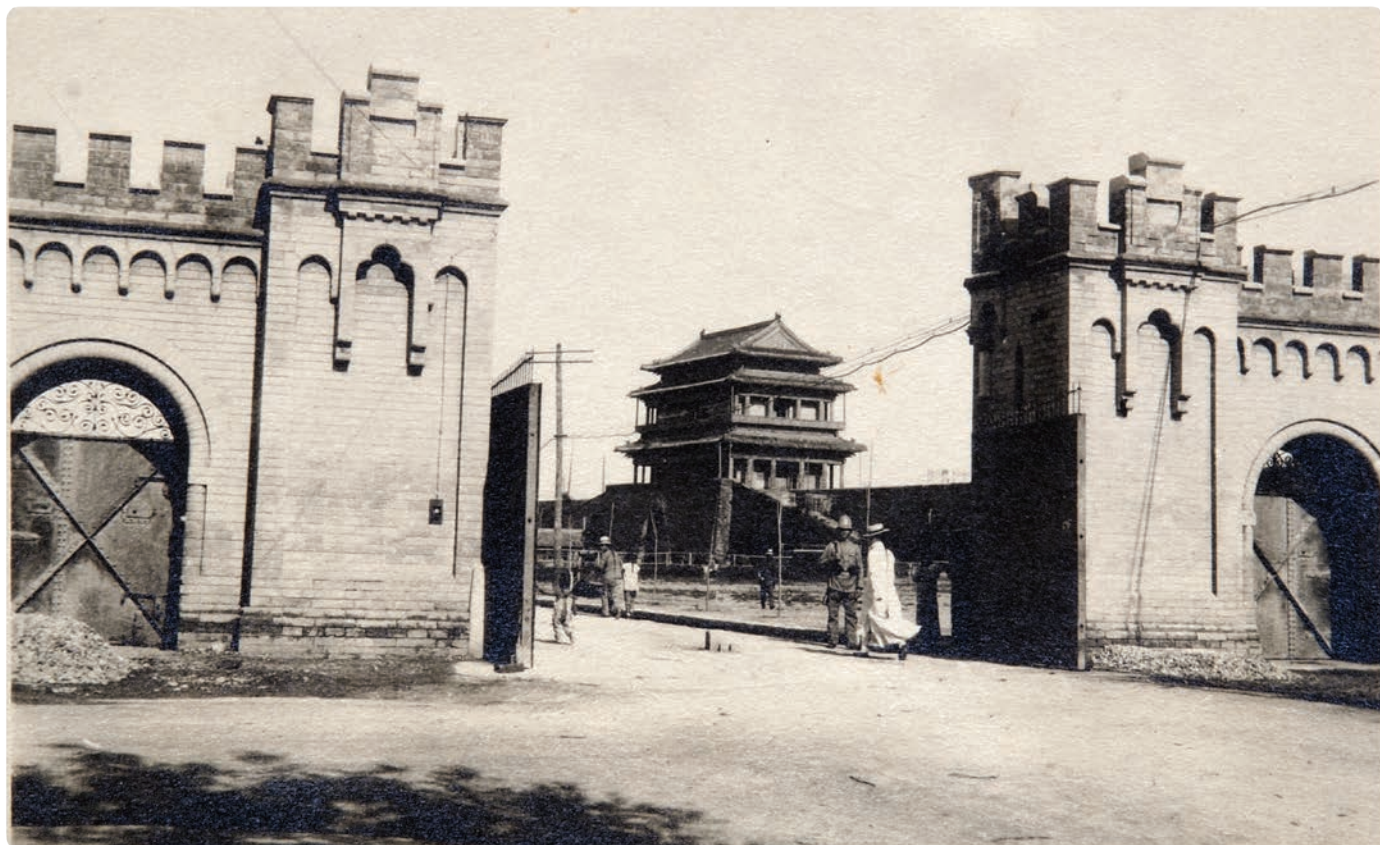
15. avgusta, na praznik Marije, popoldne ob 2. uri, so mednarodne čete prišle do nas. Oh mili Bog, ako bi vam mogel popisat tisto veselje, kakor smo je mi čutili takrat u naših srcah. Da smo se od veselja objemali in jokali, kakor maleni otroki. Oh ti reveži, kakor trudni in oslabljeni so prišli do nas. Zdaj si pogovarjamo, gdi so prijatli, eni, drugi; koliko živih, koliko mrtvih, koliko ranjenih in tako dalje. (Domjan 1912 v Šmitek 1988, 190–191)

Slika 9: Nemška utrdba v pristanišču Daguju. Razglednico je Ivanu Koršiču 14. 6. 1904 poslal Zvonimir Ožegović (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

S prihodom zavezniških sil se je 55-dnevno »boksarsko« obleganje diplomatske četrti v Pekingu zaključilo. V času obleganja je umrlo 66 ljudi, 150 je bilo ranjenih, umrlo pa je tudi veliko otrok (Mally 2007, 48). Boksarska vstaja je v celoti terjala smrt 231 tujcev in več tisoč kitajskih kristjanov (Hsu 2008, 125).

O dogajanju na Kitajskem se je razpisalo tudi slovensko časopisje. Trije glavni časopisi na prelomu 19. in 20. stoletja – liberalni *Slovenski narod*, katoliški *Slovenec* in liberalna *Edinost*, ki je izhajala v Trstu – so leta 1900 redno objavljali članke z »vznemirljivimi« novicami iz daljne Kitajske. Že 1. junija 1900 je *Slovenec* v kratkem prispevku »Vstaja na Kitajskem« zapisal, da

v zadnjem času dohajajo iz Pekinga zelo vznemirljiva poročila. Nevarna sekta, 'pest patriotizma in miru', katero so Evropejci nazvali 'bokserji', postaja izredno nevarna življenju in imetju evropskim in drugim priseljencem, posebno katolikom. Vodja ji je neki roparski načelnik, ki je tako sfanatizoval svoje pristaše, da se baje ne boje niti krogelj iz topov, ki jim neki ne morejo škodovati. Vladne čete ne morejo ničesar opraviti proti močnim in dobro organizovanim 'bokserjem'. (Anon 1900a, 2)

Slika 10: Vzhodna vrata v diplomatsko četrt v Pekingu, začetek 20. stoletja (album fotografij Pekinga in okolice, Skušková zbirka, SEM).

V daljšem prispevku »Revolucija na Kitajskem« so 13. junija v istem časopisu boksarje označili za »versko, strogo nacionalno stranko«, ki je postala »nekaka 'državo ohranjajoča stranka', njih program pa se je spremenil v toliko, da je njih 'delovanje' omejilo samo na tujce«. Avstrijske apetite po teritorialnih pravicah in nastopu v tem »evropskem koncertu« pa razkrije prispevek »Dogodki v Kini«, ravno tako objavljen v *Slovenecu* 26. 6. 1900, ki pravi, da je Avstrija te dni na vzhod odposlala »križarico Marijo Terezijo«.

Slovenski narod na drugi strani opozarja na neslogo med evropskimi silami, ki bi jo lahko izkoristili boksarji in kitajska vlada (Anon 1900b), hkrati pa med dnevnimi novicami poroča o boksarjih, ki jih predstavi kot hudodelce in bandite; to gibanje namreč »zavaja čedalje več lenuhov, ker jih slepi, da ima čudotvorna mazila, ki varujejo človeka pred ranjenjem, bodisi po bodali ali krogli«. *Slovenski narod* je bil zaradi protiklerikalne drže tudi zelo kritičen do delovanja krščanskih misijonarjev na Kitajskem. V obsežnem prispevku »Vojna na Kitajskem« z dne 9. 7. 1900 se malodane postavi na stran Kitajske, saj trdi, da je zaradi vsiljevanja tuje vere, norčevanja iz domačih običajev ter pohlepa po denarju kitajski odpor do vsega tujega povsem naraven.

Pomislimo samo, kaj bi se zgodilo, če bi prišli budhistični misijonarji k nam, če bi tu učili, da je naša vera kriva, in da ta ni nič vredna, če bi se vtikali v naše domače politične zadeve, če bi delali politično propagando za tujo državo, če bi sejali prepir v rodbinah in iztezali roke po naših ženah in hčerah. Ljudstvo bi jih pobilo, ako bi jih vlada že poprej z odgonom ne odpravila. (Anon 1900f, 1)

Neznan avtor je v istem prispevku kritičen tudi do tujih apetitov po kitajskem ozemlju, kot glavnega krivca za nastale razmere pa označi Nemčijo, ki se je na:

skrajno žaljiv način polastila Kiaočanu [zaliv Jiaozhou], potem pa je še princ Henrik prišel osebno izzivat Kitajce, cesar Viljem pa jim je grozil s svojo železno pestjo, tako da je proti njemu nastala velikanska nevolja na Kitajskem. (Anon 1900f, 1)

Podobna stališča je izražala tudi *Edinost*, medtem ko je *Slovenec*, kot prikazano, odkrito podpiral uradno politiko Avstro-Ogrske, ki se je udeležila vojaških akcij na Kitajskem.⁹

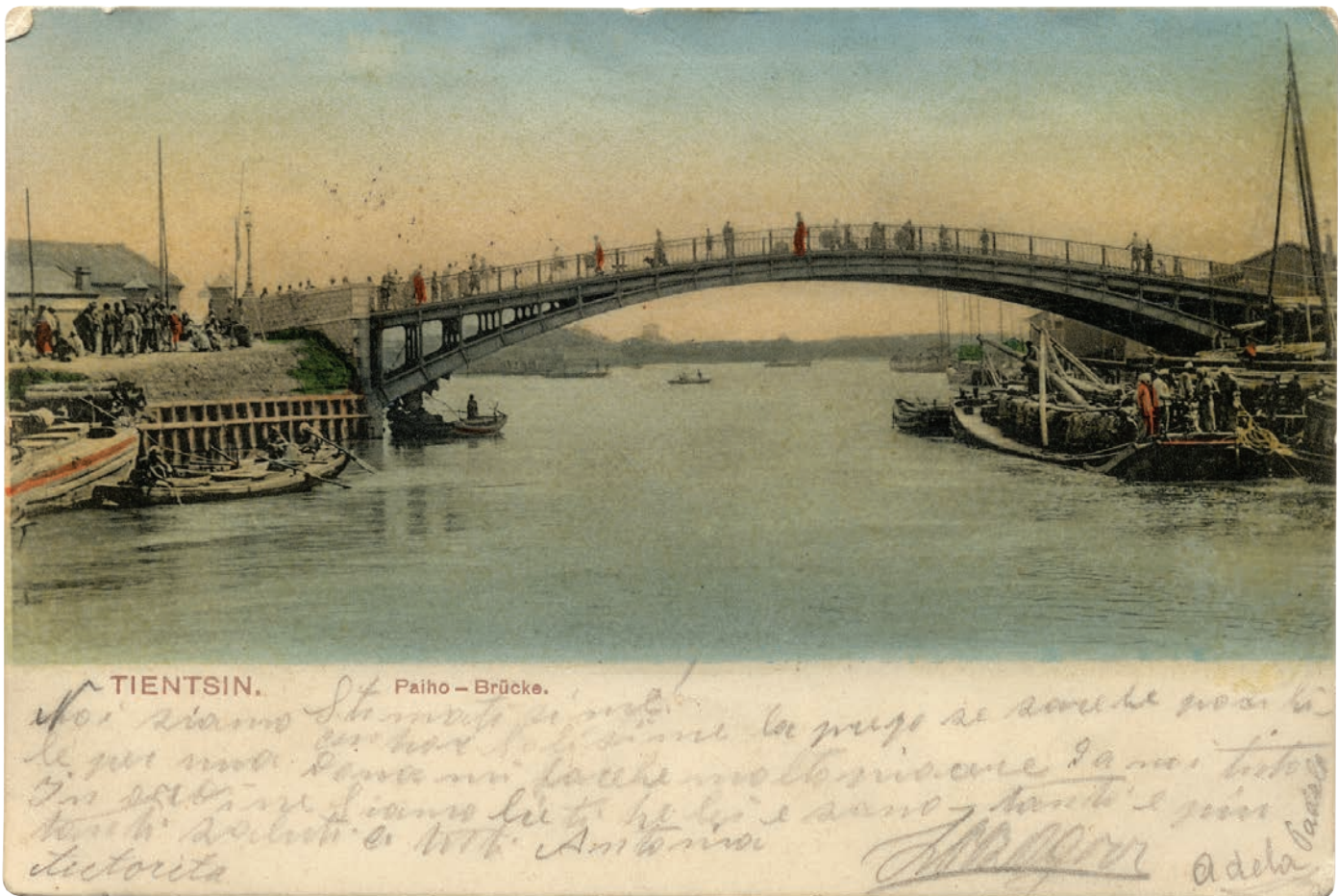
Septembra 1901 podpisan mirovni sporazum med kitajsko vlado in zavezniškimi silami, znan kot Boksarski protokol, je določal visoko odškodnino, usmrtitev višjih uradnikov, prepoved opravljanja izpitov v tistih mestih, kjer so bili boksarji najaktivnejši, prepoved uvoza orožja, odstranitev obmorskih utrd, predvsem pa okrepitev tujih sil v diplomatski četrti v Pekingu (Saje 2015, 436). Tudi Avstro-Ogrska je svoj položaj na Kitajskem še okrepila. V Peking je leto dni po zaključku boksarske vstaje prispel gradbenik, arhitekt in urbanist Ivan Jager (1871–1959) z nalogo obnoviti v vojni porušeno avstro-ogrsko poslaništvo,¹⁰ kot udeleženka osmih tujih sil pri zatrtju boksarske vstaje pa je Avstro-Ogrska pridobila tudi pravico do koncesije v osrednjem delu pristaniškega mesta Tianjin južno od Pekinga. Ta je bil razdeljen med devet imperialnih sil (Anglija, Francija, Nemčija, Italija, Rusija, Belgija, Avstro-Ogrska, ZDA in Japonska), Avstro-Ogrski pa je bilo dodeljeno območje južno od italijanske koncesije v velikosti 150 arov, kar je enako 0,61 km² (Lipušček 2013, 42).

Čeprav je imela Avstro-Ogrska koncesijo v lasti le 15 let, in sicer do leta 1917, ko je Kitajska razglasila, da se bo v prvi svetovni vojni pridružila antantnim silam in je s tem imela pravico do zasedbe avstrijskih zemljišč na Kitajskem, se je upravljanju koncesije posvetila resno, odgovorno ter z vso birokratsko težo sledenja natančnim protokolom in določbam. V nasprotju z drugimi tujimi koncesijami v Tianjinu, ki so bile ob prevzetju večinoma večja polja in močvirja, je Avstrija dobila že precej poseljen predel. V skladu s sporazumom je javne parcele prejela brez denarnih nadomestil, za zasebne parcele pa je morala kitajskim prebivalcem plačati primerno nadomestilo (Lee 2001, 77). Zgradila je konzulat, mostove in ceste ter napeljala javno razsvetljavo. Sodelovala je tudi pri skupnem projektu tujih sil in Kitajske pri izgradnji modernega vodnega sistema s poglobitvijo in razširitvijo struge reke Hai, glavnega transportnega kanala, ki je večkrat poplavljal. Avstrijska vlada je uvedla davke in nadzor prebivalstva ter vzpostavila izobraževalni sistem za kitajske otroke. Poskrbela je za razvedrilo ter zgradila gledališče, kino in kazino, vzpostavila pa je tudi loterijo (prim. Lee 2001, 78–83). Če so leta 1903 med 25.000 do 30.000 prebivalci v avstrijski koncesiji živeli le trije Evropejci, pa še ti niso bili Avstrijci, je čez dve leti tu živelo že 60 Avstrijcev, v naslednjem letu pa se je njihovo število povečalo na 72 (Lee 2001, 80).

Kot ugotavlja Lee (2001, 84–91), koncesija v Tianjinu kljub uspešnosti pri izgradnji moderne infrastrukture ter preoblikovanju ruralnega predela v moderno in udobno mesto ni prinesla večjih ekonomskih presežkov. Nasprotno, neposredna trgovina med največjim avstrijskim pristaniščem v Trstu in koncesijo v Tianjinu se sploh nikoli ni vzpostavila, ravno tako ni bilo redne transportne linije. Linija Avstrijskega Lloydja se je zaustavila v Šanghaju, od koder so avstrijske izdelke do Tianjina prepeljale nemške ali angleške ladje. Blago so sicer uvažali tudi na druge načine s pomočjo nemških ladij, predvsem pa so iskali tržišče v severni Mandžuriji, ki je pod rusko nadvlado kazala vedno večje zanimanje za avstro-ogrske izdelke. Ti večinoma niso bili namenjeni kitajskemu prebivalstvu, temveč Rusom in drugim tujcem, med katerimi je bilo kar 200 Avstrijcev (Lee 2001, 89). Tudi v Tianjinu so bili glavni potrošniki avstro-ogrskih izdelkov predvsem tujci in bogatejši Kitajci, ne pa običajno ljudstvo. Trgovanje tako ni prineslo večjega dobička – ocenjeno je, da je v celotnem obdobju obstoja

9 Več o interpretacijah boksarske vstaje v slovenskem časopisju glej Lipušček (2013).

10 Čeprav je na Kitajskem bival le štiri mesece in nato še kratek čas na Japonskem, preden je emigriral v Minneapolis v ZDA, je zbral zavidljivo zbirko umetnin, med katerimi posebej izstopajo japonski lesorezi *ukiyo-e*, japonski braniki meča (*tsuba*) ter najrazličnejša svilena oblačila in vezene (glej tudi Vampelj Suhadolnik 2019, 123–27; v tem prispevku sta pomotoma zapisani napačni letnici rojstva in smrti).

Slika 11: Most čez reko Baihe v Tianjinu. Razglednico je Ivanu Koršiču iz Pule poslal Zvonimir Ožegović, datum neberljiv (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

koncesije Tianjin prispeval le 1 % celotne vrednosti avstrijsko-kitajskega trgovanja (Lee 2001, 86) –, je pa zato koncesija imela veliko simbolno vrednost, ki je avstro-ogrsko monarhijo umestila med velike imperialne sile, v kitajskih očeh pa pridobila ugled civiliziranega in naprednega naroda.

Avstro-Ogrska je v dogajanje v Vzhodni Aziji posegla tudi v času prve svetovne vojne, in sicer v bitki za obstoj nemške koncesije na polotoku Shandong, ki si jo je Nemčija izposlovala po smrti dveh nemških misijonarjev tik pred boksarsko vstajo. Leta 1898 je tako zasedla pristanišče Qingdao z zalivom Jiaozhou (Saje 2015, 430), trgovski promet pa je v naslednjih letih kmalu začel konkurirati britanski trgovini, ki je imela osrednjo trgovsko trdnjavo v Hong Kongu. Istočasno je imela tudi Japonska apetite po nemškem ozemlju na polotoku Shandong, pri čemer je izkoristila izbruh prve svetovne vojne in Nemčiji 23. avgusta 1914 napovedala vojno. Japonski so na pomoč priskočili Angleži s 1500 vojaki iz britanske koncesije v Tianjinu (Marinac 2017, 152). Avstro-Ogrska je sprva ostala nevtralna, a je Richard Makoviz, poveljnik vojne ladje Kaiserin Elisabeth, ki je takrat krožila po vzhodnoazijskem morju, kmalu dobil ukaz, da mora v primeru vojne delovati v skladu z interesi Nemčije (Marinac 2017, 153; prim. tudi Čeplak Mencin 2012, 101). Ladja je v Qingdao priplula julija 1914, že naslednji mesec pa je Japonska tudi Avstro-Ogrski napovedala vojno. Medtem ko so japonske in angleške ladje Qingdao napadale z morske strani, se je japonska kopenska vojska izkrcala severno od pristanišča in napredovala iz zaledja. Težavnost bojevanja v času nemško-japonske vojne je v svojih spominih, ki jih hrani Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran,

podrobno opisal mornariški podčastnik Anton Lipovž (1892–?) iz Ajdovščine. »Borba je bila vsak dan hujša. Bili smo obkoljeni iz vseh strani in granate so padale iz vseh strani v centrum. Večkrat so nas napadla tudi japonska letala« (Lipovž v Marinac 2017, 155). Razmerje 4000 mož nemško-avstrijskih sil nasproti 60.000 japonskim vojakom (Marinac, 2017, 153) je tehtnico brez dvoma prevesilo na japonsko stran. Zaradi brezupnosti položaja so z ladje odnesli vse topove, strelivo, premog in hrano ter ladjo novembra 1914 potopili. Lipovž je tudi ta dogodek slikovito opisal:

Zadnji se je vkrcal na čoln komandant in dal torpednemu mojstru, ko je imel že vse pripravljeno na stopnicah, ukaz: 'Zažgite!' [...] Ko smo bili že precej oddaljeni, se je zabliskalo po celem zalivu in sledila je strašna eksplozija in ob njej bruhnil celi oblak pare proti nebu. Ko je oblak zginit, se ni videlo nič na površini morja. Tako je šla »Elisabeth« k večnemu počitku. (Lipovž v Marinac 2017, 155)

Po japonski zmagi 7. novembra 1914 so Japonci večino posadke skupaj z nemškimi vojaki odpeljali v ujetništvo na Japonskem in jih namestili v novozgrajenih taboriščih v bližini mesta Aonogahara blizu Kōbeja, nekatere so nastanili v Narashino in druga taborišča, pomorščake, ki so ostali v Tianjinu, pa so zajeli Kitajci. Po Lipovževih zapisih je bilo na ladji še 10 drugih Slovencev, med katerimi pa ni omenil podčastnika Ivana Lešnika (1895–1963) iz Maribora ter intendantskega častnika Ivana Skuška ml. (1877–1947) (Marinac 2017, 150–151). Večina jih je tako pristala v japonskem ujetništvu, kjer so bili do leta 1919, ko so bili repatriirani v novoustanovljeno državo. Ena od izjem je bil Ivan Skušek, ki se je konec novembra znašel v Pekingu in tu ostal do leta 1920.

Slovenski popotniki v Vzhodni Aziji na prelomu 19. in 20. stoletja

Vzpostavitev diplomatskih in trgovskih stikov je nemalo avstro-ogrskih vojnih in trgovskih ladij pognala v vzhodnoazijske vode, po katerih so pluli tudi pomorščaki slovenske narodnosti in drugi popotniki s slovenskega etničnega ozemlja.¹¹ Poleg vojakov, trgovcev in pomorščakov so na ladjah potovali misijonarji, pridružili pa so se jim tudi raziskovalci in znanstveniki ter prvi diplomati in popotniki, ki so na dediščini evropskih *grand tour* iz 17. in 18. stoletja nadaljevali s turističnim odkrivanjem bolj oddaljenih ozemelj v Vzhodni Aziji. Vračali so se z bogatimi in sočnimi zgodbami, ki so jih podkrepili z raznovrstnimi predmeti, s tem pa se je med slovenskim prebivalstvom širilo vedno več verodostojnih novic iz Kitajske in Japonske. Pretok informacij se je še povečal z vzpostavitvijo železniške infrastrukture in odprtjem novih trgovskih poti, ki so povezovala Dunaj s pristanišči (npr. železnica Dunaj–Trst je bila dokončana leta 1857, Divača–Pula pa leta 1873). Informacije o tujih »eksotičnih« državah ter njihovih prebivalcih in običajih so tako začele krožiti tudi med manjšimi in od večjih središč bolj oddaljenimi kraji.

Retorika je bila običajno bolj naklonjena Japoncem,¹² saj so zaradi hitrega uvajanja zahodnih navad bolj pritegnili mornarje in druge, ki so prihajali z njimi v stik. Ugled Japoncev pa se je še povečal z japonskimi imperialističnimi težnjami v Vzhodni Aziji in v boju za Mandžurijo v rusko-japonski vojni (1904–1905), iz katere so izšli kot zmagovalci. Posadke avstro-ogrskih vojnih ladij so po tem dogodku redno obiskovale bojišča te vojne in vojni muzej v Port Arthurju (Marinac 2017, 39). Pomorščaki so na splošno poudarjali, da so Japonci veliko bolj vljudni, prijazni in ustrežljivi. Martin Toplak (1885–1938) iz Podvincev pri Ptujju, ki je med letoma 1907 in 1909 na torpedni ladji Leopard služil kot narednik krovne stroke, je v svoj dnevnik v Nagasakiju zapisal: »Tukaj smo videli, kako velik razloček je med Kitajci in Japonci. Dočim je Kitajec nezaupen in oduren proti tujcem, je Japonec prijazen in postrežljiv« (Marinac 2017, 128). Podobno je razlike med Japonci in Kitajci zaznavala popotnica Alma Karlin (1889–1950), ki je v potopisu *Samotno potovanje* zapisala:

11 Vsebinska tega dela je delno povzeta po poglavju »Kdo so bili 'slovenski' zbiratelji?« v prispevku *Zbirateljske kulture in vzhodnoazijski predmeti v Sloveniji* (Vampelj Suhadolnik 2019).

12 Podoba Japonske v časopisju na slovenskih tleh, predvsem v *Ilyrisches Blatt* in *Laibacher Zeitung*, podrobno analizira Tomaž Lazar (2017, 17–41).

Poslovala sem se od japonske vljudnosti in se znašla med grobimi neotesanci v Mukdenu [Shenyangu]. Morda se privadiš na Kitajce. Že mogoče. Zame šest mesecev Kitajske vsekar ni bilo dovolj. Spoštujem veliko stvari, ki sem jih spoznala pri njih [...] Na vsak način pa moram povedati, da so Kitajci kot narod grobi do tujcev, da so videti gnusni, ko pljuvajo naokoli (tudi Evropejci bodo sčasoma prevzeli to slabo navado) in da jim beseda 'čistoča' nič ne pove. (Karlin 2006, 280–81)

Tovrsten odnos je treba razumeti tudi v luči dogodkov, v okviru katerih so se srečevali s prebivalci Vzhodne Azije. Medtem ko se je Japonska že kmalu pridružila evropskim imperialističnim silam, je bila Kitajska podvržena strahovitemu pritisku in razkosavanju na tuje vplivne cone. Kitajska »nezaupnost in odurnost«¹³ proti tujcem ter japonska »vljudnost in prijaznost«¹⁴ je v tej luči povsem razumljiva.

Med slovenskimi popotniki v Vzhodni Aziji je bilo največ prav pomorščakov, ki so sledili klicu vlade ter kot častniki, podčastniki in mornarji služili na avstrijskih vojnih in trgovskih ladjah. Delež avstrijskih pomorščakov slovenske narodnosti se je po uporabi pomorščakov italijanske narodnosti v Benetkah leta 1848 še povečal, na to pa je vplivala tudi prestavitev pomorskih vojaških oporišč iz Benetk v Trst in nato v Pulo (Marinac 2017, 14–15). Kot piše Bogdana Marinac (2017, 19), je bilo leta 1914 v avstro-ogrski mornarici 3 odstotke Slovencev, kar je bil glede na popis prebivalstva iz leta 1910, po katerem je bilo v državi le 7,8 odstotka Slovencev in Hrvatov, izjemno velik delež.¹³ Večino njihove zapuščine še vedno hranijo potomci, v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera«¹⁴ Piran pa poleg manjših predmetov večinoma hranijo posamezne albume fotografij in razglednic, ki so jih mornarji nakupovali, zbirali in pošiljali domov. Posebej velja omeniti bogato zbirko večinoma kitajskih predmetov, danes hranjeno v Slovenskem etnografskem muzeju, ki jo je v šestletnem bivanju na Kitajskem zbral avstro-ogrski častnik Ivan Skušek ml. Ta obsega okoli 500 najrazličnejših predmetov, med drugim tudi kitajske novce, pohištvo, rezljane arhitekturne dele kitajskih notranjih okrasnih sten in model kitajske hiše ter tako po obsežnosti kot raznovrstnosti močno izstopa od ostalih zbirk pomorščakov.

Pomorščakom so na pot v Vzhodno Azijo sledili frančiškanski in salezijanski misijonarji. V prvi polovici 20. stoletja so bili na Japonskem štirje misijonarji, na Kitajskem pa kar 22 (Šmitek 1986, 108). Peter Baptist Turk (1874–1944) je v današnji Wuhan prispel že kmalu po boksarski vstaji, kjer je ostal do smrti leta 1944. Med letoma 1906 in 1909 je v katoliškem časopisu *Cvetje z vertov sv. Frančiška* objavil celo serijo člankov, naslovljenih »S Kitajskega«, v katerih je pisal o kitajskih navadah in običajih, kajenju opija, kmetijstvu, predvsem pa o političnih in družbenih novostih. Med drugim je poročal o smrti cesarice vdove Cixi in cesarja Guangxuja, zmeda, ki je vladala med ljudmi, ter pripravah na revolucijo. Zbral je zajetno zbirko budističnih in daoističnih kipcev ter drugih ljudskih religioznih predmetov, ki jih je v letih 1912–13 poslal v Kranjski deželni muzej.¹⁴ Približno istočasno je na severu Kitajske v provinci Shandong deloval pater Veselko Kovač (1872–1928), zaslužen tudi za organiziranje novega misijona v provinci Hunan (Čeplak Mencin 2012, 62). Sledila sta jima tudi salezijanska misijonarja Jožef Keréc (1892–1974) in Andrej Majcen (1904–1999), ki sta delovala na jugu Kitajske. Tudi Keréc je redno objavljajl v cerkvenih revijah, zlasti v *Katoliških misijonih* in *Salezijanskem vestniku*, leta 1925 pa je pripravil knjižico pravil bratovščine sv. Jožefa, ki naj bi bila po mnenju Zmaga Šmitka (1986, 108) prva knjižica v kitajskem jeziku, ki jo je napisal Slovenec. Keréc in Majcen sta zbrala nekaj predmetov, ki jih danes hrani salezijanski muzej misijonskih predmetov na Rakovniku v Ljubljani.¹⁵

V primerjavi s pomorščaki in misijonarji v Vzhodni Aziji je bilo s slovenskega etničnega ozemlja veliko manj popotnikov ter strokovnih sodelavcev in diplomatov, ki bi za avstro-ogrsko vlado opravljali znanstveno-strokovne ter diplomatsko-konzularne posle. Pravzaprav lahko v zadnjo skupino

13 Bogdana Marinac v knjigi *Čez morje na nepoznani daljni vzhod: potovanja pomorščakov avstrijske in avstro-ogrške vojne mornarice v Vzhodno Azijo* (2017) natančno prikaže potovanja vseh vojnih ladij, ki so plule med jadranskimi in vzhodnoazijskimi pristanišči – od prve vojne ladje leta 1821 do razpada monarhije, poseben poudarek pa nameni prav pomorščakom slovenske narodnosti.

14 Zbirka je danes v Slovenskem etnografskem muzeju.

15 Več o delovanju slovenskih misijonarjev na Kitajskem glej Čeplak Mencin (2012, 40–83).

umestimo le soprogo generalnega konzula avstro-ogrške monarhije Eleonoro von Haas (1866–1943), rojeno aristokratskim staršem slovenskega rodu von Pertazzi, ki je po poroki z možem sedem let živela v Šanghaju (1889–1896) (Čeplak Mencin 2012, 86–90). Med strokovne sodelavce pa lahko umestimo Ivana Jagra (1865–1962), znanega arhitekta in urbanista, ki je pod pokroviteljstvom avstro-ogrške vlade sodeloval pri obnovi porušenega avstro-ogrškega veleposlaništva v Pekingu.

Tudi v kategorijo popotnikov zaradi geografske oddaljenosti in večjega finančnega bremena ne moremo umestiti večjega števila obiskovalcev s slovenskega ozemlja. A posebno mesto prav zaradi narave potovanja gotovo zavzema slovita celjska popotnica, pisateljica in ljubiteljska raziskovalka Alma M. Karlin. Ta je namreč kontinuirano potovala kar osem let (1919–1927), poleg tega pa se je na poti preživljala z lastnim delom kot prevajalka in dopisnica več nemških časopisov. Večkrat je bila prisiljena prevzeti tudi druga dela. V Vzhodni Aziji je ostala kar leto in pol, od junija 1922 do januarja 1924, ko je prispela na Filipine. Navdušila jo je predvsem Japonska s čudovito pokrajino in navdihujočo kulturo. Ljubezen do Japonske in Azije je razvila že v prostovoljnem izgnanstvu v Londonu v času pred prvo svetovno vojno. Še posebej usodno je bilo srečanje z japonskim učencem Nobujijem G., ki je z živahno razlago japonskih običajev in kulture Almino srce vnel za Japonsko in širšo Azijo (Trnovec 2020, 101). Na Japonskem je tako ostala več kot eno leto, se zaposlila na nemškem veleposlaništvu ter postala dopisnica za pomemben japonski časopis *Asahi Shimbun* (Trnovec 2020, 31). Finančno se je tako okrepila, da si je lahko privoščila nakup kamere in se začela učiti slikanja v japonskem slogu. Delo na nemškem veleposlaništvu pa ni prineslo le finančne osvežitve, temveč

Slika 12: Člani posadke ladje Kaiserin Elisabeth. Fotorazglednica v spomin na zadnjih 100 dni potovanja, Yokohama, 23. 6. 1910 (zapuščina Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 13: Alma Karlin v japonskem oblačilu *yukati*, fotografirana v Celju, neznan avtor (zapuščina Alme Karlin, Rokopisna zbirka, NUK).

ji je omogočilo tudi stik z vplivnejšimi ljudmi. Najgloblji vtis nanjo so naredili japonski umetniki, ki so ji odprli okno v svet japonskih estetskih doživljajev. V potopisu je zapisala: »Japonski ideal v umetnosti kakor tudi v življenju sta enotnost in osredotočenost na eno misel. Vedno črpa iz neosebnega, večnega, splošnega, zato ima tudi tako izrazit občutek za harmonijo barv« (Karlin 2006, 250). To občudovanje barvnih harmonij in univerzalnosti lepote se odraža tudi v naboru predmetov, ki jih je nakupila na Japonskem, med njimi je tudi 17 barvitih japonskih grafik *ukiyo-e* slovitih avtorjev, kot sta Andō Hiroshige (1797–1858) in Utagawa Kunisada (1786–1865).

Še pred Almo Karlin se je že leta 1873 na pustolovsko iskanje sina ruske kneginje Aleksandre Žokovske, ki ga je zaradi ruskih dvornih intrig skrivoma ugrabila ruska guvernanta, na Daljni vzhod odpravil slikar Ivan Frankè (1841–1927).¹⁶ Okrepljen s finančno injekcijo »tisoč frankov in tisoč napoleonov« je šel »lovit nesrečnega cesarjeviča in zlobno guvernanto« (Vurnik 1923, 37), misija »nemogoče« pa se je po srečnem naključju prelevila v uspešno izvedeno akcijo, ko je na jezeru Tai v južnem delu delte Dolge reke zahodno od Šanghaja našel nesrečnega otroka, ga vzel in se z njim vrnil v Benetke.

Večina slovenskih pomorščakov, misijonarjev in drugih popotnikov je domov prinašala raznolike predmete, ki so v nekaterih primerih po njihovi smrti prešli v muzejske zbirke. Večinoma so kupovali predmete, ki so bili dostopni v obalnih predelih in pristaniščih, ter razne dostopne novodobne spominke, predvsem razglednice in fotografije. Te so kupovali predvsem mornarji nižjega čina, medtem ko so si pomorščaki višjega čina privoščili tudi dragocenejše kose porcelana, vezenine in paravane večjih dimenzij. Cenovno dostopnejši so bili tudi najrazličnejši spominki, ki jih je vzhodnoazijski trg izdeloval kot odgovor na vedno večje število zahodnih turistov. Med njimi najdemo albume fotografij, lakirane pladnje, vezenine z motivi ladij ter manjše barvite slike na posebnem papirju iz stržena avtohtonega zimzelenega drevesa *tongcao* (*Tetrapanax papyrifer*), ki so upodabljale različne vidike kitajske družbe in njihovega življenja. Izvozna umetnost, ki je bila izdelana po evropskem okusu, je bila torej pretežno glavni dostopni medij slovenskim popotnikom. Izjema je zbirka Ivana Skuška ml. Ta je zaradi prve svetovne vojne in dogajanja na svetovnem prizorišču po potopitvi križarke Kaiserin Elisabeth pred pristaniščem Qingdao leta 1914 pristal v Peking. V šestih letih bivanja v Peking je postal vnet zbiratelj in stalni obiskovalec pekinških antikvariatov, ki je načrtno in s prefinjenim estetskim okusom gradil svojo zbirko z velikopoteznim namenom ustanovitve muzeja po vrnitvi v domovino. Muzeja žal ni uspel zgraditi, njegova zbirka pa je zdaj v Slovenskem etnografskem muzeju.

Popotniki domov niso prinašali zgolj predmetov, temveč so s svojimi izkušnjami in vtisi, spomini in zgodbami o dogodivščinah, ki so jih objavljali v domačih časopisih, pomembno vplivali na spoznavanje daljnih kultur med domačim prebivalstvom. Od druge polovice 19. stoletja dalje so informacije o Kitajski in Japonski, ki so dosegle slovensko etnično ozemlje, vsaj do določene mere postopoma postajale bogatejše in zanesljivejše. Skupaj s tem procesom so se preoblikovale prevladujoče ideje in pogledi na vzhodnoazijske kulture in družbe, ki so se iz prvotnih romantičnih, fantastičnih in eksotičnih podob spremenile v nekoliko bolj oprijemljivo in stvarno predstavo o Vzhodni Aziji.

16 Več o njem in njegovem potovanju glej Šmitek (1986, 73) in Čeplak Mencin (2012, 121–128). Stanko Vurnik (1923, 32–43) je po Frankètovem pripovedovanju zapisal njegove spomine.

Nagasaki.

宮神社

Vzhodnoazijske razglednice kot komunikacijski medij in zbirateljski predmet

Chikako Shigemori Bučar, Maja Veselič in Alja Filip

Zgodovina razglednic je presek dveh različnih procesov, ki sta bila odgovor na potrebe moderne dobe, povezane z vzponom množične potrošnje in razmahom turističnih potovanj. Prvi je tehnološki napredek v fotografiji in tisku, ki je najprej omogočil enostavnejšo in tako glede kakovosti kot številčnosti učinkovitejšo reprodukcijo podobe, ujete na negativu. Ob tem velja poudariti, da razglednic ne smemo razumeti le kot posledice izumov in izboljšav v fotografskih tehnikah, temveč so bile obenem same močne popularizatorke fotografije na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Drugi proces, ki je sploh privedel do nastanka razglednic, je bila modernizacija in standardizacija poštnih storitev. S skokovitim naraščanjem količine poslane pošte se je najprej pojavila potreba po bolj ekonomičnem sporočilnem mediju, nato pa tudi po normiranju tega medija, na primer z določitvijo tipov podatkov o naslovniku ter vrstnem redu in njihovem položaju na papirju, kar je olajšalo in pohitrilo obdelavo pošiljk (Tropper 2015). Obdobje od konca 19. stoletja do konca prve svetovne vojne je pogosto označeno kot zlata doba razglednic (Schor 1994, 262), saj se je naglemu razvoju poštnih komunikacij, fotografije ter tiskarskih tehnik pridružila še prava dopisovalska in zbirateljska mrzlica – po nekaterih ocenah je bilo na primer leta 1905 v poštnem obtoku kar 7 milijard razglednic (Rogan 2006, 4).

Slika 1: Detajl z razglednice s podobo svetišča Isenomiya v Nagasakiju. Sodeč po napisih v angleščini in japonščini je razglednica namenjena tujim in domačim obiskovalcem. Črno-bela fotografija je ponekod ročno obarvana. Neki pomorščak jo je iz Japonske poslal kaplanu Ivanu Koršiču v Pulo (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Namen tega prispevka je v grobih potezah očrtati zgodovino in funkcijo razglednic v obdobju njihove popularizacije, s posebnim poudarkom na razvoju in rabi razglednic z vzhodnoazijskimi motivi, ki so bile povečini, a ne izključno, tudi izdane v Vzhodni Aziji. Kratki zgodovini razglednic do začetka 20. stoletja tako v nadaljevanju prispevka sledi oris modernega poštnega sistema na Japonskem, Kitajskem in v Koreji ter njegovega vpliva na rabo razglednic v tem prostoru. Ker je normiranje novega medija potekalo v več fazah, so nam lahko spremembe formata v veliko pomoč pri datiranju najstarejših razglednic. Zatem omenimo drugi bistveni dejavnik uveljavitve razglednic, tj. razvoj fotografsko-tiskarskih tehnik, in izpostavimo nekatere posebnosti pri proizvodnji vzhodnoazijskih razglednic v naših zbirkah. Prispevek sklenemo s krajšo obravnavo razglednic kot novega komunikacijskega sredstva na eni in posebnega zbirateljskega predmeta na drugi strani, kjer predstavimo nekaj splošnih ugotovitev o uporabnikih in zbirateljih vzhodnoazijskih razglednic v slovenskih deželah konec 19. ter v prvih desetletjih 20. stoletja.

Zgodovina razglednic

Razglednice se od drugih poštnih tiskovin razlikujejo po estetski funkciji in formatu. Ko pomislimo na razglednice, si zamišljamo kartonasto kartico manjšega formata, ki ima eno stran dekorirano (danes jo pogosto imenujemo

prednja, v začetku pa so jo imeli za hrbtno), na drugi strani (danes hrbtni, nekdanj prednji) pa je prostor za podatke o naslovniku in kratko sporočilo. Takšna oblika razglednic se je začela uporabljati šele na začetku 20. stoletja ter je bila plod nekajdesetletnega eksperimentiranja v novih oblikah združevanja pisne in vizualne komunikacije.

Prve poštno tiskovine, ki so bile podobne razglednicam, so pruske tiskovinske razglednice, ki so jih za napoved obiska uporabljali večinoma trgovski potniki. Najstarejša ohranjena tiskovinska razglednica, ki je bila tudi okrašena, je bila poslana 30. oktobra 1867 (Premzl 1997, 381). Dekorativni vidik je bil prisoten še na pisemskih listih, tj. dekoriranih tiskovinah, ki so bile namenjene pisanju pisem. Pisemski listi so se zgledovali po obliki starih cehovskih pisem, spričeval in diplom, ki so imele v glavi listine natisnjeno podobo vedute posameznega kraja (Premzl 1997, 382).

Ključnega pomena za razvoj razglednic so dopisnice. Ustvaril jih je Nemeč Heinrich von Stephan, tedanji poštni svetnik in kasneje generalni direktor nemških pošt. Leta 1865 je predlagal uvedbo dopisnice, a je šel njegov predlog v pozabo, saj so tedanji nemški poštni krogi menili, da odprto in vsakomur dostopno pisanje skrni človeško zasebnost (Deržaj 1997, 365). Toda ko je leta 1869 ekonomist in uradnik Emanuel Herrman (1839–1902) v dunajskem večerniku *Neuen Freien Presse* (Novi svobodni tisk) objavil članek o gospodarskih koristih dopisnic, se je odzvala avstrijska pošta in 1. oktobra 1869 izdala prvo dopisnico na svetu. Dopisnice je bilo mogoče kupiti na vseh avstrijskih poštah, že leta 1871 pa je bila izdana prva dvojezična dopisnica, ki je bila tiskana tudi v slovenski različici (Deržaj 355–356).

Dopisnice so doživele nagel razcvet, saj so pomenile najcenejši način komunikacije, obenem pa so bile za pošto izjemno dobičkonosne. Z avstrijskega območja so se tako razširile tudi v druge države. Leta 1870 so bile dostopne v Nemčiji, Luksemburgu, Veliki Britaniji in Švici, leto kasneje pa še na Nizozemskem, Danskem in v Belgiji. Leta 1872 jih je bilo mogoče kupiti na Švedskem, Norveškem in v Rusiji, leta 1874 pa še v Italiji. Leta 1878 je svetovni poštni sporazum v okviru štiri leta prej ustanovljene Svetovne poštno zveze omogočil dopisovanje z dopisnicami po vsem svetu (Lukan 1985, 7). Kmalu po uradni izdaji prve dopisnice je nastala dopisnica s poslikano naslovno stranjo. Leta 1870 je nemški dvorni knjigar August Schwartz iz Oldenburga na naslovno stran dopisnice natisnil sličico topničarja pri polnjenju topa. To je v svetovnem merilu prva ilustrirana dopisnica (Premzl 1997, 381), ki je po načinu sporočanja že skoraj enaka razglednici.

Izum razglednice si deli več držav (Lukan 1985, 8). Prve razglednice, ki so imele potiskano hrbtno stran, tj. stran, kjer ni bilo naslova, naj bi se pojavile okoli leta 1872. Leto kasneje je v Nemčiji izšlo veliko razglednic s podobo na zgornji tretjini razglednice. Ta oblika se je ohranila do devetdesetih let 19. stoletja (Premzl 1997, 381–384) (prim. drugo poglavje, Slika 1). Na začetku je bila podoba na razglednici razmeroma majhna, a se je začela sčasoma večati. V tem postopnem procesu se je razglednica iz formata, ki je bil še vedno namenjen predvsem pisanju, spremenila v obliko, ki sporoča tudi ali celo predvsem skozi vizualno. Če je prvotno podoba krasila besedilo, se je to začelo reducirati in tako služiti kot okvir podobe (Tropper 2015, 228). Poleg podobe se je na razglednicah začelo pojavljati prednatisnjeno besedilo, ki je do določene mere standardiziralo posamezne elemente informacij, kot so vrstni red podatkov naslovnika, mesto za znamko ter beleženje kraja in datuma sporočila (Slike 2–4).

Kmalu je ilustracija zasedla že celotno hrbtno stran razglednic, zato je na njej zmanjkalo prostora za sporočila. Na začetku 20. stoletja so tako stran, ki je bila namenjena poštnim podatkom, razdelili na dva dela, levi del je bil namenjen sporočilu, desni pa naslovu in znamki. Ta delitev naslovne strani se je v Veliki Britaniji začela uporabljati že leta 1902, na slovenskem ozemlju pa dve leti kasneje. Z letom 1907 je zadnja stran razglednic postala standard v vseh članicah poštno zveze (Premzl 1997, 384). Nov format, ki je sliko vzpostavil kot povsem samostojen, od uporabnikovega sporočila ločen element, je privedel tudi do zamenjave v poimenovanju: stran s podobo je postala prednja, tista z besedilom in naslovom pa hrbtna. Omenjene spremembe kažejo na spremenjeno uporabno vrednost razglednic, ki so ob vse bolj množičnih potovanjih konec 19. in v prvih desetletjih 20. stoletja služile kot poceni nadomestek za fotografije (Tropper 2015, 230).

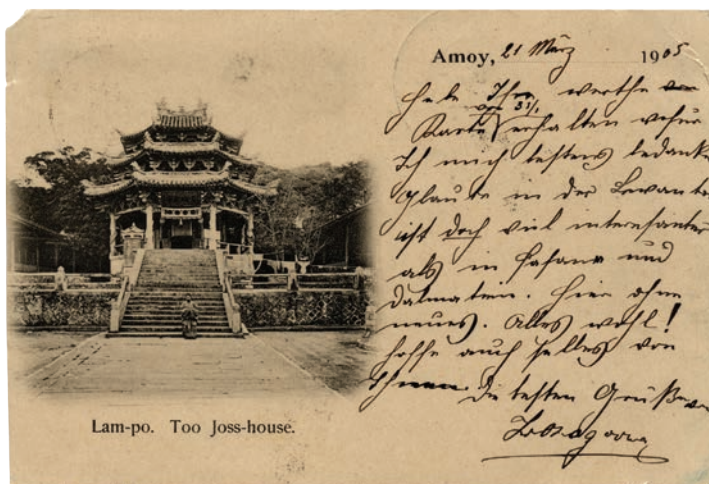
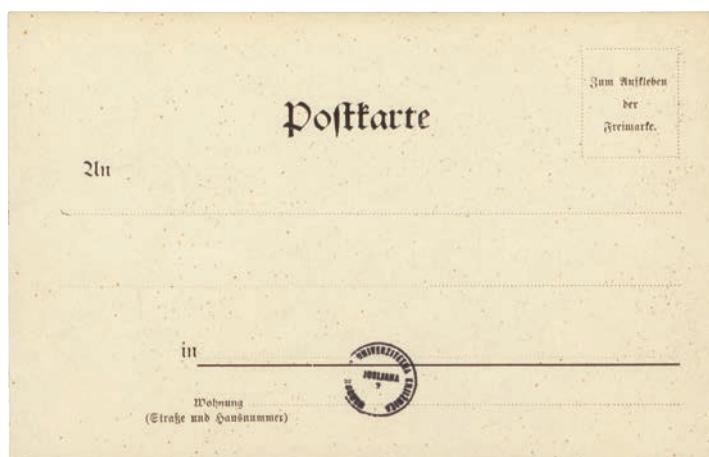
Popularnost razglednic je v zadnjih letih 19. stoletja močno narasla. Zlato obdobje razglednic, ko so bile na vrhuncu popularnosti, se je začelo leta 1897, končalo pa s koncem prve svetovne vojne. Njihova privlačnost je proti koncu prve svetovne vojne začela upadati, na kar so vplivale vedno boljše telefonske

Sliki 2a in 2b: Obe strani neposlane dopisnice Kitajske cesarske pošte, ki jo je Ivan Jager, verjetno med bivanjem v Pekingu leta 1901, porisal z motivom jezdeca na kameli. Prednatisnjena znamka za ceno enega stotina (*fen*) je bila namenjena za notranji promet, dodatne znamke pa verjetno za mednarodnega. Napis v kitajščini opozarja, da je stran namenjena le podatkom o naslovniku (ZIJ, R51/XIV-17-11, Biblioteka SAZU).

Slika 3: Hrbtna stran neodposlane razglednice iz Kitajske (prednja stran v poglavju 3, Slika 6). Tako na prednji kot na hrbtni strani so zapisi v nemščini, kar kaže, da je bila namenjena nemško govorečim (avstro-ogrskim?) uporabnikom (Slikovna zbirka, NUK).

Slika 4: Budistični tempelj Južni Putuo v Amoyu (danes Xiamen). Razglednico je 21. 3. 1905 Ivanu Koršiču poslal Zvonimir Ožegović (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

zveze in poslabšanje kvalitete razglednic, hkrati pa so se po vojni cene poštnih storitev povišale (Premzl 1997, 384–385). Podobnemu razvoju lahko sledimo tudi v Vzhodni Aziji, kjer je bil trend pošiljanja razglednic prav tako tesno povezan z razvojem poštnega sistema, vendar so razglednice tam ostale priljubljene vse do druge svetovne vojne, na Japonskem pa tudi v desetletjih po njej.

Razvoj poštnega sistema in standardizacija razglednic v Vzhodni Aziji

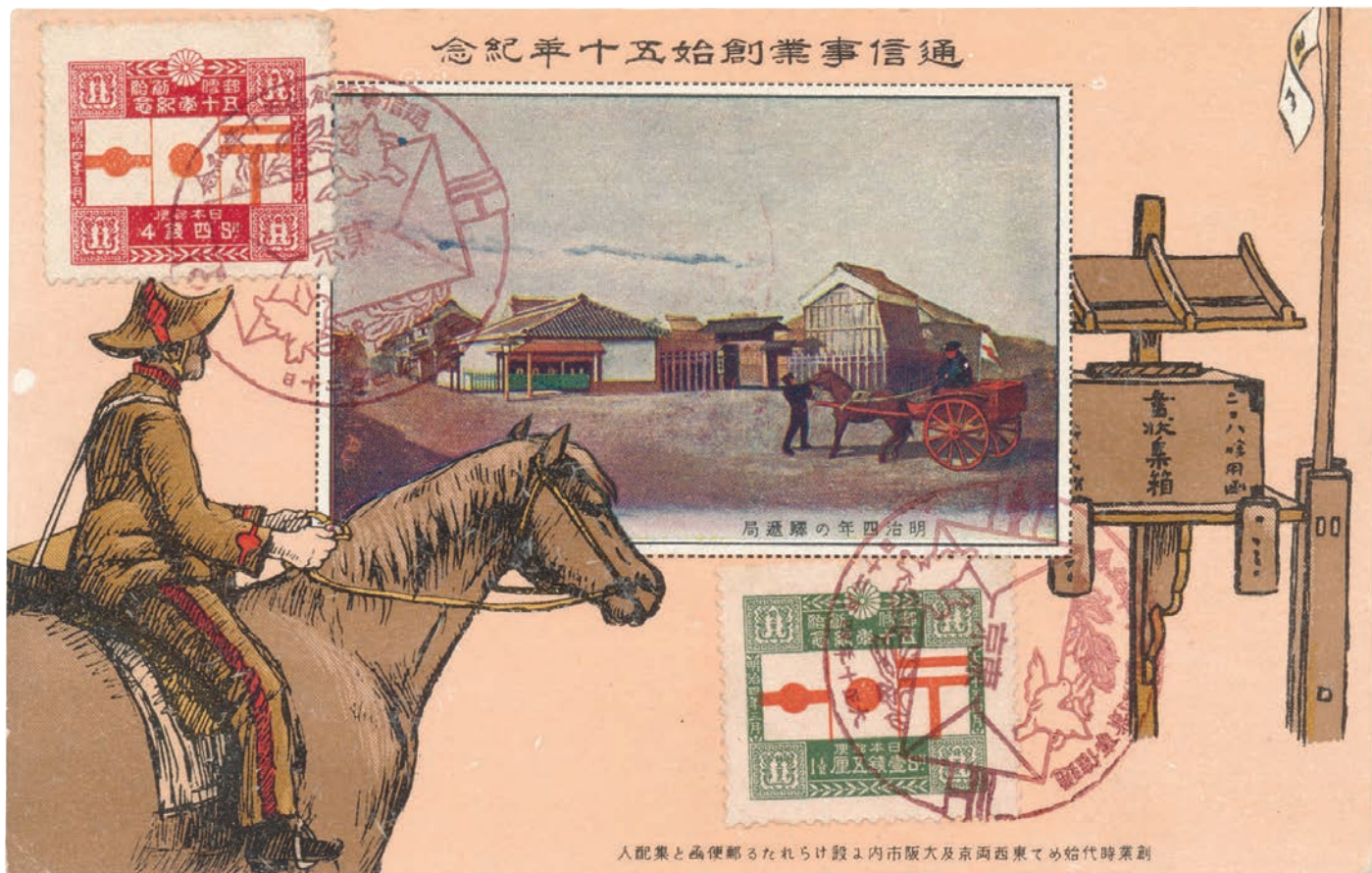
Moderni mednarodni poštni sistem temelji na britanskih reformah poštnega sistema leta 1840. Rowland Hill, britanski učitelj in davčni reformator, je predlagal, naj poštni sistem upravlja država, z enotno poštnino, ne glede na razdaljo, in predplačilom poštnine s prilepljivimi znamkami/koleki, ki jih bodo prodajali poštni uradi (Encyclopedia Britannica 2021). To idejo so kmalu prevzele druge države, kot prvi Švica in Brazilija leta 1843 (Ibid.). Uvedli so nižje cene za nepisemske pošiljke, na primer različne trgovske/reklamne dokumente, časopise in revije, in tudi za razglednice. Ta poceni oblika dopisovanja se je hitro razširila v večino drugih držav.

Na Japonskem je uvedbo modernega poštnega sistema predlagal Maejima Hisoka, ki je bil rojen leta 1835 v kraju Echigo, še v času fevdalnega sistema obdobja Tokugawa, ki pa je študiral zahodno medicino ter nizozemščino in angleščino, vojaško strategijo in navigacijo. Kmalu potem, ko se je pridružil novi japonski vladi po začetku obnove Meiji, je šel v Veliko Britanijo preučiti moderni poštni sistem. Leta 1871 je uvedel nov poštni sistem, ki je povezal največja mesta na osrednjem otoku Honshū – Tokio, Kjoto in Ōsako –, še istega leta pa so pot podaljšali do Nagasakija na Kyushuju. Obenem so izdali prve uradne znamke. Že naslednje leto se je sistem razširil po celotni državi.

Na Japonskem je v fevdalnem obdobju Edo obstajal odličen sistem hitrih slov, imenovan *hikyaku*, toda vlada je po maju 1873 prepovedala vse zasebne oblike dostave pošiljk. Leta 1877 je Japonska postala članica Svetovne poštne zveze (Encyclopedia of Japanese History). Maejima je skoval japonski imeni za pošto (*yūbin*) in znamke (*kitte*) (Takeba 2012, 54) ter naprej razvijal poštni sistem s poštnimi hranilnicami leta 1874 in denarnimi nakaznicami leta 1875 (Encyclopedia of Japanese history). Imenujejo ga »oče modernega poštnega sistema (*kindai yūbin seido no chichi*)« na Japonskem in ga še danes najdemo upodobljenega na poštni znamki za 1 yen.

Na Kitajskem je bil moderni državni poštni sistem uveden leta 1896, kmalu po prvi kitajsko-japonski vojni, čeprav so se pozivi po ustanovitvi državnega poštnega urada pojavili že tri desetletja pred tem (Tsai 2015, 897). Ključno znanje in infrastrukturo je zagotovila Kitajska pomorska carinska služba, a hčerinska organizacija jo je s skokovito širitvijo povezal in uradov hitro prerasla. Za izjemno uspešen razvoj poštnega sistema na Kitajskem je bila pomembna mreža obstoječih zasebnih komercialnih, cehovsko organiziranih ponudnikov dostavnih storitev, ki so proti koncu dinastije Qing že imeli vpeljan sistem frankiranja in standardnih cenikov glede na razdaljo. Ta mreža je bila pri dostavi v notranjosti države veliko bolj učinkovita kot stoletja stara cesarska relejna služba, ki je tudi v dinastiji Qing še vedno služila izključno potrebam oblasti (Ibid. 899–900). Drugi nadvse pomemben dejavnik širitve moderne poštne mreže na Kitajskem je širjenje njenih storitev hkrati z vse večjo razvejanostjo železniškega omrežja. Kjerkoli se je odprla nova železniška povezava, je, ne glede na lastništvo posameznih železnic, Cesarska pošta leta 1903 dobila monopol nad uporabo vlakov za dostavo pisemskih pošiljk (Ibid. 920). Prva tri desetletja 20. stoletja je bila osnovna poštnina v notranjem prometu, ki je veljala za celotno ozemlje Kitajske, najcenejša med vsemi pomembnejšimi državami (Harris 2012, 180). Za razliko od kitajske carine, ki so jo številni lokalni prebivalci videli kot zaščitnico izključno tujih interesov, je pošti uspelo zgraditi podobo učinkovite moderne institucije, ki služi celotni javnosti.

Poleg teh začetkov modernega centraliziranega državnega poštnega sistema je treba v kontekstu Kitajske omeniti tudi pošte, ki so jih v pristaniščih, odprtih za tujce ali celo pod njihovim nadzorom, odpirale tuje države in državljani. Posebej zanimiv je primer Šanghajskega lokalnega poštnega urada (Shanghai gong shuxinguan), ki so ga leta 1863 pod britanskim vodstvom ustanovili v šanghajski mednarodni naselbini in je služil predvsem tujcem, ki so tam prebivali. Če je mednarodna pošta potovala preko britanske (ustanovljena 1860), francoske (1862) ali ameriške (1867) pošte v Šanghaju, je za domačo

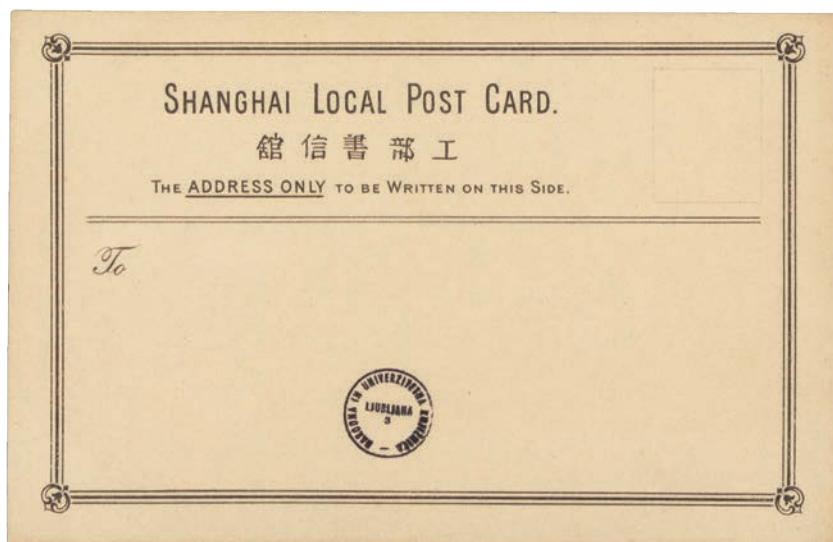
korespondenco, zlasti poslovnežev in podjetij, do ustanovitve Cesarskega poštnega urada skrbela ta lokalna pošta (Harris 2018, 430). Šanghajski urad je leta 1865 uvedel prvo poštno znamko na Kitajskem (Harris 2018, 426), pomemben pa je tudi kot promotor uporabe dopisnic in razglednic, ki so jih v kitajščini poimenovali *mingxin pian* ali kartica z razkritim sporočilom. Kot obliko promocije svojih storitev so namreč leta 1873 naročnikom dobavljali neomejeno število dopisnic, tako da so te hitro postale del vsakdanje komunikacije med tujimi naseljenci v Šanghaju (Harris 2018, 430–431). Kmalu so podobne pošte, ki so jih imenovali *gongshang shuxinguan*, uradi za poslovno korespondenco, začeli ustanavljati tudi v drugih pristaniščih, odprtih za tujce.

V Koreji je bilo nekaj poskusov uvedbe lastnega poštne sistema, najprej leta 1884, nato leta 1895. Iz tega obdobja obstajajo podrobna poročila o roparskih napadih in neuspešnih dostavah pisem tujim legacijam v Seulu. Nekateri zahodnjaki so želeli zaslužiti s korejskimi poštnimi znamkami in so jih kupovali na debelo ter preprodajali v tujino za filatelistične zbirke, kar je privedlo do pomanjkanja znamk (Neff 2009, 43–61). Kljub nameri vzpostaviti lasten poštni sistem se Koreji ni uspelo dovolj naglo modernizirati in je postala odvisna od japonske administracije. Kakor hitro jo je leta 1910 Japonska aneksirala, je njen poštni sistem deloval kot del japonskega.

Kot omenjeno, je razvoj razglednic tesno povezan s standardizacijo poštne storitve in tudi v Vzhodni Aziji ni bilo nič drugače. Na Japonskem so začeli razglednice uporabljati leta 1873, tiskala jih je izključno vlada, šele leta 1900 pa so dovolili tudi zasebno proizvodnjo razglednic (Satō 2002, 38; Ehagaki Shiryōkan 2021), kar je sprožilo nagel razcvet razgledniškega trga. Te leta so

Slika 5: Obeležitvena razglednica ob petdesetletnici ustanovitve japonskega modernega komunikacijskega sistema. V sredini je slika ene prvih poštne izpostave v neki vasi, levo na konju je poštar v prvih letih, na desni je narisana star poštni nabiralnik. Nalepljeni sta spominski poštne znamki z žigom z datumom 20. 4. 1921 ter krajem Tokio. Založnik: Ministrstvo za komunikacijo, tisk: Tōkyō insatsu (Tiskarna Tokio). Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Sliki 6a in 6b: Hongkonško pristanišče. Razglednica je bila namenjena pošiljanju s Šanghajsko lokalno pošto. Založnik: Josef Heim, Dunaj, slikar: ? Hoffmann (Slikovna zbirka, NUK).

vedli tudi poseben sistem novoletnih voščil (*nengajo*) (Hosoma 2002, 20–21). Od tedaj je na Japonskem navada, da vse razglednice z oznako »novo leto« (*nenga*), napisano z rdečo pod znamko, ki so oddane na pošti, tam zadržijo do zadnjih tednov decembra in jih ne dostavijo takoj, ampak šele 1. januarja naslednje leto. Tako posebna novoletna dostava zaznamuje ta najpomembnejši japonski praznik, točno na novega leta dan.

Kot drugod je tudi v Vzhodni Aziji standardizacija razgledniškega formata potekala tako, da se je razmerje med delom, namenjenim pisanju, in sliko postopoma spreminjalo v prid slednje. Toda ta proces ni potekal povsod enako hitro, zato je lahko poznavanje sprememb formatov zelo koristno orodje pri datiranju nastanka posamezne razglednice. Pri razglednicah japonske pošte se je to zgodilo dvakrat, v vodniku po datiranju predvojnih japonskih razglednic pa Paul Barclay (2014) omeni še nekaj drugih elementov, po katerih je mogoče določiti njihov čas izdelave. Razglednice, ki so bile izdane pred letom

1907, niso imele posebnega prostora, namenjenega sporočilu. Ena stran je bila namenjena izključno naslovu prejemnika in pošiljatelja, druga pa sliki. Uporabnik je moral sporočilo napisati pod ali ob njo. V skladu z dogovorom Svetovne poštne zveze so leta 1907 stran, namenjeno naslovu, razdelili s črto, medtem ko je fotografija ali slika zdaj zavzela celotno drugo stran. Najprej so sporočilo odmerili tretjino (Slika 8), leta 1918 pa so prostor povečali na polovico strani. Na strani za naslov so se pojavljali različni prednatisnjeni napisi.

Od oktobra 1900, ko se je na Japonskem z liberalizacijo založniškega trga razglednic začela njihova množična proizvodnja in potrošnja, so imele vse razglednice, ki so bile namenjene pošiljanju znotraj države – ne glede na to, ali jih je izdala pošta ali zasebni založniki –, natisnjen napis *hakaki* 郵便はかき (v pisavi hiragana) oziroma *hagaki* 郵便ハガキ (v pisavi katakana). Od leta 1933 se napis v hiragani poenoti s katakano v *hagaki* 郵便はがき, kar pomeni »poštna razglednica« (Slika 9). Ta napis je bil prvotno zapisan od desne proti levi, kasneje pa od leve proti desni. Če napisa na stari razglednici ni, lahko sklepamo, da je bila proizvedena in poslana pred letom 1900 (Barclay 2014). Podobno velja za razglednice, ki so jih v času kolonialne okupacije uporabljali na Tajvanu in v Koreji. Razglednice, ki so jih na Japonskem proizvedli za tuje turiste in niso bile namenjene domačemu poštnemu prometu, tega napisa niso imele, so pa imele na naslovni strani v pismenkah (od leve proti desni) pogosto natisnjeno frazo 萬國郵便聯合端書, kar pomeni »dopisnica Svetovne poštne zveze«. Prav tako tovrstne razglednice ne glede na čas izdaje niso imele nujno deljene strani za naslov/sporočilo (Barclay 2014) (Slika 7).¹

Na Kitajskem so dopisnice in razglednice od sedemdesetih let 19. stoletja množično izdajale pošte, ki so jih v mednarodnih naselbinah kitajskih mest ustanavljali lokalni mestni oziroma četrtni sveti. Kitajska cesarska pošta je začela svoje razglednice prodajati leta 1897, in to po nominalni ceni enega stotina, saj je bila to ena od strategij, kako popularizirati njene storitve. Da gre za uradne poštne tiskovine, je nakazoval dvojezični napis 大清郵政 (Daqing youzheng) / Chinese Imperial Post (Slika 2). Približno v istem času so se pojavile komercialne razglednice, ki so jih izdajali zasebni izdajatelji (Harris 2012, 183). Razglednice so na Kitajskem postale posebej popularne po letu 1910, ko so podražili pošt-nino za pisma. Če je bilo v prvem desetletju 20. stoletja na Kitajskem prek državne pošte poslanih v povprečju manj kot milijon razglednic letno, jih je bilo leta 1911 že 3 milijone, leta 1919 pa kar 35 milijonov. Z začetkom druge svetovne vojne je raba razglednic strmoglavo upadla in tako je ostalo tudi v povojnem času (Harris 2012, 183–184). Zaradi večje raznolikosti založnikov – na Kitajskem so razglednice poleg državne pošte in komercialnih poštних uradov izdajali številni zasebni založniki (Tabela 1) – so bili formati razglednic veliko bolj raznoliki. Poleg tega se je Kitajska Svetovni poštni zvezi pridružila šele leta 1914.

V doslej pregledanih zbirkah od tiskovin Kitajske cesarske pošte najdemo le dopisnice (Slika 2), za razglednice, ki smo jih analizirale, pa lahko sklepamo, da so bile povečini namenjene tujim uporabnikom, saj se na le redkih pojavljajo napisi v kitajščini (Slika 14). Tiste, ki so jih izdali japonski založniki, sledijo japonskim poštним pravilom. Med ne-japonskimi razglednicami, ki so bile s Kitajske poslane v prvem desetletju 20. stoletja, ima večina ostalih vsaj v francoščini, pogosto pa v več jezikih napis »Carte Postale«, včasih je dodano tudi »Union postale universelle«, s čimer nakazujejo, da ustrezajo standardom mednarodnega poštnege prometa. Razglednice, ki so bile poslane po letu 1907, imajo v skladu z mednarodnim dogovorom prostor za sporočilo na hrbtni strani s črto ločen od naslova.

Če lahko s pomočjo različnih formatov in pravopisnih pravil določimo obdobje nastanka razglednic, se za datacijo uporabe seveda nanašamo na datum sporočila ter datum, ko je bila razglednica ožigosana. Japonski poštni žigi pri navedbi datuma sledijo vzorcu »leto cesarske vladavine – mesec – dan«, na nekaterih korejskih razglednicah pa se pojavlja tudi navedba »dan – mesec – leto gregorijanskega koledarja«. Žigi japonskih poštних uradov na Kitajskem sledijo japonskemu vzorcu (šesto poglavje, Slika 46), ostali pa zahodnemu načinu navedbe datuma. Na starejših razglednicah poleg žiga pošte, od koder je bila poslana, najdemo žige pošt, preko katerih je potovala, tudi pošte končnega naslovnika. Na Kitajskem, kjer je poleg cesarske delovalo več lokalnih in mednarodnih pošt, so žigi zelo raznovrstni (Slika 10).

1 Razglednice, ki so bile v uporabi v severovzhodnem delu Kitajske, tj. Mandžuriji, v času japonske marionetne države Manchukuo imajo prav tako japonske oznake, vendar takih v naših zbirkah doslej nismo našli in tudi sicer časovno ne sodijo v tu obravnavano obdobje (Barclay 2014).

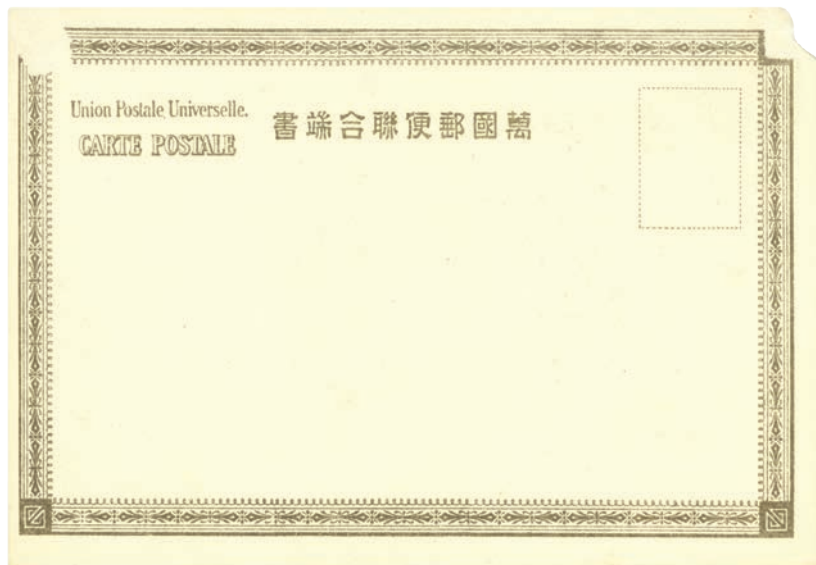
Slika 7: Hrbtna stran najstarejšega tipa japonskih razglednic pri nas (ZIJ, R51/XIV-18-2, Biblioteka SAZU).

Slika 8: Hrbtna stran zgodnejše oblike japonske razglednice z deljenim hrbtom komercialnega založnika (prednja stran v 6. poglavju, Slika 178). Založnik: Sankodo, Tokio. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 9: Hrbtna stran japonske razglednice s posebno različico napisa *hagaki* v pisavi hiragana (prednja stran v 6. poglavju, Slika 126). V zabežki Alma Karlin piše o ceni in rabi soje. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 10: Znamenita čajnica na terasi Guqin v Hanyangu, Wuhan. Razglednico je Ivanu Koršiču iz mesta Hankou (danes del Wuhana) 6. 4. 1908 po ruski pošti poslal Zvonimir Ožegović. V mestu je imela svojo pošto tudi Francija. Založnik: Kamogawa & Co. (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 11: Pogled na stavbo Cesarskega muzeja v Kjotu. Natisnjen je žig z datumom 2. 7. 1923, kar se ujema z odhodom Alme Karlin iz Tokia in kmalu tudi iz Japonske. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

The Kokin dai Hangyang Tea House

KAMOGAWA & Co.

東京帝國博覽會紀念館前

Poleg tega so lahko tujci pošto oddajali na veleposlaništvih in konzulatih svojih držav, kar je pomenilo, da se lahko na njih pojavljajo tako znamke kot žigi teh držav (Titus 2012, 142). Na Japonskem pa je še danes ohranjena navada, da imajo znamenitosti svoje žige, ki si jih obiskovalci v spomin obiska odtisnejo na razglednice ali kam drugam (Slika 11). Omenjeni elementi so dragocene informacije, ki nam pomagajo rekonstruirati potek poti posameznih uporabnikov. Žal so pogosto izgubljene, saj so s številnih razglednic prejemniki ali drugi (sorodniki, dediči) znamke odstranili, s tem pa izbrisali del žiga ali žig v celoti.

Posebnosti v izdelavi vzhodnoazijskih razglednic

Slika 12: Nanjinška cesta, osrednja nakupovalna ulica v Šanghaju. Razglednica temelji na identični fotografiji kot Slika 104 v 6. poglavju, razlika je v kvaliteti barvanja in obarvanosti neba. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Sliki 13a in 13b: Mornarji, ki so bili med prvo svetovno vojno zaprti v japonskem taborišču (Himeji ali Aonogahara). Fotorazglednica ni bila poslana (album razglednic Antona Lipovža, PMSMP).

Razglednice so v prvih desetletjih njihovega obstoja tiskali v različnih tiskarskih tehnikah, od svetlotiska, litografije in lesoreza do vtiskovanja, poleg tega pa so lahko bile naslikane v akvarelih, olju ali laku (Hosoma 2020, 188). Najpopularnejši tiskarski tehniki sta bili svetlotisk in ofsetni tisk, ki se je razvil iz litografije. Po letu 1897 so tiskarji zaradi prevelikega povpraševanja po razglednicah opustili tisk z lepo, a drago kromolitografijo in jo zamenjali s knjigotiskom ali svetlotiskom, ki so ga nato pogosto ročno obarvali. Prevladovale so pastelne barve. Konec 19. stoletja so začeli uporabljati tudi fotorazglednice. Na trgu so se pojavili fotoaparati, ki so proizvajali negative v velikosti razglednice, kar je omogočilo enostavno reprodukcijo na papir, ki je imel eno stran že prednatisnjeno (Slika 13).

Okoli leta 1920 je prejšnje načine tiska zamenjal nizkocenovni ofsetni tisk (Premzl 1997, 395). V slovenskih zbirkah starih vzhodnoazijskih razglednic je tako opazna razlika v kvaliteti in izvedbi starejših razglednic, kakršne najdemo na primer v Koršičevem albumu, in mnogimi iz zbirke Alme M. Karlin.

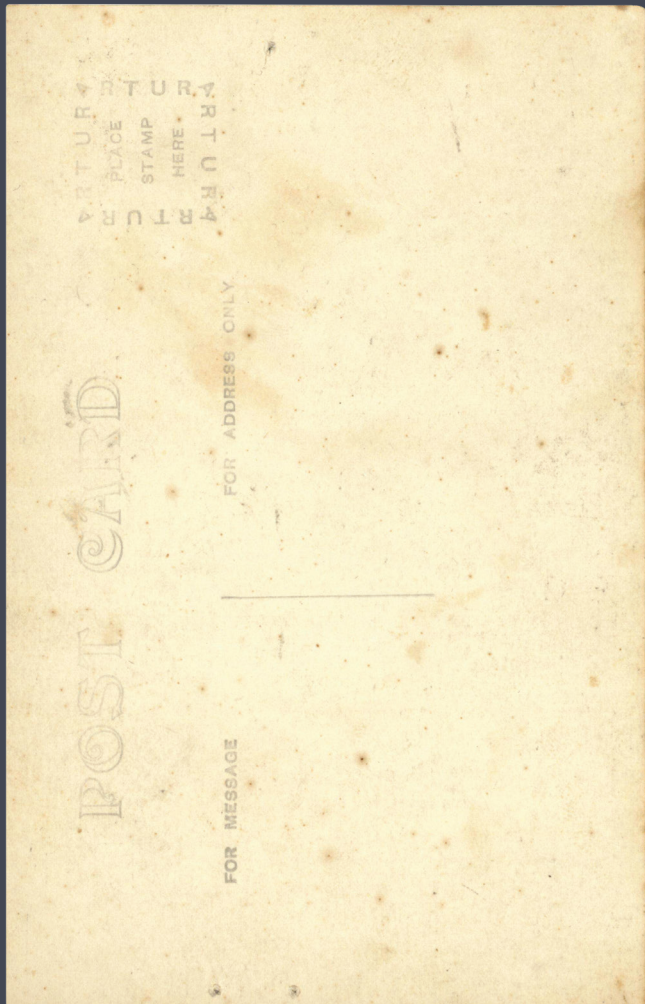
Sočasno s tiskom so se razvili tudi drugačni tipi razglednic, ki so se razlikovali po materialih izdelave, obliki, barvah in dekoraciji. Med tipe razglednic glede na njihovo izvedbo spadajo: črno-bele razglednice, barvne razglednice, kolorirane razglednice, maks razglednice, platnene razglednice, razglednice s kovinskimi okraski, razglednice z dekorativnim pikčastim vzorcem, razglednice *chine-colle*, reliefne razglednice, vrezane razglednice, razglednice »drži proti svetlobi«, razglednice z nevidnim tiskom in 3D razglednice.

Med tipi, ki jih najdemo v zbirkah starih vzhodnoazijskih razglednic pri nas, so posebej zanimive ročno barvane črno-bele razglednice, ki temeljijo na fotografijah. Saitō (2004, 168–169) pravi, da je t. i. yokohamsko fotografijo (*Yokohama shashin*) s svojim delom podpiralo veliko slikarjev, ki so jih imenovali *chakushoku-shi* ali dobesedno »ljudje, ki dodajajo barve«. Ta fotografski žanr se je začel v Yokohami, največjem pristanišču, ki je bilo na Japonskem v šestdesetih letih 19. stoletja odprto za tujce, ter je bil kombinacija nove, uvožene zahodne tehnologije fotografiranja in starih tehnik barvanja v tradiciji japonskega slikarstva *nihon-ga* in *maki-e* (Ibid., 168). Fotografije tega žanra so bile izključno komercialne narave in so bile med zahodnimi obiskovalci Japonske izjemno priljubljen spominek. Japonske krajine in lokalne navade so ujeli v črno-bele tiske, *chakushoku-shi* pa so kasneje obarvali del fotografije ali celo celotno njeno površino.

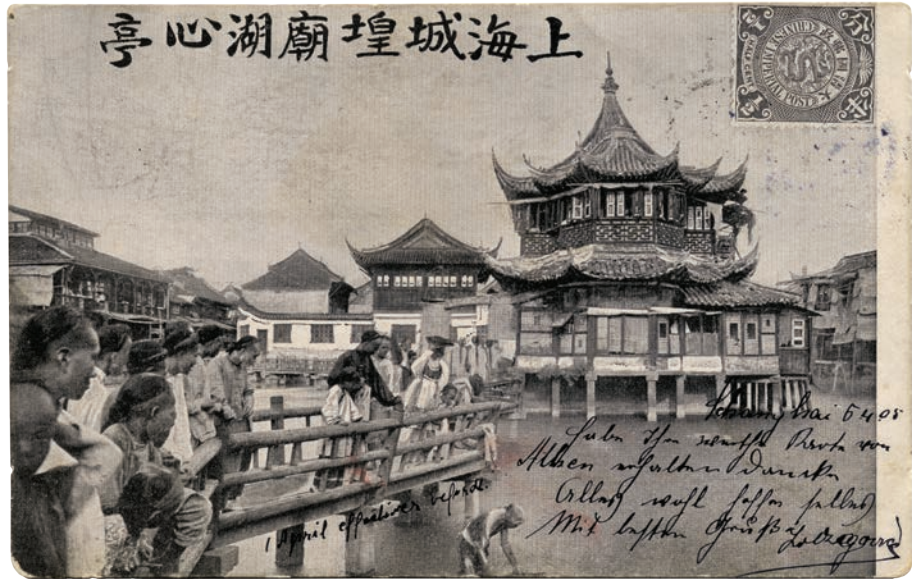
Yokohamska fotografija je glede na statistične podatke iz pristaniških mest Yokohama, Kōbe in Nagasaki vrhunec dosegla leta 1896 ter vplivala tudi na razvoj razglednic. Te so bile ponavadi natisnjene litografsko.

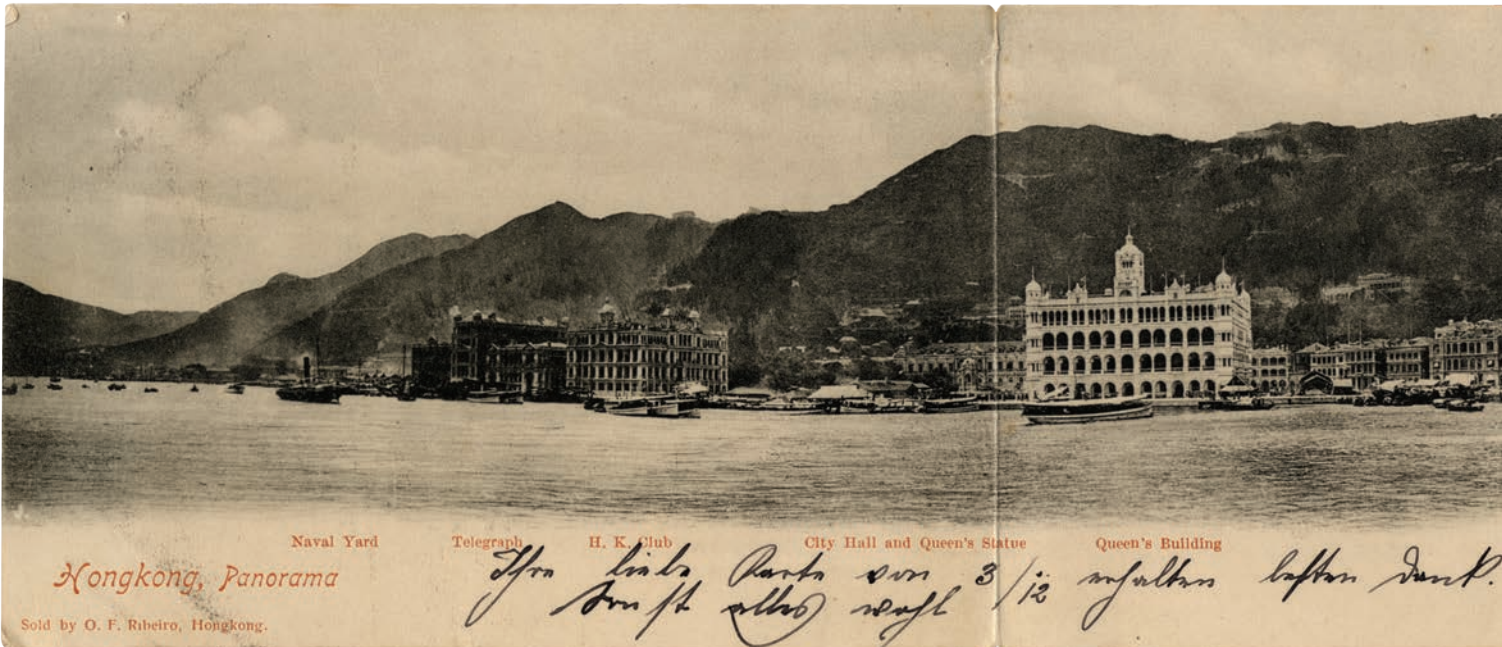
Nanking Road, Shanghai.

Slika 14: Znamenita čajnica Huxinting (Paviljon sredi jezera) sredi vrtov Yuyuan v Šanghaju. Razglednico je Ivanu Koršiču iz Šanghaja 6. 4. 1905 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Max Grill, Kaufhaus (veleblagovnica), Qingdao (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 15: Maksi panoramska razglednica Hongkonga. Razglednico je 8. 1. 1905 Ivanu Koršiču pisal Zvonimir Ožegović (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Japonski raziskovalci sklepajo, da je bila večina razglednic, ki so jih prodajali ob prelomu v 20. stoletje, ročno pobarvana prav izpod rok tradicionalnih obrtnikov *chakushoku-shi* (Hosoma 2020, 17). Tudi med najstarejšimi japonskimi razglednicami pri nas je veliko takih.² Če so prvotno na razglednicah z obarvanjem izpostavili le določene elemente, so kasneje s pomočjo šablon barvali večje dele površine. Ponavadi so uporabljali le nekaj barv. Tudi na Kitajskem so fotografski studii najemali večše kitajske slikarje za ročno barvanje razglednic in po spominih potomcev znanega fotografa Maxa Hartunga v Pekingu prakso nadaljevali celo v štirideseta leta 20. stoletja (Titus 2012, 9).

² V Slikovni zbirki NUK hranijo tudi čudovit album t. i. yokohamske fotografije.

Slika 16: Ista čajnica.
Neposlana razglednica.
Založnik: Kingshill,
Šanghaj (zbirka razglednic
Alme Karlin, PMC).

Nekatere razglednice z vzhodnoazijskimi motivi so bile izdelane s stereoskopsko metodo, ki je ena od tehnik 3D razglednic. Stereoskopijo izdelamo tako, da upodobimo dve podobni fotografiji, ki se razlikujeta le v zornem kotu, iz katerega sta bili posneti. Ti fotografiji nato drugo ob drugi natisnemo na eno razglednico. Ko stereorazglednico pogledamo iz primerne razdalje, vsako oko vidi le eno izmed fotografij, možgani pa nato razlike med razglednicama interpretirajo kot tretjo dimenzijo. Stereorazglednico je bilo težko izdelati na manjših formatih, zato so bile izdelane le v manjših količinah. Do leta 1920 so stereorazglednice praktično izginile iz prodaje (Petrulis 2021).

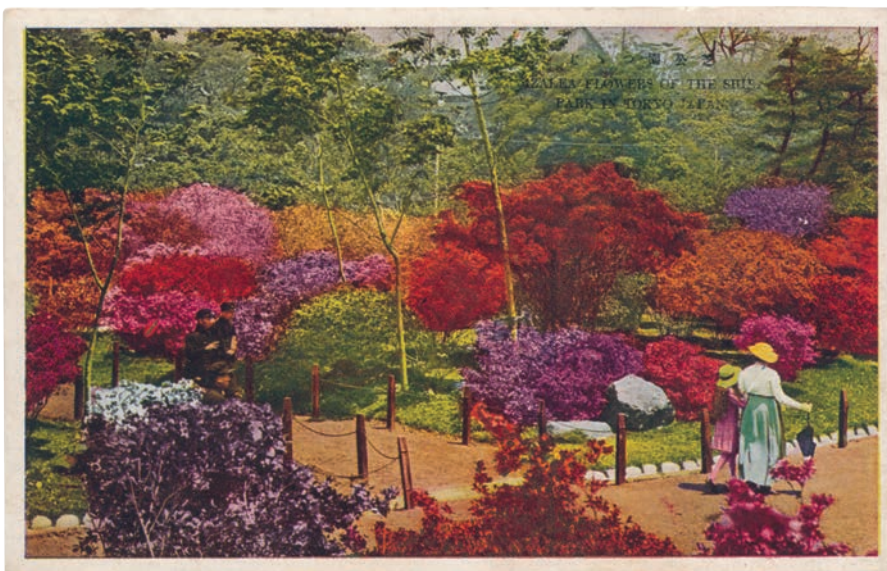
Slika 17: Park Yamate v Yokohami. Črno-bela fotografija, ki se nam zdi delno sestavljena, je dodatno ročno obarvana. Poštni znamki sta odstranjeni in tam vidimo žig Yokohame. Na koncu podnapisa je viden znak založbe Tomboya, kačji pastir. Neposlana razglednica (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 18: Ujibashi, most, ki vodi v svetišče Ise. Na desni strani vidimo kočo varnostnika, na levi pa mimooidoče v japonskem oblačilu. Razglednica je ročno obarvana in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 19: Park Shiba v Tokiu. Vidimo cvetoče azaleje, ženski v zahodnem oblačilu in študente v črni uniformi. Prvotna črno-bela slika je ročno obarvana in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 20: Vrata Yōmeimon v svetišče Tōshōgū v kraju Nikkō. Svetišče je bilo ustanovljeno leta 1617 in posvečeno prvemu šogunu obdobja Edo, Tokugawi Ieyasuju. Razglednica je ročno obarvana in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 21: Stereorazglednica, ki prikazuje potnike v vagonu tretjega razreda kitajskih železnic leta 1904. Fotografija: Underwood & Underwood (hrani Povijesni i pomorski muzej Istre).

NIKKOH MEISHO.

門明陽 (所名光日)

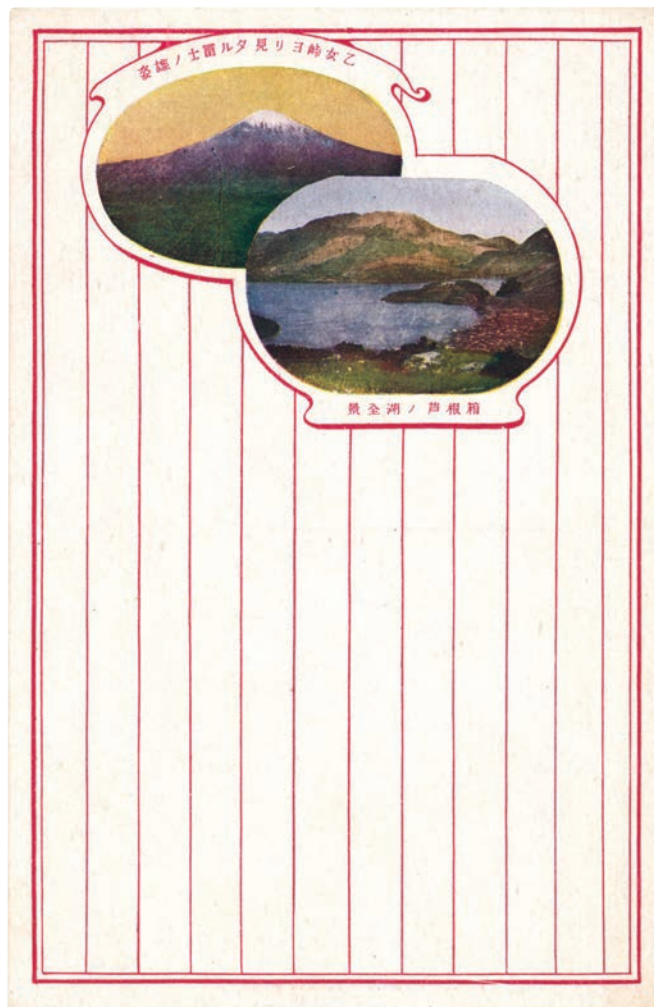
Underwood & Underwood, Publishers, Inc.
New York, London, Toronto, Canada, Chicago, Havana

Works and
Copyright 1904 by Underwood & Underwood.

Comforts of travel in Manchuria—a train load of third class passengers on the Chinese Imperial Railway.

Slika 22: Razglednica iz serije znamenitost topliškega kraja Hakone. Novejši format razglednice za daljše sporočilo v japonščini, za pisanje od zgoraj navzdol. Vidi se, da je bilo v tam v obdobju Taishō tudi veliko lokalnih turistov. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 23: Novoletno voščilo z dečkoma Kewpie. Razglednica z ilustracijo v tem modernem slogu je redkost v Sloveniji. Poslal jo je K. Ishimoto Almi Karlin 1. 1. 1923 (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Proizvodnja in obtok razglednic sta tesno povezana ne le s tehnologijo, temveč tudi z družbeno modo. Na večini starih vzhodnoazijskih razglednic pri nas najdemo fotografije. Kot omenjeno, je razvoj fotografije močno pospešil izdelavo razglednic. V kasnejših obdobjih, ko so domače množice posvojile različne vrste razglednic, so se na Japonskem pojavile ilustrirane razglednice, na katere so deloma vplivali evropski in ameriški trendi. Mednje sodi tudi novoletna razglednica, ki jo je med bivanjem na Japonskem prejela Alma M. Karlin (Slika 22).

Založniki vzhodnoazijskih razglednic

V povezavi z najzgodnejšimi razglednicami v Yokohami, ki so bile izdelane večinoma z ročnim barvanjem motivov s črno-belih fotografij, Saitō (1985, 1) navede tri najzgodnejše fotografe, ki so obenem delovali kot založniki. To so Ueda Yoshizō, Yoshioka Chōjirō s trgovskim imenom Hoshinoya ter Yoshimura Kiyoshi s trgovskim imenom Tomboya. Za začetnika japonskih razglednic velja Ueda (Saito 1985, 1). Fotografije se je naučil od Heinricha Ahrensa v Yokohami ter se nadalje izpopolnjeval v Evropi in ZDA. Po vrnitvi na Japonsko je leta 1900 pričel s svetlotiskom (33. leto vladavine Meiji). Podjetje Hoshinoya je bilo ustanovljeno leta 1904, Tomboya pa leta 1907 (Ibid.). V Sloveniji lahko najdemo razglednice vseh treh založnikov. Prepoznamo jih po njihovih logotipih.

Poleg teh najstarejših lahko na razglednicah v slovenskih zbirkah najdemo navedenih še vrsto drugih japonskih založnikov. Nekateri od njih so razglednice izdajali tudi na Tajvanu in v Koreji, ki sta postala japonski koloniji leta 1895 oziroma 1910, ter na Kitajskem v velikih mestih in na območjih, ki so sodila v japonsko interesno sfero, kot je Mandžurija. Ti založniki so pogosto sodelovali s tistimi v metropoli.

Nekateri založniki so izhajali iz tradicionalnih slikarskih krogov. Podjetje Ginza Kamigataya, ki ga v Britanskem muzeju omenjajo kot enega največjih založnikov razglednic v dvajsetih letih 20. stoletja, je vodil Maeda Kihee, nekdanji izdelovalec lesorezov *nishiki-e*. Spet drugi so izhajali iz tehnik, modernih v obdobju Taishō, kot na primer založnik Tokyo Ōtsubo, ki je večkrat izdajal ilustrirane razglednice. Razglednice z motivi muzejev in umetniških združenj so objavljale institucije same, bilo pa je tudi nekaj manjših specializiranih založnikov. Tako najdemo razglednice v založbi svetišča Meiji, muzeja Ōkura v Tokiu, Združenja umetnikov in rokodelcev (Bijutsu Kōgeikai), ki je delovalo v Kandi v Tokiu, ter založbe Seikaidō za moderno slikarstvo. Komplet razglednic, ki so bile izdane ob obletnici ustanovitve modernega (državnega) poštne sistema, pa je izdalo ministrstvo za komunikacije.

Iz Tabele 1 je razvidno, da je razglednice s kitajskimi motivi izdelovalo vsaj dva ducata založnikov, med njimi veliko japonskih, nekateri od njih so delovali le na Kitajskem. Nekateri založniki so imeli poslovalnice v različnih mestih, celo več državah, večina pa je bila omejena le na en kraj. Ugotovimo lahko, da japonske založnike najdemo v mestu Hankou ter v Mandžuriji in na takrat koloniziranem Tajvanu, nemške pa na polotoku Shandong, kar sovpada z delitvijo Kitajske na interesne cone različnih velesil. Med najprepoznavnejše založnike sodi podjetje Kingshill, ki je delovalo v Šanghaju in Hongkongu. V Pekingju je bil znan nemški fotograf Max Hartung; z ženo je vodil Hartung's Photo Shop – studio, ki je stal v diplomatski četrti in je bil znan po tematskih albumih (Roberts 1992, 90). Na razglednicah so navedene tudi (tuje) veleblagovnice ter prodajalne starin in spominkov (t. i. *curio shops*), ki razglednic niso le prodajale, temveč tudi izdajale. Prav tako je bilo mednarodno organizirano tiskanje razglednic, saj na njih najdemo imena nemških in britanskih tiskarjev.³

Založniki na Kitajskem in Japonskem so se pogosto specializirali za lokalne motive in ustvarjali serije, ki so bile priljubljene zlasti med japonskimi kupci. V Zbirki Alme Karlin tako najdemo več ovojnic za komplete s podobami znamenitih krajev ali etnografske razglednice, ki prikazujejo navade različnih etničnih skupin in družbenih slojev.

3 V začetku je bila velika večina svetovnih razglednic natisnjena v Nemčiji, saj je bila ta na področju tiskarstva najbolj tehnološko razvita. Njena prevlada se je končala okoli leta 1910 (Rogan 2005, 6).

Tabela 1: Identificirani založniki starih vzhodnoazijskih razglednic v slovenskih zbirkah

Založnik Prodajalec/Tiskar	Lokacija	Motivi na razglednicah				Opombe
		jp.	kor.	tv.	kit.	
Akakoka Kyōdai Shōkai 赤岡兄弟商會	?			x		Sodelovanje s tiskarno Seiundo.
Asahidō 朝日堂	Kjoto				x	
Bijutsu kōgeikai (Društvo umetnikov in rokodelcev) 美術工藝會	Tokio	x				
Buchdruckerei Adolf Haupt	Qingdao				x	
E. Lee	Tianjin				x	
Eliot P. Pedrini	Torino				x	
Funatsuka shōten 船塚商店	Dalian				x	
Genbudō 玄武堂	Pyongyang		x			Sodelovanje s tiskarno Seiundo.
Heiwado Kamigataya, Ginza 銀座上方屋	Tokio	x				Ustanovil fotograf Maeda Kihee 前田喜兵衛.
Graça & Co. (prodajalec)	Hongkong				x	
H. Sietas & Co.	Chefoo (Yantai)				x	
Hartung's Photo Shop	Peking				x	Ustanovil fotograf Max Hartung.
Hinode Shokō 日之出(日出)商行	Seul		x			Serija »Korejski običaji« (Chōsen fūzoku).
Hong Kong Pictorial Postcard Co.	Hongkong				x	
Hoshinoya 星野屋	Yokohama	x			x	Ustanovil fotograf Yoshioka Chōjirō 吉岡長次郎.
K. & K. Kuhn & Komor	Hongkong, Šanghaj, Kōbe, Yokohama	x			x	Glej Kuhn & Komor spodaj.
K. M. & Co.	Hongkong				x	
Kamigataya (glej Ginza Kamigataya)						
Kamogawa & Co.	Hankou?				x	Serija razglednic iz današnjega Wuhana.
Kingshill	Hong Kong, Šanghaj				x	
Kitano shōten 北野商店	?				x	

Založnik Prodajalec/Tiskar	Lokacija	Motivi na razglednicah				Opombe
		jp.	kor.	tv.	kit.	
Kuhn & Komor Art Curious	Šanghaj, Yoko- hama, Kōbe, Singapur, Kalkuta				x	
Kurimoto 栗本商店	Ōsaka	x				Serija razglednic iz Ōsake (šesto poglavje, Sliki 22– 23).
M. Hartung (glej Hartung's Photo Shop)						
M. Sternberg, Wholesale in Retail Postcard Dealer	Hongkong				x	
Matsuda & Co.	Yokohama				x	
Max Nössler & Co.	Šanghaj				x	
Max Wolff	Berlin, Vroclav, Šanghaj				x	
Meiji jingu (svetišče Meiji) 明治神宮	Tokio	x				
Nihon hagakikwai 日本葉書會					x	Sodelovanje z založbo Hakubunkan 博文館発行.
O. F. Ribeiro (prodajalec)	Hongkong				x	
Ōkura shūkōkan (Okura Museum of Art) 大倉集古館	Tokio	x				Sodelovanje z založbo in tiskarno Shimura 志村寫真版印刷所.
Ryojun Tōkyōdō 旅順東京堂	Lüshun		x			Verjetno sodelovanje z založnikom Hoshinoya.
Sakaeya & Co. 米屋商店	Kōbe	x			x	Ustanovil Imaki Kōtarō 今城高太郎.
Sakamoto shoten 阪本書店	Lüshun				x	
阪本書店	Hongkong				x	
Seibanya 生蕃屋	Taipei?			x		
Seikaidō	?	x				
Seiundō Printing Co., Ltd. (tiskarna)	?	x			x	
Shinsendō 神泉堂	Shikoku (otok)	x				
T. Kishida & Co.	Šanghaj				x	
Takasawa	Tokio				x	
Tanaka 東都田中本店	Kjoto	x				

Založnik Prodajalec/Tiskar	Lokacija	Motivi na razglednicah				Opombe
		jp.	kor.	tv.	kit.	
The Hong Kong Pictorial Postcard Co.	Hongkong				x	
Thomas Illingworth & Co.	London				x	
Tokyo Ōtsubo 東京大坪	Tokio	x				Pogoste razglednice z ilustracijami.
Tomboya トンボヤ	Yokohama	x				Ustanovil fotograf Yoshimura Kiyoshi 吉村清.
Ueda 上田	Yokohama	x			x	Ustanovil fotograf Ueda Yoshizō 上田義三.
Valentine & Sons (tiskar)	Dundee, London, New York				x	
Verlag von G. Landman	Qingdao				x	
Verlag von Max Grill, Kaufhaus	Qingdao				x	
Verlag von Otto Rose	Qingdao				x	Na razglednici je naveden distributer Forkel & Verner.
Yamamoto Sanshichirō 山本讚七郎	Tokio, Tianjin				x	Fotograf s svojim studiem.

Zbiranje in raba starih vzhodnoazijskih razglednic med uporabniki iz slovenskih dežel

Razglednice so, kot ugotavlja Rogan (2005), predmeti, v katerih se prepleta vrsta pomenov. Na prvi pogled se zdi, da je njihov osrednji namen prenašanje kratkih sporočil med pošiljateljem in prejemnikom, toda veliko število neodposlanih razglednic – morda celo polovica vseh, ki so bile dane v obtok v obravnavanem obdobju (Rogan, 1, 4) – priča o tem, da imajo pomembne druge funkcije. Pojav razglednic je bil sočasen z modo potovanja po svetu, naj je šlo za domači turizem ali za obiske oddaljenih krajev in drugih celin. Vzhodnoazijske razglednice, zlasti kitajske, so tesno povezane s tujci, ki so v regijo prihajali kot avanturisti, poslovneži, kolonialni uradniki in vojaki. Med doslej identificiranimi slovenskimi javnimi zbirkami, ki obsegajo večje ali manjše število vzhodnoazijskih razglednic, je tako kar sedem zapuščin članov vojne mornarice (Jožefa Obereignerja »Pepona«, Ivana Koršiča, Viktorja Kristana, Antona Blaznika, Matevža Štibila, Ivana Lešnika ter Antona Hausa), vse hranijo v Pomorskem muzeju Piran –, v zasebni lasti pa so še razglednice Frana Vilfana. Nekateri so v Vzhodno Azijo potovali, drugi so razglednice prejeli od kolegov pomorščakov. Tudi Ivan Jager, čigar zapuščino hrani Biblioteka SAZU, je na Kitajsko potoval v državni službi. Le popotnica Alma Karlin, katere obširna zbirka v Pokrajinskem muzeju Celje obsega več kot 550 razglednic z vsega sveta, je Vzhodno Azijo obiskala samostojno in na lastne stroške.

Med omenjenimi močno izstopata Ivan Koršič in Alma Karlin, ki sta predmet podrobnejše obravnave v zadnjih treh prispevkih te knjige. Koršič, sicer mornariški superior, v Vzhodni Aziji ni bil, temveč je razglednice prejel od različnih pomorščakov. Poleg Alme M. Karlin bi ga lahko uvrstili med prave

zbiratelj razglednic, saj jih je strastno zbiral. V njegovi zapuščini v PMSMP je namreč poleg albuma razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo še šest drugih albumov, ki so tematsko organizirani. Njegovi dopisovalci so bili iz slovanskih dežel, čeprav na razglednicah s poti v Vzhodno Azijo večinoma najdemo sporočila v nemščini. Najzvesteje mu jih je pošiljal Zvonimir Ožegović, ki je na Kitajsko in Japonsko plul kar dvakrat (več Marinac v tej knjigi, gl. tudi Marinac 2017).

Podobno strastna in sistematična je bila pri zbiranju razglednic Alma Karlin, ki je v Vzhodni Aziji prebila približno leto in pol svojega osemletnega potovanja po svetu. V njeni zbirki najdemo razglednice, ki jih je prejela ali pisala drugim, ter tiste, ki jih je kupila zase in so ostale neposlane. Med vzhodnoazijskimi razglednicami, ki predstavljajo približno dve tretjini zbirke, so take skoraj vse. Daleč največ jih je iz Japonske, kjer je živela dobro leto in ki jo je že pred tem dolgo močno navduševala. Po motivih so razglednice zelo raznolike ter vključujejo verske komplekse in arhitekturo, celo rituale, turistične znamenitosti, tradicionalno in moderno arhitekturo mest in vasi, krajine, portrete ter prizore iz vsakdanjega in uličnega življenja, posebna tematska skupina pa so še podobe staroselcev s Tajvana in Ainujev (več Shigemori Bučar in Veselič v šestem poglavju, gl. tudi Shigemori Bučar 2019a in Veselič 2020).

Alma Karlin, ki je svojo pot razumela kot študijsko potovanje, sebe pa kot raziskovalko, poroča, da je razglednice kupovala za opremo svojih člankov in lastno zbirko (Karlin 2006, 359). Želela je zasloveti kot pisateljica (2010, 282, 298), njena zbirka predmetov pa naj bi utrdila njen status poznavalke neznanega. Razglednice so torej služile kot vizualna potrditev, da je eksotične kraje res obiskala, ter tako podkrepile kredibilnost njenih opazanj o neevropskih deželah in njihovih prebivalcih.⁴ V začetku 20. stoletja je namreč postalo običajno, skoraj pričakovano, da bodo potopisi vključevali tudi fotografije (Bickers 2013, 29). Usoda kamere, ki jo Alma Karlin (2006, 264) omenja na Japonskem, ni znana, prav tako ni še nič raziskanega o njeni zbirki fotografij, ki so sedaj v zasebni lasti in jih povečini verjetno ni sama posnela. Razglednice so ji tako najbrž služile kot cenejši nadomestek za fotografije, v tem obdobju pa so bile tudi uveljavljen zbirateljski predmet, čeprav ne prestižnega značaja.

Številne razglednice v njeni zbirki v PMC imajo na hrbtni strani ročne pripise v nemščini, ki povzemajo motiv na razglednici, in občasno dodatno pojasnilo (Slika 10), nekatere pa imajo na hrbtni strani vidne znake obrabe, saj so bile verjetno nekdanj nalepljene v albumu. Razglednice so Almi Karlin gotovo pomagale pri obujanju spominov na popotne dogodivščine, nekatere pa so bile očitno namenjene drugačni rabi, saj so na hrbtu z roko oštevilčene, na njih pa je poleg ročnega podnapisa zaznamek, da gre za last Alme Karlin. Morda jih je uporabila kot gradivo za svoja predavanja, kot Barbara Trnovec pokaže na primeru razglednice, ki je danes ni več, ohranil pa se je njen negativ na steklu (Trnovec v tej knjigi, peto poglavje, Slika 3).

Ob koncu se dotaknimo še sporočilnosti besedil, ki so jih pošiljalci zapisali na razglednice. Razlika med pismom in razglednico je v tem, da je sporočilo, tj. vsebina komunikacije, v pismu skrito, njegovo vsebino pa lahko načeloma poznata le pošiljatelj in prejemnik. V primeru razglednice je vsebina sporočila vidna vsem, ki pridejo v stik z njo. Hosoma (2020, 1) primerja telegrafe in razglednice, rekoč, da so v primeru obeh medijev sporočila kratka in izpostavljena osebam, ki skrbijo za njihov prenos – telegrafistu ali poštarju, ki sporočila dostavljata prejemniku. Vsebina sporočila torej ni zasebna. Pisma so obsegala bolj resne, daljše in morda tudi občutljivejše informacije in poglede, medtem ko je bil prostor za sporočilo na razglednicah močno okrnjen. Zlasti v primeru razglednic s sliko (torej ne dopisnic) je bilo samo pošiljanje razglednice, tj. kosa papirja s podobo prizora, tipično fotografijo ali sliko eksotične daljne dežele, pogosto pomembnejše kot samo sporočilo. S poslano ali za lastno rabo kupljeno razglednico je uporabnik sebi in drugim potrdil, da je res obiskal dotični kraj, pri čemer so poštna znamke in/ali žigi pomemben dokaz, da je res bil na tem kraju, zato jih najdemo tudi na razglednicah, ki niso bile odposlane, temveč so bile namenjene za lastne zbirke (Slika 17 in četrto poglavje, Slika 15). Z razvojem fotografije se je poudarek prenesel na vizualni vidik razglednice, torej na podobo.

4 Poleg narativnih strategij njenih potopisov, skozi katere je gradila svojo avtoriteto, kot na primer prvoosebna pripoved, ki vzpostavi njeno fizično prisotnost v krajih in dogodkih, ki jih opisuje, anekdotične prigode in ustvarjanje vtisa, da nekaterih skrivnosti bralcu ni razkrila (Maček 2018, 16).

Slika 24: Ovojnica za »razglednice tokijskih znamenitosti v barvah« (Tōkyō meisho). Domnevamo, da je bilo proti koncu obdobja Meiji in kasneje v obdobju Taishō veliko Japoncev, ki so si ogledovali prestolnice in kupovali ter uporabljali razglednice te vrste. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Tudi večina pošiljateljev razglednic, ki jih omenjajo avtorice v tej knjigi, se na razglednicah poslužuje formulaičnega načina komuniciranja, s katerim sporočajo, kje so, da je z njimi vse v redu in da mislijo na naslovnika, medtem ko za obsežnejšo korespondenco uporabljajo pisemsko formo. Najzgodnejši identificirani pošiljatelj razglednic iz Vzhodne Azije, pomorščak avstro-ogrške vojne mornarice Jožef Obereigner »Pepon« (glej tretje poglavje), je pisal razglednice na več naslovov, ponavadi le s kratkimi pozdravnimi frazami, tu in tam s pojasnilom v eni povedi. Iz ene od razglednic vemo, da je nekaterim naslovnikom s potovanja poleg razglednic pošiljal pisma. Drugi najzgodnejši uporabnik, Fran Vilfan, prav tako mornariški častnik, je povečini pisal pisma, poslal pa le nekaj razglednic. Tudi večina drugih razglednic, ki so jih iz Vzhodne Azije pisali pomorščaki, je sporočilno zelo skopa. Izjema je arhitekt Ivan Jager, ki, čeprav je zaročenki s poti na Kitajsko ter v času bivanja v Vzhodni Aziji po lastnih besedah pisal debela pisma, tudi na razglednicah ni skoparil z besedami – na številnih je s svojimi podrobnimi opažanji krajev in ljudi popisal vsak kanček beline (glej tretje poglavje). Čeprav bi lahko pričakovali, da je dolžino sporočila določala velikost prostora, ki mu je bil odmerjen glede na fazo v standardiziranju formata, primera Jagra in Vilfana kažeta, da je šlo v prvi vrsti za piščev lastni komunikacijski slog.

Kot rečeno, Alma Karlin večine svojih razglednic z vzhodnoazijskimi motivi ni poslala. Tudi tiste, ki jih je pisala mami, so sporočilno precej tipične. Te razglednice so pravzaprav iz predvojnih londonskih let, ko se je rojevalo njeno zanimanje za neevropske dežele, toda to sporoča predvsem izbira motiva, ne samo napisano sporočilo (šesto poglavje, Slika 169).⁵ Čeprav tega v svojih potopisih ne omenja pogosto, lahko sklepamo, da je s poti domačim pisala pretežno pisma, razglednice pa je, kot rečeno, kupovala zase. Na srečo so nam pri obravnavi njenih razglednic v veliko pomoč obsežna potopisna in leposlovna, objavljena in neobjavljena besedila, v Rokopisni zbirki NUK pa je tudi njena obširna korespondenca, ki utegne razkriti dodatne informacije o njeni zbirateljski praksi ter rabi razglednic.

Z omejenim prostorom, ki je bil na voljo za sporočila, so torej razglednice nov žanr pisnega sporočanja, ki ima svoje značilnosti. Še pomembnejša je vizualna komponenta razglednic. Privlačne podobe, priročen format in cenovna dostopnost razglednic pa niso privedli le do njihove vseprisotnosti kot komunikacijskega medija ali spominka, temveč so popularizirali tudi njihovo zbiranje. Zaradi naštetih lastnosti so postale bolj demokratičen zbirateljski predmet kot prestižni, kanonični predmeti, ki večini slovenskih zbirateljev vzhodnoazijskih predmetov niso bili dostopni.

Kljub razpršenosti zbiranja slovenske zbirke ponujajo odličen pregled vzhodnoazijskih razglednic s konca 19. in prvih desetletij 20. stoletja – obdobja, ko so hitro napredovale tiskarske in fotografske tehnike ter se razvijali različni mediji sporočanja. Ljudi, še posebej obiskovalce z drugih koncev sveta, so zanimali tuji kraji. Odločitve založnikov, da izberejo določene vidike vzhodnoazijskih kultur in družb, so bili obenem vzrok in posledica pričakovanj, ki so jih popotniki gojili do obiskanih dežel. Proizvajalce razglednic je gotovo gnal (tudi) zaslužek in izbrali so tiste motive, ki so se jim zdeli najprivlačnejši za kupce, obenem pa so s tem ustvarjali in utrjevali določene predstave o upodobljenih ljudeh in krajih, ki so se s pomočjo majhne kartice globoko usidrle med občudovalci podob iz daljnih dežel, naj so bili tam ali ne.

5 Dejstvo, da jih je Alma Karlin lahko kupila v Londonu, kjer je bila leta 1910 velika Britansko-japonska razstava, dodatno priča o popularnosti razglednic v obravnavanem obdobju.

原色版

東京
名所

Kobe, 25.7.99.

Japanische Ansicht für
Lieber Brief v. 29. 15. l. J., welcher
in demselben beabsichtigt war.
Es grüßt Sie herzlich
Ihre ergebene Dienerin

Japan

Najstarejše vzhodnoazijske razglednice v slovenskih zbirkah

Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič

Prve vzhodnoazijske razglednice so v slovenske dežele prišle na prelomu iz 19. v 20. stoletje kot posledica intenzivnejših stikov Avstro-Ogrske z Vzhodno Azijo ter predvsem številčnejšega udejstvovanja moč iz slovenskih dežel v avstro-ogrski cesarski in kraljevi mornarici. Ti so zasedali položaje od navadnih mornarjev do višjih častnikov, celo kapitanov.¹ Veliko večino razglednic, ki so jih zbirali in pošiljali pomorščaki, hrani Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, saj se ukvarja s preučevanjem, hrambo in razstavljanjem predmetov in dokumentov, ki pričajo o zgodovini pomorstva na tem območju v času Avstrije, Avstro-Ogrske, Kraljevine Jugoslavije ter SFR Jugoslavije. Kljub temu so doslej najstarejše identificirane razglednice, čeprav izpod peresa pomorščaka Pepona, v Slikovni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Druga zbirka najstarejših vzhodnoazijskih razglednic, ki je prav tako v Ljubljani, je Jagrova zbirka v Biblioteki SAZU. Tam hranijo razglednice, ki jih je Ivan Jager pošiljal s poti na Kitajsko, kjer je sodeloval pri obnovi avstro-ogrskega veleposlaništva po boksarski vstaji, od tam pa je nato preko Japonske in Havajev odplul v ZDA, kjer je živel do konca življenja. Poleg omenjenih dveh pošiljateljcev, je v zasebnih rokah in v NUK-u še nekaj drugih razglednic iz istega obdobja, ki se jih prav tako dotakne ta prispevek.

Slika 1: Kolaž znamenitosti – Kobe Oriental Hotel, Vrtovi Iris v kraju Horikiri, gora Fudži prekrita s snegom. Razglednico je 25. 7. 1899 iz Kōbeja sestri Marie Schollmayer pisal pomorščak Jožef Obereigner »Pepon« (Slikovna zbirka, NUK).

Uporabniki vseh obravnavanih razglednic so bili izobraženi posamezniki, ki so skoraj vedno razločno zapisali kraj in čas uporabe. Razglednico so izbrali oziroma kupili sami, z jasnim namenom, da jo pošljejo določeni osebi, ki je bivala v slovenskih deželah Avstro-Ogrske. Naslovniki so bili večinoma bližnji sorodniki, včasih tudi prijatelji ali kolegi. Zahvaljujoč datumom in berljivim zapisom lahko rekonstruiramo poti posameznih pošiljateljcev. Prav to dvoje – prejemnik ter datiranje in lociranje uporabe razglednice – je ključno za uspešno identificiranje uporabnika, kadar institucije ali osebe, ki jih hranijo, nimajo zabeleženih imen. Medtem ko je v treh primerih spodaj obravnavanih pošiljateljcev identiteta dokončno potrjena, je v enem potrebna dodatna preverba.

Najstarejše vzhodnoazijske razglednice pričajo o neposrednih stikih slovenskih dežel z Vzhodno Azijo ter o radovednosti določenih posameznikov, ki so jih privlačila potovanja na takrat tako imenovani Daljni vzhod. Čeprav so slovenski časniki in časopisi v tem obdobju že pogosteje poročali o Vzhodni Aziji (gl. Lazar 2017; Vampelj Suhadolnik, v tej knjigi), so bili to z gledišča povprečnega prebivalca Srednje Evrope nadvse eksotični in nepoznani kraji. Vsak od teh šolanov moč izhaja iz specifičnega družinskega okolja, njegova izbira izobraževalne poti pa ni bila naključna. Sorodnosti v družinskih izobraževalnih ozadjih ponazarjajo tendence naraščajočega srednjega sloja v tem prostoru v obdobju na prelomu 19. in 20. stoletja (Vodopivec 2011).

1 Izčrpen pregled doslej identificiranih pomorščakov vojne mornarice, ki so v drugi polovici 19. in prvih dveh desetletjih 20. stoletja pluli v Vzhodno Azijo, ponuja monografija Bogdane Marinac (2017).

Pozdravi pomorščaka Pepona

Najstarejše uporabljene vzhodnoazijske razglednice – skupaj jih je 8 (Tabela 1) so bile iz različnih krajev na Kitajskem in Japonskem odposlane poleti in jeseni 1899. Pisava je identična, prav tako podpis »Pepon« (včasih »Pepo« ali »Pepa«),² jezik sporočil je nemški. Ena je v zasebni lasti, druge pa, kot omenjeno, hrani NUK.

Tabela 1: Kronološki seznam vzhodnoazijskih razglednic pošiljatelja Pepona

Poštni žig*	Datum uporabe	Naslovník	Motiv
Hongkong	13. 3. 1899	Wilhelmina Gräfin Lichtenberg in Hallerstein Post Altenmarkt Rakek Krain	Pogled na hongkonško pristanišče
Nagasaki	15. 6. 1899	Oberförster Schollmayer Mašun, Post Grafenbrunn b. St. Peter Krain	Mati s pahljačo v roki gleda spečega otroka
Nagasaki	15. 6. 1899	Wilhelmina Gräfin Lichtenberg in Hallerstein Post Altenmarkt Rakek Krain	Reka in most čeznjo
Nikkō	1. 7. 1899	Josef von Obereigner Schneeberg in Krain, Altenmarkt bei Rakek	Vhod v Hotel Nikkō ³
Yokohama	6. 7. 1899	Wilhelmina Gräfin Lichtenberg in Hallerstein Post Altenmarkt Rakek Krain	Slap Tamadare v kraju Hakone Yumoto
Kōbe	25. 7. 1899	frau Marie Schollmayer Mašun pri Grafenbrunn bei St. Peter Krain	(kolaž) Kobe Oriental Hotel; Vrtovi Iris v kraju Horikiri; gora Fudži prekrita s snegom
Tsingtau (Qingdao)	18. 9. 1899	frau Marie Schollmayer Mašun pri Grafenbrunn bei St. Peter Krain	Katoliška terenska maša v vzhodnem taboru v Qingdaoju
Hongkong	25. 10. 1899	Hochgeborene frau Wilhelmina Gräfin Lichtenberg auf Schloss Hallerstein Post Altenmarkt Rakek Krain	Ulica v Hongkongu

*V Vzhodni Aziji.

2 Pepa je češka različica imena Jožef (elektronska korespondenca Chikako Shigemori Bučar z Angeliko Hribar, 30. 7. 2019).

3 Razglednica je v lasti gospe Angelike Hribar.

Chikako Shigemori Bučar (2019b; 2019d) je v svojih preteklih raziskavah ugotovila, da je bil Pepon vzdevek Jožefa Obereignerja, člana posadke avstro-ogrsko torpedne križarke Kaiserin Elisabeth, ki je kot postajna ladja svojo drugo od šestih poti v Vzhodno Azijo opravila v letih 1899–1900.⁴ Na poti se je ustavila v naslednjih pristaniščih (Donko 2013, 297–298):

24. 1. 1899 izplutje iz Pule, 29.–30. 1. Port Said, 5. 2.–7. 2. Aden, 15. 2.–22. 2. Colombo, 1. 3.–3. 3. Singapur, 9. 3.–27. 3. Hong Kong, 1. 4.–15. 4. Chefoo (danes Yantai), 19. 4.–29. 4. Woosung (danes Wusong), 30. 4.–10. 5. Namquan (danes Youyiguan), 10. 5.–19. 5. Samsah Bay (danes Sansha), 20. 5. Matsu Island (danes Lianjiang), 21. 5.–25. 5. Pagoda Anchorage (danes Mawei), 31. 5.–10. 6. Amoy (danes Xiamen), 14. 6.–24. 6. Nagasaki, 28. 6.–22. 7. Yokohama, 24. 7.–30. 7. Kobe, 2. 8.–5. 8. Kure, 5. 8.–9. 8. Sasebo, 12. 8.–22. 8. Nagasaki, 23. 8.–24. 8. Port Arthur, 24. 8.–27. 8. Taku Tongku (Dagu Tanggu), 28. 8.–13. 9. Chefoo, 13. 9.–17. 9. Wei hai wei, 18. 9.–23. 9. Tsingtau (Qingdao), 24. 9.–4. 10. Woosung, 4. 10.–8. 10. Šanghaj, 8. 10.–10. 10. Woosung, 10. 10.–11. 10. Singlosan, (eden od otokov Zhongshan pred mestom Ningbo) 11. 10.–13. 10. San mun (danes Sanmen), 13. 10.–15. 10. Lotsun (verjetno Luocun v Foshanu), 15. 10.–19. 10. Namquan, 21. 10.–3. 11. Hong Kong, 8. 11.–15. 11. Singapur, 18. 11.–23. 11. Oleleh, 23. 11.–27. 11. Puloweh, Sabang Bai, Sumatra, 30. 11.–5. 12. Colombo, 12. 12.–15. 12. Aden, 20. 12.–21. 12. Suez, 21. 12.–29. 12. Port Said, povratek v Pulo 3. 1. 1900.

Datumi na vseh Peponovih razglednicah, ki jih hranijo v NUK-u (poleg naštetih vzhodnoazijskih tudi dve, ki ju je napisal v Colombu 3. 12. 1899 in verjetno odposlal v Singapurju), ustrezajo postajam Kaiserin Elisabeth. Kadar je bila ladja v določenem pristanišču zasidrana dlje časa, je Pepon kartico poslal četrti ali peti dan po prihodu. Če je bil postanek krajši, je razglednico vedno odposlal naslednji dan. Zdi se, da je razglednico poiskal takoj, ko se je izkrcał v novi luki, ali pa so bili prodajalci razglednic zelo vztrajni pri lovu na mornarje, ki so želeli kupiti in poslati razglednice, vsakič ko je v pristanišče priplula nova ladja. Morda je v večjih pristaniščih med lokalnimi prodajalci obstajal sistem, ki je pomorščakom in drugim tujim obiskovalcem pomagal pri navezavi na lokalni poštni sistem.

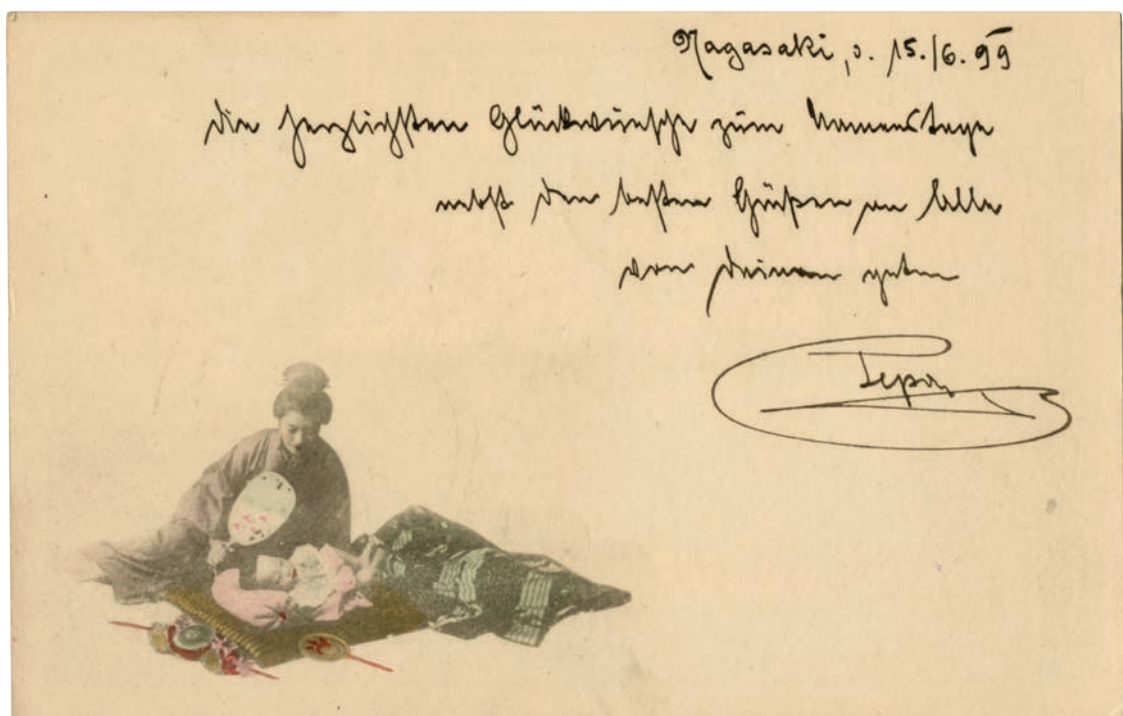
Kot je razvidno iz Tabele 1, je Pepon vzhodnoazijske razglednice pisal štirim osebam, višjemu gozdarju (Henriku) Schollmayerju, gospe Marie Schollmayer, grofici Wilhelmini Lichtenberg na gradu Hallerstein ter Josefu von Obereignerju. Sporočilo na razglednici, ki je bila iz Kōbeja poslana 25. 7. 1899, razkriva, da je bila Marie Schollmayer njegova sestra. S pomočjo teh informacij je bilo prvotno odkrito Peponovo uradno ime – Jožef Obereigner (mlajši) (Shigemori Bučar 2019b, 159–160) in z novimi informacijami tudi razglednica v zasebni lasti. Njegov oče Jožef Obereigner (starejši) je bil leta 1872 iz češkega kraja Podebradi poslan za gozdnega direktorja na posestvo Snežnik (danes Grad Snežnik) na Notranjskem, ki je bilo v lasti princa Georga (Jurija), po njegovi smrti pa je leta 1900 pripadlo Hermanu Schönburgu Waldenburgu (Hribar 2000, 46). Z ženo Pavlino, ki je bila prav tako češkega rodu, sta skupaj s svojimi petimi otroki bivala v pristavi ob gradu. Ti otroci so bili Marie (1869–1903), Emil (1871–1942), Zdenka (1872–1935), Jožef (Pepon) (1874–?) in Heinrich ali Heinček (1875–1914). Medtem ko je prvi sin po očetovem vzoru postal gozdar, je Jožef, ki so ga klicali Pepo ali Pepon, postal strojni inženir v avstro-ogrski mornarici in je bil nekaj časa stacioniran v Puli (Hribar 2000, 42–47). Pri 25 letih je s Kaiserin Elisabeth odplul v Vzhodno Azijo.

Po informacijah, ki jih navaja Hribar (2000, 42), je Jožef Obereigner starejši leta 1884 kot okrajnega gozdnega upravnika zaposlil Henrika Schollmayerja in ga poslal v samotno gozdarsko postojanko Mašun, približno 14 kilometrov jugozahodno od Snežnika. Leta 1887 se je Schollmayer poročil z Obereignerjevo najstarejšo hčerko Marie. Pepon je tri razglednice torej pisal svoji pet let starejši sestri in njenemu možu. Svaku je čestital ob godu, sestri pa se je v enem primeru zahvalil za kartico, v drugem pa za pismo.

4 Na Kaiserin Elisabeth so med prvo potjo leta 1892 in zadnjo leta 1914, ko jo je ob porazu nemško-avstrijskih sil proti Japoncem v boju za Qingdao posadka potopila, v Vzhodno Azijo pluli tudi številni drugi pomorščaki s slovenskega etničnega območja. O njih piše Bogdana Marinac (2017 in v tej knjigi).

Slika 2: Portret bratov Obereigner iz leta 1904. Na levi sedi Jožef («Pepon»), na desni Emil, v ozadju stoji Heinrich (last Angelike Hribar).

Slika 3: Mati s pahljačo v roki gleda na spečega otroka. Razglednico je Jožef Obereigner 15. 6. 1899 poslal svaku iz Nagasakija, v času, ko sta s sestro Marie dobila prvega otroka (Slikovna zbirka, NUK).

Iz opisov življenja družin Obereigner in Schollmayer, ki temeljijo na dnevnikih Henrika Schollmayerja med bivanjem v Mašunu in kasneje na Snežniku, je očitno, da so si bili zelo blizu. Pogosto so se udeleževali v sezonskih in kulturnih dejavnostih ter uživali srečno družinsko življenje (Hribar 2000). Zato ni presenetljivo, da je s poti v daljne kraje Pepon pisal prav njima, razberemo pa lahko, da sta tudi onadva večkrat pisala njemu, medtem ko je služil na ladji. Iz sporočil se zdi, da je večina korespondence med bratom in sestro v resnici potekala v obliki pisem.

Prav tako je Peponu na ladjo pisala tretja naslovnica njegovih razglednic – ta je prejela kar štiri od osmih –, grofica Wilhelmina Lichtenberg, ki je imela v lasti grad Hallerstein v kraju Koča vas v Loški dolini (Kačičnik Gabrič 2000, 58) in je bila blizu obema družinama.⁵ Na eni razglednici se ji Pepon namreč zahvali za prejeto razglednico gradu Hallerstein, na drugi pa njej in družini vrača pozdrave. Zanimivo je, da je tako prvo razglednico kot zadnjo ohranjeno razglednico – sporočilo na obeh malce odstopa od običajnih pozdravov – Pepon pisal prav njej. Na razglednici, ki jo je 13. 3. 1899 poslal iz Hongkonga, tako med drugim zapiše: »Z mano je vse v redu in tu mi je že prav všeč, toda postalo naj bi še lepše.«⁶ Ko se ladja ob vrnitvi znova ustavi v Hongkongu pa ob pozdravih sporoči še, da je na poti domov.

Nad vse raziskovalno zanimiva je tudi razglednica, ki jo je 1. 7. 1899 Pepon pisal očetu na grad Snežnik. Na razglednici je upodobljen Nikko Hotel v starodavnem versko-turističnem kraju Nikkō v prefekturi Tochigi severno od Tokia.⁷ Sporočilo pod sliko razkriva, da je imel Pepon (in nekaj kolegov) kratek dopust in da se jim je ponudila priložnost obiskati osrednji japonski otok Honshū.⁸

5 Sama ni imela potomcev, zato je leta 1904 posvojila Peponovega mlajšega brata Henrika.

6 »Es geht mir gut und gefällt es mir schon hier recht gut, doch sollte es noch schöner werden.«

7 Hotel je deloval med letoma 1888 in 1926. Razglednica je redkost, ki prikazuje takratno zgradbo hotela. Druga razglednica z malo širšim pogledom na stavbo je dostopna na <http://fifabakutyouou.cocolog-nifty.com/nikkousannsou/2014/11/post-ea8a-1.html>.

8 »Verbringe einen Teil meines kurzen Urlaubs hier, von wo Euch die herzlichsten Grüße sendet Euer dankbarer Sohn Pepo.«

Slika 4: Glavni vhod Hotela Nikko v kraju Nikkō. Razglednico je 1. 7. 1899 iz Nikkōja očetu poslal Jožef Obereigner (last Angelike Hribar).

Slika 5: Nosilnice vznamenitem japonskem turističnem kraju Hakone. Neposlana razglednica (Slikovna zbirka, NUK).

Če dobro pogledamo datume, lahko ugotovimo, da so mu odhod na kopno odobrili takoj zatem, ko se je Kaiserin Elisabeth 28. 6. za dobre tri tedne zasedrila v Nagasakiju. Do regije Kantō je Pepon torej moral potovati na drug način, verjetno z drugo ladjo. Morda je s kolegi na kopnem prebil nekaj dni, 1. 7. obiskal Nikkō in se nato vrnil na matično ladjo. Mogoče pa je tudi, da se je na kopnem zadržal dalj časa, obiskal druge kraje in se vnovič vkrcal na Kaiserin Elisabeth, ko je ta 24. 6. pristala v Yokohami.

Iz zapisanega je razvidno, da so bila Peponova sporočila zelo skopa in dokaj shematične narave, kot je tudi sicer značilno za razglednice pomorščakov v slovenskih zbirkah (gl. Marinac v tej monografiji), pa tudi za razgledniški žanr na splošno. Zato iz njih težko razberemo kaj o njegovih vtisih iz Vzhodne Azije – več si lahko obetamo od bodočih analiz njegove pisemske korespondence, če je seveda še ohranjena.

Po vrnitvi s plovbe na Kaiserin Elisabeth je Pepon še naprej služil v avstro-ogrski mornarici ter se 25. 4. 1902 na Brionih poročil s Čehinjo Marico (Marizza) Machaček (Hribar 2000, 47). Josef Obereigner je omenjen v mornariškem almanahu *Almanch für die k. und. k. Kriegsmarine 1918*, kjer piše, da se je upokojil leta 1912 s činom strojnega višjega inženirja 3. reda. Po upokojitvi je z družino živel v Pragi, v okrožju Weinberge oziroma Královské Vinohrady (Bogdana Marinac, elektronska korespondenca s Chikako Shigemori Bučar, 25. 11. 2020). V Slikovni zbirki NUK je še 14 Peponovih neuporabljenih starih vzhodnoazijskih razglednic – pet iz Kitajske in devet iz Japonske –, ki po formatu sodijo med razglednice najstarejšega tipa. To pomeni, da hrbtna stran ni deljena, temveč je v celoti namenjena naslovu prejemnika. Fotografija na prednji strani

Slika 6: Glavna ulica v kraju Jimo v Shandongu. Neposlana razglednica (Slikovna zbirka, NUK).

zaseda polovico ali več prostora, preostanek je namenjen zapisu sporočila. Tri prazne kitajske razglednice pa imajo identičnega nemškega založnika in slog kot tista, ki jo je Pepon poslal iz kitajskega pristanišča Qingdao, zato obstaja precejšnja verjetnost, da jih je prinesel ali v pismu poslal prav on. Na eni od praznih je na hrbtni strani označeno, da jih je NUK 23. 6. 1954 prejel iz Federalnega zbirnega centra, kar nakazuje na pot, po kateri so v NUK verjetno prišle tudi potrjene Peponove razglednice.

Jagrova poročila zaročenki Selmi Erhovnic

Le dve leti za Peponom je v Vzhodno Azijo potoval Ivan (John) Jager (1871-1959), arhitekt slovenskega rodu, ki je večino življenja prebil v ZDA, kjer je znan kot urbanistični načrtovalec Minneapolisa. Že v srednji šoli se je začel zanimati za etnologijo, jezikoslovje in umetnost, pričel pa je tudi z zbirateljsko dejavnostjo. Svoje interese je s številnimi stiki v multikulturnem, kozmopolitskem Dunaju poglobil v letih, ko je na Tehniški visoki šoli najprej študiral gradbeništvo in nato tam tudi delal, ob tem pa v teoriji in praksi vseskozi intenzivno spremljal dunajsko arhitekturo (Pajsar 2005a, 109; 2005b, 395, 399). Kot tehnični svetovalec je veliko potoval po Evropi. Tudi v Vzhodno Azijo se je odpravil poklicno, saj so ga najeli za obnovo avstro-ogrskega veleposlaništva v Peking, ki je bilo močno poškodovano v boksarski vstaji.⁹ Med obsežnim in raznovrstnim gradivom, ki ga je zapustil Biblioteki SAZU, je več razglednic s poti, ki jih je pisal bodoči ženi Selmi Erhovnic, med njimi 13 takih, ki jih je kupil in odposlal v Vzhodni Aziji. Te sporočajo najnatančnejše podatke o njegovi poti, aktivnostih, opažanjih ter odnosu do obiskanih krajev in tamkaj živčih ljudi.¹⁰ Poleg tega so v Jagrovi zbirki štiri neposlane razglednice oziroma dopisnice z motivi iz Vzhodne Azije.

⁹ Več o boksarski vstaji v tej monografiji piše Nataša Vampelj Suhadolnik.

¹⁰ Sporočila na razglednicah pričajo o obsežni pisemski korespondenci s poti med Jagrom in Selmo Erhovnic, vendar je usoda tega gradiva neznana. Morda je vdova ukazala, naj ga po njeni smrti zažgejo, kot je znano za Jagrove zapiske in raziskave (Hammons, 2021 [1985]).

V svojem življenjepisu je Jager svojo pot v Vzhodno Azijo označil kot »izjemno raziskovalno potovanje« (v Pajsar 2005b, 400). Na njej je gotovo nakupil več vzhodnoazijskih predmetov, čeprav je zbirko najverjetneje dopolnjeval po ustalitvi v ZDA. Zbiral je kitajske vezenine, japonske lesoreze in branike mečev (*tsuba*), v ohranjeni zbirki pa je tudi več drobnih kitajskih in japonskih predmetov umetnostne obrti. Obsežno je tudi Jagrovo knjižno gradivo z vzhodnoazijsko tematiko (Pajsar 2005a; 2005b).

Kot je mogoče sklepati iz razglednice, ki jo je napisal 8. 8. 1901, dan po prihodu v kitajsko prestolnico (ZIJ, R51/XIV-12'-2), ter tiste, ki jo je tri dni prej poslal iz Tianjina (ZIJ, R51/XIV-11-2), je prvotno v Pekingu nameraval ostati okrog leto dni in se čez celino vrniti domov. Toda državo je zapustil že čez dobre štiri mesece in to v smeri vzhoda, saj se je 26. 12. oglasil iz Nagasakija (Slika 8). Na Japonskem je ostal dobra dva tedna – zadnja razglednica iz Japonske je datirana 10. 1. 1902, 20. 1. pa je že pisal iz Honoluluja. Pot je nato nadaljeval v San Francisco in od tam v Minneapolis, kjer je že bival njegov brat (Koman 2017, 64).

Kaj je botrovalo njegovemu predčasnemu odhodu iz Kitajske in selitvi v ZDA, ni mogoče reči. Na izrezku iz časopisa, ki ga je poslal iz Bombaya (Mumbajja) (ZIJ, R51/XIV-7), je poročilo o tem, da so jim med postankom v luki ukradli načrte za obnovo veleposlaništva, kar potrjuje tudi Jagrov lastno-ročni pripis. Morda so zato dela opravili v manjšem obsegu, kot je bilo predvideno. Po drugi strani na že omenjeni pekinški razglednici nakaže nezadovoljstvo z nadrejenimi pri projektu obnove:

Stari [vodja projekta? veleposlanik?] je strašen konfuzen 'wurstel', ničesar ne zna, z ničemer ne ve razpolagati, brez vsake ideje je. Kar odloči je najnerodnejše in najpraktičnejše. [Jurij?] je voljan kot olje, ker ve, da je brez naju nevmekaj. To bi videla, kako je včeraj obraze delal in kazal pri tem [osle?] in kake bedastoč. (ZIJ, R51/XIV-12'-2)

Da je v ozadju njegove nenadne selitve v ZDA spor, bi lahko sklepali tudi iz komentarja na omenjeni razglednici tik pred odhodom iz Yokohame: »nadejam se imenitne vožnje in veselega prihoda na tla svobode in nove domovine« (ZIJ, R51/XIV-19"-1). Selma Jager v dopisovanju ob predaji moževe zapuščine SAZU-ju med drugim pravi (v Pajsar 2008, 168): »Johnovo potovanje v Peking in potem na Japonsko in njegove skušnje v tistem času so bile tako usodepolne za njega, [...]«. Zelo verjetno s tem ne misli zgolj na doživljenjsko zanimanje za vzhodnoazijsko zgodovino, filozofijo, umetnost ter druge vidike japonske in kitajske kulture, ampak tudi na razloge, zaradi katerih se je odločil spremeniti načrt in oditi v ZDA.

Ivan Jager je večji del poti v Vzhodno Azijo opravil na eni od avstro-ogrskih trgovskih ladij, nato pa verjetno v Singapurju ali Hongkongu prestopil na Lloydovo potniško linijo v smeri Šanghaja in Tianjina, saj je fregata najprej zavila v Kōbe in Yokohamo, tako da bi zato na poti v Peking izgubil preveč časa (ZIJ, R51/XIV-9).

Jagrove razglednice so samo del korespondence s Selmo Erhovnic, saj ji je pisal tudi dopisnice in »debela pisma« ter ji pošiljal skice in risbe. Jager je bil zelo intenziven dopisovalec – pogostost in izčrpnost njegovih razgledniških sporočil pričata o izjemni emocionalni in intelektualni povezanosti z zaročenko, ki je na Dunaju obiskovala šolo za umetnostno obrt, ter o njegovem radovednem, pozornem in kritičnem duhu.

Tabela 2: Jagrove razglednice iz Vzhodne Azije

Datum uporabe*	Kraj uporabe	Motiv	Založnik**
21. 7. 1901	Hongkong	Queens Road, ulično življenje	Verjetno britanski
21. 7. 1901	Hongkong	Hongkong Island z naseljem, del пристаниšča na polotoku Kowloon	?
30. 7. 1901	Šanghaj	Kadilci opija (studijska fotografija)	K. & K. Kuhn & Komor / Hongkong, Šanghaj, Kōbe, Yokohama
31. 7. 1901	Šanghaj	Staro mesto ob obzidju, hiše ob nabrežini, keramični lonci	Max Nössler & Co. / 38, Nanking Road
3. 8. 1901	Chefoo (Yantai)	Pristanišče	H. Sietas' & Co. / Chefoo
3. 8. 1901	Chefoo (Yantai)	Brez motiva – dopisnica	Kitajska cesarska pošta
5. 8. 1901	Tianjin	Moški, ki na hrbtu drži žensko, notranje dvorišče	Ruski
5. 8. 1901	Tianjin	Ruski tabor ob železniški progi Tangu – Tianjin	Verjetno nemški
7/8. 8. 1901	Peking	Mestna vrata in ulično življenje pred njimi	?
8. 8. 1901	Peking	Ulično življenje v kitajskem delu mesta	?
Neposlana	Peking	Tempelj velikega zvona	Verjetno nemški
Neposlana	Peking?	Dopisnica, Jager narisal jezdeca na kameli	Kitajska cesarska pošta
Neposlana	Peking?	Dopisnica, Jager narisal želvo	Kitajska cesarska pošta
26. 12. 1901	Nagasaki	Dopisnica, Jager je na dnu narisal japonskega ribiča na čolnu	Japonski založnik, zasebno podjetje
Neposlana	Kōbe	Tempelj Nankō	Japonski
29. 12. 1901	Yokohama	Opravila na polju, v ozadju gora Fudži	Japonski
10. 1. 1902	Yokohama	Most čez reko/kanal	Japonski

* Pri neodposlanih razglednicah kraj motiva.

** Sedež, kadar je naveden.

Slika 7: Stari Šanghaj ob mestnem obzidju. Razglednico je Ivan Jager 31. 7. 1901 pisal Selmi Erhovnic iz Šanghaja (ZIJ R51/XIV-10-2, Biblioteka SAZU).

Sliki 8a in 8b: Naslovna in hrbtna stran dopisnice, ki jo je Ivan Jager 26. 12. 1901 Selmi Erhovnic poslal iz Nagasakija. S svojo sliko je iz nje ustvaril razglednico: »Ta spodnja slika je tako značilna za Japance, ki s par linijami vedno store velik efekt« (ZIJ R51/XIV-9'-1, Biblioteka SAZU).

Jagrova raba razglednic tako močno odstopa od tipične žanrske komunikacije, ne le po dolžini sporočil, temveč, kot nakazuje zgornja ostra kritika, tudi po razumevanju zasebnosti take komunikacije. Na razglednicah se mešajo poročila o poteku poti, opažanja med potepanjem po obiskanih krajih in bolj osebni komentarji okoliščin, v katerih se je znašel. Iz podatkov na razglednicah je mogoče sklepati, da je ob pristanku v novem kraju vedno takoj kupil razglednico ali dve in napisal prve, za razgledniški žanr izjemno podrobne vtise, ko je imel več časa, pa obsežnejše pismo. Razglednice v tej dobi so bile še vedno starejšega tipa, kjer je bil sporočilo odmerjen večji ali manjši prostor ob podobi. Zato na številnih Jagrovih razglednicah ne ostane viden niti kanček beline.

Pri beleženju je bil Jager izjemno natančen – večkrat je zapisal celo uro prihoda v določen kraj. Poleg tega je bilo sporočilo vedno vsaj deloma, če ne pretežno povezano s podobo na razglednici in je na fotografiji pogosto kaj označil. Iz opisov je mogoče razbrati njegove interese – arhitektura in urbanizem, tehnika in tehnologija, obrt, številne so še opazke o geografskih in podnebnih značilnostih obiskanih krajev, uličnem življenju, pa tudi o položaju različnih družbenih slojev. Ker je Jager razglednice pošiljal le med potovanjem – iz Pekinga je poslal dve takoj po prihodu, nato pa se je po tej poti znova oglasil šele iz Japonske –, v sporočilu ponavadi napove nadaljnji potek poti, pa tudi kdaj bo imel čas za pisanje pisem.

Kot tipični primer lahko vzamemo eno od razglednic, ki jih je poslal iz Šanghaja (Slika 7). Na njej piše:

Pri teh dverih [vrata so na razglednici označena s puščico] stopil sem v prepovedano Kitajsko mesto. Mestni zid se dobro vidi na razglednici. Vodni kanal, po katerem plovejo za časa plime džunke, loči to mesto od francoskega settlementa. – Kadar ni vode je tak kanal prava groza. Velike posode, ki jih vidiš na levo so lepi keramični produkti: posode za drevje in cvetje, slikovito glazirane.

Kitajci so vrtnarji da jim ni para. Dalje doli od teh posod ogledaval sem mizarski oddelek predmestja. Oblike so lepe in dragoceni so lesovi iz katerih se delajo. Pač pa Kitajci ne poznajo politure in imajo nerodno orodje za oblanje. – Od tu sem se vrnil in šel potem v trdnjavo. – Iz Tongku [Tangguja], ali če se ustavimo iz Ci-fu [Chefooja/Yantaija] ali iz Tsing-tau [iz mesta Qingdao] ti bom pisal. Dober bodi presrčno pozdravljena. [MS?]

[navpično ob desnem robu] Danes sem se seznanil z arhitektom, ki gradi rusko-kitajsko banko (ZIJ, R51/XIV-10-2).

S te in drugih razglednic veje njegova odprtost, tudi naklonjenost do lokalnega prebivalstva in njegovih praks, večkrat občudovanje, občasno pa tudi kritični ali celo zgražajoči se podton. Z razglednic je mogoče razbrati, da se, podobno kot drugi popotniki, ki jih na kratko omeni Nataša Vampelj Suhadolnik (v tej knjigi), zelo navdušuje nad Japonsko, medtem ko so prva srečanja s Kitajsko zanj večji izziv. Vendar pa Jager že ob prihodu računa, da se bo moral naučiti kitajsko (ZIJ, R51/XIV-12'-2), različne opombe v njegovi knjižni zbirki pa nakazujejo, da je med bivanjem v Pekingu razvil prijateljske odnose s posameznimi Kitajci ter globoko privrženost kitajski kulturi in domačinom (Pajsar 2008, 181, 187).

Max Nössler & Co., Shanghai, 38 Nanjing Road, 8

In teh dvenih ustojil sem v prepovedano
Kitajsko mesto. Ustojil zid se dobro vidi na razglednici.
Vodni kanal, pokalcevi plovecji račasa plitve druzki
to mesto od francoskega settlementa. - Kadav mi
voce ja tak kanal prava gora. Velike porode, ki
jih vidis na levo so lepi
keramični produkti:
porode ja drevo ja
cvetje, sukovo
glazirane.

Danes sem se seznanil z arhitekturno
ki grad rusko-ki tajsko banko.

31. julija 1901
Alt-Shanghai

Kitajski so vrtarji, da jim jih ni para
Dolje doli od teh pod ofledavul sem miravki od Selek vrednostja. Oblike
so lepe in drapoceni so levti iz kakih se delajo. Pa pa kitajski ne poznajo politure
ki trajajo nemarno orodje za oblaganje. - Od tu sem se umil in spl. potku v tdnarvo
iz Tongku, a lice se ustavimo iz Ci-fu ali Tsing-tau. Dofeci budi pricrta pod dravhona

Nagasaki, 26. / 21. januar 1901

Radaja selmi. Danes došel sem
dopolnje ob 10. Imeli smo na celi
piti vinas tako burjo, da mda je ni
kito mirakor mo poče. Cer ladjo Hong-
kongu Maru, ki je veča kot T. Ferdinand
metais je valove, ves vseh dnu in se-le
v melemu Nagasaki zalivu je vrtalo
mimo. Kod veter gremo na Kobe
tvegati pred odhodom mah.
Se obimo mimo. - To spodnja slita je
tako značilna za Japance, ki s par linjami
vedao stne veliki oflet. Japanci jo
pokrano. Nagasaki ima banleji: kdimo
kol je u lonci, komarouče vrtlo iucipese
in mize so kol i praca. Use zelo značno hie
pikaplivo - kakor moč in dan je varlika
med Kitajsko zemljo. - Mnogo si mda
o vsem. - (bodi) proteno jurodravstva

Ernst ...

Druge stare vzhodnoazijske razglednice

Poleg Peponovih in Jagrovih sva doslej identificirali še nekaj vzhodnoazijskih razglednic iz istega obdobja, nekaj, morda celo precej, pa jih gotovo ostaja še neodkritih v zasebni lasti. Kot v primeru zgoraj obravnavanih pošiljateljev, so razglednice verjetno poslali ali s seboj prinesli mlajši moški slovenske narodnosti, ki so delovali v avstro-ogrski državni službi.¹¹

Med njimi je bil pomorščak Fran Vilfan (1874–1931), ki je konec leta 1900 iz Yokohame v Trst pisal zaročenki Idi Jeanrenoud. Vilfan je bil rojen v Stražišču pri Kranju kot tretji od štirih otrok Josipa Wilfana in Gabriele (rojene Jugovic). V družinski kroniki so opisani kot tipična tržaška družina srednjega sloja, kjer se kaže »pestro etnično, versko in jezikovno povezovanje« (Maček et al. 2019, 545). Franov oče Josip je bil civilni inženir in izumitelj. Večino svoje kariere se je ukvarjal z gradnjo in izboljševanjem avstro-ogrskih jadranskih pristanišč (Boka Kotorska, Reka, Pelješac). Zavedal se je svoje slovenske narodnosti in bil član »Slavljanske čitalnice«, družabnega in kulturnega društva, ki je v Trstu združevalo različne slovanske prebivalce. Nekaj časa je celo služil kot član odbora (Ibid., 553). Njegova žena Gabriele je izhajala iz uspešne podjetniške družine v Stražišču, ki je imela dolgo tradicijo proizvodnje in izvoza cedil in sit, izdelanih iz konjske žime (Ibid., 553–554). Gabrielin oče Franc Jugovic je bil sin trgovca, rojen v Trstu. Družina Wilfan/Vilfan je tako živela pretežno v Trstu, zaradi Josipovega dela tudi na Reki in v Dubrovniku. Josip in Gabriela sta imela štiri sinove: Pavla (1869–1908), Alfonsa (1872–1938), Frana in Josipa (1878–1955).

V družinski zgodovini je zabeleženo, da so Vilfanovi uporabljali več jezikov. Poleg nemščine in slovenščine, ki se ju je Fran naučil doma, se je med šolanjem naučil še latinščine, klasične grščine, italijanščine, hrvaščine in angleščine, med službo v mornarici pa tudi romunščine, srbsčine in francoščine. Njegov mlajši brat Josip je bil zaveden Slovenec in je močno vplival na Frana. Ko je družinskim članom pisal z vojnih ladij, je Fran uporabljal nemščino, kasneje pa je v vsakdanjem sporazumevanju z ženo in otroki uporabljal tržaško narečje italijanščine, nemščino, francoščino in slovenščino (Ibid., 559).

Medtem ko je Pavel, najstarejši od bratov Vilfan, na Dunaju študiral pravo, sta Alfons in Fran očetu sledila v avstro-ogrsko mornarico in se vpisala na Pomorsko akademijo na Reki (Ibid. 556). Od leta 1892 je Fran Vilfan služil na različnih vojnih ladjah, med drugim na lahki križarki Aspern v letih 1900–1902. Ta je dvakrat plula v Vzhodno Azijo – prvič že na prvi vožnji, ko so jo poslali na Kitajsko, da bi sodelovala v pogajanjih tujih legacij med boksarsko vstajo. Križarka Aspern se je na tej poti ustavila v naslednjih pristaniščih (Donko 2013, 371–372):

24. 7. 1900 Pula, 29. 7. Port Said, 30. 7. Suez, 4. 8. Aden, 11. 8. Colombo, 20. 8. Singapur, 26. 8.–29. 8. Hongkong, 1. 9.–4. 9. Woosung, 8. 9.–2. 10. Taku, odred poslan v Peking, 17. 9. prihod, 20. 9. zavzetje Peitanga (Beitanga), 6. 10.–20. 11. Taku, 28. 11.–6. 12. Kobe, 8. 12.–26. 12. Yokohama, 30. 12.–5. 1. 1901 Wei hai wei, 5. 1.–4. 2. Chefoo, 5. 2.–8. 2. Wei hai wei, 10. 2.–17. 4. Šanghaj (angleški parnik se zaletel v bok, mora v dok), 19. 4.–21. 4. Wei hai wei, 21. 4. Chefoo, 22. 4.–12. 5. Taku, 13. 5. Shanhaikuan, 13. 5.–14. 5. Tongku, 18. 5.–20. 5. Wei hai wei, 23. 5.–25. 5. Šanghaj, 7. 6. Wuhu, 13. 6.–30. 6. Woosung (vanjo trči parnik), 3. 7.–13. 7. Taku, 14. 7.–15. 8. Chefoo, 17. 8.–25. 8. Šanghaj, 28. 8.–11. 9. Chefoo, 13. 9.–22. 9. Taku, 24. 9.–29. 9. Chefoo, 4. 10.–6. 10. Wei hai wei, 8. 10.–11. 10. Taku, 13. 10.–19. 10. Chefoo, 21. 10.–21. 11. Nagasaki (28. 10.–4. 11. v doku), 23. 11. Kobe, 2. 12.–16. 12. Yokohama, 21. 12.–2. 1. 1902 Šanghaj, 6. 1.–8. 1. Hongkong, 8. 1.–9. 1. Macao, 14. 1.–18. 1. Singapur, 19. 1.–22. 1. Penang, 27. 1.–2. 2. Kalkutta, 8. 2.–14. 2. Colombo, 21. 2.–24. 2. Aden, 1. 3.–2. 3. Suez, 3. 3.–8. 3. Port Said, 13. 3.–14. 3. Lesina, 14. 3.–19. 3. Trieste, 19. 3. 1902 Pula.

¹¹ Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran je v zadnjih letih od dedičev z donacijami in nakupi pridobil nekaj novih albumov fotografij in razglednic ter posameznih razglednic, pa tudi drugega gradiva, kot so dnevniki, pisma in spominki. Informacije o predmetih, tudi razglednicah v zasebni lasti, so pogosto pridobljene naključno, zlasti ob javnih dogodkih. Tako je Chikako Shigemori Bučar za v nadaljevanju predstavljeno razglednico Frana Wilfana izvedela od dedinje, ki se je udeležila enega od spremljevalnih predavanj razstave »Poti samurajev« v Narodnem muzeju Slovenije leta 2017.

Iz kratkih postankov na poti v Vzhodno Azijo je razvidno, da se je križarki Aspern mudilo v vzhodno-kitajsko morje, pa tudi sicer se je veliko zadrževala na območju kitajskih pristanišč. Vilfan je razglednico bodoči ženi poslal iz Yokohame 26. 12. 1900 (Slika 9), ob koncu nekajtedenskega postanka na Japonskem, ko so se lahko odpočili od sicer napete situacije na Kitajskem (Marinac 2017, 94). Leta 1901 je dve razglednici poslal še iz Šanghaja, kjer se je ladja zaradi popravila zadržala dva meseca, ter dopisnico iz Macaa leta 1902, ko se je vračala domov. Vilfanova razglednica iz Yokohame je po motiviki skoraj identična eni od Jagrovih razglednic, po formatu in slogu pa tudi drugim japonskim razglednicam, ki sta jih poslala Jožef Obereigner »Pepon« in Ivan Jager. Razglednici iz Šanghaja sta povsem identični in sodita v vojnornariški žanr. Prikazujeta namreč kapitana fregate Eduarda Thomanna, ki je padel v boksarski vstaji, ter njegovo ladjo Zenta. Dopisnica iz Macaa je posebna, saj je doslej edina najdena portugalska poštna tiskovina iz tega obdobja. Na prednatisnjeni strani, namenjeni naslovu in žigom, je, zanimivo, tudi podoba cerkve dos Jeronymos iz Lizbone, verjetno zaradi zgodovinske povezave s pomorščaki in raziskovalci. Poleg razglednic je v zasebni lasti dedičev Vilfanove zapuščine tudi nekaj njegovih pisem s te poti. Medtem ko je na razglednicah Vilfan tipično skop z besedami, je v pisnih veliko komentarjev o življenju na ladji in razmerah v mornarici, najdemo pa tudi vtise o domačinih (več v Marinac 2017, 93–97).

Poleg Peponovih in neposlanih razglednic so v Slikovni zbirki NUK tri razglednice, pri katerih identiteta pošiljatelja še ni dokončna. Iz Kitajske jih je članom družine Marolt na Vrhniko pisal moški s priimkom Korenčan ali Korenič, vse v slovenščini. Dve je poslal dr. Janku Maroltu, okrožnemu zdravniku in kasnejšemu dolgoletnemu županu, eno pa njegovi hčerki Jelci. V njih naslovnikoma ter njuni ženi oziroma materi pošilja pozdrave in voščila, naslavljanje je zelo vljudno. Vsaka razglednica je bila odposlana nekaj dni potem, ko jo je pošiljatelj napisal.

Tabela 3: Kitajske razglednice pošiljatelja Korenčana/Koreniča iz Slikovne zbirke, NUK

Datum in kraj uporabe	Naslovnik	Podnapis/Motiv	Založnik*
10. 5. 1901, Peking	Jelca Maroltova	»Peking« / Vrvež pred vrati mestnega obzidja	?
14. 11. 1901, Peking	Dr. Janko Marolt	»Mandarin von Tsimo« / Mandarinski uradnik mesta Jimo 即墨 v Shandongu	Verlag von G. Landman, Tsingtau (Qingdao), tiskano v Nemčiji
21. 11. 1902, Tientsin (Tianjin)	Dr. Marolt	Pristanek ribiškega čolna, v ozadju mestna vrata	E. Lee, Tientsin (Tianjin)

* Kot je naveden na razglednici.

Podatki na razglednicah nakazujejo, da je pošiljatelj verjetno bival v Peking. Če domnevamo, da se vmes ni vračal domov, se je na Kitajskem zadržal vsaj leto in pol. Najverjetneje gre za nekoga, ki je v uradniški, vojaški ali drugi funkciji služboval na avstro-ogrskih diplomatskih predstavništvi na severnem Kitajskem. Bogdana Marinac (2017, 91) omenja, da je bil v času boksarske vstaje na Kitajskem mornariški zdravnik dr. Andrej Korenčan. Poklicna povezava z dr. Maroltom kaže, da bi lahko bil pošiljatelj prav on, vendar je potrebna nadaljnja preverba datumov njegovega bivanja na Kitajskem, preden lahko njegovo identiteto zanesljivo potrdimo.

V prispevku sva predstavili doslej najdene najstarejše razglednice iz Vzhodne Azije, ki jih hranijo slovenske javne institucije in posamezniki. Od tam so jih v letih 1899–1902 družinskim članom in zancem pošiljali mlajši moški, ki so službovali v državnih službah, prvenstveno v avstro-ogrski

Sliki 9a in 9b: Obiralke čaja z goro Fudži v ozadju. Razglednico je Fran Vilfan 26. 12. 1900 iz Yokohame pisal bodoči ženi Idi Jeanrenoud (Družinski arhiv Sergija Vilfana).

Slika 10: Mandarinski uradnik mesta Jimo v provinci Shandong. Razglednico je 14. 11. 1901 iz Pekinga dr. Janku Maroltu pisal pošiljatelj Korenčan/Korenič (Slikovna zbirka, NUK).

vojni mornarici. Vojaški in v nekaj primerih (Ivan Jager, kasneje Ferdo Lupša) tehnični poklici v avstro-ogrski službi so mladim moškim nižjega in srednjega razreda omogočili, da so ne le pridobili določen družbeni ugled, temveč da so na državne stroške potovali v oddaljene, njim sicer nedostopne kraje. Pri tem so jih gnali želja po spoznavanju tujih dežel, avanturizem in priložnost za dokazovanje. Prav pomorščaki vojne mornarice so v letih, ki so sledila, še bolj množično pluli na Kitajsko, Japonsko in v Korejo ter od tam pošiljali in (poleg drugih predmetov) prinašali še več razglednic, nekateri pa so celo oblikovali obsežne zbirke razglednic (in fotografij). Te hrani Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran in so predmet podrobnejše analize Bogdane Marinac v naslednjem prispevku.

Iz razglednic in drugih virov razbrani podatki kažejo, da so Jožef Obereigner »Pepon«, Ivan (John) Jager ter Fran Vilfan razglednice uporabljali kot dopolnilo pisni korespondenci. Pepon in Vilfan poleg pozdravov v sporočila le občasno vključita dodatne informacije. Jager, ki je bodoči ženi Selmi Erhovnic s poti poleg razglednic nenehno pisal dolga pisma, po drugi strani odstopa od klasičnega razgledniškega žanra. Z na gosto popisanimi, z opažanji in mnenji nabitimi razglednicami pa je izjema tudi v primerjavi z drugimi v tej knjigi obravnavanimi uporabniki vzhodnoazijskih razglednic v prvih desetletjih 20. stoletja.

Der Mandarin von Tsimo.

Peking 14/27/04

*Prezno in mesto novo leto voici
vam in vasj castih. gospoj roprogi
volomi J. Lorenzi*

Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča

Zbiranje razglednic med avstro-ogrskimi pomorščaki

Bogdana Marinac

Slika 1: Japonsko dekle igra na piščal. Fotografija je bila morda posneta v studiu. Dekle je oblečeno v kimono, frizura je japonska, drži prečno flavto pred usti in gleda v kamero. Razglednico je 3. 6. 1908 iz Nagaskija Ivanu Koršiču poslal podčastnik strojne mornarice Zvonimir Ožegović von Barlabaševac, ko je bil v Vzhodni Aziji s torpedno ladjo Leopard (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Kupovanje, pošiljanje in zbiranje razglednic je na začetku 20. stoletja postalo priljubljeno tudi med pomorščaki. Ker so na ladjah vojne in trgovske mornarice Habsburške monarhije po oceanih pluli tudi številni pomorščaki iz slovenskega etničnega prostora, je v njihovih zbirkah veliko razglednic iz neevropskih krajev. Pomorščaki so bili takrat med redkimi in hkrati najštevilnejši med tistimi, ki so potovali na druge celine (Šmitek 1986; 1988). Razglednice, ki so bile v prvi vrsti namenjene pošiljanju po pošti, so iz neevropskih krajev domov tudi prinašali. Prevzele so vlogo spominkov, ki so jih kupovali zase in podarjali drugim. Bile so priljubljeni zbirateljski predmeti. Za pomorščake pa je bila še pomembnejša njihova spominska vrednost. Postale so opredmeteni spomini. Spominjale so jih na obiskane kraje in doživetja, z njihovo pomočjo pa so svoje spomine in vedenja o tujih krajih in kulturah posredovali tudi drugim ter tako v domačem okolju ali širše prispevali k oblikovanju in spreminjanju podobe o neevropskih drugih.

Kot številni drugi pomorski muzeji tudi Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran hrani različne predmete, ki govorijo o potovanjih pomorščakov in njihovih srečanjih z neevropskimi kraji. Med njimi je največ razglednic in fotografij. Razglednice neevropskih krajev večinoma izvirajo iz obdobja Avstro-Ogrske in so podobno kot drugi predmeti, ki so jih v tem času pomorščaki prinesli s potovanj, skoraj izključno pripadale pomorščakom vojne mornarice. Med njimi prevladujejo razglednice iz Kitajske in Japonske. Muzej jih je pridobil od pomorščakov ali njihovih dedičev.

Med zbirkami razglednic pomorščakov je v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran največja zbirka mornariškega superiorja Ivana Koršiča, katere del je album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo. Zaradi velikega števila razglednic v albumu, ki so jih kupili različni pomorščaki na različnih potovanjih, album predstavlja kulturo pošiljanja in zbiranja razglednic neevropskih krajev med pomorščaki. Pripoveduje o njihovih potovanjih v Vzhodno Azijo in krajih, ki so jih obiskali. Odraža njihovo zanimanje za tuje kraje in kulture, njihove estetske norme, vrednote ter odnos do drugih. Hkrati govori o Ivanu Koršiču kot zbiratelju razglednic. Korespondenca na razglednicah razkriva medsebojne odnose in prijateljske vezi med njim in pošiljatelji ter vlogo razglednic kot komunikacijskega sredstva. Primerjava razglednic Ivana Koršiča z razglednicami neevropskih krajev iz zbirk drugih pomorščakov pa album postavi v širši kontekst.

Potovanja pomorščakov vojne mornarice habsburške monarhije v neevropske kraje

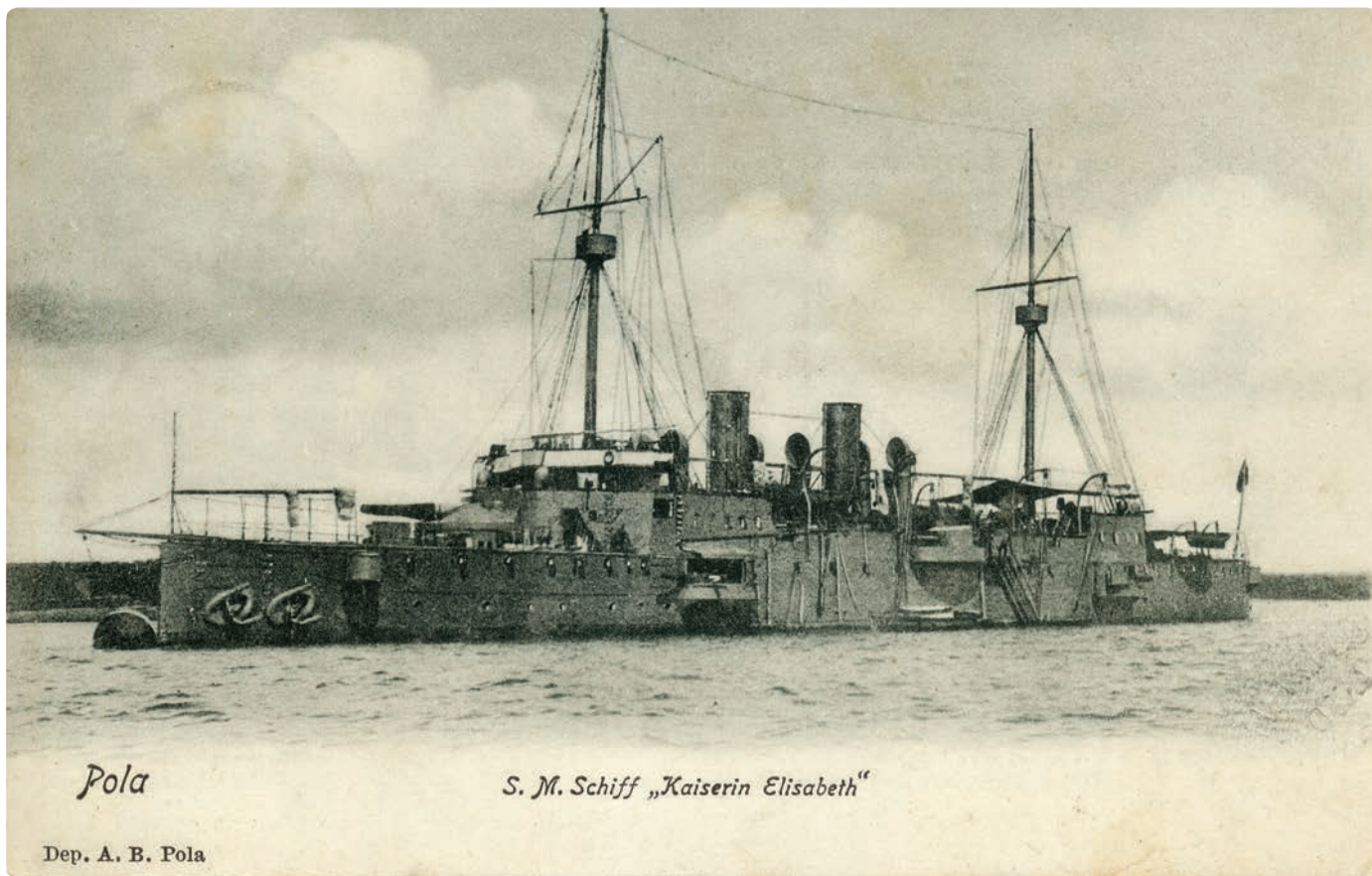
Najstarejše doslej evidentirane razglednice iz neevropskih krajev, ki so jih v domovino poslali ali prinesli slovenski pomorščaki oziroma pomorščaki s slovenskega etničnega ozemlja, so iz prvih let 20. stoletja. V tem času se je po svetu razširila izdelava in uporaba razglednic. To je bilo tudi obdobje povečanega števila ljudi iz slovenskega etničnega prostora v mornarici, zlasti vojni,¹ ter povečanega števila potovanj ladij avstro-ogrške vojne in trgovske mornarice po oceanih, kar je bilo povezano z razvojem svetovne trgovine, kolonializmom in imperializmom ter tehnološkim razvojem, zlasti gradnjo jeklenih ladij na parni pogon. Zaradi upora v Benetkah s težnjo po odcepitvi leta 1848 je Habsburška monarhija sredi stoletja iz Benetk v Pulo postopoma preselila glavno vojno pomorsko oporišče, na Reko pa leta 1866 pomorsko vojno akademijo (Marine kolegium). Hkrati je nezanesljiv italijanski kader zamenjala z možmi drugih etničnih skupin (Bach-Ritter 1989, 51), med katerimi je bilo razmeroma veliko prostovoljcev in rekrutov iz slovenskega etničnega prostora. V istem obdobju sta se tudi Trst in Reka razvila v glavni trgovski pristanišči monarhije, kar je skupaj z novimi železniškimi povezavami preko slovenskega ozemlja številne pritegnilo v mornarico (Pahor 1975; 1978).

Ladje habsburške vojne mornarice so se večinoma zadrževale v domačih pristaniščih in v Sredozemlju, nekatere pa so občasno odplule tudi na druge celine. Do sredine 19. stoletja bi lahko njihova čezoceanska potovanja prešteli na prste ene roke, pozneje pa jih je bilo nekaj več kot 100. Okoli 48 jih je bilo usmerjenih v Vzhodno Azijo, Avstralijo in Oceanijo, okoli 33 v Severno in Južno Ameriko, bile pa so celo na Arktiki. Sprva je bilo več potovanj namenjenih v Afriko in Ameriko, po odprtju Sueškega prekopa leta 1869, s katerim je Avstro-Ogrska dobila veliko prednost na poti v Azijo ter istega leta podpisala trgovske sporazume s Kitajsko, Japonsko in Siamom (danes Tajska), pa v Vzhodno Azijo. Do začetka 20. stoletja so bila pogosta tudi potovanja okoli sveta (Bayer von Bayersburg 1958; Donko 2013). Potovanja so imela v času kolonializma in imperializma, ko se je monarhija vse bolj vključevala v svetovno trgovino, pomembne diplomatske in trgovske naloge. V Vzhodni Aziji so ladje po odprtju poslaništev ščitile interese države in njenih državljanov. Številne odprave, predvsem v drugi polovici 19. stoletja, so imele tudi znanstvene in raziskovalne namene; nekatere so iskale primerna zemljišča za premogovne postaje ali izkoriščanje rudnin. S prisotnostjo na drugih celinah in oceanih so ladje povečevale ugled države. Med najpomembnejšimi nalogami potovanj pa je bilo šolanje pomorskega kadra. Na ladjah so praktični del šolanja opravili kadeti pomorske vojne akademije ter gojenci podčastniških šol, stari 18–19 let. Na njih je bilo tudi veliko rekrutov (Bach-Ritter 1989, 76–77; Mayer in Winkler, 1991).

Število potovanj v Vzhodno Azijo se je povečalo leta 1900, ko so odredi avstro-ogrskih vojaških ladij sodelovali s kolonialnimi silami na Kitajskem pri zatrtju boksarske vstaje. V zahvalo je monarhija leta 1902 v Tianjinu na Kitajskem dobila majhno koncesijsko cono. Tam je imela poleg konzulata, šole, bolnišnice in zapora tudi mornariški odred (Skřivan 2008). Odred, ki je varoval veleposlaništvo, je imela tudi v Peking. Odtlej je imela Avstro-Ogrska tam nenehno eno do dve postajni ladji, ki sta križarili med kitajskimi, japonskimi in redkeje korejskimi pristanišči. Nekatere ladje so medtem odplule tudi v Indokino. V Vzhodni Aziji so ostale leto dni in več (Bayer von Bayersburg 1958).

Če so se ladje med plovbo okoli sveta v Vzhodni Aziji ustavile le v nekaj pristaniščih ali sploh ne, so postajne ladje v Vzhodni Aziji tam obiskale številna pristanišča. V njih so se zadrževale po nekaj dni, v večjih krajih teden ali dva, redkeje pa celo mesec dni ali več. Tako so lahko pomorščaki večkrat odšli na kopno in okolico bolje spoznali. Ladje so v Vzhodno Azijo običajno plule skozi Sueški kanal. Na poti so se ustavile v Port Saidu, Adnu, Colombu, Singapurju in Saigону (danes Ho Chi Minh). Na Kitajskem so se najpogosteje zadrževale v Hongkongu, Kantonu, Macau, Amoyu (danes Xiamen), Šanghaju, v mestih

1 Uradni podatki govorijo, da je bilo na začetku prve svetovne vojne v mornarici okoli 3 % Slovencev (Bach-Ritter 1989, 171–172), a po navedbi dr. Miroslava Pahorja ter glede na druge ustne in pisne vire lahko trdimo, da jih je bilo konec 19. in na začetku 20. stoletja še nekoliko več. Njihovo število se je zaradi rekrutiranja v kopensko vojsko do začetka prve svetovne vojne zmanjšalo (Pahor 1975, 70–72; Pahor 1978, 28, 29). Prihajali so z različnih koncev slovenskega etničnega prostora, največ pa jih je bilo iz zahodnega dela.

vzvodno ob reki Jangce do Hankowa (Hankou, danes del Wuhana), v mestih Qingdao, Chefoo (danes Yantai), Qinhuangdao, Weihaiwei (danes Weihai), Port Arthur (danes Lüshun), Dalian in drugod. Na Japonskem so navadno obiskale Nagasaki, Kagoshimo, Itsukushimo, Kōbe, Taketoyo, Nagoyo, Yokohamo, Naro, Moji in Shimonoseki, v Koreji pa so se najpogosteje zasidrale v Chemulpu (pozneje Incheon) pri Seulu (Bayer von Bayersburg 1958; Donko 2013; PMSMP Kristan, Dnevnik SMS Leopard; PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Rupnik, Spomini; Pohar, 1951). V večini teh krajev so pomorščaki kupili razglednice.

Večina ladij je bila v Vzhodni Aziji v mirnem času. Kakor lahko preberemo v potopisih pomorščakov, so se marsikje brez nevarnosti sprehajali po kopnem. Ogroženi so se počutili predvsem v nekaterih predelih kitajskih mest, kjer so slišali za več kraj in napadov na tujce. Tam so jim priporočili hojo v skupinah (PMSMP Lipovž; Vidović 2004, 214). Še težje je bilo tistim, ki so bili na Kitajskem v času vojn in spopadov ali so bili v njih celo udeleženi (Domjan 1912; PMSMP Lipovž). Razen posadk, ki so bile na Kitajskem v času boksarske vstaje, je v vojaških spopadih sodelovala še posadka torpedne križarke Kaiserin Elisabeth, ki se je leta 1914 pridružila nemškim silam v nemško-japonski vojni na Kitajskem (Donko 2013).

Možnost spoznavanja tujih krajev ter tako nakupa spominkov in razglednic je bila odvisna tudi od čina in položaja pomorščaka na ladji. Častniki, ki so izhajali pretežno iz višjega in višjega srednjega sloja, ter višji podčastniki so imeli zaradi večjih finančnih zmožnosti v prostem času več možnosti za potovanje po kopnem in nakupe spominkov (Dolenc 1892; Domjan 1912; PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard; PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Rupnik, Spomini; Pahor in Petek, 1980). O njihovem položaju v mornarici

Slika 2: Avstro-ogrška torpedna križarka Kaiserin Elisabeth, ki je bila šestkrat na plovbi v Vzhodno Azijo (razglednica iz zapuščine Rudolfa Kordeliča, PMSMP).

in socialnem statusu je govorila uniforma, ki jim je odpirala vrata v lokale in na kraje, rezervirane za visoko družbo (Marinac 2005, 88). Častniki so se v tujini pogosto udeleževali uradnih sprejemov ambasadorjev, guvernerjev in na dvorih ter prijateljskih srečanj in organiziranih izletov v bližnje in bolj oddaljene kraje v notranjosti dežel, kjer so si ogledali znamenitosti. Na izlete in sprejeme so vabili tudi kadete, ki so se na ta način učili častnikom primerne vedenja, hkrati pa spoznavali tuje kraje in navade tamkajšnjih prebivalcev, s čimer so širili svoja obzorja. Mornarica je od njih zahtevala široko izobrazbo in razgledanost, saj so v tujini predstavljali svojo državo (Bach-Ritter 1989, 165–166; Dolenc 1892; Donko 2013; PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard; PMSMP Rupnik, Spomini; Vidmar 1880). Zaradi tega so na štiriletni pomorski vojni akademiji veliko pozornost posvečali znanju tujih jezikov. Razen jezikov monarhije so poučevali tudi angleščino in francoščino, pomemben predmet pa je bila tudi geografija tujih dežel (Klinger 2013, 10; PMSMP Spričevala).

Nižji podčastniki, gojenci podčastniških šol in zlasti navadni mornarji, ki so izhajali pretežno iz nižjih slojev, so imeli zaradi pomanjkanja denarja v prostem času manj možnosti za obiske krajev v notranjosti dežel. Tudi na organizirane izlete so jih redko vabili. Pogosteje so se zadrževali v bližini pristanišč (Domjan 1912; PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Rupnik, Spomini).

Večina pomorščakov je komaj čakala dovoljenje za odhod na kopno, ki je najpogosteje trajal pol dneva. Celodnevni izhodi so bili redki. V krajih, kjer se je ladja dolgo zadrževala in je delo dopuščalo, je dobilo moštvo prost izhod vsak drugi dan (Vidović 2004, 208, 212), nekateri častniki pa še pogosteje (PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard). A številne je pot zanesla le do bližnjega lokala s pijačo in jedačo, včasih bordela. Drugi so vsaj ob prvem pristanku v tujem pristanišču izhod izkoristili za ogled okolice, nekateri pa so ogledu krajev in znamenitosti namenili vsak prost izhod. Med tem so kupili spominek, najpogosteje razglednice, ali se fotografirali (Dolenc 1892; Domjan 1912; PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Rupnik, Spomini; Pohar, 1951). Ivan Rupnik iz Podkrajja pri Vipavi, ki je bil pri 18 letih kot gojenec podčastniške šole v Šibeniku v letu 1898/1899 na plovbi s šolsko ladjo, korveto Saida, je v spomilih napisal, da so si v Zanzibarju ob prvem izhodu na kopno gojenci najprej ogledali mesto in nato obiskali dve gostilni. Dodal je: »Preden smo odšli na brod – smo še razglednice pisali domov« (PMSMP Rupnik, Spomini).

Ivan Rupnik je bil med prvimi pomorščaki, ki so domov poslali razglednice, saj so jih začeli množično izdelovati šele po letu 1897 (Lamut, 2003; Premzl 1997, 384). Nekateri pomorščaki, ki so bili na čezoceanskih potovanjih pred tem, so s potovanj prinesli fotografije tujih krajev večjih in manjših dimenzij ali albume fotografij, ki so bili narejeni na ladji (Bach-Ritter 1989, 51–60; Marchetti 1894; Viaggio I. 1862). Nekateri (Anton Dolenc) pa so fotografije kupovali tudi v tujini (PMSMP, album Dolenc, album Koch). Ko se je razširila prodaja razglednic, se je zmanjšalo zanimanje za profesionalne fotografije. Kmalu pa se je začelo zaradi večje dostopnosti fotoaparatorov med pomorščaki širiti ljubiteljsko fotografiranje. Na ta način narejene fotografije so pogosto slabše kakovosti, a bolj osebne narave. Na njih so pogosto lastniki albumov in drugi pomorščaki (albumi fotografij Viktorja Kristana, Antona Lipovža, Ivana Lešnika ...). Pomorščaki so v tem času zbirali fotografije in razglednice, razširjene pa so bile tudi fotorazglednice – fotografije, ki so jih natisnili na papir, oblikovan kot razglednica (PMSMP, zbirke razglednic pomorščakov).

Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča

Razglednice neevropskih krajev pomorščakov avstro-ogrske vojne mornarice, ki jih hranijo nekateri dediči in Pomorski muzej Piran, so večinoma shranjene v albumih razglednic ali fotografij, ki so jih uredili pomorščaki – prvotni lastniki zbirk. Nekaj zbirk razglednic so poznejši lastniki odstranili iz albumov, a ohranili kot celoto (zbirka Matevža Štibila in Rudolfa Kordeliča). Pomorski muzej Piran in nekateri dediči hranijo tudi manjše število posameznih razglednic ali manjših kompleto. Pomorščaki so hranili razglednice, ki so jih kupili sami, in razglednice, ki so jim jih poslali drugi, zato so razglednice neevropskih krajev tudi v zbirkah pomorščakov, ki tam niso nikoli bili. Med njimi je tudi zbirka Ivana Koršiča.

Slika 3: Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča po restavriranju v Arhivu Republike Slovenije leta 2013 (PMSMP, foto Snježana Karinja, 2016).

Ivan Koršič se je rodil leta 1870 v Solkanu. Tam je obiskoval osnovno šolo, nato pa je šolanje nadaljeval v Gorici, kjer je leta 1890 vstopil v bogoslovno semenišče. Po letu 1893, ko je prejel mašniško posvečenje, je nekaj let maševal v Volčah, Rihembergu (današnjem Braniku) in na Travniku na Goriškem, leta 1899 pa je dobil službo vojaškega kaplana v vojni mornarici (Podberšič 2010, 142; Stres 1991, 229–230). Z leti je napredoval. Leta 1907 je postal mornariški kurat, leta 1911 mornariški višji kurat in leta 1915 mornariški superior. Služboval je večinoma v mornariškem oporišču v Puli. V letih 1903–1906 je bil na bojni ladji Arpad, ki je križarila po Sredozemlju, pretežno po Jadranu, med prvo svetovno vojno pa je služboval tudi v puljski mornariški bolnišnici (PMSMP Koršič). Po razpadu Avstro-Ogrske je leto dni ostal v italijanski vojni mornarici v Puli, nato se je vrnil v Solkan. Nekaj časa je maševal v bližnjem Štmarvu, po upokojitvi leta 1920 pa so ga imenovali za župnika in dekana v Kobaridu. Umrli je leta 1941 v Solkanu (Podberšič 2010, 142).

Ivan Koršič je bil zelo vnet zbiralec razglednic. V njegovi zapuščini, ki jo hrani Pomorski muzej Piran, je sedem albumov razglednic: albuma avstro-ogrskih, nemških in italijanskih propagandnih razglednic iz prve svetovne vojne, albuma slovenskih nabožnih razglednic, album slovenskih in italijanskih tolažilnih in vojnopropagandnih razglednic iz prve svetovne vojne, album vojnih in trgovskih ladij, album krajev ob avstro-ogrski obali in s slovenskega ozemlja, album razglednic sredozemskih in evropskih krajev (1903–1913) ter album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo. V albumih so razglednice, ki so mu jih poslali ali prinesli znanci ali jih je kupil sam (PMSMP Koršič, album razglednic).

Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo (37 x 27 x 8,5 cm), ki ga je muzej leta 1973 pridobil od sorodnika iz Solkana, že po zunanjem videzu kaže na vsebino iz Vzhodne Azije. Trde, črne in svetleče lakirane lesene platnice imajo na prednji strani aplikacijo iz školjk biserne matice z motivom treh Japonk. Z japonskimi motivi je ročno poslikana tudi svila, v katero so oblečene lesene notranje strani. Kakor so potrdili v Univerzitetni knjižnici v Nagasakiju, kjer hranijo podoben album z drugimi motivi, so tovrstne albume izdelovali na Japonskem.² Na enak način je izdelan album Karla Zevnika, ki ga hrani Pomorski muzej Piran, in več drugih albumov po Evropi, ZDA in drugod.

V albumu je na 24 straneh za vogale iz niti zataknjenih 92 razglednic, štiri tiskane kolorirane fotografije v enaki velikosti in večja kolorirana fotografija (27,6 x 11,3 cm). Na vseh so črno-bele ali kolorirane fotografije krajev ali držav, v katerih so se ladje ustavljale na potovanjih v Vzhodno Azijo. Prevladujejo razglednice iz Kitajske in Japonske, ena je iz Koreje, po ena ali dve pa tudi iz Port Saida, Adna, Colomba, Singapurja, Batavije (danes Džakarta) in Saigona. Nekatere so bile poslane, druge so brez naslova in besedila, a so bile številne izmed njih prav tako opremljene z znamkami in žigi. Ivanu Koršiču so razglednice poslali ali prinesli znanci, ki so bili na potovanjih v Vzhodno Azijo med

2 Informacije je posredovala Junko Yada, Nagasaki Museum of History and Culture, februar 2017.

letoma 1904 in 1914. Na razglednicah, ki so bile poslane, so naslov Ivana Koršiča in sporočilo ter eden ali več žigov. Prevladujejo žigi krajev, iz katerih so bile razglednice poslane, v nekaj primerih pošt tujih držav, ki so imele tam koncesijo. V dveh primerih sta namesto njih žiga ladje, na kateri je bil vkrcan pošiljatelj, pogosto pa tudi žigi pošte naslovnika, najpogosteje Pule in Trsta, redkeje Zadra, Šibenika ali drugega kraja, kjer je bil tedaj Ivan Koršič z ladjo Arpad. Ker razglednice niso bile vedno poslane od tam, kjer so bile kupljene, se žigi pošte, od koder je bila razglednica odposlana, v nekaj primerih ne ujemajo s krajem prizora na razglednicah, včasih tudi ne z datumom, ki ga je na razglednico napisal pošiljatelj, a v večini primerov so bile odposlane kmalu zatem, ko so bile napisane. Izjema je razglednica Tianjina, ki jo je Zvonimir Ožegović poslal iz Pule v Solkan. Zelo povedna pa je tudi razglednica Chefooja (danes Yantai), ki jo je poslal Ivanu Koršiču v Pulo, a so jo od tam preusmerili v Aleksandrijo, kjer je bil tedaj Koršič z ladjo Arpad. Z razglednic so odstranjene vse tuje znamke. Edina znamka v albumu je avstro-ogrsko znamka na razglednici, ki je bila odposlana v domovini. Znamke iz tujine so bile odstranjene tudi z razglednic v drugih Koršičevih albumih. Morda je imel Ivan Koršič poseben album za znamke. Verjetno pa je tudi, da je znamke zbiral njegov sorodnik ali znanec, ki mu jih je Koršič podaril ali so jih odstranili poznejši lastniki albuma.

Pošiljatelji razglednic in njihova potovanja

Največ, kar 69 razglednic v albumu s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča, nosi podpis Zvonimirja Ožegovića von Barlabashevca, ki je bil dvakrat v Vzhodni Aziji. Poleg njega so Ivanu Koršiču nekaj razglednic poslali Alojz Tepina, Rudolf Hudec in dva neznana pomorščaka. Po eno razglednico sta mu prinesla Janik iz Poljske in Janeto(?) z ladje Leopard, deset razglednic pa je brez podpisa in besedila.

Zvonimir Ožegović von Barlabashevca se je rodil leta 1885 (verjetno v plemiški družini). V mornarico je vstopil leta 1903. Ko je naslednje leto s torpedno križarko Kaiserin Elisabeth odplul v Vzhodno Azijo, je imel 19 let. Bil je mornar 1. reda (podnarednik) strojne stroke. Isti čin je imel tudi v letih 1907–1909, ko je bil na potovanju v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard. Vodja stroja 2. reda je postal leta 1913, leta 1917 pa vodja stroja 1. reda. V avstro-ogrski mornarici je ostal do razpada monarhije (Almanach 1917, 703; Almanach 1918, 556).

Zvonimir Ožegović je Ivanu Koršiču poslal 55 razglednic, 14 pa jih je prinesel ali poslal v ovojnici. Na slednjih ni naslova in besedila, le njegov podpis. Izjema je tridelna razglednica, ki ima naslov, datum in besedilo, a je brez znamke in žiga. Vsaj 30 razglednic je Zvonimir kupil na potovanju z ladjo Kaiserin Elisabeth v letih 1904–1905, vsaj 29 pa na potovanju z ladjo Leopard. Z drugega potovanja je tudi razglednica, ki jo je poslal sorodnici v Pulo in jo je verjetno Ivanu Koršiču podaril pozneje. Za ostale razglednice ni mogoče ugotoviti, kdaj jih je kupil, čeprav je z znamkami in žigi opremil tudi skoraj vse razglednice, ki jih ni poslal. Zaradi poznejše odstranitve znamk so številni žigi nepopolni. Časa nakupa teh razglednic ni mogoče ugotoviti niti po njihovi obliki. Čeprav ima večina razglednic, ki jih je poslal s prvega potovanja, starejšo obliko, kjer je ob fotografiji prostor za pisanje besedil, na drugi pa le prostor za naslov, medtem ko na razglednicah z drugega potovanja fotografije zasedajo celotno stran, sta med obema skupinama tudi izjemi.³ V Veliki Britaniji so začeli razglednice z novo obliko izdelovati leta 1902, v Avstro-Ogrski leta 1904 (Lamut 2003, 14), po vsem svetu pa od oktobra 1907, kar so določili na poštnem kongresu v Rimu leta 1906 (Premzl 1996, 384). Ker je do prehoda prišlo postopoma, pa imajo nekatere razglednice s prvega potovanja fotografijo čez vso stran, na strani z naslovom pa še vedno ni prostora za sporočilo. Na te razglednice je Zvonimir Ožegović besedilo napisal čez svetlejši del fotografije.

Zvonimir je bil pri pisanju večinoma redkobeseden. Iz besedil ne izvemo veliko o dogajanju na potovanju, njegovih doživetjih, razmišljanju in tujih krajih, ki jih je obiskal. Pogosto je napisal le: »Tukaj vse dobro in upam isto o vas.« (PMSMP Koršič, album razglednic) Na številnih razglednicah se je poleg tega le še zahvalil Koršiču za poslano pošto, kar kaže na to, da mu je Ivan redno odpisoval in

3 Več o spreminjanju razgledniških standardov v Shigemori in Veselič (v tej knjigi).

mu na kratko poročal o dogajanju v domovini. Zaradi velikega števila razglednic z datumi in žigi ter s pomočjo slikovnega dela na razglednicah, ki je zlasti na mlajših razglednicah podnaslovljen v jeziku domačinov ter v angleščini ali francoščini, pa izvemo tudi nekaj o potovanju ter njegovem zanimanju za tuje kraje, pri čemer je z izbiro motiva na razglednici verjetno skušal zadostiti tudi zanimanju Ivana Koršiča.

Med motivi, ki jih je izbral med prvim potovanjem, so najpogostejše panoramske slike mest in pristanišč, ceste in ulice ter različne znamenitosti, pogosto templji. Iz Kitajske so prizori iz kitajskih in evropskih predelov mest, iz Japonske tudi čolnov. Na razglednicah, ki jih je poslal z drugega potovanja, so pogostejši prizori z ljudmi v ospredju, ki govorijo o različnih segmentih načina življenja domačinov in njihovi kulturi. To verjetno ni le posledica njegovega spremenjenega zanimanja, temveč večje oziroma spremenjene ponudbe razglednic na tržišču. Iz Kitajske so razglednice kadilca opija, delavcev med pakiranjem čaja, zapornikov, džunk, ribičev in čajnice, iz Japonske pa slike Japonk, svetišča Itsukushima in druge. Med motivi so pogoste tudi stavbe v evropskem slogu, med katerimi so štiri razglednice s cerkvami. Zvonimir je verjetno predvideval, da so te Ivana Koršiča kot duhovnika zanimale.

Leta 1904 je torpedna križarka Kaiserin Elisabeth, 102,5 m dolga jeklena dvojambornica na parni pogon, s spodrivom 4063 ton, ki so jo splovili leta 1890 (Petkovič, 2004, 119–121), že četrtrič odplula v Vzhodno Azijo. Najprej so jo napotili v Avstralijo in Novo Zelandijo, kjer bi morala pomagati ščititi interese tamkajšnjih avstro-ogrskih državljanov (Bayer von Bayersburg 1958, 178). Zaradi izbruha rusko-japonske vojne, ki se je razvnela v Mandžuriji, zlasti na polotoku Liaodong, na Korejskem polotoku in v Rumenem morju, pa so jo z okoli 400-člansko posadko pod poveljstvom kapitana fregate Franza Mirtla iz Češke poslali v Vzhodno Azijo, kjer je kot postajna ladja križarila med tamkajšnjimi pristanišči (Donko 2013, 298–300).

Ladja je glavno avstro-ogrsko vojaško pristanišče v Puli zapustila 2. januarja 1904. Čez 5 dni je priplula v Port Said, od koder je Zvonimir Ivanu poslal prvo razglednico. Na poti proti Vzhodni Aziji se je ustavila še v Adnu in Colombu ter 8. februarja priplula v pristanišče Tandjungpriok pri Bataviji (danes Džakarta) v Indoneziji. Tam je dobil poveljnik telegram, da se mora ladja v mestu Chefoo

Slika 4: Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča (PMSMP, foto Bogdana Marinac, 2020).

pridružiti lahki križarki Aspern, ki je bila tam od leta 1903 (Bayer von Bayersburg 1958, 179; Donko 2013, 298). Ravno v tistem času, 8. februarja, je Japonska, ki je od Rusije zahtevala ozemlje v Mandžuriji in priznanje svojega protektorata nad Korejo, napadla najpomembnejše rusko pristanišče v Vzhodni Aziji Port Arthur (Bubnov 1930, 173–174). Zvonimir, ki je tedaj pisal Ivanu Koršiču, pa je na razglednico v italijanščini napisal le, da je tam zelo lepo, a drago. Kaiserin Elisabeth je iz Batavije odplula proti Kitajski. Po dveh mesecih plovbe je konec februarja priplula v Hongkong, na začetku marca pa v Chefoo, kjer sta imeli z ladjo Aspern strelske vaje. Medtem je dobila Kaiserin Elisabeth od veleposlaništev v Pekingu in Tokiu nova navodila. Zaradi vojnih razmer je morala križariti v kitajskih in japonskih vodah. Zaradi morskih min je morala biti še posebej previdna med plovbo po Rumenem morju, kjer je bila na nekaterih območjih plovba občasno ovirana tudi zaradi spopadov (Bayer von Bayersburg 1958, 179). Zvonimir, ki je iz Chefooja 16. marca Ivanu poslal razglednico mesta, vseh teh težav ni omenil. Sporočil mu je le, da so imeli lepo srečanje z ladjo Aspern in da mu gre dobro (PMSMP Koršič, album razglednic).

Ladja je morala nadaljevati pot proti sidrišču Taku (Dagu) pri Tianjinu, kamor je priplula 8. marca. 19. aprila se je vrnila v Chefoo, naslednji dan pa je priplula v glavno mesto nemške kolonije Jiaozhou (takrat Kiauchou), to je Qingdao, kjer je posadko obiskal pruski princ Adalbert (Donko 2013, 298). Od tam je Zvonimir poslal razglednico kitajskega templja, iz Šanghaja, ki je bil naslednja postaja ladje, razglednico kitajskega vrta s sprehajalci, nato pa iz Takuja, kjer se je ladja ponovno zasedrila, razglednico utrdbe z izobešeno nemško zastavo (PMSMP Koršič, album razglednic).

Nato je ladja čez Rumeno morje odplula proti Japonski. Iz Yokohame, kjer je bila zasedrana dva tedna in pol, je Zvonimir 2. julija poslal razglednico mestnega kanala, iz Kōbeja pa 20. julija panoramo pristanišča. Ko so se na začetku avgusta vrnili na Kitajsko, je takoj po pristanku v Šanghaju 10. avgusta poslal razglednico usmrtilce morilcev nemškega diplomata Clemensa von Kettelerja med boksarsko vstajo v Pekingu. Z drugo razglednico mesta, ki jo je od tam poslal teden dni pozneje, pa je sporočil, da so imeli zaradi rojstnega dne Njegovega veličanstva na ladji čudovito razsvetljava. Napisal je še, da je v pristanišče priplula ruska križarka Askold, ki jo bodo morali popraviti v doku. Pripomnil je, da ima štiri luknje in da je videti grozljivo (PMSMP Koršič).⁴ Askold je bila ena najaktivnejših ruskih ladij v rusko-japonski vojni. Sodelovala je v obrambi Port Arthurja, od koder se je konec junija 1904 zaradi uspehov japonskih vojaških sil umaknila skupaj z rusko eskadro. Ko jo je japonsko ladjevje dohitelo in porazilo, se je Askold zatekla v Šanghaj (Bubnov 1930, 173–174).

Do srede oktobra je Zvonimir poslal Ivanu iz Šanghaja še razglednico stavbe rusko-kitajske banke v klasicističnem slogu in razglednico notranjosti kitajskega templja, ki si ga je, kot je napisal, ogledal. Sporočil mu je še, da mu gre dobro ter da je ladja Aspern odplula proti domovini. Kaiserin Elisabeth je konec oktobra ponovno odplula v Kōbe in Yokohamo. Na Japonskem je ostala več kot mesec dni. Medtem so ladijski štab povabili na praznovanje rojstnega dne japonskega cesarja »Mikada«, poveljnik pa je bil z 21 člani štaba tudi na prazniku krizantem v Tokiu, ki se ga je udeležil cesar s celotnim dvorom (Bayer von Bayersburg 1958, 179). Zvonimir je takrat iz Yokohame poslal dve razglednici trgovskih ulic s številnimi mimoidočimi (Slika 5). Decembra se je ladja vrnila v Šanghaj, do marca pa je obiskala še Amoy, Hongkong in Macao ter se ponovno vrnila v Hongkong. Medtem je Zvonimir poslal štiri razglednice iz Hongkonga in eno iz Amoya. Na razglednico, ki jo je konec januarja poslal iz Hongkonga, je napisal, da so bili pred dvema dnevoma v Macau. Ker pa so bili zasedrani na sidrišču daleč od obale, je imel malo možnosti za nakup razglednic.

Na začetku aprila je bila ladja v Pagodi Anchorage (danes Mawei), Fuzhou (takrat Foochowu) in Wusongu pri Šanghaju ter nato mesec dni in pol v Šanghaju, od koder je Zvonimir poslal razglednice čajnice (5. 4.), dvorišča budističnega templja (20. 4.) in parka s paviljoni (10. 5.), na katero sta se podpisala tudi dva kurjača. Maja je ladja iz Šanghaja po reki Jangce odplula v Zhenjiang, v pristanišče Shiakwan (Xiaguan) v Nanjingu, kjer je posadko obiskal podkralj Liangjianga Zhou Fu. Po reki je pot nadaljevala v Jiujiang in nato do Hankoua. Ob vrnitvi v Wusong, kjer je ostala osem dni, je Zvonimir poslal razglednico trgovske ulice v bližnjem Šanghaju (Slika 6).

V Hankouu je poveljnik dobil telegram o zmagi Japonske pri Tsušimski ožini (28. maja 1905), kar je nakazalo konec vojne. Kaiserin Elisabeth je še nekaj časa ostala v Vzhodni Aziji. 10. julija je Zvonimir

4 Za prevod rokopisa iz nemščine se zahvaljujem Veroniki Pflaum.

Slika 5: Ulica Isezakichō v Yokohami. Razglednico je Zvonimir Ožegović poslal Ivanu Koršiču iz Yokohame 15. novembra 1904 (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 6: Nanjinška cesta, osrednja nakupovalna ulica v Šanghaju. Razglednico je Zvonimir Ožegović poslal Ivanu Koršiču 11. junija 1905 iz bližnjega Wusonga (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Ivanu pisal iz Kōbeja, nato pa iz Yokohame. Ob vrnitvi na Kitajsko so se zasidrali v krajih Qingdao, Weihaiwei, Chefoo, Tianjin, Wusong in Hongkong, nato pa po običajni poti skozi Sueški prekop odpluli v domovino. Zvonimir je 29. avgusta Ivanu Koršiču pisal iz mesta Qingdao, 10. septembra iz Šanghaja, 10. novembra, dan preden je ladja odplula proti domu, pa iz Hongkonga. Ko se je po tednu dni vožnje ladja zasidrala v Singapurju, je posadka srečala ladjo Kaiser Franz Joseph I., ki je plula proti Vzhodni Aziji, kjer je zamenjala Kaiserin Elisabeth. Zvonimir je zadnjo razglednico s potovanja poslal 15. novembra iz Adna. Mesec dni pozneje (14. decembra 1905) so pomorščaki uzrli domačo Pulo (Bayer von Bayersburg, 1958, 179–181; Donko 2013, 289–300; Marinac 2017, 110–118; PMSMP Koršič, album razglednic).

Zvonimir je že čez dve leti za 16 mesecev ponovno odplul v Vzhodno Azijo, tokrat na krovu nekoliko manjše, 73,4 m dolge torpedne ladje Leopard na parni pogon. Ladja, ki so jo splovili leta 1885, je imela spodriv 1582 ton (Petković 2004, 117–118). Zvonimir je z njo obiskal več krajev na Japonskem, ki jih na prvem

potovanju ni videl. Prvič je bil tudi v Koreji. Med posadko sta bila tedaj tudi 22-letni narednik krova Martin Toplak iz Podvincev pri Ptuju (Pahor in Petek 1980) in 31-letni intendantski častnik, mornariški komisar X. reda Viktor Kristan iz Šentvida pri Stični (PMSMP Kristan). Oba sta sorodnikom zapustila svoje zapise s potovanja, Viktor Kristan tudi albuma razglednic in fotografij. Spomine na potovanje pa je napisal tudi kurjač 1. reda Marin Civadelić z otoka Plača pri Trogirju (Vidović 2004, 205).

Ladja je z 242-člansko posadko, med katero je bilo 12 častnikov, 20. septembra 1907 zapustila puljsko пристanišče ter tudi tokrat skozi Sueški prekop in Rdeče morje, kjer so se pomorščaki vedno srečali z neznosno vročino, odplula proti Kitajski. Tokrat je Zvonimir Ivanu Koršiču prvo razglednico poslal 18. oktobra iz Colomba, nato 31. oktobra iz Singapurja in 5. novembra iz Saigona. Med plovbo od Singapurja do Saigona se je ladja več dni borila z visokimi valovi in le za las ušla tajfunu (Pahor in Petek 1980, 3, 53). V Hongkong je priplula po slabih sedmih tednih. Nato se je med plovbo ob kitajski obali proti severu zasidrala v Amoyu in Šanghaju (PMSMP Kristan). Zvonimir je iz Šanghaja poslal vsaj štiri razglednice, med katerimi je razglednica kamnite ladje v poletni cesarski palači v Pekingu, ki jo je napisal dva dni prej v Šanghaju. Čeprav je bila ladja v Šanghaju dva meseca in pol, je malo verjetno, da je v tem času odpotoval v precej oddaljen Peking. Kakor lahko razberemo iz dnevnikov Martina Toplaka in Viktorja Kristana, so pomorščaki v Peking navadno odpotovali iz mesta Qinhuangdao (takrat Tsingwangtu), od koder je do morja vodila najbližja železniška proga. Februarja je iz Šanghaja Ivanu Koršiču poslal tudi razglednico delavcev med pakiranjem čaja (Slika 7), s katere lahko razberemo, da je končno dobil njegovo razglednico. V albumu je tudi razglednica kadilca opija, ki jo je Zvonimir 18. januarja iz Šanghaja čez Sibirijo poslal sorodnici plemiškega stanu (morda mami) Antonietti v. Ozegović v Pulo. V italijanskem jeziku je napisal, da je dobro, ter razočarano pripomnil, da je z zadnjo pošto pričakoval njeno pismo, a ga ni prejel (PMSMP Koršič, album razglednic).

Kakor je v svoj dnevnik napisal Viktor Kristan, je ladja iz Šanghaja po zelo široki in umazani reki Jangce odplula v notranjost dežele. Med plovbo se je ustavila v Zhenjiangu, Nanjingu, Wuhuju, Jiujiangu in Hankouu. Zvonimir, ki je bil na tej plovi že drugič, je iz Nankinga (danes Nanjing) poslal razglednico kamnitih kipov ob poti do cesarske grobnice dinastije Ming. Verjetno je bil nad njimi navdušen tako kot Martin Toplak in Viktor Kristan, ki je s skupino častnikov do grobnice odpotoval z vlakom (Pahor in Petek 1980, 3, 54; PMSMP Kristan). V tem času je Zvonimir Ivanu Koršiču poslal še dve razglednici iz Hankoua, kjer so bili tedaj ruski, britanski in francoski predel. Razglednico kitajske čajnice je dal žigosati z žigom ruske pošte. Po vrnitvi v Šanghaj pa mu je poslal pozdrave še z razglednico kitajskih zapornikov v jarmih. Nato je ladja za teden dni odplula v Qingdao, maja v Chefoo ter nato v Qinhuangdao in Weihaiwei, od koder je odplula na Japonsko. Zvonimir je Ivanu Koršiču pisal iz Chefooja in Weihaiweia, nato pa mu je iz Nagasakija, kjer je ladja ostala tri tedne, poslal razglednico Japonke s piščaljo (Slika 1). Na Japonskem se je ladja zasidrala še v Kagoshimi, Itsukushimi, Kōbeju, Taketoyi in za slab mesec dni v Yokohami, ki je bila po navedbah Viktorja Kristana glavno japonsko trgovsko pristanišče z največ tujci. Iz Yokohame so častniki in moštvo s tramvajem odpotovali na izlet v 40 km oddaljeni Tokio. Nekateri so bili tam celo večkrat (PMSMP Kristan; Vidović 2004, 214). Pozneje se je ladja vrnila v Kōbe in obiskala Moji. Med vračanjem v Nagasaki pa jo je presenetil močan tajfun, pred katerim se je zatekla v najbližji zaliv (Pahor in Petek 1980, 4, 53–54). V Kōbeju, ki je bil po mnenju Viktorja Kristana eno največjih trgovskih mest na svetu s precej visokimi cenami, je Zvonimir kupil ter z znamko in žigom opremil razglednico trgovske ulice. Tam je, kakor je napisal Martin Toplak, 18. avgusta posadka praznovala rojstni dan cesarja Franca Jožefa I., za katerega je maševal angleški duhovnik. Iz Yokohame je Zvonimir poslal razglednico množice ljudi pred templjem Benten, iz Nagasakija pa razglednico templja Safukuji. V albumu je tudi razglednica šintoističnega svetišča Miyajima na otoku Itsukushima z mogočnimi, nad morjem dvigajočimi se simbolnimi vrati *torii*. Na razglednici sta le Zvonimirjev podpis in del žiga. Otok, ki ga je Zvonimir obiskal le takrat, so občudovali številni pomorščaki, tudi Viktor Kristan, Martin Toplak in Anton Dolenc.

Iz Japonske je ladja odplula v Korejo, ki je po rusko-japonski vojni postala japonski protektorat. Zvonimir je bil takrat tam prvič. Ladja se je zasidrala v Chemulpu (danes Incheon), od koder so nekateri pomorščaki z vlakom odpotovali v Seul. Naslednja postaja ladje je bil Dairen (danes Dalian), še nedavno hitro rastoče rusko mesto, ki ga je po zmagi v rusko-japonski vojni zasedla Japonska. Od tam je večina

članov ladijskega štaba s 30 častniki z vlakom odpotovala v Port Arthur. Oba kraja sta bila za pomorščake zanimiva zaradi prizorišč rusko-japonske vojne, v kateri je z nepričakovano zmago Japonska pokazala svojo vojaško moč. V Port Arthurju so Japonci pomorščakom razkazali vojni muzej, arzenal in пристanišče, kjer je potekala vojna. A Zvonimirju, ki je bil v Vzhodni Aziji že v času te vojne in je verjetno o njej veliko vedel, se je zdela za Ivana primernejša razglednica z motivom maše ruskega nadškofa. Zvonimir jo je dal ožigosati 28. septembra, a je ni poslal.

Nato je ladjo pot vodila v Chefoo, od koder je Zvonimir poslal razglednico francoske katoliške cerkve z žigom nemške pošte, in Qinhuangdao, kjer se je posadka zaradi kuge, ki je razsajala v bližini, izogibala kopnemu. Kljub temu se je morala srečati s torpedno križarko Kaiserin Elisabeth, ki je tja priplula iz domovine, da bi zamenjala sestrsko ladjo Kaiser Franz Joseph I. Ladje so zamenjale več članov posadke, 17 pa se jih je zamenjalo s člani mornariškega odreda v Pekingu, od koder je pripotoval tudi nov poveljnik (PMSMP Kristan).

Ladja Leopard je pozneje čez nemirno morje ponovno odplula na Japonsko: najprej v Moji in nato za 10 dni v Kōbe, od koder je Zvonimir 2. novembra poslal razglednico rikšarjev. Naslednjo razglednico z motivom dveh Japonk je poslal iz Nagasakija, kjer so v doku ladjedelnice ladjo v sedmih dneh temeljito popravili in pobarvali pod vodno črto. Konec novembra je ladja odplula v Šanghaj ter nato v Hongkong in Kanton. V tem času je Zvonimir Ivanu Koršiču pisal iz Hongkonga in Kantona. Tam je dal ožigosati tudi razglednici, ki ju ni odposlal. Ladja se je v domovino vrnila po običajni poti. Med plovbo, ki je trajala skoraj dva meseca, je Zvonimir Ivanu Koršiču pisal le še iz Colomba, kjer je bila ladja ponovno na popravilu. V Pulo je priplula 17. aprila 1909 (Marinac, 2017, 120–135; PMSMP Koršič, album razglednic; PMSMP Kristan).

Slika 7: Pakiranje čaja na Kitajskem. Razglednico je Zvonimir Ožegović 19. 2. 1908 poslal Ivanu Koršiču iz Šanghaja (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

V albumu Ivana Koršiča so tri razglednice, ki mu jih je poslal Alojz Tepina, rojen leta 1887. Alojz je v rodni Radovljici, kjer je bil njegov oče postajenačelnik, obiskoval osnovno šolo, pri devetnajstih letih pa je leta 1906 prostovoljno vstopil v mornarico. K odločitvi za izobraževanje na brezplačni mornariški šoli je gotovo pripomogel stric Ivan Ambrož iz Stražišča, ki je bil tedaj mornariški kaplan (Almanach 1910, 589). Od tod morda izhaja tudi njegovo poznanstvo z Ivanom Koršičem. V mornarici je Alojz najprej obiskoval enoletni tečaj za strojnike v Pulo. Nato je kot narednik strojne stroke služil na bojni ladji Monarch in rušilcu Magnet. 26. avgusta 1908 so ga premestili na ladjo Kaiserin Elisabeth, s katero je že čez pet dni odplul v Vzhodno Azijo. Med potovanjem je 1. januarja 1909 napredoval v pomočnika vodje krova (PMSMP Tepina, Knjiga službe).

Torpedna križarka Kaiserin Elisabeth je 31. avgusta 1908 pod poveljstvom kapitana fregate Maximiliana Herzberga skozi Sueški prekop že petič odplula v Vzhodno Azijo, kjer je ostala dobri dve leti. 10. oktobra je priplula v Hongkong, nato se je ustavila v Šanghaju in za devet dni v Qinhuangdaoju, kjer je srečala ladjo Leopard, za katero je pripeljala nekaj tovara. Pozneje se je ustavljala v istih pristaniščih kot na prejšnjih misijah in kjer so se ustavljale druge avstro-ogrske postajne ladje. Na Kitajskem je obiskala Dalian, Chefoo, Kyan Shan (verjetno Kyanchau, danes Weihai), Qingdao, Wusong, Šanghaj, Nanjing, Zhenjiang, Pagoda Anchorage in Amoy. Od tam je odplula na Japonsko, kjer se je zasedla v krajih Nagasaki, Ibushima, Kōbe, Yokohama, Agionohama (?), Hakodate, Meguro, Yokkaichi in Shimonoseki. Alojz je Ivanu prvo razglednico poslal 20. februarja, ko je bila posadka že drugič v Hongkongu. Na razglednico centralne Hongkonške in šanghajske banke je v slovenščini napisal: »Pozdrav z vzhoda od vam vdanega Alojza.« (PMSMP Koršič, album razglednic) Naslednjo razglednico z motivom zasnežene ulice je poslal iz Yokohame 5. julija 1910. Iz Japonske je ladja odplula v Chemulpo pri Seulu, nato v več kitajskih pristanišč in ponovno na Japonsko. V Yokohami se je vkrcal ambasador, ki so ga odpeljali v Siam (danes Tajska) in nazaj v Honkong. Od tam je ladja odplula v Indonezijo, v Batavijo, v Surabajo (Java), Makassar in Manilo, nato pa spet na Kitajsko in Japonsko. Razen v pristaniščih, ki so jih že obiskali, so se tokrat zasedli še v pristaniščih Kagoshima, Mitsuhari, Itsukushima, Itosaki, Takomatsu, Tobe, Oginohanu, Hakodate, Tsuruga in Miyatsu. Avgusta so bili tudi v Busanu v južni Koreji, nato pa v Port Arthurju, kjer so japonski vodiči posadki, kot pred tem že mnogim drugim, razkazali bojišče in muzej rusko-japonske vojne. Zadnji dan pred odhodom iz Port Arthurja, 30. avgusta 1910, je Alojz Tepina Ivanu poslal razglednico baterije na Sungshushanu, na katero je napisal, da pošilja pozdrave iz nekdanje ruske utrdbe. Preden je ladja po običajni poti odplula proti domu, je obiskala še nekaj kitajskih pristanišč. V Pulo se je vrnila 18. novembra 1910 (Donko 2013, 383, 384; PMSMP Koršič, album razglednic).

Alojz je iz Vzhodne Azije več razglednic poslal tudi domov. Pomorski muzej hrani razglednico skupine mornarjev z Alojzom na ladji Leopard v Yokohami, dediči pa tudi več drugih razglednic in predmetov iz Kitajske in Japonske. Alojz je po vrnitvi s potovanja ostal v mornarici do razpada monarhije in leta 1915 napredoval v vodjo stroja (PMSMP Tepina). Po prvi svetovni vojni je kariero nadaljeval v vojni mornarici Kraljevine SHS, pozneje pa se je zaposlil v mestni elektrarni v Ljubljani. Sorodniki se spominjajo, da je rad pripovedoval o svojem potovanju, o tajfunu in o nesreči na ladji (Marinac 2017, 136–139; intervju, Peter Keršič 11. 1. 2016).

Tri razglednice je Ivanu Koršiču poslal slovenski pomorščak, čigar podpis še ni bil razbran. V Vzhodni Aziji je bil med plovbo s torpedno križarko Kaiser Franz Joseph I. od 14. septembra 1905 do 21. decembra 1908. Tudi na tem potovanju je bila posadka večkrat na Kitajskem, Japonskem in v Koreji, obiskala pa je tudi Vladivostok (Donko 2013, 331, 332). Pomorščak je prvo razglednico z motivom mlina, ki ima žig ladje Kaiser Franz Joseph I., poslal 19. novembra 1905, ko je bila prvič v Nagasakiju, kjer je ostala skoraj mesec dni. Ker je vedel, da bo pošta dolgo potovala, je Ivanu z njo zaželel vesele praznike in srečno novo leto. V albumu je še razglednica korejske šamanke med obrednim plesom, ki jo je napisal na začetku avgusta 1906 v Seulu, a ima žig Kōbeja z dne 6. avgusta, ko je bila ladja deset dni zasedrana v Chemulpu pri Seulu (Slika 8). Pomorščak je na razglednico v slovenskem jeziku napisal:

»Pozdrav iz korejske rezidence. Pozdravi mi tudi druge prijatelje.« Na razglednici je tudi napis v korejščini, ki, kot ugotavlja koreanist dr. Kang Byoung Yoong, govori o pomorščakovem obisku pri diplomatu, ki mu je predstavil avtorja razglednice, uglednega francoskega učitelja korejščine Charlesa

Alevequeja. Ladja se je v Korejo vrnila čez skoraj leto dni, ko se je zasedrila tudi v Busanu. Med plovbo je bila dvakrat v Dalianu in Port Arthurju, kjer je še nedavno divjala rusko-japonska vojna. Prvič, 9. avgusta 1906, ko si je posadka le z japonskega torpednega čolna ogledala utrdbo v Port Arthurju, je pomorščak Ivanu Koršiču poslal pozdrave na razglednici oporišča z vojaško ladjo. Na njej je rokopis v japonščini s podpisom japonskega častnika⁵ (PMSMP Koršič, album razglednic; Donko 2013, 331, 332).

V albumu Ivana Koršiča sta zanimivi še razglednici pomorščakov, ki sta bila na plovbi v Vzhodno Azijo s torpedno križarko Kaiserin Elisabeth. Prvi je bil na plovbi v letih 1904–1905, ko je bil član posadke tudi Zvonimir Ožegović. Besedilo na razglednico francoskega generalnega konzulata v Šanghaju, ki nosi žig ladje Kaiserin Elisabeth, je napisal v Šanghaju 12. avgusta 1904 v nemškem jeziku.

V nemščini je napisano tudi besedilo na razglednici z motivom panorame Kōbeja, ki jo je Ivanu Koršiču poslal mornariški kurat, Madžar Rudolf Hudecz, rojen leta 1885. Rudolf, ki je bil v mornarici od leta 1904 (Almanach 1918, 543), je bil na zadnji plovbi ladje Kaiserin Elisabeth v Vzhodno Azijo, ko je posadka leta 1914 na Kitajskem sodelovala v nemško-japonski vojni. Razglednico je poslal iz Yokohame 12. aprila 1914, še pred začetkom vojne. Ivanu, ki je imel takrat že najvišji duhovniški naziv v mornarici, se je vljudno zahvalil za cenjeno pismo in mu sporočil, da je ladja na Japonskem, kjer bo po vsej verjetnosti ostala dalj časa. V Yokohami je bila od 4. aprila do 1. maja. Japonsko je zapustila 10. maja (PMSMP Koršič, album razglednic).

Slika 8: Korejska šamanka med obrednim plesom v Seulu. Na razglednici je pripis v korejščini. Ivanu Koršiču jo je 6. 8. 1906 postal neznan slovenski pomorščak, ki je bil na potovanju v Vzhodno Azijo s torpedno križarko Franz Joseph I. (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

5 Podatke o podpisu je pridobila Chikako Shigemori Bučar.

Razglednice drugih pomorščakov

Razen albuma Ivana Koršiča Pomorski muzej Piran hrani še štiri druge albume in štiri zbirke z razglednicami neevropskih krajev iz obdobja Habsburške monarhije, nekaj albumov in posameznih razglednic pa še vedno hranijo dediči. Množično izdelovanje razglednic lahko beležimo po letu 1896 in le nekaj let pozneje so pomorščaki iz slovenskega etničnega prostora poslali najstarejše razglednice, ki so bile doslej evidentirane v Sloveniji (hrani NUK). Sorodnikom in znancem v Knežak in Rakek jih je leta 1899 poslal strojni inženir 3. reda Josef Obereigner, rojen leta 1874, ki se je na razglednice podpisal z vzdevkom Pepon (glej Shigemori Bučar in Veselič v tej knjigi; Shigemori Bučar 2017, 296–208; 2019b, 159–162). V mornarico je vstopil leta 1898 in se istega leta vkrcal na torpedno križarko Kaiserin Elisabeth, s katero je bil na plovbi v Vzhodno Azijo (Schematismus 1899–1900, 1188). Ladja je skupaj s korveto Saida na obali med Šanghajem in Hongkongom iskala primerno zemljišče za avstro-ogrsko premogovno postajo (Donko 2013, 298; PMSMP Rupnik).

Le nekoliko mlajše so štiri razglednice, ki jih je ženi in bratu Alfonzu poslal zastavnik bojne ladje Fran Vilfan iz Trsta, ki je bil v Vzhodni Aziji v letih 1900–1902 z lahko križarko Aspern. Posadka je pomagala pri zatrtju boksarske vstaje na Kitajskem. Decembra 1900 je ženi iz Yokohame poslal razglednico pobiralcev čajnih listov pod goro Fuji. Iz Macaa je poslal dopisnico z litografijo, iz Šanghaja pa leta 1901 še dve razglednici. Na eni sta avstro-ogrski križarka Zenta in njen poveljnik Eduard Thomann, ki so ga ubili boksarji med obleganjem Pekinga (Zasebna zbirka Frana Valfana; Marinac 2017, 91–98).

Med razglednicami, ki jih hrani Pomorski muzej Piran, je najstarejša razglednica svetišča v Nagasaki, ki jo je leta 1901 Viktorju Dolencu v Vipavo poslal Viktor Petrič. Ta je bil v letih 1900–1901 na plovbi v Vzhodno Azijo s torpedno križarko Kaiserin Elisabeth. Razglednico je poslal iz pristanišča Taku na Kitajskem, kjer so se v času bojev proti boksarjem in cesarski vojski zbirale ladje imperialističnih sil (Marinac 2017, 91–92; PMSMP Dokumenti, spričevala, spomini).

Ostale razglednice neevropskih krajev iz zbirke avstro-ogrskih pomorščakov datirajo med letoma 1903 in 1919. Razen nekaj razglednic v albumu Avgusta Blaznika so vse kupili pomorščaki, ki so bili na potovanjih v Vzhodno Azijo. Med skupno 496 razglednicami, ki jih hrani Pomorski muzej Piran, je le nekaj enakih; tudi na razglednicah, ki jih še vedno hranijo dediči, se motivi le izjemoma ponavljajo.

Med lastniki albumov, ki so bili sami na potovanju, je bil že omenjeni intendantski častnik, mornariški komisar 3. reda Viktor Kristan, rojen leta 1876 v Šentvidu pri Stični. 186 razglednic, ki jih je prinesel s potovanja v Vzhodno Azijo z ladjo Leopard v letih 1907–1909, je nalepil v poseben album z naslovom S.M.S. »Leopard«. 15. IX. 1907 – 18. IV. 1909. Na razglednicah so motivi iz mest in podeželja. Prikazujejo pristanišča in mestne predele, bivališča avtohtonega prebivalstva, palače, templje, pagode, parke, zgradbe v evropskem slogu in različne druge znamenitosti, pa tudi domačine različnih slojev in poklicnih skupin v značilnih nošah in pri različnih opravilih. Iz Kitajske so razglednice budističnih menihov, mandarinov, vojakov, kulijev, rikšarjev (Slika 16), ribičev, žensk s povitimi stopali (Slika 9), učencev, gledaliških igralcev, ljudi na čolnih ter različnih znamenitosti, iz Japonske pa poleg znamenitosti še Japonk med obredom pitja čaja, gejš, prostitutk (Slika 15), poljedelcev, obrtnikov, ljudi v termah, lutk v značilnih japonskih oblačilih ipd. Nekaj je tudi motivov japonskih vojaških ladij in prizorišč rusko-japonske vojne v letih 1904–1905. Korejo predstavljajo razglednice pristanišča, trgovcev in deklet v značilnih nošah *hambok* (PMSMP Kristan).

Viktor se je pogosto udeleževal uradnih sprejemov in izletov. Kot intendantski častnik je bil zadolžen za organizacijo in protokol uradnih sprejemov visokih gostov na ladji (Bach-Ritter 1989, 182). Za izlete je vsaj v prvem delu potovanja izkoristil vsak svoj prosti izhod na kopno. Razen krajev v bližini pristanišč si je ogledal Peking, Tokio, Seul in nekatere druge kraje, o čemer govorijo tudi razglednice. Viktor je razglednice načrtno kupoval. Ker jih je nameraval nalepiti v album, je na sprednjo stran številnih nalepil eno ali več znamk ter jih dal ožigosati. Iz njegovega dnevnika je razvidno, da je pogosto hodil na pošto, včasih takoj po pristanku ladje (PMSMP Kristan). Razen albuma razglednic s potovanja si je uredil album fotografij s potovanja, v katerem so tudi vizitke, vabila, jedilni listi, programi prireditvev, zemljevidi ter listi z japonskimi zglogi, kar kaže na Viktorjevo zanimanje za japonsko pisavo. S potovanja

je prinesel še več spominkov in uporabnih predmetov (Kristan, intervju 27. 10. 2013; Marinac 2017, 120–136).

Na krovu torpedne ladje Leopard je bil istočasno Karel Zevnik z Rakovnika pri Medvodah, ki je v mornarici služil štiriletni vojaški rok (Šavnik, intervju 15. 6. 2019). S potovanja je prinesel lesen album razglednic z debelimi črnimi in svetleče lakiranimi platnicami, na katerih je aplikacija z intarzijo iz biserne matice z motivom japonskega orla. Album, ki so ga dediči leta 2019 podarili muzeju, ima devet lesenih listov, ki so oblečeni v ročno poslikano svilo z japonskimi motivi. Na njih je 73 razglednic. Prevladujejo razglednice iz Japonske in Kitajske, razmeroma veliko pa je tudi razglednic iz Saigona. Razen razglednic krajev, v katerih se je ladja ustavila, so v albumu tudi razglednice Pekinga, Phnom Penha v Kambodži in Trichinopolyja v Indiji, kjer Karel skoraj gotovo ni bil. Več kot polovica razglednic ima na sprednji strani eno do dve znamki z žigi. Ker niso popisane, jih je gotovo kupoval zase. To velja tudi za 24 ločenih razglednic na kartončkih, med katerimi prevladujejo razglednice iz Japonske, nekaj pa jih je iz Koreje. Razglednice Karla Zevnika prikazujejo značilno stavbarstvo tujih krajev, novejša zgradbe po evropskem vzoru ter domačine na prostem pri vsakdanjih opravilih in šegah (Slika 10) (PMSMP Zevnik).

Poseben album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo, v katerem je tudi nekaj razglednic avstro-ogrskih vojaških ladij, si je uredil nižji strojnik in elektromehanik Ivan Lešnik, rojen leta 1895 v Mariboru. Poleg tega hranijo dediči še njegov album fotografij s potovanja (zasebna zbirka Ivana Lešnika). Ivan Lešnik je bil na zadnjem potovanju avstro-ogrske vojne mornarice, na ladji Kaiserin Elisabeth, ki je v Vzhodno Azijo odplula leta 1913. Ladja se je 26. avgusta 1914 v

Slika 9: Kitajke s povitimi stopali. Razglednico je s potovanja v Vzhodno Azijo prinesel Viktor Kristan (album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard leta 1907–1909 Viktorja Kristana, PMSMP).

Slika 10: Korejski okrajni guverner na nosilnici pred korejskim bivališčem – *hanok*. Razglednico je s potovanja v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard leta 1907 – 1909 prinesel Karel Zevnik (PMSMP).

Slika 11: Delavci v proizvodnji čaja na Japonskem. Razglednica je iz serije z motivi proizvodnje čaja na Japonskem, ki jih je od tam prinesel Ivan Lešnik (album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo leta 1914–1920 Ivana Lešnika, zasebna zbirka družine Lešnik).

kitajskem mestu Qingdao pridružila nemškim silam v nemško-japonski vojni. Zaradi velike premoči japonskih in britanskih sil je poveljnik 2. novembra ukazal ladjo razstreliti. Posadka se je za kratek čas v boju pridružila kopenskim silam, po porazu pa so večino posadke skupaj z nemškimi vojaki odvedli v ujetništvo na Japonsko. V taborišču Aonogahara blizu Kōbeja je Ivan ostal do konca leta 1919, ko so jugoslovanskim pomorščakom omogočili odhod v Evropo (PMSMP Lipovž, Potopis; Marinac 2017, 149–169), zato je v njegovem albumu največ razglednic iz Japonske. Večino je kupil sam ter na sprednjo stran številnih nalepil znamko in jih dal ožigosati. Na razglednicah so prizori mest, vasi, verskih objektov, term in domačinov (Slika 11). Zanimive so tudi razglednice, ki so jih izdelali in natisnili v taborišču Aonogahara. Na njih so fotografije in karikature, ki prikazujejo način življenja taboriščnikov. V albumu je le nekaj razglednic, ki so mu jih poslali drugi. Dve mu je iz Pekinga v taborišče poslal prijatelj z ladje Kaiserin Elisabeth, ki je po koncu nemško-japonske vojne ostal na Kitajskem (zasebna zbirka Ivana Lešnika).

V ostalih albumih pomorščakov so razglednice neevropskih krajev med različnimi drugimi razglednicami v manjšini. V albumu nižjega strojnika in elektromehnika Antona Lipovža, rojenega leta 1892 v Batujah (v okraju Ajdovščina), ki ga je Pomorski muzej Piran odkupil leta 2020, je 41 razglednic iz Japonske in ena iz Kitajske. Tudi Anton Lipovž je bil v Vzhodni Aziji med prvo svetovno vojno s torpedno križarko Kaiserin Elisabeth. Kot Ivan Lešnik je bil kratek čas zaprt v japonskem taborišču Himeji, nato pa v taborišču Aonogahara (PMSMP Lipovž, Potopis; Marinac 2017, 149–169). Zato so tudi v njegovi zapuščini med razglednicami neevropskih krajev skoraj izključno razglednice iz Japonske. Večino, ki je brez znamk, je kupil sam. Žig imata na sprednji strani le dve (Slika 12). Na razglednicah so motivi japonskih znamenitosti, pod njimi pa napisi v japonščini. Anton je kraje na razglednicah skoraj gotovo obiskal. V spominih je zapisal, da Japonci ujetnikov niso silili k delu ter da so jih občasno vozili na izlete in ogleda japonskih znamenitosti. O tem govorita tudi razglednici taboriščnikov pred japonskim templjem, ki so ju natisnili v taborišču Aonogahara, ter fotografije iz njegove zapuščine in iz zapuščine številnih drugih pomorščakov.

Med razglednicami, ki so jih Antonu poslali prijatelji in sorodniki, prevladujejo razglednice jugoslovanskih in evropskih krajev iz poznejšega obdobja. Nekaj pa je razglednic, ki so mu jih prijatelji in sorodniki poslali v taborišče na Japonsko. Dve mu je poslal mornar 1. reda torpedne stroke Leopold Voje iz Ljubljane, prijatelj z ladje Kaiserin Elisabeth, ki je bil tedaj zaprt v taborišču Narashino na Japonskem. Mornar 2. reda Viljem Pečar, ki je po koncu nemško-japonske vojne ostal na Kitajskem, pa mu je od tam decembra 1915 poslal razglednico Tianjina (PMSMP Lipovž).

Zbirko 11 razglednic iz Vzhodne Azije Pomorski muzej Piran hrani med zapuščino kapitana bojne ladje Antona Dolenca, rojenega leta 1871 v Ložu na Notranjskem. Anton Dolenc, ki je pokazal veliko zanimanje za neevropske kulture, je bil na čezoceanskem potovanju trikrat. Njegov potopis s potovanja okoli sveta s korveto Saida leta 1890 so objavili v *Ljubljanskem zvonu* (Dolenc 1892). S tega potovanja je prinesel tudi večjo zbirko fotografij.

Na potovanju v Vzhodno Azijo pa je bil v letih 1909–1910 s torpedno ladjo Panther. Tik preden se je ladja odpravila proti domovini, se je v kitajskem mestu Qingdao izkrcal ter z vlakom odpotoval v Tianjin, Peking, Mukden (danes Shenyang) ter nato preko Sibirije in Moskve v domovino. Tako si je ogledal več krajev v notranjosti Kitajske.

A COREAN DISTRICT-GOVERNOR OUTING.

出外守郡 俗風國韓

7

Tea Sifting

(一其) 製精

Slika 12: Vhod v budistično svetišče Keifuku-ji v mestu Himeji na Japonskem, kjer so bili leta 1914 zaprti nekateri člani posadke avstro-ogrške vojne ladje Kaiserin Elisabeth. Med njimi so bili tudi Anton Lipovž, Ivan Lešnik in nekateri drugi slovenski pomorščaki (album razglednic Antona Lipovža, PMSMP).

V Tianjinu je bil gost nemškega konzula, v Pekingu pa prijatelja, ki je tam poveljeval avstro-ogrskemu mornariškemu odredu. V njegovi zbirki je deset razglednic znamenitosti iz Kitajske in ena iz Japonske. Razglednice je poslal nečaku Pepiju na graščino Orehek in bratu Ščitomirju v Buzet. Razglednici iz Mukdena in Itsukushime imata znamki in žige, razglednice, ki jih je poslal iz Pekinga, pa je oštevilčil, nanje napisal daljše besedilo in jih poslal v kuverti. Kakor je napisal, je bil navdušen nad dosežki visoke kitajske civilizacije in živahnim življenjem na kitajskih ulicah (PMSMP Dolenc; Marinac 2017, 140–145).

Dve razglednici znamenitosti iz Pekinga ter po eno iz Hongkonga, Colomba in Adna je staršem in sestri poslal tudi Alojz Rant, ki je bil na potovanju v Vzhodno Azijo s torpedno križarko Franz Joseph I. v letih 1910–1913. Alojz Rant je bil doktor pravnih ved in intendantski častnik. Rodil se je leta 1874 v Postojni ter leta 1893 prostovoljno vstopil v avstro-ogrsko vojno mornarico. V času potovanja v Vzhodno Azijo je imel čin mornariškega komisarja 1. reda, pozneje pa je v avstro-ogrski vojni mornarici napredoval do mornariškega višjega komisarja 3. reda (PMSMP Mikolič, PMSMP Kartoteke pomorščakov).

Med albumi pomorščakov, ki sami niso bili na čezoceanskih potovanjih, je v Pomorskem muzeju Piran, če izvzamemo album Ivana Koršiča, z razglednicami neevropskih krajev najbogatejši album narednika artilerijske stroke Avgusta Blaznika, rojenega leta 1890 v Fari pri Kostelu na Kočevskem. V njem je med razglednicami mornarice in evropskih krajev ter družinskimi fotografijami 70 razglednic neevropskih krajev, od katerih jih je 30 iz Kitajske, Japonske in Koreje. Ostale so iz drugih krajev, v katerih so se ladje ustavljale med plovbo v Vzhodno Azijo, ena je iz Buenos Airesa, več pa jih je iz azijskega dela Turčije,

Egipta, Palestine, Sirije in Alžira. Slednje so kupili pomorščaki na potovanjih po Sredozemlju. Poleg razglednic z vedutami tujih krajev, prebivalcev v značilnih nošah in prizorov iz življenja domačinov je 8 razglednic japonskih vojaških ladij, vojaških oporišč in prizorov iz rusko-japonske vojne (Slika 13).

Avgustu Blazniku je nekaj razglednic, med katerimi je kitajska razglednica s čevljarjem in brivcem, poslal vodja krova in mornariške pehote ter strelski mojster Anton Ukmar iz Tomaja (PMSMP Kartoteke pomorščakov), ki je bil na potovanju v Vzhodno Azijo z ladjo Kaiserin Elisabeth v letih 1908–1910. Nekaj razglednic sta mu poslala vodnik mornariške pehote Franc Cvelf iz Predjame pri Postojni (PMSMP Kartoteke pomorščakov) in Pietro Jurich. Pietro Jurich je bil leta 1909 član mornariškega odreda v Pekingu, Franc Cvelf pa je bil leta 1911, ko se je na Kitajskem začela revolucija, član odreda, ki je varoval diplomatsko predstavništvo v Tianjinu (PMSMP Blaznik; Marinac 2017, 136–138).

Franc Cvelf je leta 1912 iz Tianjina dve razglednici Japonk poslal inštruktorju artilerijske stroke Matevžu Štibilu iz Stražišča pri Kranju na oklepno križarko Kaiserin und Königin Maria Theresia. V njegovi zbirki razglednic, ki jo hrani Pomorski muzej Piran, je sedem razglednic iz Kitajske in Japonske. Tri razglednice znamenitosti mu je poslal Ignacij Pirc, ki je bil v Vzhodni Aziji med prvo svetovno vojno član posadke ladje Kaiserin Elisabeth. Razglednica dveh Kitajk, naslovljena na hčerko Matevža Štibila, pa je bila poslana po prvi svetovni vojni (PMSMP Štibil; Marinac 2017, 146–148).

Razglednica idilične japonske pokrajine z zlatimi obrobovami v zbirki podčastnika Rudolfa Kordeliča, ki jo hrani Pomorski muzej Piran, pa ni bila poslana iz Japonske, temveč uporabljena kot novoletna čestitka (PMSMP Kordelič).

Slika 13: Japonki med obredom pitja čaja. Razglednica ni bila poslana (album razglednic podčastnika Avgusta Blaznika, PMSMP).

Kupovanje, pošiljanje in zbiranje razglednic med pomorščaki

Pomorščaki so razglednice pogosto kupovali z namenom pošiljanja in komunikacije na daljavo. Navadno so pisali družini in prijateljem v domovini. Pomorščaki, ki so ostali več časa v Vzhodni Aziji na različnih lokacijah, zlasti med prvo svetovno vojno, pa so si pisali tudi med seboj. Nekateri so raje pošiljali pisma, ki so jim omogočala daljša besedila. Pošiljali so tudi priporočeno pošto (PMSMP Zarli). Tisti, ki so želeli napisati le krajše besedilo, najpogosteje le pozdrave, kar je bilo pogosto povezano tudi s pismenostjo, ali ko se jim je zdelo pomembneje poslati fotografijo obiskanega kraja, pa so se odločili za razglednico. Z njo so opozorili nase, s prizorom na fotografiji ali besedilom sporočili, kje so in kaj so videli, ter hkrati obdarili prejemnika. Pogosto so se naslovnikom opravičevali, da dolgo niso pisali, ter jim razen razglednic obljubljali pisma z daljšim besedilom. Pošiljanje razglednic je bilo povezano s pričakovanjem povratne pošte z novicami od doma. Teh so si neizmerno želeli in jih težko pričakovali. Na razglednice so pogosto napisali, da pogrešajo povratno pošto, in naslovnike spodbujali, naj jim pišejo. A pošta je potovala počasi, zato je večina pošto redko prejerala.

Pošta je potovala po morju ali kopnem (Lamut, 2013, 24). Kopenska povezava z Vzhodno Azijo je potekala, kakor navajajo nekateri pomorščaki, čez Sibirijo (PMSMP Lipovž, Potopis). To so nekateri navedli tudi v naslovu na razglednicah (PMSMP Koršič, Album). V tujini je ladja prevzela pošto v pristanišču ali na sidrišču, kamor jo je pripeljala poštna ladja. Včasih so odšli ponjo na pošto, kjer so jo tudi oddajali (PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard). Mornarica in centralna pošta v Puli sta bili nenehno obveščeni o lokaciji posameznih ladij (Juriševič 1981, 139–140). Kot govorijo žigi na razglednicah, je pošta, če je šlo vse po sreči, iz Vzhodne Azije do Pule ali Trsta potovala pet do šest tednov, včasih mesec in pol ali dva, v redkih primerih pa celo več kot pol leta. Približno tako dolgo so iz Pule do Hongkonga, ki je bil navadno prva postaja na Kitajskem, potovale avstro-ogrske vojaške ladje: hitrejša (torpedna križarka Kaiserin Elisabeth, lahka križarka Aspern ...) dobrih pet tednov, torpedni ladji Leopard in Panther sedem tednov, včasih pa tudi devet ali celo več (Donko 2013; PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard). Tudi z njimi je lahko potovala pošta za drugo avstro-ogrsko ladjo ali od nje. Verjetno zato nekatere poslane razglednice iz zbirke Matevža Štibila nimajo znamk.

Razglednice, ki so na prehodu v 20. stoletje, v njihovi zlati dobi, ki je trajala do konca prve svetovne vojne (Premzl 1997, 384), postale priljubljeni zbirateljski predmeti, so pomorščaki kupovali tudi kot spominke,⁶ predmete, ki so jih domov prinesli z namenom ohranjanja spomina iz daljnih dežel zase

Slika 14: Razdeljevanje pošte na ladji avstro-ogrske vojne mornarice (album razglednic in fotografij Avgusta Blaznika, PMSMP).

6 Z besedo spominke nekateri označujejo opredmetenje spomina, dogodka, doživetja, spoznanja ali odkritja ... v tujem (sekundarnem) kulturnem okolju (Bogataj 2003, 16), predmete, ki so jih ljudje pridobili z namenom ohranjanja spomina. Med njimi so tudi predmeti, ki so imeli sprva drugo uporabno funkcijo in so spominsko vrednost za njihove uporabnike ali lastnike pridobili pozneje. Drugi pa med spominke uvrščajo le predmete iz drugih krajev, ki so bili že izdelani z namenom spominjanja na kraj, državo ali družbo (Žagar 2001, 289; Habinc 2004, 22–29). Tem kriterijem ustrezajo tudi razglednice.

in za podarjanje drugim. Kot spominki so bile razširjene, ker so bile povsod dostopne, poceni, majhne in lahke. Kupovali so jih vsi, od admiralov in častnikov z najvišjimi čini do navadnih mornarjev. Nanje so pogosto nalepili znamko in jih dali v kraju nakupa ožigosati, tudi če jih niso nameravali poslati. Posebno če so jih nameravali hraniti v albumih, so jim znamke in žige ali le žige dodali na sprednjo stran, čez slikovni del (albumi Viktorja Kristana, Karla Zeunika, Ivana Lešnika, Avgusta Blaznika). Svoje poštno žige so imele tudi nekatere večje ladje (Juriševič 1981, 140). V albumu Ivana Koršiča sta žiga torpednih križark Kaiserin Elisabeth in Kaiser Franz Joseph I. Razglednica je z znamko in žigom dobila večjo dokumentarno, spominsko in denarno vrednost, kar je bilo še posebno pomembno za zbiratelje.

Častniki in višji podčastniki so poleg razglednic v tujini, zlasti na Japonskem in Kitajskem, zase in najbližje navadno kupili tudi manjše in večje predmete, med katerimi so bili tudi dražji, včasih celo kosi pohištva, zlasti paravani (Ivan Skušek, Fran Vilfan, Anton Haus, Viktor Kristan, Anton Dolenc, Alojz Tepina ...). Nekateri so bili izdelani za tujce ter prilagojeni njihovem okusu in načinu uporabe (Vampelj Suhadolnik 2019, 116). Take nakupe so častnikom in višjim podčastnikom razen večje kupne moči in večje mobilnosti po kopnem omogočali njihovi bivalni prostori na ladji. Častniki so imeli vsak svojo majhno kabino (Bach-Ritter 1989, 165). V njej so spominke, ki so imeli tudi okrasne ali druge uporabne funkcije, obesili na steno ter razstavili po mizi in policah. Lahko so jih hranili v omari, posteljnih predalih, pisalnem predalniku ali leseni potovalni skrinji (PMSMP Fototeka, PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard). Včasih so jih hranili tudi v ladijskih skladiščih (Halpern 1998, 35, 36). Tudi višji podčastniki, ki so si kabino delili z enim ali več drugimi podčastniki, so imeli na ladji dovolj prostora zanje. V veliko slabšem položaju pa so bili mornarji, kaplarji in nižji podčastniki, pa tudi kadeti, ki so morali na ladji izkusiti življenje in delo navadnih mornarjev. Vsi ti so svoje uniforme in imetje na ladjo prinesli v mornarski vreči, ki jim jo je skupaj z uniformami dodelila mornarica. V njej so svoje imetje hranili tudi na ladji (Marinac 2005, 22–23). Spali so v velikih zatohlih spalnicah, navadno pod palubo, v katerih so si vsak večer obesili viseče postelje – visalke (Bach-Ritter 1989, 175; Dolenc 1892; Marinac, 2002; PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Rupnik, Potopis; Pohar, 1951; Vidmar, 1880). Taki bivalni prostori, kjer niso imeli zasebnosti ter svoje lastnine niso mogli zavarovati pred krajo, zamenjavo ali izgubo, so bili eden od vzrokov, da so kupovali le majhne in poceni predmete. Iz Vzhodne Azije so nekateri prinesli manjše in cenejše predmete iz porcelana, redkeje vezene na svilo z motivom ladje in obeležjem potovanja (Marinac 2017; Ivašič 2019). Te so bile dražje, a ker so bile lahke in jih je bilo mogoče zložiti, primernejše za transport. Najprikladnejše pa so bile razglednice, ki so bile pogosto edini spominki, ki so jih prinesli s potovanja. Kupovali so jih v vseh obiskanih krajih in jih doma shranili v albumih. Albume so navadno kupili v domovini, le redki so iz Vzhodne Azije prinesli *eksotične* albume, kakršna sta albuma Ivana Koršiča in Karla Zevnika.

Razglednice, ki so jih pomorščaki kupili, so bile odraz njihovega zanimanja, estetskih norm in vrednot, hkrati pa je bila njihova izbira odvisna od ponudbe razglednic v obiskanih krajih. Pomorščaki so praviloma kupovali razglednice krajev, ki so jih obiskali, redko tudi drugih. V albumu Ivana Koršiča ter vseh drugih albumih in zbirkah med razglednicami neevropskih krajev prevladujejo razglednice iz Vzhodne Azije. Največ jih je iz Kitajske in Japonske, kamor so ladje najpogosteje plule, kjer so se na potovanjih v Vzhodno Azijo najdlje zadrževale ter obiskale največ pristanišč. Na veliko število razglednic iz Vzhodne Azije je vplivalo tudi dejstvo, da so bile te dežele od Evrope najbolj oddaljene, kultura tamkajšnjih prebivalcev pa tudi po besedah pomorščakov najbolj drugačna in zaradi tega zanje najbolj zanimiva (Marinac 2017).

V albumih pomorščakov so na razglednicah poleg panoram in znamenitosti številni prikazi načina življenja domačinov. Na razglednicah Kitajske so tako tudi bivališča revnega sloja prebivalcev, ljudje na čolnih, džunke in sampani, prizori z rikšarji in nosilnicami, ribiči, delavci, menihi, mandarini, šolarji, otroci, ženske s povitimi stopali, kadilci opija, zaporniki v kletkah ali jarmih (*cangue*) ter celo prizori usmrtitev. Na razglednicah iz Koreje so cesarji, sprevod s korejskim mogočnejšem, bivališča s slamnatimi strehami, portreti deklet v značilnih nošah, šamanke in trgovci. Na razglednicah vseh kolonialnih dežel so tudi zgradbe v evropskem slogu in velika pristanišča s tujimi ladjami. Razglednice, ki so včasih kolorirane, še pogosteje pa črno-bele, kažejo velik razkorak med načinom življenja večine avtohtonega prebivalstva in zgradbami v evropskem slogu. Ker so jih izdelovali tujci ali domačini po njihovem

naročilu in so bile namenjene tujcem, so z izbiro motivov zadostili željam kupcev, a tudi opozarjali na razlike med kulturo belcev in neevropskih drugih ter tako upravičevali imperializem. Drugačne so razglednice iz Japonske, ki so pogosteje kolorirane. Ker so jih izdelovali Japonci sami, državo prikazujejo v najlepši luči. Na njih so razen panoram in znamenitosti pogosti prizori cvetočih češenj, trgovskih ulic z rikšarji in nosači ter idilični portreti Japonk v kimonih, najpogosteje med obredom pitja čaja. Redkejši so prizori z različnimi obrtniki, delavci in kmeti ter gejšami in prostitutkami. Ker so ladijske posadke pogosto vodili na ogled muzeja in prizorišč rusko-japonske vojne v Port Arthurju, je v albumih razmeroma veliko razglednic japonskih vojaških ladij in prizorišč rusko-japonske vojne, v kateri je Japonska z nepričakovano zmago pokazala svojo veliko vojaško moč, ki je bila posledica njenega hitrega vojaškega in tehnološkega napredka (PMSMP, zbirke razglednic, PMSMP Fototeka).

Razglednice, ki so jih pomorščaki kupili, so v veliki meri odražale njihov odnos do tujih dežel in kultur, kot ga kažejo tudi njihova pisma in potopisi. Na Kitajskem so cenili dosežke visoke kitajske civilizacije. A v času, ko so jo obiskali, je bila država v veliki politični, gospodarski in družbeni krizi. Videli so jo kot zaostalo državo z veliko revnega prebivalstva. V več mestih sta jih motila umazanija in smrad po ulicah, domačine pa so pogosto označevali kot umazane, neprijazne in zlasti v vojnem času nevarne. Nesprejemljive so se jim zdele nekatere navade, zlasti povijanje ženskih stopal, ravnanje z zaporniki, javne usmrtitve in kajenje opija, kar so tudi sami videli. Pogosto so pripovedovali o nosilnicah in rikšah, s katerimi so se po vsej Vzhodni Aziji tudi sami vozili (Marinac L. 2016, 25–37). Bolj čisti in urejeni so se jim zdeli Korejci, najbolj pa so cenili Japonce, ki so se jim zdeli prijazni, uslužni in čisti, država pa bolj varna in napredna. S hitro modernizacijo, zgledovanjem po zahodnih kulturah in prevzemanjem zahodnih navad ter kolonializmom in imperializmom je postala Japonska bližje Evropejcem in je v njih vzbujala večjo naklonjenost. Nekateri pomorščaki so kritizirali le prostitucijo mladih deklet, ki pa se je zdela drugim sprejemljiva. Viktor Kristan in Martin Toplak sta pripomnila, da so pomanjkljivo oblečeni in da ne poznajo sramu. Viktor Kristan je kritiziral japonsko zasedbo Koreje in nasilje nad tamkajšnjimi domačini (Marinac 2017, 36–43, 128).

Številni pomorščaki so razglednice doma selekcionirali ter sistematično ali naključno razporedili v albume. Nekateri so jim verjetno že takrat odstranili znamke, ki so jih podarili drugim zbirateljem ali shranili v poseben album. Morda pa so znamke odstranili poznejši lastniki albumov (albumi Ivana Koršiča, Antona Lipovža, delno Ivana Lešnika, razglednice Alojza Tepine, Matevža Štibila). Nekateri pomorščaki, med drugim Anton Dolenc, so v tujini načrtno kupovali znamke, ki so jih podarili sorodnikom ali znancem, ki so jih zbirali (PMSMP Dolenc, pisma).

Razglednice so v albumih dobile novo funkcijo. Postale so del albuma ali zbirke ter z drugimi razglednicami tvorile celoto in pripovedovale skupno zgodbo. Bile so opredmeteni spomini in predstavnice izvornega okolja. Za pomorščake, ki so bili na potovanjih, so bile nosilke spomina na obiskane kraje in stike s tujimi kulturami (Viktor Kristan, Karel Zevnik, Ivan Lešnik). Kronološko razporejene so govorile o poteku potovanja in dopolnjevale dnevnike. Pomorščakom, ki sami niso bili na potovanjih, pa so pomenile vez s pomorščakom, ki jim jo je poslal ali podaril, pogosto pa so predstavljale kolektivni spomin pomorščakov avstro-ogrske vojne mornarice, ki so ji pripadali tudi sami. Za zbiratelje, ki so si razglednice tudi izmenjevali, so bile predmeti, ki so obogatili njihovo zbirko, za večino pa zanimivi predmeti, kuriozitet, razglednice iz neznanih, eksotičnih krajev, predmeti, s katerimi so izvedeli nekaj o tujih krajih. A informacija o neznanih daljnih krajih je bila zanje zaradi odsotnosti neposrednega stika z njimi manjša kot za pošiljatelja. Pripoved razglednic je bila zanje večinoma omejena na razglednice same. Izhajala je iz fotografije, ki je bila večinoma podnaslovljena v jeziku domačinov in tujem jeziku (angleščini, francoščini, nemščini), včasih pa tudi žiga, znamke in besedila pošiljatelja. Redkeje je bila povezana z ustno razlago pomorščaka, ki jo je kupil, ali z drugje pridobljenim znanjem.

Albume in zbirke lahko razdelimo na tiste, v katerih so le razglednice s potovanj v Vzhodno Azijo ali neevropske kraje (Viktor Kristan, Karel Zevnik, Ivan Lešnik, Ivan Koršič) in so značilni predvsem za pomorščake, ki so razglednice sami prinesli s potovanj, ter tiste, v katerih so tudi različne druge razglednice. Slednji so bolj razširjeni med pomorščaki, ki niso bili na teh potovanjih (Avgust Blaznik, Matevž Štibil, Rudolf Kordelič). V večini slednjih so razglednice neevropskih krajev v manjšini. V njih najdemo razglednice tujih in domačih krajev ter vojne mornarice, med katerimi so tudi humoristične

in ljubezenske, razglednice vojaških in trgovskih ladij in druge. Taka je tudi zbirka Ivana Koršiča, ki pa si je zaradi velikega števila primerkov razglednice razporedil v več albumov, pri čemer je en album namenil le razglednicam s potovanj v Vzhodno Azijo. Od tam mu je verjetno eden od pomorščakov prinesel tudi album. Med pomorščaki, ki so bili sami v Vzhodni Aziji, si je album z razglednicami domačih in tujih krajev uredil le Anton Lipovž.

V večini albumov pomorščakov so shranjene le razglednice, kar je značilno za zbiratelje. Več pomorščakov, ki so bili sami na potovanjih, si je zato poleg albuma razglednic s potovanja uredilo še album fotografij z istega potovanja (Viktor Kristan, Ivan Lešnik, Anton Lipovž). V albumih drugih so poleg razglednic tudi fotografije. Na njih so motivi iz mornarice, redkeje družinske fotografije. Nekateri pomorščaki so v albume shranili še drugo papirnato gradivo, povezano z življenjem pomorščaka v vojni mornarici ali na potovanju. Posebnost je album Avgusta Blaznika, v katerem so poleg razglednic in fotografij trakovi za mornarske kape z napisi mornarice ali imena ladje, na kateri je pomorščak plul. Vsi ti različni albumi so kljub temu, da so v njih tudi razglednice, ki jih niso sami kupili, spominski predmeti, materializirani spomini, dokumenti o potovanjih pomorščakov, o življenju posameznih pomorščakov v mornarici ali tudi pozneje in o pomorščakih kot poklicni skupini. Imajo torej osebno in kolektivno spominsko vrednost. Z njimi pomorščaki pišejo svojo osebno identiteto in predstavo ter identiteto in predstavo poklicne skupine, ladijske posadke in mornarice, ki so ji pripadali, včasih pa tudi družinsko

Slika 15: Prostitutke v četrti Yoshiwara v Tokiu. Razglednico je s potovanja v Vzhodno Azijo prinesel Viktor Kristan. Razglednice je kupoval zase in jih je nameraval vstaviti v album, zato imajo številne znamke in žige na strani s fotografijo (album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard leta 1907 – 1909 Viktorja Kristana, PMSMP).

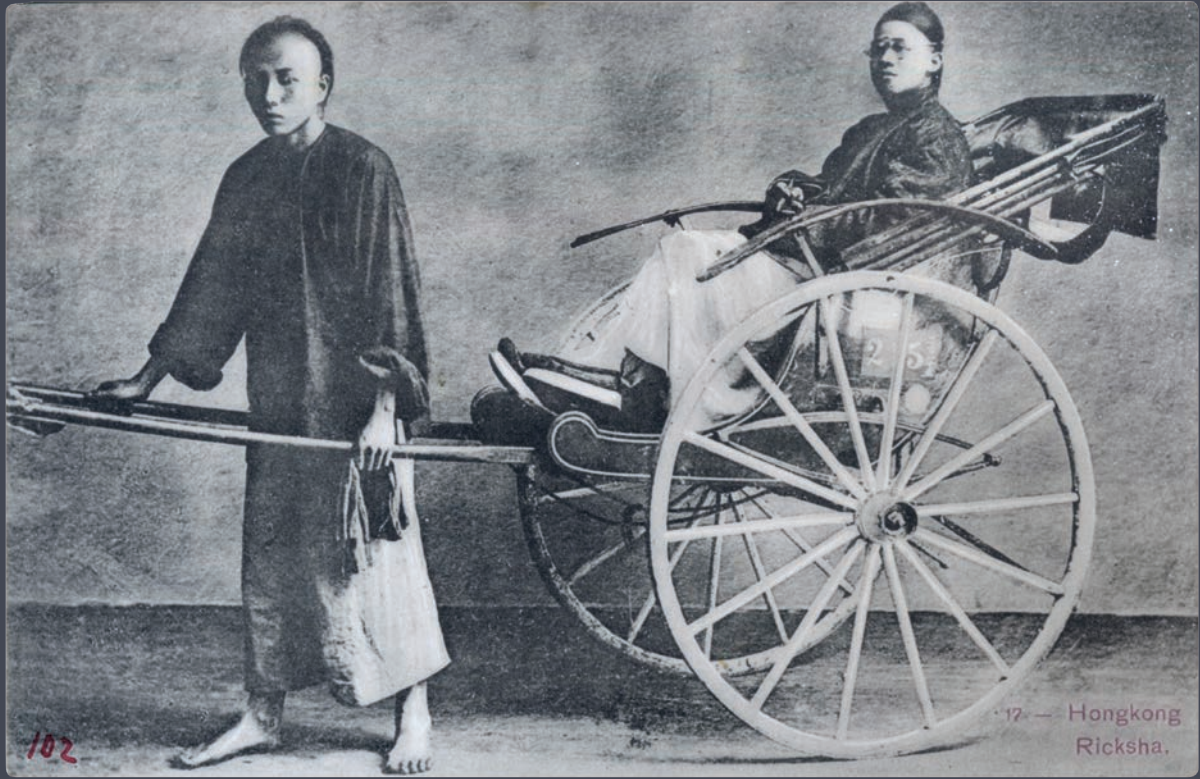
ali lokalno. Zato obravnavanih pomorščakov ne moremo šteti med klasične zbiratelje, še posebej če med slednje uvrščamo le tiste, ki zbirajo istovrstne predmete, katerih zgodba in zgodovina zanje nista primarni in jih zanimajo predvsem anonimni spomini (povzeto po Habinc 2005, 107). Tej definiciji še najbolj ustreza Ivan Koršič, ki je imel največjo zbirko raznovrstnih razglednic. A tudi zanj razglednice niso povsem anonimni predmeti, saj so številne rezultat njegove korespondence s pošiljateljem. Poleg tega je tudi sam pripadal vojni mornarici in Katoliški cerkvi, o katerih pripoveduje večina razglednic, številne, zlasti domače kraje na razglednicah pa je sam obiskal.

Razglednice so v okolju pomorščakov odigrale pomembno vlogo pri širjenju vedenja o tujih krajih in kulturah. To je veljalo tako za tiste, ki so jih pomorščaki poslali ali podarili drugim, kot tiste, ki so jih hranili sami. Pomorščaki so o tujih krajih in svojih doživetjih pogosto pisali v pismih, na razglednicah, pa tudi v neobjavljenih in objavljenih dnevnikih in potopisih, k čemur so nekatere spodbudile pomanjkljive in napačne predstave in poročila o oddaljenih deželah (Viktor Kristan, Miroslav Zei ...). Še pogosteje so o njih pripovedovali sorodnikom in prijateljem ter tudi na ta način prispevali k oblikovanju in spreminjanju podobe o neevropskih etničnih skupinah in njihovi kulturi ter odnosa do njih (intervjuji Peter Keršič, 11. 1. 2016; Milivoj Lešnik, 9. 3. 2016; Rudi Mraz 25. 11. 2016; Adrijan Pavlin, 15. 9. 2019 in drugi). Z njihovo pomočjo so dotlej romantične predstave o neevropskih drugih in predstave, v katerih so se resnična dejstva mešala s fantazijo (Šmitek 1986, 25), postajale bolj realne. Pri predstavljanju tujih krajev in kultur ter stikov pomorščakov z njimi so imeli pomembno vlogo različni spominki in drugi predmeti, ki so jih prinašali s potovanj. Kot spomin na potovanje so si nekateri shranili tudi zemljevide potovanj ali obiskanih krajev, osebne vizitke novih znancev v tujini, jedilne liste, vabila na sprejeme ter različno drugo papirnato gradivo in predmete. Najbolj razširjene pa so bile razglednice in fotografije. Z njihovo pomočjo so spomini pomorščakov ostali bolj živi, njihove ustne ali pisne pripovedi o potovanjih pa bolj jasne in lažje predstavljive. Hkrati so bile dokaz o resničnosti njihovih pripovedi. Žal so bili objavljeni potopisi in krajši članki o potovanjih do sredine 20. stoletja le redko opremljeni s fotografijami ali razglednicami. Te so pogosteje objavljali v potopisih, ki so izšli po drugi svetovni vojni.

Razglednice so pozneje hranili tudi nekateri dediči, ki so albume cenili predvsem zaradi njihove povezave s prvotnimi lastniki. Navezanost nanje se iz generacije v generacijo zmanjšuje. Ker so zbirke brez zbiratelja podvržene pozabljanju, kot je značilno tudi za zbirateljstvo (Frydryczak 1996, 26), danes dediči o razglednicah večinoma ne vedo več, kot je razvidno iz njih samih. Nekateri se spominjajo, da so pomorščaki njim ali znancem pripovedovali o doživetjih na potovanjih. Ker so bili takrat še otroci, o vsebini njihovih pripovedi ne vedo veliko. Kljub temu se zaradi velike osebne in družinske spominske vrednosti nekateri še danes ne želijo ločiti od zbirk (intervjuji Peter Keršič, 11. 1. 2016; Milivoj Lešnik, 9. 3. 2016; Rudi Mraz 25. 11. 2016; Adrijan Pavlin, 15. 9. 2019 in drugi). Albumi in zbirke, ki so jih lastniki podarili, prodali ali le posodili muzeju, pa so danes predmet raziskav in na različne načine predstavljeni javnosti. Predvsem zaradi skrbi za njihovo ohranjanje so originali razstavljeni le na občasnih razstavah. Kopije nekaterih pa tudi na stalnih razstavah pripovedujejo različne in večplastne zgodbe.

Slika 16: Rikšar v Hongkongu (album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard leta 1907–1909 Viktorja Kristana, PMSMP).

Slika 17: Potopljena ruska križarka Varieg pred Chemulpom (danes Incheon) v Koreji. Poškodovano ladjo, ki se je borila v rusko-japonski vojni, je 9. februarja 1904 potopila posadka sama (album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard leta 1907–1909 Viktorja Kristana, PMSMP).

102

17 - Hongkong
Ricksha.

115

仁川祝日紀念
RUSSIAN CRUISER VARIAG OFF CHEMULPO.
露艦ワリヤグ

Ustvarjanje predstav o svetu in sebi

Fotografije, razglednice in akvareli s poti Alme M. Karlin okoli sveta

Barbara Trnovec

Med potovanjem okoli sveta je Alma M. Karlin (1889–1950), pisateljica, novinarka, ljubiteljska raziskovalka in svetovna popotnica, obiskala tudi številne kraje vzdolž obal Rumunega in Vzhodnokitajskega morja. Novembra 1923 se je ustavila v mestu Fuzhou. Mesto, katerega ime pomeni »srečna pokrajina«, po njenih besedah leži na težko dostopnem rtu ob široki reki Min, po kateri je plula.

Pot so nam križala rjava jadra nenavadno široke oblike, stokrat zakrpana in zvezana na zelo mikaven način. Približevale so se mnogojadrne široke džunke – velike kitajske jadrnice – in spredaj na premcu smo videli naslikane oči. Nobena ladja ne zapluje na odprto morje brez oči in ponavadi upodablja pošast – zmaja, duha, kačo, škorpijona ali morsko deklico. Spredaj ima srh vzbujajočo glavo, zadaj bodičast rep in kot taka vzbuja potrebno spoštovanje pri silah morja in vetrovih. (Karlin 2007, 317)

Slika 1: Med večurno, »nadvse lepo vožnjo« po reki Min je nastala fotografija fudžovske džunke, ki jo je zelo verjetno posnela Alma M. Karlin (hrani H. O.).

Med večurno, »nadvse lepo vožnjo« (Ibid.) je nastala fotografija, na zadnji stran katere je nekdo – morda Alma M. Karlin – s črnilom napisal »Ein Foochowdschun(k)« oziroma fudžovska džunka (Slika 1).

Opis plovbe po reki Min je zelo slikovit. Zato je bilo odkritje te fotografije v zasebnem arhivu še toliko bolj vznemirljivo in dragoceno. »Nekaj postane resnično – za tiste, ki so drugje, ki to spremljajo kot »novico« – s tem, ko je fotografirano« (Sontag 2006, 18). Obdani smo z obiljem podob, prav fotografija pa se nas dotakne najgloblje; gre za eno samo podobo, ki nam omogoča hiter vpogled v dogajanje; »je kot citat, kot maksima ali pregovor« (Sontag 2006, 19).

Ko je Alma M. Karlin konec leta 1923 ali v začetku leta 1924 na Tajvanu (takratni Formozi) obiskala staroselce Tajale, si je zaželela, da bi ostala tam, »zamenjala bi z ženskami lovcev na glave«, ki imajo »svoje koč, svoje moške in lepe zelene hribe« (Karlin 1997, 122). Njeno pozornost so posebej pritegnile tetovaže na obrazih Tajalk:

Ženske imajo devet prog od vrha ušesa do ust in od ust nazaj do ušesne mečice. Te temno modre proge na rjavem obrazu z ostrimi, raziskujočimi, kakor oglje črnimi očmi jih sicer ne polepšajo niti ne dajejo vtisa dobrodušnosti, so pa slikovite in nenavadne. (Karlin 1997, 118)

Predstava, ki smo si jo ustvarili na podlagi tega opisa, dobesedno oživi ob pogledu na kolaž črno-belih portretov štirih Tajalk (Slika 2). Gre za reprodukcije treh fotografij na razglednici iz Zbirke Alme Karlin.¹ Na hrbtno stran razglednice je popotnica z grafitnim svinčnikom napisala *Tayalwilde (bei denen war ich)* oziroma Tajalski divjaki (pri njih sem bila). Ohranjen je tudi negativ na steklu² s portretom ene od teh štirih Tajalk (Slika 3). Nastal je na podlagi še ene razglednice iz serije z motivi tajvanskih staroselcev.³

Reklo »ena slika je vredna deset tisoč besed«⁴ lahko do določene mere pojasni fenomen, ki smo mu bili priča, da je podoba pred našimi očmi oživila. Fotografija je namreč »kakor primitivno gledališče, kakor živa slika,« (Barthes 1992, 32).

Kadar so Almo M. Karlin naključni sopotniki, ljudje, ki jih je srečevala na poti, vprašali, ali je na letovanju, jih je malodane užaljeno popravila, da je na »študijskem potovanju« (Karlin 1997, 8). Zadal si je namreč nalogo. »Hotela sem se učiti, pisati, risati in čudeže, ki sem jih doživljala, v polni meri posredovati tudi drugim« (Karlin 2007, 44). Pri izpolnjevanju zadane naloge je bila neomajna. Z delom je neumorno nadaljevala celo takrat, ko je na Novih Hebridih (danes Vanuatu), na otoku Api (danes Epi) hudo zbolela za malarijo in bila obenem povsem obupana, ker je bila brez denarja. Kljub odprtim ranam in visoki vročini, »tri četrt mrtva«, je raziskovala, slikala in pisala (Karlin 1996, 60). Ohranjen je akvarel z motivom zdravilne rastline margose oziroma *Azadirachthe Indice*, ki ga je naslikala, ko je zbolela in imela 40 stopinj telesne temperature (Slika 4). To je zabeležila na zadnji strani akvarela.

Akvareli rastlin, ki jih je slikala vseh osem let potovanja, so izjemno pomembni. Ne toliko zaradi umetniške vrednosti – tehnično so sicer solidno izvedeni –, ampak predvsem kot vir podatkov, vsi so namreč opremljeni s krajem in datumom nastanka. Omogočili so doslej najbolj natančno časovno in prostorsko rekonstrukcijo njenega potovanja.

Alma M. Karlin v svojih potopisih pogosto ne navaja, kdaj se kje nahaja, tudi ne navaja vseh krajev, ki jih je obiskala, poleg tega navaja kolonialna poimenovanja, ki niso več v rabi, večkrat so tudi zapisana napačno. Akvareli so tako bili ključen vir podatkov, na podlagi katerih sem sestavila seznam zemljepisnih imen držav, otokov in mest, ki jih je obiskala, in tako rekonstruirala potek njenega potovanja. Na podlagi tega seznama je bil izdelan zemljevid poti Alme M. Karlin, ki je objavljen v znanstveni monografiji *Neskončno potovanje Alme M. Karlin: življenje, delo, zapuščina* (Trnovec 2020a, 58–60).

Nadaljnje raziskovanje bo morda razkrilo še kakšno dodatno lokacijo, ki jo je obiskala, ali pokazalo, da katere od teh, ki so navedene zdaj, ni obiskala. V preteklosti se je, na primer, zastavljalo vprašanje, ali je obiskala Tibet, kar se skoraj zagotovo ni zgodilo (Trnovec 2020a, 70). Še vedno pa se zastavlja vprašanje, ali je res obiskala otok Hokkaidō in tamkajšnje staroselce Ainuje.

- 1 V Zbirki Alme Karlin, ki jo hrani Pokrajinski muzej Celje, je tudi okoli 550 razglednic. Od tega je približno 490 tistih, ki jih je popotnica kupovala in zbirala vseh osem let svojega potovanja okoli sveta.
- 2 To je eden od 160 negativov na steklu iz Zbirke Alme Karlin. Prevladujejo motivi s poti okoli sveta.
- 3 Razglednice iz Zbirke Alme Karlin s podobami tajvanskih staroselcev je podrobneje analizirala Maja Veselič (2020). Nekaj jih je reproduciranih tudi v tej knjigi (šesto poglavje, Slike 170–172).
- 4 Slovito reklo je leta 1927 prvi zapisal oglaševalec Fred R. Barnard v oglasu za pecilni prašek, objavljenem v časopisu *Printer's Ink* (Hepting 1999, 3–4).

Slika 2: Na črno-belih portretih so vidne obrazne tetovaže tajvanskih staroselk, ki so močno pritegnile pozornost Alme M. Karlin, viden pa je tudi njihov oblačilni videz, med drugim oblačila, nakit in pričeske (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 3: Portret ene od štirih Tajalk se je ohranil na negativu na steklu. Ta je nastal na podlagi razglednice; vidimo risalne žebličke, s katerimi je bila med fotografranjem pritrjena na podlago. Za zdaj ne vemo, ali se je ta razglednica ohranila (Zbirka Alme Karlin, PMC).

Slika 4: Zdravilno rastlino margoso oziroma *Azadirachthe Indico* je naslikala na otoku Api, ko je zbolela in imela 40 stopinj telesne temperature. Najbrž ni naključje, da je naslikala prav to rastlino, v tradicionalni medicini jo namreč uporabljajo za nižanje telesne temperature ob napadih malarije (Rokopisna zbirka, NUK).

263 (原圖照影)

Natives Formosan

族土ノ装束ト女ヲ平裝

101 (原圖照影)

SAVAK-TRIBE

人善生 (高臺)

Margoese.

Api. H.H. 7/IV. 1925.

Vsi zapisi, tako v potopisu *Samotno potovanje* kot v 19. popotni skici, objavljeni v dveh delih v *Cillier Zeitungu*, 16. in 19. 8. 1923, pod naslovom »Hladna dežela Ainujev (Das Ainuland, das kühle I., II.)« so napisani z veliko podrobnostmi in ustvarjajo vtis, kakor da je avtorica vse zapisano neposredno doživela, tega pa eksplicitno ni zapisala. Prav tako ni zapisala, da piše po pripovedovanju ali povzema zapis koga drugega, kar je tudi mogoče.⁵

Zagotovo pa vemo, da se je z Ainuji srečala dobro desetletje pred tem, ko je živila v Londonu. Ohranjeni sta namreč razglednici z motivoma iz vsakdanjega življenja Ainujev. Izdani sta bili v času japonsko-britanske razstave, ki je bila na ogled v Londonu leta 1910. Alma M. Karlin je razglednici februarja 1911 – obe sta žigosani – poslala svoji mami v Celje (Slika 5).

Slika 5: Razglednica z motivom iz vsakdanjega življenja Ainujev, ki je bila izdana v času japonsko-britanske razstave v Londonu leta 1910 (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

5 Iz odstavka v potopisu *Einsame Weltreise*, v katerem omenja Ainuje (Karlin 1929, 215), je mogoče sklepati, da je poleg vrelcev v Kyushuju obiskala tudi njih, »die ich besuchte« se namreč lahko nanaša na oboje. V prvem slovenskem prevodu lahko celo preberemo: »... vse to sem videla, spoznala in vzljubila« (Karlin 1969, 194), kar priča o različnih možnih interpretacijah (Trnovec 2020b, 62).

Nekaj v meni me priganja – motivi, interesna področja in cilji

Ko se je Alma M. Karlin odpravljala na potovanje, se je videla »v vlogi modernega Kolumba, ki odkriva novi svet« (Karlin 2007, 7). Na potovanje se je pred odhodom pripravljala na različne načine. Prebrala je literaturo s področij zgodovine, geografije, primerjalne religiologije in botanike ter potopise. Pri celjskem slikarju Augustu F. Seebacherju se je učila risanja in slikanja, z namenom, da bi po poti lahko upodabljala rastline. Z znanjem tujih jezikov je nameravala med potovanjem »služiti svoj kruh« (Karlin 2007, 7). Ko je kupila še pisalni stroj, je menila, da je pripravljena.

Na predvečer odhoda na pot je na mamino vprašanje, zakaj odhaja, odgovorila: »Moram. Nekaj v meni me priganja in ne bom našla miru, če ne bom sledila temu vzgibu« (Karlin 2010, 307). Na vprašanje, kdaj se vrne, je odgovorila, da čez dve leti in pol, najpozneje čez tri.

Leto dni po koncu prve svetovne vojne in mesec dni po dopolnjenem tridesetem letu se je s skromnimi prihranki od poučevanja jezikov odpravila na pot okrog sveta. S seboj je vzela kovček, v katerem je našel prostor tudi slovar desetih jezikov, ki ga je napisala na roke, majhno usnjeno torbico in nepogrešljiv pisalni stroj, svojo ljubljeno eriko. Ko je na celjsko železniško postajo prispel vlak, se je poslovila od prijateljev, ki so jo pospremili na postajo, in vstopila. Bil je ponedeljek, 24. november 1919.

Želela si je odpotovati najprej na Japonsko, vendar je zaradi spleta okoliščin – pomanjkanja denarja ali ustreznih potrdil – v Genovi kupila ladijsko vozovnico do najjužnejšega perujskega pristanišča Mollendo, razmišljajoč, »če vse poti vodijo v Rim, me bodo slej ko prej pripeljale tudi na Japonsko« (Karlin 2007, 11). Iz Peruja jo je pot vodila v Panamo, ZDA, na Havaje, od tam končno na Japonsko, skozi Korejo na Kitajsko in Formozo (Tajvan), nato v Avstralijo, na Novo Zelandijo, sledila so tihomorska otočja Fidži, Novi Hebridi (Vanuatu) in Salomonovi otoki, nato Papua Nova Gvineja, Java, Tajska in Indija, od koder se je po osmih letih – najverjetneje 28. decembra 1927 – vrnila domov.

Potovala je sama, neprekinjeno osem let in se po poti preživljala s sprotnim delom; med drugim s poučevanjem jezikov ter s prevajanjem in pisanjem novinarskih prispevkov, ki so jih objavljali številni evropski časopisi. Narava njenega potovanja jo po mojih dognanjih umešča med največje popotnike vseh časov (Trnovec 2020a, 61).

Med potovanjem je napisala več knjig. Zato je avstralska novinarka Elizabeth Leigh, ki je v adelajdskem časopisu *The Register* objavila obsežen intervju z Alma M. Karlin, njeno potovanje označila kot literarno potovanje. Uvodoma jo je predstavila kot drobno gospo iz Jugoslavije, romanopisko, novinarko, botaničarko in arheologinjo, ki se je pred petimi leti sama odpravila na pot okoli sveta, tako rekoč brez denarja in oborožena samo z mojstrskim znanjem desetih jezikov – kar ji omogoča preživetje s poučevanjem, prevajanjem in novinarstvom – ter z resnično neomajnim pogumom.

Predstavljajte si žensko krhkega videza, v zgodnjih dvajsetih, z bubi pričesko, prikupnega vedenja, ki v višino seže le meter in pol. Nato pa si jo zamišljajte, kako se odpravi osvajat svet – samo z ostrino uma in neizkušnostjo v svojem oprtniku. 'Predstavljala sem si, da bom kot Kolumb,' odgovori gospodična Karlin z duhovito skromnostjo na vprašanje o motivu za njeno literarno potovanje. [...] Po vrnitvi v Jugoslavijo bo napisala enega najizjemnejših potopisov našega časa. To je zelo zanesljiva napoved, glede na šest poglavij, ki sem jih imela čast prebrati. (Leigh 1924, 4)

Da »polovice svojih novel ne bi napisala, če se ne bi toliko potikala po zakotnih uličicah, kjer so skrivnosti kar kipele«, je Alma M. Karlin zapisala v Pekingu (Karlin 2007, 303). V času bivanja v misijonu na otoku Ali pa je zapisala: »Ko so tako minevali tedni in tedni in sem ostala prilepljena na tem mestu, sem pisala eno delo za drugim. Končala sem *Malika* in *Rjavega vampirja*, začela pisati novo knjigo *V človeški hiši* ter dopolnila zbirko južnomorskih pripovedk« (Karlin 1996, 136). Napisala je tudi številne novinarske prispevke. Honorarji – kadar so jo dosegli – so ji med potovanjem pomenili skromen, a pomemben vir prihodkov. Sodelovala je z več kot dvajsetimi časopisi in revijami.⁶

6 V Pekingu, na primer, omenja 23 časopisov in revij, nemških in avstrijskih, za katere je takrat pisala (Karlin 2007, 283).

Na pot sta jo gnala raziskovalni duh in želja po učenju – nič je namreč ni navdajalo z večjim zadoščenjem kot učenje nečesa novega (Karlin 2010, 278). »Kaj vse bom videla, se naučila, dosegla [...], kaj vse bom na poti odkrila, kaj prinesla s seboj, kaj vse dala človeštvu!« (Karlin 2010, 306). Te besede razkri- vajo dva osrednja motiva: naučiti se čim več novega in novo znanje posredovati drugim, izražajo pa tudi namero, da bo po poti zbirala predmete ter osnovala lastno zbirko, kar je tudi storila.

Kljub temu da je svoje potovanje in zbiranje pred odhodom natančno načrtovala, lahko ugotovimo, da se je zaradi nepredvidenih okoliščin pogosto sproti odločala o nadaljnjem poteku potovanja.⁷ To je vplivalo tudi na snovanje zbirke; zbiranje je v veliki meri potekalo naključno, rezultat takšnega zbiranja pa se odraža v raznorodnosti zbirke. še najbolj se je sistematičnemu zbiranju približala z zbiranjem razglednic in pahljač ter s slikanjem akvarelov, torej z beleženjem rastlinstva. Moji raziskovalni izsledki so pokazali, da je predmete za svojo zbirko pridobivala na tri načine: z nakupi, z nabiranjem v naravi in kot darila (Trnovec 2020b, 66–68).

Pomemben motiv, ki jo je gnal na pot, je bila tudi želja po maminem spoštovanju in priznanju.⁸ Upala je, da bo mama ponosna nanjo, ko se bo vrnila s poti, s temi besedami celo zaključuje avtobio- grafijo (Karlin 2010, 307). Tako je tudi bilo. »Z menoj kot s človeškim primerkom se je sprijaznila šele takrat, ko sem si kot pisateljica in ženska, ki je objadrala svet, ustvarila določeno ime in so ji ljudje za takšno hčerko čestitali« (Karlin 2010, 221).

Med osrednjimi motivi za odhod na pot pa razbiramo tudi željo po uspehu in uveljavitvi. Ko jo je med potovanjem po Fidžiju doseglo več pisem njenega literarnega zastopnika, je zapisala: »Željno in na mah sem jih prebrala. Kako je človek lahko otročji! Pri vsakem pismu sem upala, da bom prebrala o tistem preobratu, ki bo napravil iz nepoznane raziskovalke slavno osebo« (Karlin 1996, 39).

Zanimale so jo različne kulture in načini življenja, v vsej njihovi kompleksnosti. K sestavinam posameznih kultur, ki so bile predmet njenih raziskav, je pristopala kot pisateljica, novinarka, ljubitelj- ska raziskovalka in zbirateljica. Kjerkoli je bilo mogoče, je v knjižnicah preučevala literaturo z različnih področij in druge vire (na primer zemljevide) ter se tako pripravljala na nadaljevanje poti; obiskala je številne muzeje in tako spoznavala različne vidike posameznih kultur; poudarjeno je bilo njeno zani- manje za botaniko in zoologijo, vzgojo in izobraževanje, primerjalno religiologijo, ljudska verovanja, vraževerje in čarovništvo, umetnost – od gledališča, glasbe in plesa do književnosti in slikarstva –, oblačilno in bivalno kulturo, obrede prehoda in različne gospodarske dejavnosti – poleg rokodelstva in obrti tudi za industrijo, trgovino in poljedelstvo.

Slednje je pritegnilo mojo pozornost in privedlo do izjemno zanimivih raziskovalnih izsledkov. Alma M. Karlin je z velikim zanimanjem spoznavala različne gospodarske dejavnosti in razmišljala o tem, kako bi bilo mogoče dobre prakse prenesti v domače okolje (Slika 6). Celjski lokalni časopis *Cillier Zeitung* je vsa leta, ko je bila na poti, brezplačno objavljala njene novinarske prispevke. Zelo ilustrativno je njeno poročanje iz Peruja. Med drugim je natančno opisala postopek priprave čiče oziroma koru- znega piva. »To pivo bi bilo blagoslov za moje rojake, saj koruza pri nas dobro uspeva. Pivo, izdelano iz nje vsebuje malo alkohola, je hranilno in odlično proti boleznim jeter, ledvic in mehurja« (Karlin 1997, 8–9). Poročala je tudi o pridelavi in skladiščenju krompirja. Izrazila je upanje, da bo kdo od naprednih rojakov⁹ – kmet, trgovec ali gostilničar – informacije koristno uporabil. »Namen moje poti je, da bi s pridobljenim znanjem in izkušnjami pomagala rojakom in ljudem nasploh« (Karlin 1997, 11).

7 Alma M. Karlin pogosto ni imela možnosti opravljati plačanega dela, od katerega je bilo odvisno njeno preživetje – ne le potovanje in zbiranje. Poleg tega je ponekod imela velike težave z ladijskimi prevozi.

8 Alma M. Karlin je imela s svojo mamo Vilibaldo izjemno zapleten odnos, ki jo je zelo negativno zaznamoval (Trnovec 2020a, 76–79).

9 Z rojaki je – skoraj zagotovo – imela v mislih predvsem celjsko nemško prebivalstvo. S svojim (novinarskim) delovanjem je namreč – po svojih besedah – »pospeševala nemštvo« v Celju. Zofije Tratnik, Celjanke slovenskega rodu, ki jo je srečala v Bangkoku, ni imenovala rojakinja, ampak »polrojakinja« (Trnovec 2020, 89).

Zelo zgovoren je tudi zapis v delu *The Log of the Empire State* oziroma Ladijski dnevnik Empire State avtorice Geneve L. A. Shaffer, nekdanje predstavnice gospodarske zbornice San Franciska. Geneve L. A. Shaffer se je septembra 1921 z ladjo Empire State odpravila na trimesečno potovanje, da bi pripomogla h krepitvi gospodarskih stikov z Vzhodno Azijo. V delu opisuje svoje trimesečno potovanje, med drugim dogajanje na ladji. V prvem poglavju je zapisala:

V medpalubju so sledila še druga odkritja. 'Servian girl' (v mislih je imela Serbian girl oziroma srbsko dekle, op. p.) Alma Karlin, ki tekoče govori deset jezikov, si, čeprav je bila nekoč premožna, zaradi nizke menjalne vrednosti denarja njene države ni mogla privoščiti potovanja v prvem razredu. Dekle je na triletnem potovanju, da bi preučila pogoje na tihomorskih otokih in ugotovila, ali lahko njeni sodržavljeni uspešno migrirajo na to območje. (Shaffer 2014, 1)

Poleg izobraževalnih ciljev – ustvarjanja nove vednosti in njenega posredovanja drugim – lahko torej, presenetljivo, vendar nedvoumno razbiramo tudi gospodarske in politične cilje, ki si jih je Alma M. Karlin zastavila že pred odhodom na pot.

Slika 6: Negativ na steklu z motivom pridelovalca ruma v Panami. Alma M. Karlin je z velikim zanimanjem spoznavala različne gospodarske dejavnosti in razmišljala o tem, kako bi bilo mogoče dobre prakse prenesti v domače okolje (Zbirka Alme Karlin, PMC).

Fotografija ratificira in interpretira

Potovanje z ladjo *Empire State* se je tudi Almi M. Karlin močno vtisnilo v spomin, vendar predvsem zaradi ponižanja, ki ga je občutila kot potnica tretjega razreda. Kot samo po sebi umevno je sprejela skromnejše ležišče in slabšo hrano, poniževalno ravnanje s potniki medkrovja pa se ji je zdelo nesprejemljivo. Ko se je razvedelo, da v tretjem razredu potuje novinarka, so ji gospe iz prvega razreda začele nositi košare sadja. Kljub njihovi ljubeznivosti pa je čutila, da je nimajo za sebi enako.

Čeprav so bila darila ljubezniva, sem okusila trpko ponižanje, kajti čutila sem, da me ti ljudje nimajo za sebi enakovredno. Karkoli sem že bila na kopnem, na vodi sem bila le košček človeškega škarta, zato sem, če so kazali pretirano zanimanje za moj klobuk, ki sta ga zob časa in usoda že močno oglodala, dobila kurjo polt. Na mojem dolgem potovanju se mi nobena stvar ni zdelo tako grozna kot pogledi potnikov prvega razreda, ki so zviška gledali name v medkrovju. (Karlin 2007, 203)

Fotografija, ki je nastala na krovu ladje *Empire State* in jo je zelo verjetno posnela Geneve L. A. Shaffer,¹⁰ do določene mere potrjuje zapisano – na posnetku vidimo gospe in košare sadja – ter to dodatno ilustrira (Slika 7). Bistvo fotografije je, »da potrdi, ratificira, kar prikazuje« (Barthes 1992, 75). Obenem vemo, da fotografija ni zgolj posnetek stvarnosti, ampak je tudi njena interpretacija – vse od izbora motiva naprej. »Čeprav v nekem smislu fotografska kamera zares ujame [...] stvarnost, je fotografija vendarle prav toliko interpretacija sveta, kolikor je to slika ali risba« (Sontag 2001, 11).

Fotografije so nosilke vizualnih sporočil in v primerjavi s pisano besedo neposredno delujejo na naša čutila (Planinc b.n.l., 1); fotografija torej deluje kot dražljaj, na katerega se odzovemo. Almino interpretacijo stvarnosti oziroma njen občutek, da je te gospe »nimajo za sebi enakovredno«, lahko sprejmemo ali ne. Kakorkoli, gre zgolj za interpretacijo – prav tako kot gre zgolj za interpretacijo, če iz njene telesne drže na fotografiji razbiramo, da je, »čeprav so bila darila ljubezniva, okusila trpko ponižanje«. Fotografija torej ratificira in interpretira, kar prikazuje.

Slika 7: Alma M. Karlin na krovu ladje *Empire State*, september 1921. (Fotografija je v javni domeni.)

¹⁰ Fotografijo sem leta 2013 odkrila na spletni strani *Books about California History and Culture*, kjer je dostopna spletna izdaja *Ladijskega dnevnika Empire State* avtorice Geneve L. A. Shaffer. Fotografija je objavljena na koncu prvega poglavja, v katerem avtorica omenja Almo M. Karlin.

Alma M. Karlin je kot pisateljica, novinarka in predavateljica s svojimi interpretacijami stvarnosti – z besedo in sliko – zagotovo sooblikovala poglede bralcev ter udeležencev njenih predavanj. V tem kontekstu je zanimiv zlasti njen pogled na Drugega, ki ga razbiramo iz njenih potopisov in novinarskih prispevkov.

Bila je izrazito usmerjena v pridobivanje novih znanj¹¹ in njihovo posredovanje drugim. Ves čas potovanja je iskala stike s tujci, lokalnimi prebivalci in staroselci, od katerih bi se lahko kaj novega naučila. Zanimiva je ugotovitev, da je pogosto navezovala stike z vplivnimi in zelo izobraženimi moškimi. Z njihovo pomočjo je prišla do dragocenih, specialnih znanj in priporočilnih pisem, ki so ji močno olajšala – med drugim pocenila – potovanje. Njeno novopridobljeno znanje torej ni temeljilo le na tako imenovanem zahodnem znanju o neevropskih kulturah. Poleg tega vemo, da si je prizadevala za objektivno poročanje, zapisati namreč ni hotela ničesar, kar bi bilo izmišljeno (Karlin 2010, 298). Zato toliko bolj preseneti njen pogled na Drugega, na pripadnike različnih etničnih skupin oziroma na druge kulture, s katerimi se je srečevala med potovanjem. Ta pogled je bil izrazito etnocentričen in evropocentričen, mestoma razbiramo tudi rasistične predsodke (Trnovec 2020a, 14–17). Njeni potopisi so zaradi tega bolj odsev poznega 19. stoletja kot obdobja po prvi svetovni vojni oziroma dvajsetih let 20. stoletja, ko so bili napisani.¹²

Obenem je mogoče razbrati, da je bil njen odnos do Drugega pravzaprav ambivalenten, saj je bila razpeta med prezir in občudovanje. To ambivalentnost najbolje ponazarja njen odnos do Japoncev v vlogi Drugega. Zapisala je, da se je »približala japonski duši, kolikor se ji more približati prebivalec Zahoda« (Karlin 2007, 244), in »če bi hotela kakšen narod prištevati k angelskim bitjem, bi to prav gotovo bili Japonci« (Ibid.). Na Fidžiju pa se je kljub nasprotovanju belcev, pri katerih je stanovala, intenzivno družila s tamkajšnjimi domačini, »črnci« (Karlin 1996, 27). Ko so jo povabili s seboj na lov na morske črve balolo, se jim je pridružila kljub močnemu nasprotovanju svoje gostiteljice, gospe D. – člani njene družine so bili edini belci na otoku –, kateri je pojasnila, da je »predvsem pisateljica!« (Karlin 1996, 27).

Predstav o svetu – in tudi o sebi¹³ – pa ni oblikovala le z besedo, ampak tudi s sliko, torej s pomočjo fotografij, razglednic in akvarelov. S tem gradivom je opremljala svoje novinarske prispevke in knjige. Celjski slikar August F. Seebacher je to gradivo večkrat uporabil kot izhodišče za svoje ilustracije, s katerimi so bile opremljene nekatere knjige Alme M. Karlin. V delu *Mystik der Südsee* (1931), na primer, najdemo njegovo perorisbo z motivom kanibalskega obreda Yarijev na otočju Fidži, ki je identičen motivu na enem od omenjenih negativov na steklu (Sliki 9 in 10).

To je eden od 160 negativov na steklu iz Zbirke Alme Karlin. Polovica jih je nastala na podlagi razglednic in že izdelanih fotografij. Prevladujejo motivi s poti okoli sveta, teh je 147, preostalih 13 je motivov iz njenega zasebnega življenja. Alma M. Karlin je dala te negative na steklu skoraj zagotovo izdelati po vrnitvi s potovanja za potrebe svojih predavanj, ki so bila pospremljena s projekcijo slikovnega gradiva.¹⁴

11 Njene glavne metode produkcije nove vednosti so bile opazovanje (z udeležbo), analiza dokumentov in intervjuvanje, s čimer se je kot ljubiteljska raziskovalka približala etnografskemu terenskemu raziskovanju.

12 Potopisi so bili v obdobju 1750–1950 izjemno priljubljen žanr, sooblikovali so intelektualne in estetske tokove ter odražali duha časa. V njih se je odrazil tudi vzpon evropskega kolonializma v drugi polovici 19. stoletja; številni potopisci so ozemlja in ljudi dojemali kot nekaj, kar je namenjeno evropskemu posedovanju in dominaciji. Pogubna prva svetovna vojna je ta pogled spremenila; avtorji so začeli kolonializem kritizirati, potopisi so postali politično angažirani (Korte 2016, 172–184).

13 Alma M. Karlin se je nenavadno veliko fotografirala, o čemer pričajo številne ohranjene profesionalne fotografije iz obdobja po vrnitvi s potovanja, tematsko vezane na potovanje. Pojavlja se v zelo domišljenih pozah in do potankosti aranžiranih ambientih. Fotografije so zelo estetske in pričajo o tem, da je izjemno premišljeno oblikovala svojo javno podobo pisateljice, umetnice, popotnice, raziskovalke, pa tudi zanimive, privlačne in skrivnostne ženske (glej sliko 11).

14 Avstrijski muzealec Reinhard Blumauer mi je povedal, da je naletel na številne objave v časopisih, izdanih na prehodu iz dvajsetih v trideseta leta 20. stoletja, v katerih je pisalo, da bodo predavanja Alme M. Karlin pospremljena z *Lichtbilder* (diapozitiv), torej s projekcijo slikovnega gradiva. Večkrat je tako, med drugim, predavala v dunajski Uraniji (Ustna komunikacija, Dunaj, 30. 1. 2020). Negativi na steklu in ta del njenega javnega delovanja so predmet mojih nadaljnjih raziskav.

Slika 8: Fotografijo ženske z nosnim uhanom je Alma M. Karlin zelo verjetno posnela v Karačiju (hrani H. O.).

Sliki 9 in 10: V delu *Mystik der Südsee* (1931) najdemo perorisbo celjskega slikarja Augusta F. Seebacherja z motivom kanibalskega obreda Yarijev na otočju Fidži, ki je identičen motivu z negativa na steklu.

Med potovanjem okoli sveta pa je vseh osem let, od Genove do Port Saida, kupovala razglednice. »[Z] njimi sem opremila svoje članke, nekaj pa sem jih imela tudi za svojo zbirko« (Karlin 2007, 359). Pokrajinski muzej Celje hrani približno 490 teh razglednic, od katerih je dve s poti poslala mami Vilibaldi in pet prijateljici Mimi Ludwig, obema v Celje. Nekaj manj kot 40 jih je brez njenih komentarjev na hrbtnih straneh, vse ostale pa je – včasih povsem na kratko, včasih pa podrobneje – opremila z opisom motiva.¹⁵ Izjemno dragocen vir podatkov so tudi njeni akvareli, ki jih je slikala vsa leta, ko je bila na poti. Rokopisna zbirka NUK jih hrani 243, od tega je posameznih akvarelov 133, ostali pa so v štirih skicirkah. Ti akvareli so najbrž večina vseh ohranjenih akvarelov, saj poznam le še približno deset drugih; tri hrani Pokrajinski muzej Celje, nekaj pa jih je v dveh zasebnih zbirkah. Tudi fotografije s poti, ki so se ohranile, so razdrobljene in za zdaj nimamo pregleda nad celoto; zelo veliko jih je v zasebni lasti, med drugim jih hrani H. O., nekaj jih hrani Pokrajinski muzej Celje, nekaj Osrednja knjižnica Celje in nekaj Rokopisna zbirka NUK.

Na podlagi napisov v različnih pisavah na hrbtnih straneh nekaterih fotografij lahko sklepamo, da je za fotografije prosila znanca, ki jih je spoznala na poti. Vseh torej ni posnela sama, nekatere pa zagotovo; vemo namreč, da je imela tako znanje kot sredstva. V Panami je dobila delo pri fotografu. »Prosil me je, da vsak večer od sedmih do desetih pri njem razvijam filme in spiram plošče in za to je plačal petnajst dolarjev mesečno« (Karlin 2007, 138). Na Japonskem pa omenja lasten fotografski aparat,¹⁶ ki ga je vzela s seboj na izlet v Odawaro (Karlin 2007, 264). Takrat ga v svojih potopisih omenja prvič, kar nakazuje na možnost, da ga je kupila prav na Japonskem. Nikoli pred tem tudi ne omenja fotografiranja, kasneje pa večkrat, med drugim v Indiji.

Na poti iz Delhija v Lahore je uživala v opazovanju sopotnikov na vlaku. Njihove noše so bile zelo zanimive, raznolike in barvite, »kot v kakšni pravljici« (Karlin 1996, 328). Pri ženskah je njeno pozornost poleg sarijev, »zavitih zdaj tako zdaj drugače okoli telesa« (Ibid.), najbolj pritegnil nakit. »In nakit! Okoli gležnjev so imele nekatere tako debele obroče, da so komaj hodile. Zaradi tega je bil njihov korak kratek in počasen, kar naj bi hojo delalo ljubko. Druge so imele okoli gležnjev srebrne verižice in na vsakem prstu na nogi srebrn prstan, na rokah pa zapestnice iz srebra, kosti, pisanega stekla, ki so pogosto segale od zapestij do komolcev. V ušesih so nosile dolgo in težko zlato okrasje, v nosu pa uhan, ki je včasih zakrival polovico obraza in je moral biti zaradi teže dodatno pritrjen s trakom za lase« (Ibid.).

Ženske z nosnim uhanom v potopisu omenja tudi v Karačiju. Zelo verjetno je prav tam nastala fotografija ene od njih (Slika 8). Obenem namreč omenja izdelovalca nakita, ki ga je opazovala pri delu in ga prosila, ali ga lahko fotografira. »Zapestnice je izdeloval iz rdečega bombaža, jih prepletal z zlato nitjo in jih zaključil z majhno zanko ter gumbkom iz volne« (Ibid.). Dovolil ji je, da ga fotografira, za zdaj pa ni znano, ali se je fotografija ohranila.

¹⁵ Del njenih vzhodnoazijskih razglednic s poti je že bil deležen podrobnejše obravnave (Shigemori Bučar 2017; 2019a; 2019c; Veselič 2020).

¹⁶ Za zdaj ne vemo, ali se je fotoaparat ohranil in kje se nahaja, prav tako tega ne vemo za njen pisalni stroj eriko.

Abb. 8. Yari au malua Fidji Menschenfresserfest.

Zdaj se vračam z vzhoda – zaključek

V Karačiju je ostala nekaj mesecev. Čeprav so jo pestile hude zdravstvene in finančne težave, njena »kolumbovska požrtvovalnost« pa je bila do konca izčrpana, je še naprej neutrudno delala. Načrtovala je obisk Kašmirja, vendar so jo mamina pisma, »ki so dokazovala, kakšna slaba hčerka sem in kakšne so moje dolžnosti« (Karlin 1996, 345), klicala domov. Njena mama Vilibalda je bila takrat v 84. letu starosti in na smrtni postelji. Alma M. Karlin se je bala, da je ne bo več našla žive, zato se je odločila, da se vrne, čeprav si je želela, da se ji ne bi bilo treba. Ko so ji od doma poslali denar, je kupila vozovnico in se decembra 1927 vkrcala na parnik *Lloyd Triestino*.

»Odpeljala sem se proti zahodu, zdaj se vračam z vzhoda. [...] Prepotovala sem najbolj oddaljene dežele in s seboj prinašam več, kot sem kdaj v sanjah upala pomisliti. [...] Vse sem dosegla in vendar je ostal občutek hromečega poraza« (Karlin 1996, 366). Ko se je vrnila domov, je doživela globoko razočaranje. Sanje, da jo bodo someščani in prijatelji pričakali z ovacijami, se niso uresničile (Karlin 1996, 380–383). Zgovoren je zapis, da se je počutila, kot bi šla na luno in prinesla nazaj kamen, ki ga lahko najdeš ob vsaki reki (Karlin 1996, 382).

Nekaj dni po vrnitvi v Celje, 5. januarja 1928, je v *Cillier Zeitungu* »svoje ljube someščane«, vse »znanja željne«, kljub temu povabila, naj si pridejo ogledat njeno zbirko (Karlin 1928, 2), in so prišli. »Od nekdaj sem veljala za čudakinjo. Zdaj pa so me prihajali gledat kot moje zbirke, kot čudo, ki se ga spleča videti« (Karlin 1996, 383). Zelo drugače kot doma so jo sprejeli v tujini; s spoštovanjem in občudovanjem. Slavo in uspeh, o katerih je sanjara kot mlado dekle, so ji prinesli potopisi, ki so izšli v Nemčiji v letih 1929–1933, in predavanja po evropskih prestolnicah – na Dunaju, v Münchnu, Berlinu, Hamburgu, Londonu, Parizu in drugod –, ki so bila deležna izjemnega zanimanja (Schreiber 1934, 168).

O uspehu in popularnosti Alme M. Karlin z začetka tridesetih let preteklega stoletja med drugim priča namizni koledar za leto 1931, ki je izšel pri nemški založbi *Otto Beyer* ter je posvečen ustvarjalnim in uspešnim ženskam (Slika 11). Vsak teden v letu je bila s fotografijo in besedilom predstavljena druga. Med njimi so bile fotografinja, igralka, zoologinja, pisateljica, kiparka, športnica, pedagoginja in številne druge. Celjanka je bila predstavljena kot raziskovalka, ki »izžareva neverjetno željo po spoznavanju sveta« in vzbuja občudovanje s svojo »brezpogojno osredotočenostjo na cilj in neznansko življenjsko energijo« (Kopp 1931, b.n.s.).

Konec dvajsetih in v prvi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja je Alma M. Karlin kot pisateljica in popotnica doživela velik uspeh – v evropskem in širšem okviru –, o katerem je sanjara kot mlado dekle. Sledila pa so zelo temačna leta. Vse do bridkega konca.

Slika 11: Namizni koledar za leto 1931 je decembra krasila fotografija raziskovalke, ki »izžareva neverjetno željo po spoznavanju sveta« (hrani H. O.).

SONNTAG, 6. DEZEMBER (2. ADVENT)

DIE FORSCHERIN

Alma M. Karlin

Phot. A. Perissich

Podobe Vzhodne Azije

Tematska analiza razglednic iz albuma Ivana Koršiča in Zbirke Alme Karlin

Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič

Že v zgodnjih letih razvoja fotografije sredi 19. stoletja so se izoblikovali trije klasični motivi: topografija, običaji ter portreti. Tudi stare vzhodnoazijske razglednice v slovenskih zbirkah, ki z redkimi izjemami sodijo med razglednice, pri katerih je nosilna podoba fotografija, lahko povečini razvrstimo v omenjene tri kategorije. V veliki meri tematske preference torej izhajajo iz zahodnih korenin fotografije, vendar pri njenem širjenju v Vzhodno Azijo ne smemo zanemariti predhodnih lokalnih vizualnih tradicij, ki so vplivale na njeno recepcijo in adaptacijo, na primer portretnega slikarstva na Kitajskem (Thiriez 1999) ali lesorezov na Japonskem (Hight 2002, 128).

Podobe na zgodnjih vzhodnoazijskih razglednicah je določalo povpraševanje ali, z drugimi besedami, okusi in interesi njihovih uporabnikov. Na Kitajskem so bili prevladujoči založniki, tiskarji in kupci razglednic tujci – na to kaže tudi zelo redka uporaba kitajščine v podnaslovih na njih, zato so razglednice upodabljale kraje in običaje ter druge »tipične« prizore, ki so bili eksotični ter tako zanimivi za naraščajoče število tujih obiskovalcev in prebivalcev Kitajske.¹ Na Japonskem se je po drugi strani razvil izjemno živahen domač razgledniški trg. Potem ko so leta 1900 dovolili, da se lahko po državni poštni mreži pošiljajo tudi razglednice zasebnih založnikov, se je začela množična proizvodnja ne le razglednic s podobami znamenitih krajev, ki so bile najštevilčnejše in najpopularnejše, temveč tudi tako imenovanih portretov lepotic (*bijin ehagaki*), ki so upodabljali mlade ženske pri različnih opravilih. Kmalu so sledile še spominske razglednice s slavnimi prizori iz rusko-japonske vojne (1904–1905). Navdušenje domače javnosti, pa tudi tujih obiskovalcev je sprožilo razcvet specializiranih trgovin z razglednicami po celotni Japonski (Ehagaki Shiryōkan 2021).

Poseben tip razglednic zlatega obdobja na Japonskem so poleg tradicionalnih žanrov umetniške razglednice. V obdobju hitre modernizacije japonske družbe je bila kultura razglednic eden od pomembnih sooblikovalcev novega trenda množične kulture, skupaj z literaturo, modo in umetnostjo. Novoustanovljeno Japonsko razgledniško združenje (Nihon Ehagaki-kai) je izdajalo mesečnik *Hagaki bungaku* (*Dopisniška literatura*), v katerem so objavljali eseje in članke, poezijo tako v tradicionalnih klasičnih kitajskih in

Slika 1: Korejski tradicionalni potujoči prodajalci pletenih sandal *jipsin*. Iz tega časa je več razglednic in fotografij s podobnim motivom prodajalcev z različnimi predmeti (prim. Slika 122). Fotografija je ročno obarvana. Založnik: Hinode shōkō v Seulu (jp. Keijō). Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

¹ Medtem ko lahko iz rabe jezikov pri podnapisih na razglednicah razberemo, ali so bile namenjene domačinom in/ali tujcem, iz napisov ali logotipov pa identificiramo založnike, včasih tudi tiskarje ali prodajalce, je pogosto težko določiti fotografa uporabljene podobe. Čeprav so bili prvi fotografi in lastniki fotografskih studiev tako na Japonskem kot na Kitajskem tujci, so na trg kmalu vstopili tudi domačini. Avtorstvo fotografij razen pri tistih, ki so bile objavljene v obliki knjižnih albumov, je pogosto še nepotrjeno celo pri znamenitih fotografih (gl. npr. Thiriez 2010).

Slika 2: Razglednica ilustratorja Takehise Yumejija (1884–1934). Upodobljeno je dekle v novoletni noši z loparjem *hagoita* za tipično novoletno igro za dekleta, *oibane*. Pripisan je začetni del znane pesmi, nastale proti koncu obdobja Edo, »Matsu no midori« (»Borovo zelenje«), ki se pogosto poje na vajah japonskega plesa. Na loparju je narisani lik igralca v gledališču kabuki. Na sprednjem delu kimona je stilizirana pismenka »yume«, zaradi česar lahko razglednico identificiramo kot Yumejijevo delo. Z vsebino pesmi se ujema zeleno ozadje. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

japonskih slogih kot tudi v novem svobodnem verzu ter risbe in ilustracije v novih ali mešanih slogih. To je bil nov način popularizacije literature in umetnosti med množicami. Lahkotnejši in priločnejši medij razglednice je v procesu demokratizacije hitro prišel v modo. Nekateri novi ilustratorji, na primer Takehisa Yumeji (1884–1934) so si ustvarili kariere z objavami tovrstnih revij in razglednic (Slika 2). Umetniške razglednice *bijutsu ehagaki* so tako zelo pomemben žanr pri obravnavi japonskih razglednic. Tako kot so ustvarjalci v tradiciji *ukiyo-e* vplivali na številne evropske umetnike, so konec 19. stoletja predstavniki Art Nouveauja, na primer Alfons Mucha (1860–1939) in Raphael Kirchner (1876–1917), vplivali na številne japonske umetnike in oblikovalce, ki so, drugače kot v preteklih fevdalnih časih, svobodno potovali in izkusili zahodni svet (Hosoma 2020, 296–309; Ehagaki Shiryōkan 2021). Park (2014) uporabi termin razglednica-umetniško delo (*sakuhin ehagaki*), pri čemer pa se osredotoča na nekoliko kasnejši fenomen, ko so v letih med svetovnimi vojnami razgledniške motive iz aneksirane Koreje umetniki uporabili kot »tekst« svojih umetniških del. Najpogosteje so uporabljali prav motiviko portretov in »tipičnih« prizorov s korejskega polotoka v obdobju japonske kolonizacije. Toda ilustriranih ali naslikanih starih japonskih razglednic tega obdobja v naših zbirkah zaenkrat nisva našli, z izjemo par ilustriranih razglednic iz Zbirke Alme Karlin (drugo poglavje, Slika 23).

Satō (2002), ki se ukvarja z zgodovinsko sociologijo proizvodnje in potrošnje razglednic na Japonskem, glede na kombinacijo motivov ter načinov izdelave japonske razglednice v prvih letih popularizacije razdeli na komemorativne oziroma spominske razglednice (*kinen ehagaki*), razglednice o aktualnih dogodkih (*jiken ehagaki*), razglednice lepotic (*bijin ehagaki*), ročno izdelane razglednice (*saiku ehagaki*) ter uradne predplačniške razglednice (*kansei ehagaki*). Z izjemo ročno izdelanih lahko vse našete najdemo tudi v slovenskih zbirkah. Régine Thiriez (2004), specialistka za stare kitajske razglednice in fotografije, v svoji žal nedokončani databazi *Historical Chinese Postcard Project: 1896–1920* glede na motiviko razglednic loči topografske razglednice, prizore kitajskega življenja, portrete ter Zahod na Kitajskem.

Po natančni analizi dveh osrednjih slovenskih zbirk starih vzhodnoazijskih razglednic, ki smo jih obravnavali v okviru projekta *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji*, sva razvili večnivojsko tipologijo motivov, v katero je po hitrem pregledu mogoče uvrstiti tudi druge stare vzhodnoazijske razglednice pri nas.

Tabela 1: Tipologija vzhodnoazijskih razglednic glede na motiv

1. Topografske razglednice	2. Etnografske razglednice	3. Druge tematske razglednice ²
1.1. Pristanišča	2.1. Tradicionalni običaji in način življenja	3.1. (O)beleženja zgodovinskih in aktualnih dogodkov ³
1.2. Velika mesta	2.1.1. Gospodarske dejavnosti in poklici	3.2. Muzejski in galerijski eksponati
1.3. Zahodne naselbine in koncesije	2.1.2. Transport	
1.4. Verski kraji in prizorišča	2.1.3. Kaznovanje	
1.5. Turistični kraji in znamenitosti	2.1.4. Ritualni letnega in življenjskega cikla	
1.6. Ulično življenje (ulični prizori in parki)	2.1.5. Ženski vsakdan	
	2.2. Oblačilna kultura in pričeske	
	2.3. Glasba, ples in gledališče	

2 Poleg tukaj predstavljenih podkategorij bo pri nadaljnji obravnavi razglednic pomorščakov treba vpeljati še posebno kategorijo vojnih ladij, ki so pogost motiv na razglednicah, tudi tistih, ki so jih pošiljali iz Vzhodne Azije, čeprav same po sebi po motiviki ne sodijo med vzhodnoazijske razglednice.

3 Premzl (1997, 385) v tipografiji slovenskih razglednic razglednice, ki so bile izdane ob slovesnostih ali tragičnih dogodkih, imenuje dogodkovne razglednice.

Topografske razglednice

Topografske razglednice upodabljajo različne krajevne motive iz mest in podeželja, panorame, vedute, krajine, znamenite stavbe in četrti. Pri razglednicah s tovrstno motiviko je, sicer le do določene mere, mogoče ločiti lokalne in turistične razglednice. Medtem ko so na prvih prikazane zelo raznolike tematike, ki imajo poseben pomen za prebivalce določenega kraja ali območja, so turistične razglednice zelo konvencionalne, stereotipne (Geary in Webb 1998, 2). A taka delitev je pogosto le navidezna. Razglednice iz Kitajske in Koreje, ki so jih izdajali skoraj izključno mednarodni založniki (poleg evropskih tudi japonski) in so bile namenjene tujim potrošnikom, bi na prvi pogled uvrstili med turistične. A vsaj za podobe tujih četrti in zahodnih koncesij na Kitajskem bi lahko enakovredno rekli, da so za tujce, ki so tam prebivali, prikazovale lokalno pomembna prizorišča.

Še bolj kompleksno je to razmerje na Japonskem, kjer je, kot omenjeno, lokalno prebivalstvo podobno kot v Evropi in ZDA zajela prava razgledniška mrzlica. Razglednica s podobo moderne železniške postaje je bila namenjena tako prebivalcu Tokia, Ōsake ali Yokohame kot domačim in tujim obiskovalcem hitro modernizirajočih se velemest. Po drugi strani je proizvodnjo razglednic s turističnimi znamenitostmi še bolj kot tuji poganjal domači turizem. Japonska je dohodni turizem začela razvijati po letu 1893, ko je odpravila stroge omejitve gibanja za tujce in začela promovirati turistične poti ob pomembnih železniških linijah med Sendaijem in Nagasakijem. Take poti so se začele in končevale v mednarodnih pristaniščih – Yokohami, Kōbeju ali Nagasakiju. Leta 1912 je država začela z načrtno turistično politiko, ki je razvijala turistične destinacije za tujce, pri čemer je nosilno vlogo prevzel pravkar ustanovljeni Japonski turistični urad, po letu 1930 pa je to nalogo prevzela Mednarodna turistična pisarna, ki je delovala pod okriljem ministrstva za železnice (Soshiroda 2005, 1105–1107). Navezavo železnic in turizma je Japonska prav tako uvajala v svojih kolonijah – na Tajvanu in v Koreji – ter interesnih območjih na Kitajskem.

Ta razvoj je razviden tudi iz razglednic, ki so jih s seboj prinesli ali domov pošiljali popotniki s slovenskega etničnega ozemlja. Na topografskih razglednicah pomorščakov je zelo veliko upodobitev pristanišč, saj so bile to prve, za navadne mornarje pa pogosto tudi edine točke stika z Vzhodno Azijo (Marinac v tej knjigi). Razglednico pristanišča v Yokohami, kjer je prvič stopila na japonska tla, najdemo tudi pri Almi Karlin. Med japonskimi pristanišči sta najpogosteje upodobljeni Kōbe in Yokohama, med Kitajskimi pa prevladujejo podobe pristanišč v Hongkongu (prim. drugo poglavje, Slika 15), v mestih Guangzhou, Šanghaj, Weihaiwei, Chefoo (danes Yantai), Qingdao, tianjinško pristanišče Taku in Port Arthur (danes Lüshun) na polotoku Liaoning. Korejska pristanišča se redko pojavljajo, če že, je to Chemulpo (danes Incheon). Številna od tujcem odprtih kitajskih pristanišč, kjer so pristajale ladje avstro-ogrske in drugih tujih mornaric na Kitajskem – bodisi pomorska bodisi rečna –, so imela od opijskih vojn dalje večja ali manjša ozemlja, kjer so tujci uživali določene posebne pravice (Vampelj Suhadolnik v tej knjigi). To so bila območja mednarodnih naselbin ali koncesije, ki so jih imele v zakupu posamezne države, nekatera tovrstna ozemlja so imela celo status kolonij.

Tuje koncesije so pogost motiv na razglednicah, kar po eni strani priča o gospodarski in vojaški premoči Zahoda in Japonske nad tedanjo Kitajsko, po drugi strani pa so bile to četrti, kjer so tuji obiskovalci povečini bivali ali se tam pogosto zadrževali. Založniki teh razglednic so izključno mednarodni, poleg večjih založniških podjetij lokalni fotografski studii in prodajalne fotografij v lasti na Kitajskem naseljenih tujcev. Med kolonialnimi območji v Vzhodni Aziji velja posebej izpostaviti Korejo in Tajvan, ki sta bila, prva od leta 1910, drugi pa že od 1895, priključena japonskemu imperiju, zato so tamkajšnje razglednice skoraj izključno izdajala japonska podjetja, praviloma s sedežem v koloniji. Korejo so poleg Alme Karlin obiskali nekateri pomorščaki, medtem ko je bila na Tajvanu le ona.

Tisti mornarji, ki so imeli čas in dovoljenje, da odidejo v notranjost, so obiskovali velika mesta, pa tudi znamenite turistične lokacije (Marinac v tej knjigi). Da je število slednjih naraščalo, kaže tudi večja raznolikost topografskih razglednic pri Almi Karlin, ki ni le plod njenega daljšega bivanja

Slika 3: Zastava dinastije Qing s fotografijo mesta Chefoo (danes Yantai). Razglednico je Ivanu Koršiču 16. marca 1904 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: H. Sietas & Co., Chefoo (Yantai) (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

v Vzhodni Aziji in posledično več priložnosti za krajša potovanja,⁴ temveč tudi vse bolj razvite turistične infrastrukture. Med razglednicami z motivi japonskih mest, teh je veliko zlasti pri Almi Karlin, prevladujejo motivi, ki prikazujejo znake modernizacije – moderne stavbe, mostove, banke, veleblagovnice, železniške postaje ter znamenite templje in slavno zabaviščno tokijsko mestno četrt Shin Yoshiwara (prim. četrto poglavje, Slika 15).⁵

Na razglednicah kitajskih mest je moderna arhitektura razen na podobah zahodnih koncesij prisotna le na razglednicah Hongkonga, ki je bil v začetku 20. stoletja že več desetletij britanska kolonija. Preostale razglednice – teh je sorazmerno malo – prikazujejo tipično kitajsko arhitekturo, najraje v podobi mestnih obzidij z vrati ter vhodov v templje in palače. Razglednic s podeželskimi ali vaškimi pejzaži in krajinami je pri pomorščakih malo (prim. drugo poglavje, Slika 10), pri Almi Karlin pa več, a sva jih razvrstili v druge kategorije.

4 Alma Karlin se je v Vzhodni Aziji zadrževala od poletja 1921 do sredine januarja 1924. Na Japonskem je živela več kot leto dni, v Koreji se je zadržala okoli dva tedna, na Kitajskem je prebela približno štiri mesece, na Tajvanu pa dva do tri tedne (za natančnejšo datacijo gl. Trnovec 2020, 50–51).

5 V zbirki Alme Karlin je več razglednic iz iste serije, ki prikazujejo motive iz četrti Shin Yoshiwara. O svojem obisku je obširno poročala v potopisu (Karlin 2006, 241–243).

Slika 4: Vrt pri Velikem Budi v Kamakuri. Na kamnih sredi ribnika sta mlada pomorščaka, ki sta verjetno na izletu. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 5: Veliki zid pri prelazu Nankou (danes Juyong). Založnik: M. Hartung, Peking. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Še težje kot ločevanje lokalnih od turističnih razgledniških motivov je v Vzhodni Aziji razlikovanje med verskimi prizorišči in turističnimi lokacijami, saj so prav tempeljski kompleksi in različna svetišča že stoletja osrednje točke potovanj, ki niso povezana z delom. Na Japonskem je domači turizem velik razcvet doživel že v zgodnjem obdobju Edo, ko sta izboljšana cestna infrastruktura in naraščajoče število gostišč, kjer so popotniki lahko prespali in se okrepčali, olajšala potovanja, zmanjšanje regionalnih razlik in splošen dvig gospodarskega standarda pa sta potovanja omogočala širšim slojem prebivalstva. Strogi predpisi so sicer za pot na daljše razdalje terjali posebna dovoljenja in potovanje za zabavo ni bilo mogoče, a romanja k svetiščem in templjem ter obiski toplic z namenom zdravljenja so bili utemeljen razlog za potovanje. Religiozni pomen potovanj so postopoma nadomestili motivi, povezani z zabavo, sprostitvijo in ogledovanjem, čeprav so destinacije ostale nominalno religiozne (Ishimori 1989, 182–183). Nekateri slavni kraji, ki so jih prvotno upodobili z lesorezi v tehnikah *ukiyo-e* in *nishiki-e*, so bili zdaj prikazani s pomočjo novih fotografskih tehnik.

Med japonskimi kraji na razglednicah iz albuma Ivana Koršiča in pri mornarjih, ki so pluli v Vzhodno Azijo, izstopajo svetišča, ki so bližje obalam japonskega Notranjega morja (Seto naikai), kot sta Miyajima blizu Hiroshime in Ikuta v Kōbeju. Alma Karlin je po drugi strani v dobrem letu, ki ga je preživela na Japonskem, obiskala številna svetišča, budistične templje ter grobove cesarjev in bojevnikov v notranjosti glavnega otoka Honshū (Shigemori Bučar 2019a). Nekatere razglednice so povezane s kraji, za katere iz njenih potopisov vemo, da jih je zagotovo obiskala, na primer šintoistično-budistični kompleks Nikkō (Karlin 2006, 236–238), veliki Buda (Daibutsu) in drugi templji v Kamakuri (Karlin 2006, 232–234), za druge, kot so razglednice Iseja, osrednjega šintoističnega svetišča, posvečenega boginji Amaterasu, mitološki prednici cesarske linije, pa težko presodimo, ali jih je kupila kot spominek na ogled ali kot študijsko gradivo za njen izpričan globok interes za religijske tradicije in prakse (Veselič 2021). Tudi več njenih razglednic iz Koreje in Kitajske upodablja budistične templje in institucije, ena korejska pa prikazuje še obcestne kipe – varuhe vasi iz ljudske religije.

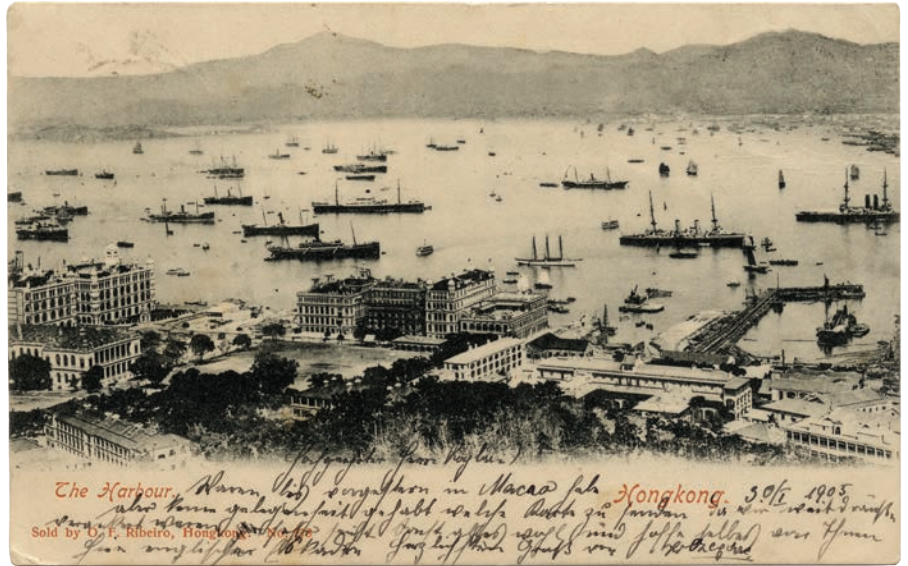
Med znamenitimi topliški kraji, ki jih je Alma Karlin obiskala in so upodobljeni na njenih razglednicah, so toplice Dōgo v deželi Iyo na otoku Shikoku, saj je razglednico tam ožigosala (Slika 81), v potopisu pa poroča tudi o Hakoneju pod goro Fudži (Karlin 2006, 264–266). Prav tako je v njeni zbirki več razglednic iz toplic pri Nagasakiju, od koder je odplula v Korejo, ali si je tam privoščila oddih, pa ni potrjeno.

Na Kitajskem se je zaradi političnih in gospodarskih okoliščin moderni turizem razvil veliko kasneje, so bili pa templji in svete gore tudi tam stoletja tipične destinacije za popotnike višjih slojev, ki so imeli priložnost potovati. Iz razglednic in fotografij lahko razberemo, da so se na prelomu iz 19. v 20. stoletje vzpostavile nekatere turistične lokacije za tuje obiskovalce, predvsem take, ki so bile povezane s cesarjem oziroma dvorom: cesarske palače in vrtovi v kompleksu Prepovedanega mesta, stara in nova poletna palača (Yuanmingyuan in Yiheyuan), Nebeški tempelj (Tiantan), vse v Pekingu, ter cesarske grobnice dinastij Ming in Qing v okolici Nanjinga oziroma Pekinga, nadvse priljubljena turistična točka pa je bil v tem času tudi kitajski zid (Naquin 2000, 8. in 13. poglavje).

Zadnji sklop topografskih razglednic so ulični prizori. Ti so se na razglednicah pojavili kasneje kot portreti, pejsaži ali podobe posameznih stavb, saj so najzgodnejše fotografske tehnike dovoljevale le statične motive. Pri upodabljanju ljudi so prevladovali študijski portreti; tudi kadar so bili narejeni na ulici, je šlo za vnaprej dogovorjen posnetek. Napredek v tehniki je postopoma omogočil bolj dinamične motive, vse večja dostopnost fotoaparatorov pa je v fotografijo vnesla raznolikost osebnih slogov,⁶ čeprav so razglednice še dolgo sledile starejšim formalističnim konvencijam (Thiriez 2004). Podobe uličnih sprehajalcev in nakupovalcev, ljudi, sedečih v parkih, gneče v pristaniščih in na tržnicah, pa tudi – za tuje obiskovalce tako nenavadnih – plavajočih sosesk na čolnih na južnem Kitajskem so pravzaprav prehod med kategorijo topografskih in etnoloških razglednic, ki jih obravnavava v naslednjem sklopu. Kljub temu sva ulične prizore uvrstili med topografske razglednice, saj njihov primarni cilj ni študija posameznih kulturnih elementov – čeprav tudi iz njih lahko razbiramo modo, arhitekturne sloge in bivalno kulturo, načine prevoza itd. –, temveč ujeti gibanje, utrinek ali atmosfero.

6 Za Kitajsko Thiriez (2004) omenja boksarsko vstajo kot tisto prelomnico, ki je v fotografiranje Kitajske prinesla dinamičnost in raznolikost amaterske fotografije nasproti študijskim konvencijam.

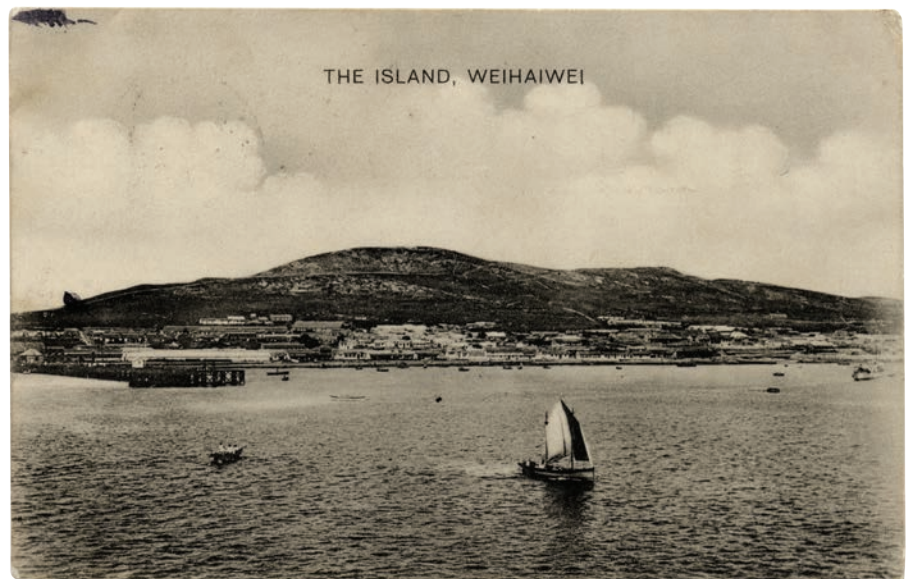
Slika 6: Pristanišče Praya Central v Hongkongu. Razglednico je Ivanu Koršiču 30. 1. 1905 poslal Zvonimir Ožegović. Prodaja: O. F. Ribeiro, Hongkong, serijska številka 278 (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 7: Carinarnica v Šanghaju. Razglednico je Ivanu Koršiču 17. 8. 1904 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Max Nössler & Co., Šanghaj, serijska št. 1 (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 8: Otok Liugong v ustju zaliva Weihai, ki velja za rojstni kraj moderne kitajske mornarice. Razglednico je iz takratne britanske koncesije Weihaiwei Ivanu Koršiču 21. 5. 1908 poslal Zvonimir Ožegović. Tiskana v Nemčiji leta 1907 ali 1908 (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 9: Mesto Chefoo (danes Yantai). Razglednico je Ivanu Koršiču 10. 9. 1905 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: H. Sietas & Co., Chefoo (Yantai) (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 10: Pristanišče Port Arthur (danes Lüshun). Glede na natisnjeni japonski podnapis so upodobljene ruske ladje Retvizan (levo), Poltava (sredina) in Pereswet (desno). Razglednico je Ivanu Koršiču 13. 8. 1906 iz japonskega pristanišča Moji poslal še neidentificirani pošiljatelj. Levo od pozdravov v slovenščini je podpisan mornariški častnik Morihiro, Chōichi, ki je razglednico datiral z 10. avgustom leta 39 obdobja Meiji. Morihiro je bil major in divizijski častnik, zadolžen za gradnjo železnice v Lüshunu (Ryojunu) (Encyclopedia of Japanese History 1979–1997) (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 11: Ikariyama, hrib za mestom Kōbe. Posnetek je bil narejen ob pomorski slovesnosti leta 1903 (Meiji 36). Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

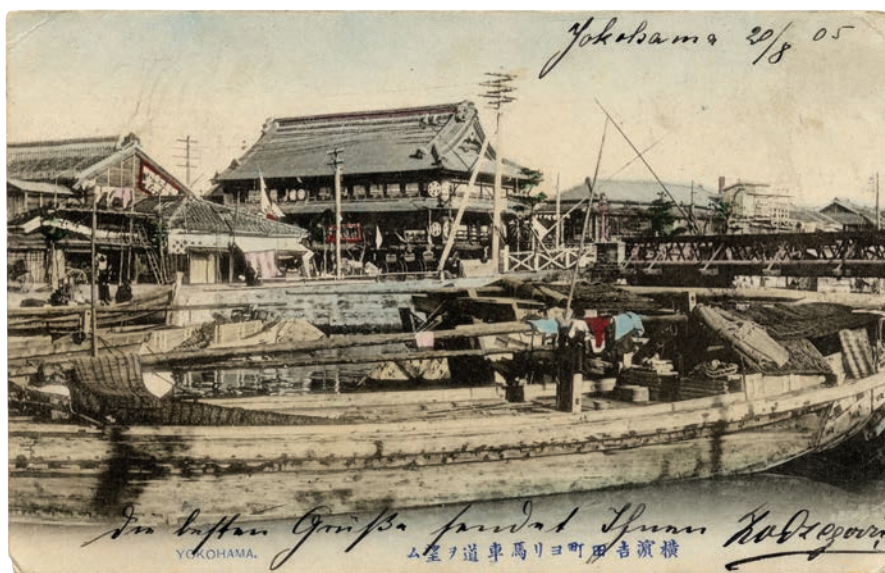
Slika 12: Pogled na pristanišče Kôbe s hriba Suwayama. Razglednico je 12. 4. 1914 Ivanu Koršiču iz Yokohame pisal Rudolf Hudecz. Zanimivo je videti nekaj stavb zahodnega sloga med japonskimi hišami. Založnik: Sakaeya shōten (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 13: Pogled na cesto Bashamichi z velikim gostiščem v Yokohami. Razglednico je Ivanu Koršiču poslal pomorščak Zvonimir Ožegović 20. 8. 1905 s pozdravom v nemščini (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 14: Pogled na carinarnico v Yokohami s ptičje perspektive. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 15: Banka za mednarodno trgovanje v Yokohami. Razglednico je 6. 8. 1907 Ivanu Koršiču poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Tomboya (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 16: Mestna hiša Yokohame in most v pristanišču. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

(Y241)

Yokohama Specie Bank, Yokohama Japan

行銀金正濱橫

City Office, Yokohama

所役市及橋港濱橫

Slika 17: Svetišče Yoshiwara v četrti Shin Yoshiwara blizu Asakuse v Tokiju. Po velikem požaru leta 1657 so bile vse licencirane javne hiše zbrane v tej četrti. Na fotografiji sta dva odrasla in štirje otroci, ki se igrajo na ulici. Razglednica je del serije »Znamenitosti v cesarskem glavnem mestu« in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 18: Ulica Kyōmachi v predelu Shin Yoshiwara v Tokiju. Nekatere hiše so v zahodnem slogu, druge pa v japonskem. Vidimo delavca in ženski, vsi tipično japonsko oblečeni. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 19: Ulica Edomachi v predelu Shin Yoshiwara v Tokiju. Nekatere hiše so zgrajene v zahodnem slogu. Spredaj vidimo avtomobil, ki je bil tedaj še redkost. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 20: Zgradba državnega zbora v Tokiju med letoma 1891 in 1925. Razglednica je iz serije »Znamenitosti v cesarskem glavnem mestu« in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 21: Ulica, ki vodi v budistični tempelj Asakusa Kanzeon v starem delu mesta Tokio. Zanimivo je videti obiskovalce v japonskem vsakdanjem oblačilu. Razglednica je iz serije »Znamenitosti v cesarskem glavnem mestu« in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

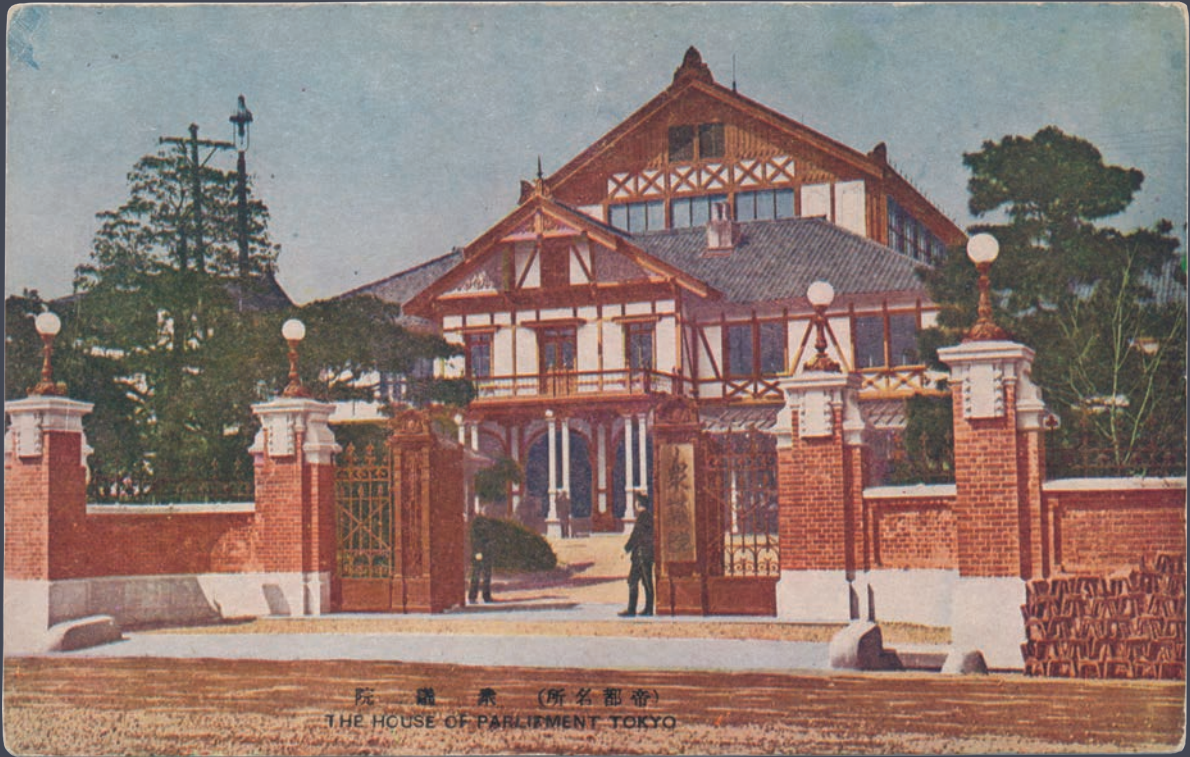
社 神 原 吉 (原吉新)

り 通 目 丁 二 町 京 (原吉新)

り 通 目 丁 一 町 戸 江 (原吉新)

Slika 22: Veleblagovnica Shirokiya v Ōsaki. Založnik Kurimoto, Ōsaka. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 23: Zabaviščni park Sennichimae Rakutenchi v Ōsaki. Založnik Kurimoto, Ōsaka. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 24: Znameniti visoki oder v templju Kiyomizu v Kjotu. Založnik: Tanaka honten. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

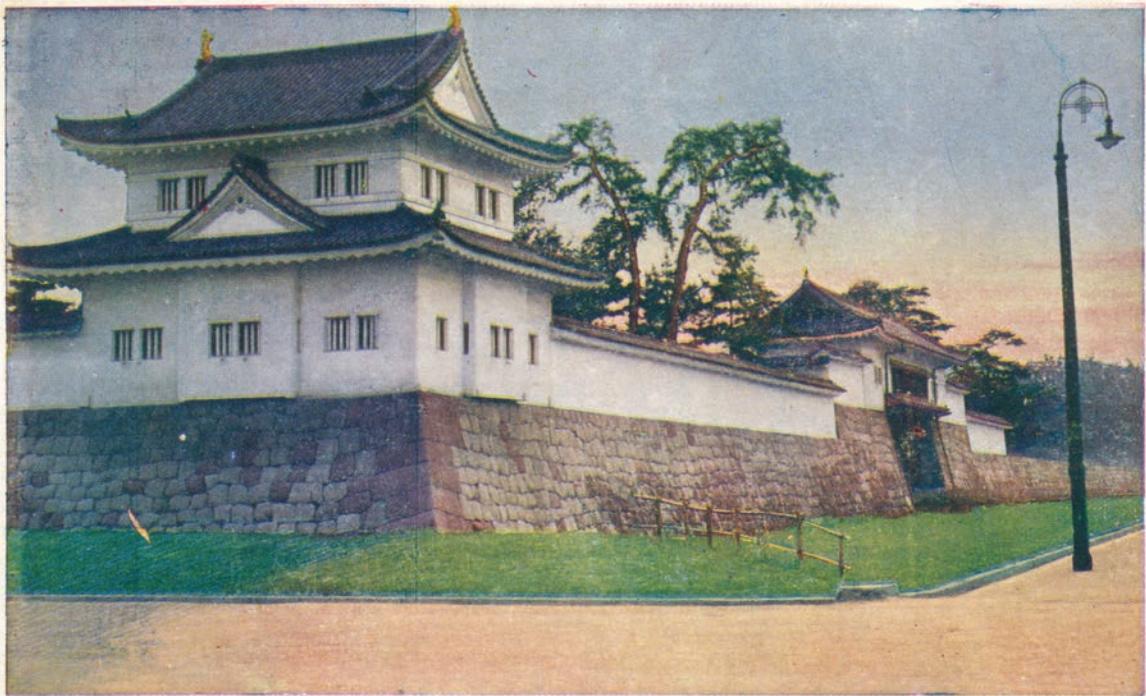
Slika 25: Grad Nijō v Kjotu. Založnik: Tanaka honten, Tokio. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

(A-1) Kiyomizu Temple, Kyoto.

臺舞寺水清都京

Nijo Castle Kyoto.

(城が霞) 宮離條二 都京

Slika 26: Predel mesta Seul, z japonsko vladno stavbo na desni in tempeljem Nanzan Honganji na levi strani. Razglednica je izdana v seriji »Znamenitosti v Korejki« in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 27: Stavbe na pobočju hriba Victoria Peak (lokalno kar Peak) na otoku Hongkong. Zaradi milega podnebja in čudovitega razgleda je hrib že od kolonialnih časov veljal za ekskluzivno rezidenčno četrt. Neidentificirani angleški založnik. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 28: Hongkonška univerza. Založnik: K. M. & Co., Hongkong. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 29: Poslovna stavba Prinčeva palača v Hongkongu, ki je bila zgrajena leta 1904, podrtja pa leta 1963. Založnik: Ueda. Neposlana razglednica (album razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 30: Queen's Road in banka HSBC v Hongkongu, razglednico je Ivanu Koršiču 20. 2. 1909 poslal pomorščak z imenom Alojz. Založnik: M. Sternberg, Wholesale in Retail Postcard Dealer, Hongkong (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

170 The Prince Building, Hongkong

Hongkong.

Queen's Road Central and Hongkong and Shanghai Bank.

Slika 31: Kitajski hotel v mestu Mukden (danes Shenyang). Neznani japonski založnik. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

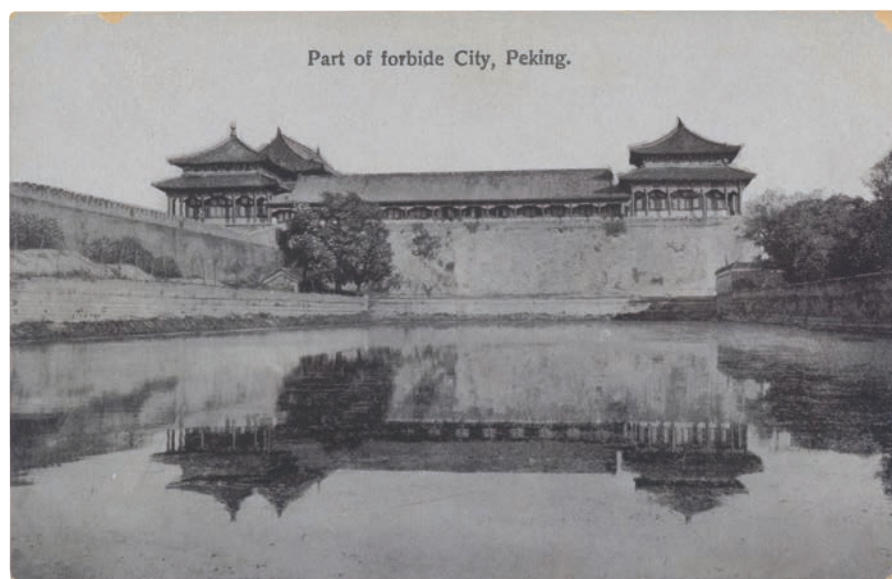
Slika 32: Vrata Chongwen (Chongwenmen) v Pekingu, pogovorno znana kot Hademen ali tudi Hatamen. Neidentificirani japonski založnik. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 33: Del Prepovedanega mesta in njegov odsev v reki Tongzi, Peking. Založnik: M. Hartung, Peking. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 34: Nanjinški stolp bobnov. Založnik: Eliot P. Pedrini - Torino. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 35: Palača kmetijstva z državne razstave 1910 v Nanjingu. Neidentificirani francoski založnik. Iz ročnega pripisa na hrbtni strani je mogoče sklepati, da se je Alma Karlin v Nanjingu ustavila na poti v Šanghaj. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

南京

鼓樓

Nanking - Tour du Tambour

南京 勸業會展覽館 Nanking - Palais de l'Agriculture à l'Exposition National 1910

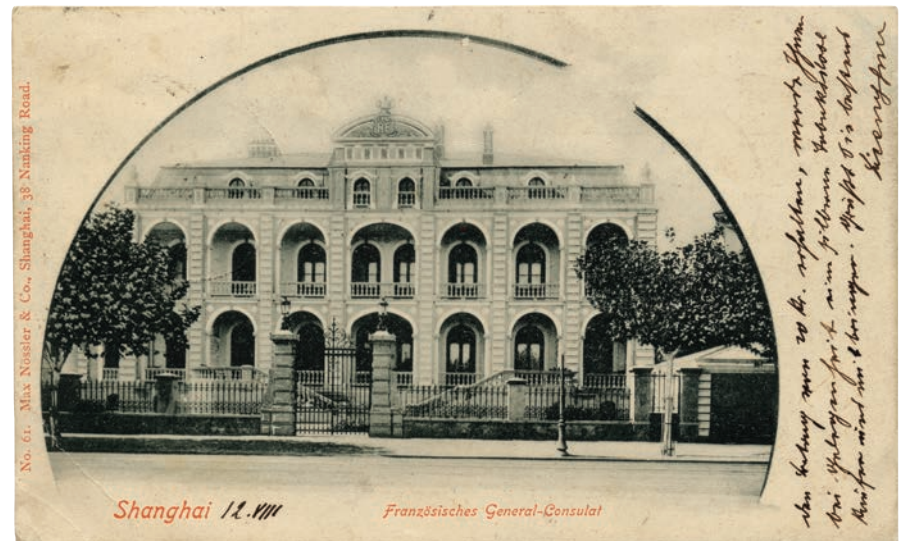
Slika 36: Zmajeva vrata v Kantonu, ki vodijo v kompleks, v katerem so v pozni dinastiji Qing opravljali cesarske uradniške izpite. Razglednico je Ivanu Koršiču prinesel Zvonimir Ožegović, januarja 1909 je bila ožigosana na francoski pošti v Kantonu. Založnik: Hongkong Pictorial Postcard Co., Hongkong. Prodaja: Sayce & Co. in Fuen Ping (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 37: Rimskokatoliška cerkev in most na otok Shamian v Kantonu (danes Guangzhou). Po opijskih vojnah sta tu koncesiji dobili Velika Britanija in Francija. Razglednico je Ivanu Koršiču prinesel Zvonimir Ožegović, konec januarja 1909 jo je žigosal na francoski pošti v Kantonu. Prodaja: O. F. Ribeiro (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 38: Francoski generalni konzulat v Šanghaju. Razglednico je Ivanu Koršiču 12. avgusta 1904 poslal še neidentificirani pošiljatelj. Založnik: Max Nössler & Co., Šanghaj (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 39: Rusko-kitajska banka v Šanghaju. Razglednico je Ivanu Koršiču 10. 10. 1904 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Max Nössler & Co., Šanghaj (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 40: Znameniti Bund (Waitan), nabrežje reke Huangpu v Šanghaju, nekdanj del šanghajske mednarodne naselbine. Prizor pred stavbo Šanghajskega kluba. Založnik: Kingshill, Šanghaj. Nepsolana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 41: Most čez reko Huangpu v Šanghaju. Založnik: Kingshill, Šanghaj. Nepsolana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 42: Angleška koncesija v mestu Hankou (danes del Wuhana) ob srednjem toku Dolge reke. Razglednico je Ivanu Koršiču 3. 4. 1908 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Kamogawa & Co. (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 43: Prizor iz Wuchanga, ki je danes tako kot Hankou, kjer je bila razglednica žigosana, del mesta Wuhan. Upodobljena je bela stupa, v kitajščini znana pod imenom Shengxiangyu ta, ki stoji pred legendarno gostilno Paviljon rumenega žerjava (Huanghelou oziroma jp. Kōkukurō). Razglednico je Ivanu Koršiču prinesel Zvonimir Ožegović. Založnik Kamogawa & Co. (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 44: Signalni stolp, kot je viden izpred podružnice slavne japonske banke Yokahama Specie Bank v mestu Chefoo (Yantai). Razglednico je Ivanu Koršiču 5. 5. 1908 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Nihon Hagakikwai (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 45: Francoska katoliška cerkev v mestu Chefoo (danes Yantai). Razglednico je Ivanu Koršiču 8. 10. 1908 poslal Zvonimir Ožegović. Neidentificirani japonski založnik (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 46: Cesta v Dalianu s stavbami v zahodnem slogu. Razglednico je Ivanu Koršiču prinesel Zvonimir Ožegović, ožigosana je bila na japonski pošti v Dalianu. Založnik: Funatsuka, Dalian (jp. Dairen) (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 47: Panoramski pogled na osrednji trg v mestu Dalian (jp. Dairen), v ozadju je Yokohama Specie Bank. Neidentificirani japonski založnik. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 48: Glavni vhod v tempelj Sōfukujji v Nagasakiju. To je kitajski budistični tempelj, ki ga je ustanovil duhovnik Shin'en oziroma po kitajsko Zhenyuan leta 1624. Alma Karlin je iz Nagasakija odpotovala dalje v Korejo, z ladjo v Busan. Založnik: Ueda. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 49: Pogled na otok Miyajima z morja oziroma glavnega otoka Honshū. Leta 1168 je tedanji vodja najmočnejšega klana Taira, Taira no Kiyomori, dal zgraditi kompleks stavb v slogu *shinden zukuri*, tipično japonsko plemiško arhitekturo v obdobju Heian. Črno-bela razglednica z ročnim barvanjem ni bila poslana. Založnik: Ueda (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 50: Kompleks stavb svetišča Itsukushima na otoku Miyajima je zgrajen v slogu *shinden zukuri*; gre za tipično japonsko plemiško arhitekturo v obdobju Heian. Ob plimi je videti, kot da plava na morju. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

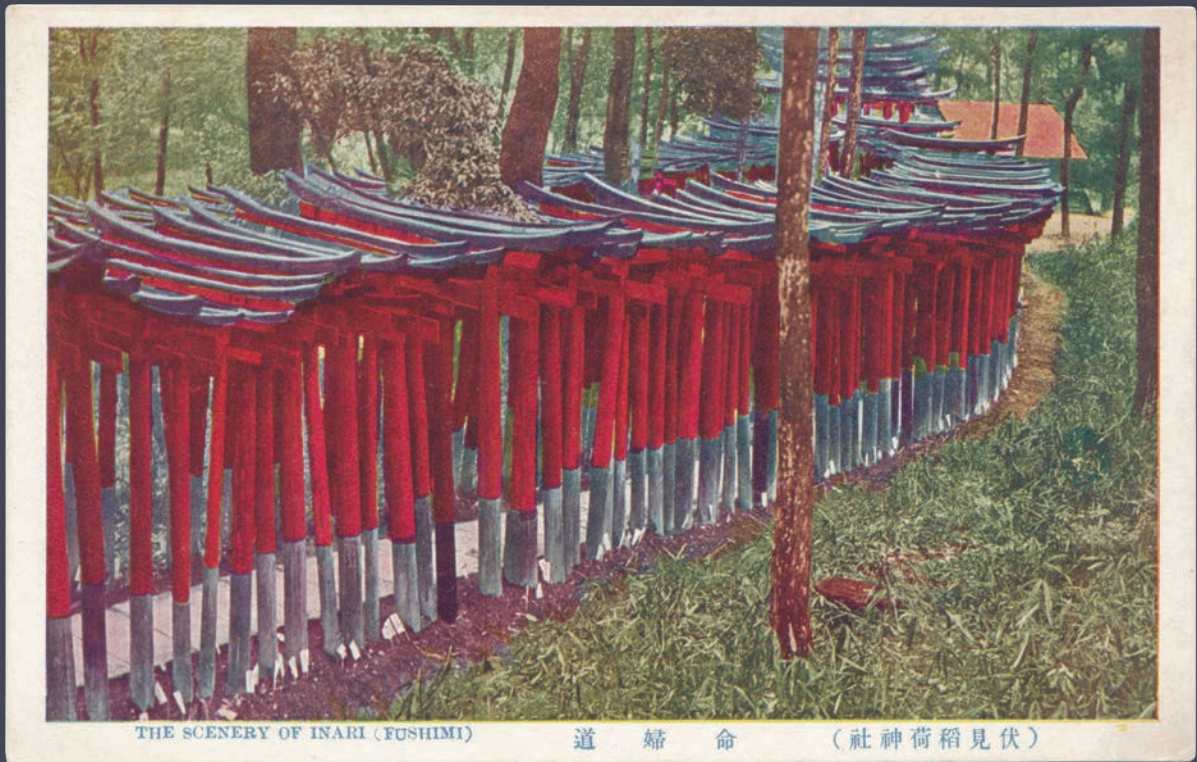
Slika 51: Svetišče Itsukushima na otoku Miyajima, ki ga je leta 1168 zgradil Taira no Kiyomori. Dekleti sta oblečeni kot pomočnici v šintoističnem svetišču. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 52: Myōbudō, kar pomeni pot za lisice, v šintoizmu poslanke boga za dobro žetev, v svetišču Fushimi Inari blizu Kjota. Pot sestavljajo številna rdeča vrata *torii*. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

（可許本妻） 社本社神島見安
ITSUKUSHIMA SHRINE AKI

THE SCENERY OF INARI (FUSHIMI)

道 婦 命

（社神荷稻見伏）

Slika 53: Šintoistično svetišče Ikuta v mestu Kōbe. Na sliki je nekaj lokalnih obiskovalcev. Razglednico je poslal pomorščak Zvonimir Ožegović Ivanu Koršiču 10. 7. 1905 s kratkim besedilom v nemščini (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 54: Sveta žival jelen v parku pri svetišču Kasuga v nekdanji japonski prestolnici Nara. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 55: Ker so sveti jeleni s svojimi rogovi lahko poškodovali ljudi v bližini, so že v obdobju Edo slovesno prirejali dogodek odrezovanja rogov. Posnetek upodablja ta dogodek v obdobju Meiji na vrtu Rokuen. Večina mož je oblečena v japonskem slogu, nekateri tudi v zahodnem. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 56: Glavna stavba šintoističnega svetišča Fushimi inari. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 57: Notranjost svetišča Fushimi inari blizu Kjota. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 58: Grob cesarja Meijija v bližini stare prestolnice Kjoto. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 59: Vhod v notranje svetišče *naigū* v glavnem šintoističnem svetišču na Japonskem v kraju Ise. Svetišče naj bi obstajalo že od časa cesarja Sujina v 10. stoletju. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 60: Stranske stavbe in lepi cedri (*suginami*) v svetišču Ise. Današnja površina tega svetišča obsega 5450 hektarjev z različnimi stavbami, zgrajenimi iz najboljšega lesa na Japonskem. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 61: Grobovi 47 *rōninov*, samurajev brez gospodarja »Akōrōshi«, ki so naredili samomor ali *harakiri* na ukaz tedanjega šoguna po incidentu leta 1703, ko so skupaj maščevali gospodarjevo čast. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 62: Budistični stolp v Ōyami.
Neposlana razglednica (zbirka
razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 63: Vhod v šintoistično svetišče
Ōyama v prefekturi Kanagawa. Na vratih
torii so vidne nalepke, ki označujejo,
od kod so prihajali romarji. Posnetek je
narejen pred velikim potresom v regiji
Kantō leta 1923. Po odhodu Alme Karlin
iz Japonske in danes je ta kraj videti
precej drugačen. Neposlana razglednica
(zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 64: Ashikaga gakkō, najstarejša akademska institucija na Japonskem, ki jo je ustanovil klan Ashikaga v obdobju Heian za učenje konfucianstva in kitajske medicine. Založnik: Seiundō Printing Co. Ltd. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

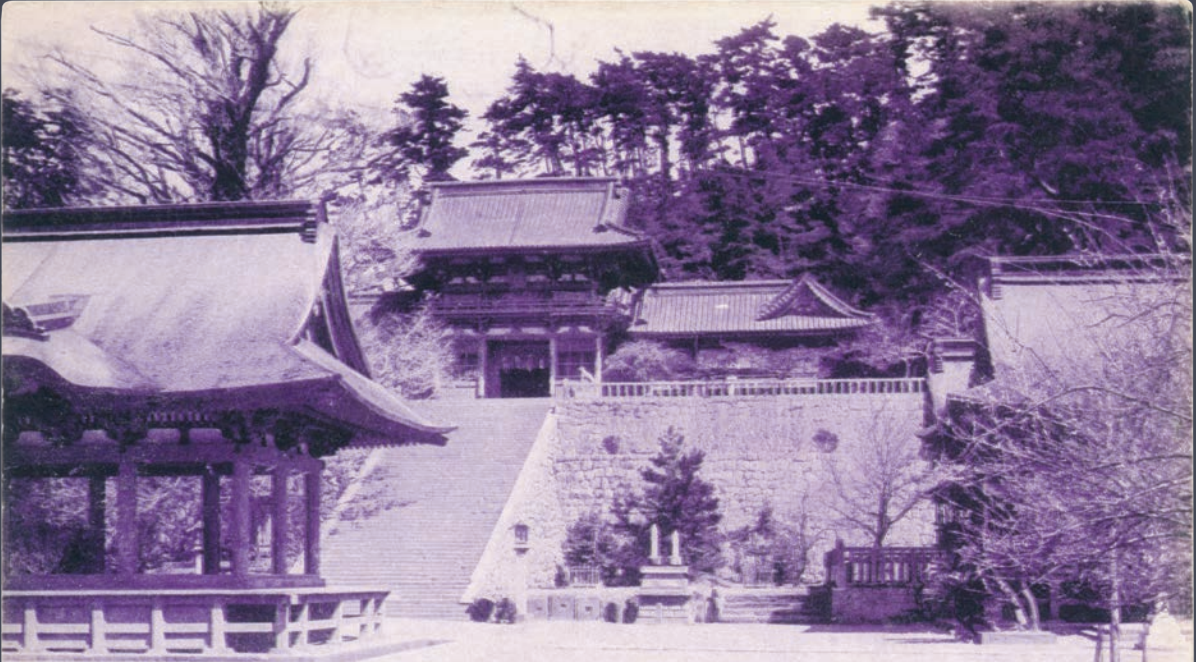
Slika 65: Veliki buda v Kamakuri iz leta 1252, ki je še danes izredno priljubljena turistična znamenitost. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 66: Posnetek Velikega bude od spredaj. Spodaj sta obiskovalca v kimonu. Na hrbtni strani je Alma Karlin zapisala višino, velikost glave, očes ipd. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 67: Vhod v svetišče Tsuruoka hachiman v Kamakuri. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 68: Podzemna ječa, v katero so po ukazu Ashikage Takaujija zaprli princa Moriyoshija (1308–1335). Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

濟閑檢部令司塞要灣京東
Tsurugaokahachiman of kamakura

宮幡八岡ヶ鶴倉鎌

Tsuchiro of kamakura

牢土宮倉鎌

Slika 69: Vhod v tempelj budistične boginje Benzaiten (Sarasvati) v ulici Hagoromo v Yokohami. Ljudje na ulici so v glavnem oblečeni v kimonu, moški klobuki so zahodnjaški. Napis navaja, da sta tu akvarij in živalski vrt. Razglednico je Ivanu Koršiču 28. 8. 1907 iz Yokohama poslal Zvonimir Ožegović (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

(Y64)

Benten Temple at Yokohama.

横濱羽衣町辨天社

Slika 70: Glavni vhod v svetišče Nikkō Tōshōgū. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 71: Vrtljiva svetilka v svetišču Tōshōgū je bila darilo Holandije leta 1643 tedanjemu šogunu Tokugawi Iemitsuju, ki je gradil to svetišče. Razglednica je iz serije »Znamenitosti v kraju Nikkō« in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 72: Detajl stavbe v svetišču Tōshōgū v kraju Nikkō. Svetišče je bilo ustanovljeno leta 1617, posvečeno je prvemu šogunu iz obdobja Edo, Tokugawi Ieyasuju. Mačka na razglednici in druge imenitne okraske naj bi izrezljal kipar Hidari Jingorō. Razglednica je iz serije »Znamenitosti v kraju Nikkō« in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 73: Tempelj v Šanghaju, razglednico je Ivanu Koršiču 20. 4. 1905 poslal Zvonimir Ožegović (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

日光東照宮正門
THE SHRINE TOSHYO NIKKO

NIKKOH MEISHO

日光東照宮

(日光名所)

NIKKOH MEISHO.

猫 眠 (所名光日)

上海城隍廟

4733

*Shanghai 20/05
 in Japan
 Wert 10/14
 Wert 10/14
 Wert 10/14*

Slika 74: Notranjost neidentificiranega kitajskega budističnega templja. Razglednico je Ivanu Koršiču 6. 10. 1904 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Max Nössler & Co., Šanghaj (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

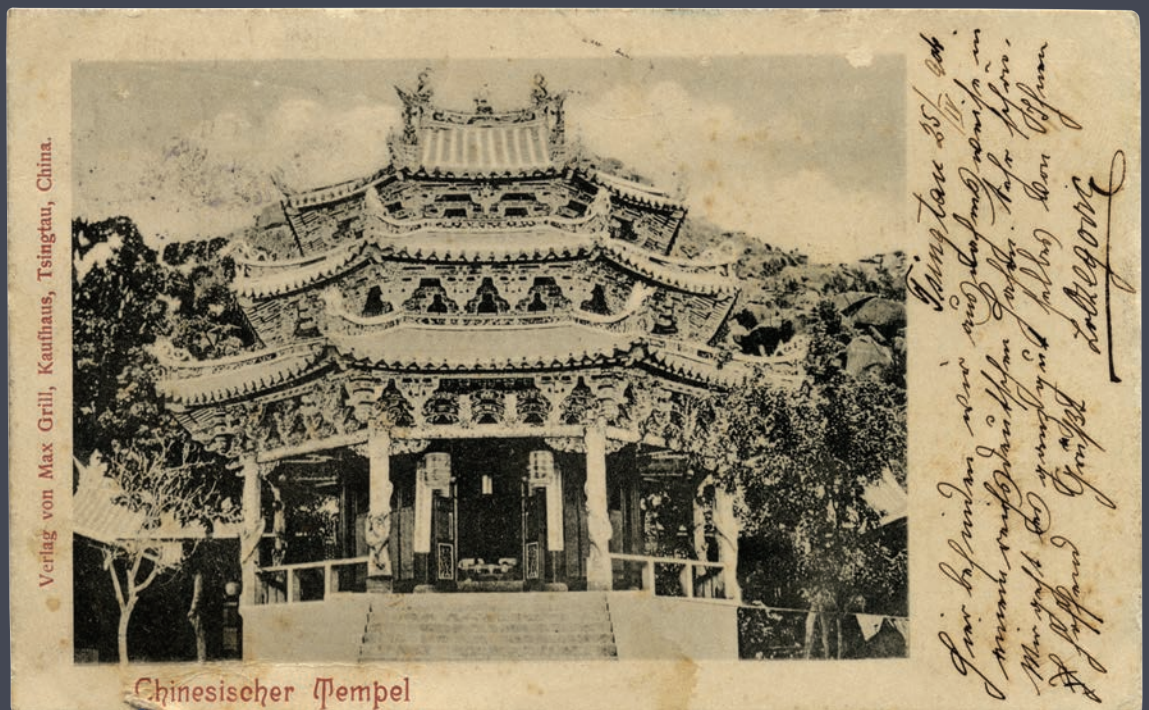
Slika 75: Lamaistični tempelj Yonghegong v Pekingu. Neidentificiran japonski založnik. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 76: Tempelj petih pagod (Wuta si) v Pekingu. Založnik: Hoshinoya, Japonska. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 77: Pagoda, verjetno pagoda Longhua iz Šanghaja. Iz Hongkonga je Ivanu Koršiču razglednico 2. 3. 1905 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Kingshill, Hongkong (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 78: Neidentificirana pagoda. Razglednico je Ivanu Koršiču 25. 4. 1904 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Max Grill, Kaufhaus (veleblagovnica), Qingdao (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 79: Zahodna stupa v Mukdenu (danes Shenyang). Na hrbtni strani je Alma Karlin pripisala, da se mesto po kitajsko imenuje Fengtian, po japonsko pa Hoten. Neidentificirani japonski založnik. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 80: Kitajska slavaloka (*pailou*) v templju pri Shenyangu (Mukdenu). Neidentificirani japonski založnik. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 81: Notranjost budističnega templja Sögwang-sa v današnji Severni Koreji. Iz podnapisa je mogoče sklepati, da je bila del serije z znamenitostmi ob železniški progi Seul–Wonsan. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 82: Ovojnica za komplet razglednic na temo »Korejski znameniti kraji«. Na njej je narisana Korejka v noši. Založnik: Genbudō, Keijo (kor. Pyongyang) (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 83: Stavbe in notranji vrt v palači Changdeokgung v Seulu. Razglednica je v seriji »Znamenitosti v Koreji«, ki jo je izdal japonski založnik, in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

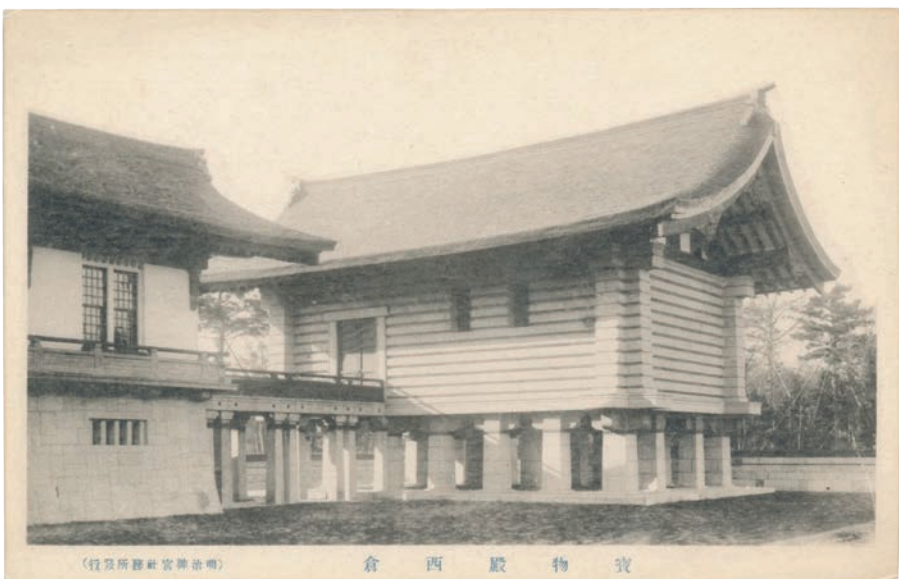
Slika 84: Grad Matsuyama v kraju Iyo. Desno zgoraj je videti žig ob obisku toplic Dōgo. Založnik: Shinsendō. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

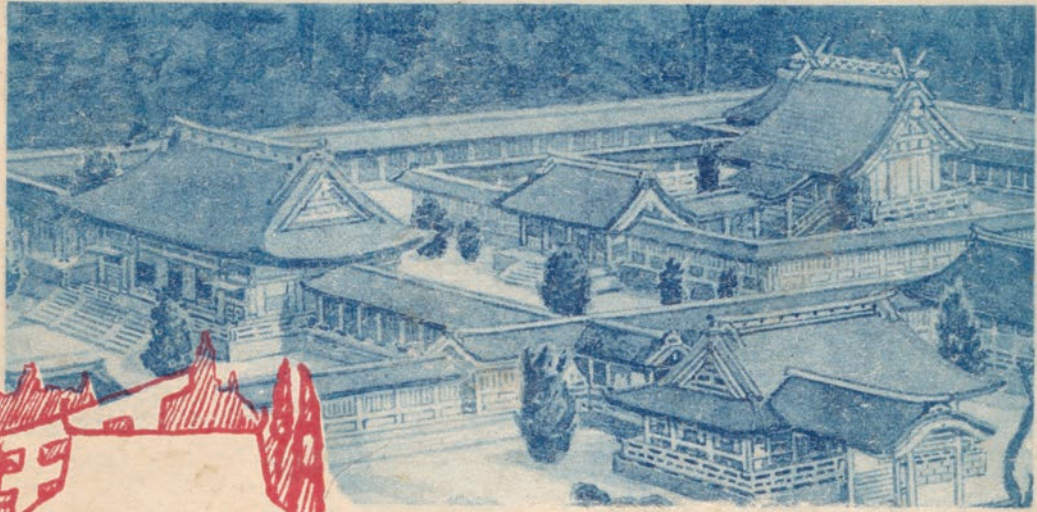
Slika 85: Kopalni prostor v toplicah Dōgo, Iyo. Založnik: Shinsendō. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 86: Zahodna zgradba zakladnice v svetišču cesarja Meijija v Tokiu. Založnik: Pisarna Svetišča Meiji. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

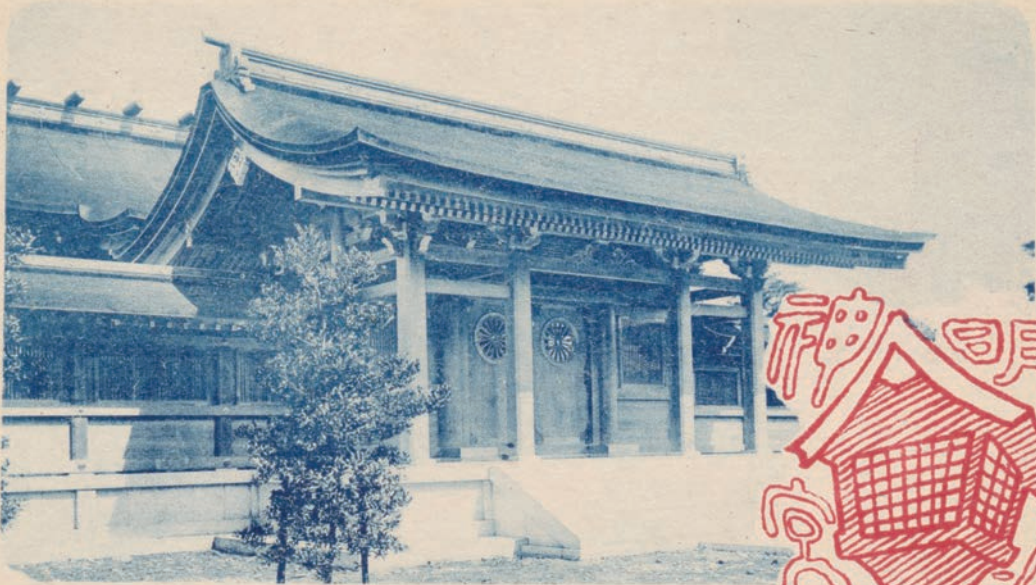
Slika 87: Narisan pogled na svetišče Meiji, ki so ga zgradili v Tokiu takoj po smrti cesarja Meijija. Posvečeno je bilo njemu in njegovi ženi. Alma Karlin je Japonsko obiskala samo 10 let po njegovi ustanovitvi. Razglednica je del serije s podobami svetišča Meiji in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 88: Vrata v svetišče Meiji. Okrog narisane svetilnice so stilizirane pismenke, ki se berejo Meiji jingū (svetišče Meiji). To svetišče je tudi danes najbolj obiskano ob novoletnem praznovanju. Razglednica je del serije s podobami svetišča Meiji in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

全 景

中 門

Slika 89: »Pekel« v Parku toplih vrelic v Nagasakiju. Založnik: Ueda. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 90: Pogled na naravno znamenitost Ama no hashidate v stari deželi Tango. Založnik: Ueda, Yokohama. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 91: Naravna znamenitost Matsushima v prefekturi Miyagi. Na hrbtni strani je znak založbe Ueda, Yokohama. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 92: Vrata Wu (Wumen) ali »vrata poldnevnik« so prvi in glavni prehod v Prepovedano mesto. Nad osrednjim prehodom, ki je bil nekdaj namenjen le cesarju, visita peterbojnici Republike Kitajske, kar pomeni, da je bila fotografija posneta po letu 1911. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 93: Nebeški tempelj, Peking. Založnik: Hoshinoya, Japonska. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

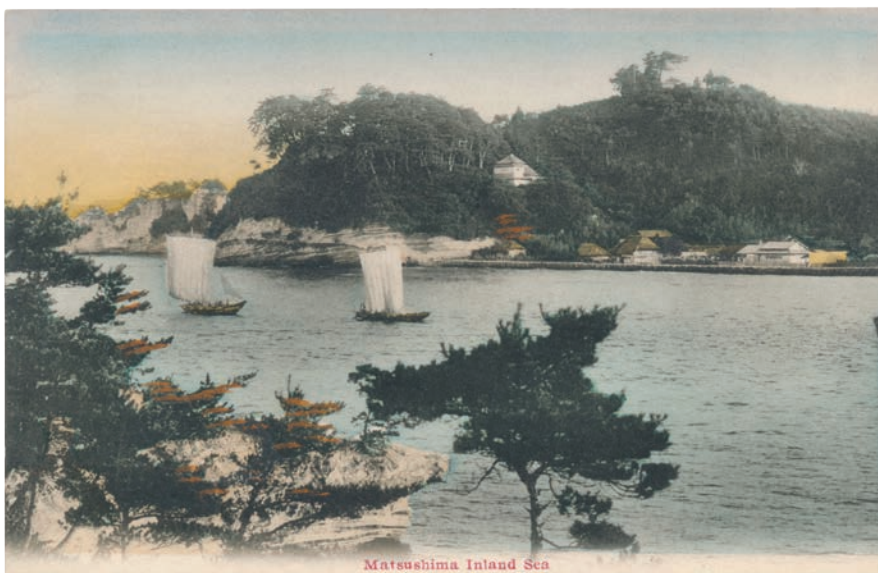

Source of a Hot Spring in Ousen Park, Nagasaki.

獄地園公泉温崎長

Amanohashidate Inland Sea Tango

Matsushima Inland Sea

Peking. Forbidden City

Temple of Heaven Peking

壇 天 京 北

Slika 94: Dvorana Huangqiongyu v kompleksu Nebeškega templja v Pekingu. Založnik: Seiundo printing Co., Ltd. Nepsolana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 95: Znamenita marmorna ladja v t. i. novi poletni palači (Yiheyuan) v Pekingu. Zgraditi jo je dala cesarica vdova Cixi. Razglednico je Ivanu Koršiču 12. 1. 1908 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Kingshill (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

TEMPLE OF HEAVEN, PEKING. 壇天京北

Imperial Marble-Houseboat.

Slika 96: Pagoda Budove dišave (Foxiang ta) v kompleksu nove poletne palače (Yiheyuan) v Pekingu. Založnik: M. Hartung, Peking. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 97: Kamniti kip kamele ob duhovni poti grobnic iz dinastije Ming pri Pekingu. Založnik in fotograf: Yamamoto Sanshichirō, Tokio/Tianjin. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 98: Eden od mavzolejev v kompleksu grobnic dinastije Qing zahodno od Pekinga. Založnik: M. Hartung, Peking. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 99: Veliki zid v bližini prelaza Nankou (danes Juyong). Založnik: M. Hartung, Peking. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 100: Veliki zid blizu Badalinga. Založnik: M. Hartung, Peking. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 101: Kamnita vojščaka ob duhovni poti h grobnici cesarja Hongwuja, začetnika dinastije Ming. Razglednico je Ivanu Koršiču 17. marca 1908 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Matsuda & Co., Yokohama (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 102: Obmorski letoviški kraj Beidaihe, danes del mesta Qinghuangdao. Neidentificirani angleški založnik. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 103: Queen's Road, prva cesta v Hongkongu, srednji odsek nasproti tržnice. Razglednico je Ivanu Koršiču 20. 2. 1905 poslal Zvonimir Ožegović. Prodaja: O. F. Ribeiro, Hongkong (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 104: Nanjinška cesta, osrednja trgovska ulica v Šanghaju. Fotografija je bila posneta leta 1912. Založnik: T. Kishida & Co., Šanghaj. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 105: Dobro znano staro zdraviliško mesto pri Kōbeju, toplice Arima. Na obeh straneh so razne trgovine, po cesti gre prodajalec, ki nosi zelenjavo ali ribe v lesenih posodah. Črno-bela fotografija z dodatnim ročnim obarvanjem. Razglednico je Ivanu Koršiču prinesel Zvonimir Ožegović (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 106: Kabuto-chō, finančno središče mesta Tokio. V času nastanka fotografije je že obratoval mestni tramvaj, zraven je tudi rikša. Ljudje v glavnem nosijo kimono. Večje stavbe v zahodnem slogu so banke in uradi. Neposlana razglednica (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 107: Ulica Isezakichō v Yokohami. Na levi strani je gledališče z reklamo za pivo Tokyo Beer na strehi. Razglednico s črno-belo fotografijo znane ulice v Yokohami, delno obarvano, je Ivanu Koršiču poslal pomorščak Ožegović s kratkim besedilom v nemščini (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 108: Ulice v mestu Seul, Korea. Razglednica je iz serije »Znamenitosti v Koreji (Chōsen meisho)«. V zbirki je tudi njen dvojnik. Na hrbtni strani je Alma Karlin s svinčnikom zapisala, da se mesto po japonsko imenuje Keijō. Neznani japonski založnik. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 109: Prednja vrata (Qianmen), z uradnim imenom vrata Zhengyang, Glavni južni vhod v pekinške notranje četrti. Založnik: Seiundo Printing Co., Ltd. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 110: Živahna ulica v pristanišču, glede na pripis Alme Karlin v Kantonu. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 111: Čolni *sampan*, glede na pripis Alme Karlin na Biserni reki v Kantonu. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

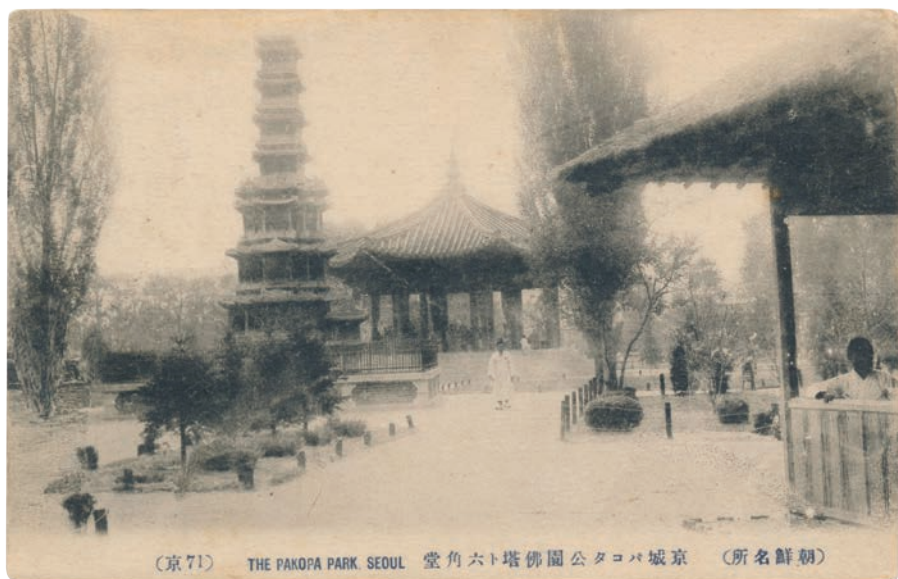
Slika 112: Tržnica v kraju Katsuura jugovzhodno od Tokia. Vidimo manjše japonske hiše in revnejše ljudi, ki so se zbrali v ozki ulici. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 113: Park v Šanghaju, verjetno v mednarodni naselbini. Na klopi desno zadaj sedijo trije otroci evropskega videza. Razglednico je Ivanu Koršiču 7. junija 1904 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Max Nössler & Co., Šanghaj (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

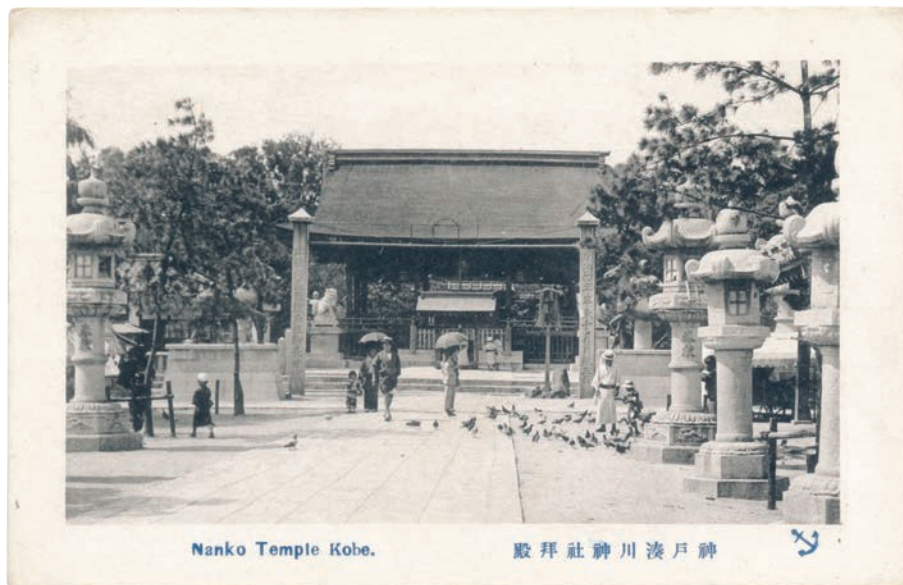
Slika 114: Park s pagodo v Seulu. Razglednico je Alma Karlin s kratko razlago o kraju v nemščini 26. julija 1923 poslala Mimi Ludwig v Celju v Jugoslaviji (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 115: Ribja tržnica Mitsuhama v kraju Iyo, Shikoku, največja v regiji Kansai. Založnik: Takagi. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 116: Šintoistično svetišče Minatogawa, z drugim imenom Nankō san, posvečeno samuraju Kusunokiju Masashigeju (1294–1336), ki je v tem kraju izgubil življenje v bitki s klanom Ashikaga. Pred glavno stavbo vidimo golobe in obiskovalce z otroki. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 117: Cvetoče češnje ob reki Arakawa v Tokiu. Ljudje se sprehajajo po drevoredu. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Etnografske razglednice

Druga velika skupina motivov se osredotoča na ljudi, njihov videz in različne dejavnosti. Ker je namen teh podob predstaviti vsakdanje življenje in navade lokalnega prebivalstva, jih lahko imenujemo etnografske, čeprav jih le del sodi v ožji žanr etnološke oziroma antropološke fotografije, ki je prav na prehodu v 20. stoletje postala pomembno raziskovalno orodje preučevanja neevropskih ljudstev. »Tipični predstavniki«, »tipične dejavnosti« ali »tipični prizori« sodijo med najzgodnejši fotografski žanr na Kitajskem, predhodnike in sodobnike pa imajo v ilustriranih albumih s tematikami, kot so tradicionalni poklici, načini kaznovanja in podobe iz vsakdanjega življenja, ki so bili zelo priljubljen spominček za tujce na Kitajskem.⁷ Kot smo omenili zgoraj, so zaradi tehničnih omejitev prvotno prevladovali studijski portreti žensk in (v veliko manjši meri) moških. Čeprav so bile to pogosto osebe z znanim imenom in priimkom, so na razglednicah in v fotografskih albumih običajno nastopale kot neimenovani tipični predstavniki – včasih svojega sloja, drugič posplošeni kar na celotno kitajsko ljudstvo.

Tudi na Japonskem se je že zgodaj razvil žanr t. i. razglednic lepotic (*bijin ehagaki*), ki je, podobno kot pri razglednicah znamenitih krajev, že v obdobju Edo koreninil v posebnem žanru slik lepotic (*bijinga*) japonskih lesorezov *ukiyo-e*. Razglednice prikazujejo ženske pri lepotičenju, pitju čaja, igranju na glasbila in plesu. Za razliko od kitajskih te razglednice niso nagovarjale le tujcev, pač pa tudi domače potrošnike. Oboje so privlačili prikazi oblačilne kulture, pričesk in drugih dodatkov (Satō 2002, 41–43; Hosoma 2020, 188–204).

Številne fotografije »tipičnih domačinov« in »tipičnih prizorov« so bile posnete studijsko, kot na primer serija razglednic iz Zbirke Alme Karlin, ki prikazujejo hišno življenje žensk, njihovo nego in prostočasne dejavnosti (Slike 151–155). Do določene mere je zanašanje na modele gotovo narekovalo razumevanje zasebnosti, ki je močno omejevalo vstop v bivalni prostor, a tudi kadar so bile fotografije posnete zunaj, v javnem prostoru, so bili prizori pogosto zrežirani in zaigrani, čeprav so jih predstavljali kot resnične. Nekatere kompozicije so postale ikonične, reproducirane v nešteto izvodih in različnih medijih, ter so služile kot predloga za kasnejše fotografije (Thiriez 2010). Za Kitajsko lahko med standardizirane motive poleg prizorov kaznovanja štejemo kadilce opija (Slika 142), v Koreji krošnjarje (Sliki 1 in 122), na Japonskem pa prizore iz kmečkega življenja (Slike 121–124). Slednje najdemo v dveh serijah v Zbirki Alme Karlin, taka pa je tudi motivika na po eni razglednici pomorščaka Pepona in Ivana Jagra (tretje poglavje, Slika 9). Med razglednice poklicev in gospodarskih dejavnosti sodi tudi Koršičeva razglednica delavcev med pakiranjem čaja (četrti poglavje, Slika 7). Kot ločeno kategorijo sva izvzeli portrete in scene z glasbeniki, plesalkami ali gledališkimi igralci, čeprav so ti tako na Japonskem kot na Kitajskem tradicionalno sodili v posebne poklicne skupine. Zelo priljubljeni so bili še prikazi transportnih sredstev, včasih spontani, drugič inscenirani. V albumu Ivana Koršiča podobno kot pri razglednicah drugih pomorščakov opazimo poudarjeno zanimanje za ladje.

Kot posebno kategorijo tega žanra razglednic velja omeniti japonske razglednice z antropološkimi fotografijami iz imperialnega obdobja. Te so med terenskimi raziskavami v kolonijah posneli japonski antropologi, ki so vizualne metode razumeli kot pomemben raziskovalni pristop, ob tem pa so pogosto tesno sodelovali s kolonialnimi oblastmi, saj je oboje zanimala etnična klasifikacija ljudstev, ki so živela v rastočem imperiju. Oče japonske antropologije Tsuboi Shōgorō je kot podlago za klasifikacijo izpostavil fizični tip, fizionomijo, jezik ter običaje in navade (Kang, 2016, 771). Portreti »tipov« so na začetku poleg fizionomije tako poudarjali oblačila, okrasje, orodje in orožje, kasneje pa tudi stavbno arhitekturo ali določene postopke ter širše življenjsko okolje. Tak pristop je najočitnejši na razglednicah iz Zbirke Alme Karlin, na katerih so upodobljeni tajvanski staroselci (Veselič 2020), v njeni zbirki pa najdemo tudi upodobitvi Ainujev, staroselskega ljudstva z japonskega severnega otoka Hokkaidō (prim. Senica 2021, 236–237). Medtem ko je prve kupila ali dobila med postankom na Tajvanu konec leta 1923 in v začetku januarja 1924, je slednji pisala mami že v času bivanja v Londonu med letoma 1908 in 1914 (Slike 167–170).

7 V Skuškovih zbirki v Slovenskem etnografskem muzeju sta dva takšna albuma, ki sta bila narejena izključno za izvoz. Prvi prikazuje metode kaznovanja, drugi pa vsakdanje življenje žensk in otrok v premožnejših družinah (<https://vazcollections.si/predmeti/raba/slike-in-grafike/zbirka/skuskova-zbirka-sem/>).

品川
 浅草海苔は大森、品川等の海に産せり是を浅草海苔と稱するは往古彼所の海に産せし故に其舊稱を失はずして斯くは呼び來れり江戸名産隨一の物として諸國に輸出す

Slika 118: Risba nekdanjega stanja kraja Shinagawa ob Tokijskem zalivu in fotografski posnetek iz obdobja Meiji. Shinagawa je bila od nekdanj znana po pridelovanju posušene alge *nori*; narisana je skupina ljudi pri delu. Na fotografiji so železnica, električni drogovi, nekaj hiš in morje v ozadju. Založnik: Seikaidō. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

To je bilo namreč obdobje, ko je Alma Karlin začela razvijati zanimanje za Vzhodno Azijo ter neevropske družbe in kulture nasploh.

Za fotografije, ki prikazujejo portrete lokalnega prebivalstva in tipične prizore, velja, da so se verzije posameznih fotografij na razglednicah, pa tudi v drugih medijih pogosto pojavljale še desetletja po tistem, ko so bile posnete.⁸ Medtem ko so jih domačini verjetno dojemali kot podobe preteklosti ali vsaj življenja v zatonu, so za tujce še naprej veljale za prizore sočasne kulture in družbe. Take stereotipizirane brezčasne podobe Kitajske, Japonske in Koreje so se hitro širile po Zahodu, saj so bile razglednice priljubljeni, cenovno ugodni spominki, ki so jih obiskovalci pošiljali ali prinašali domov, fotografije, na katerih so temeljile, pa so krožile tudi po časopisih, revijah, potopisih in drugih medijih.

⁸ Zelo zanimiv primer mnogoterih življenj fotografskega portreta tajvanske staroselke, Tajalke Pazzeh Naheh oziroma Hazehe Watan, obravnava Paul Barclay (2016).

Slika 119: Trije delavci, ki se pripravljajo na gradnjo hiše v japonskem slogu. Obdelujejo lesene stebre. Spodaj je napis »Carpenters (Tesarji)«, zato lahko sklepamo, da je razglednica namenjena predvsem obiskovalcem z Zahoda. Razglednica ni bila poslana (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 120: Natovarjanje premoga v pristanišču Nagasaki. Posnetek kaže veliko ladjo, ob kateri dela množica delavcev. Založnik je eden najstarejših japonskih založnikov razglednic v Yokohami, Ueda. Razglednica ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

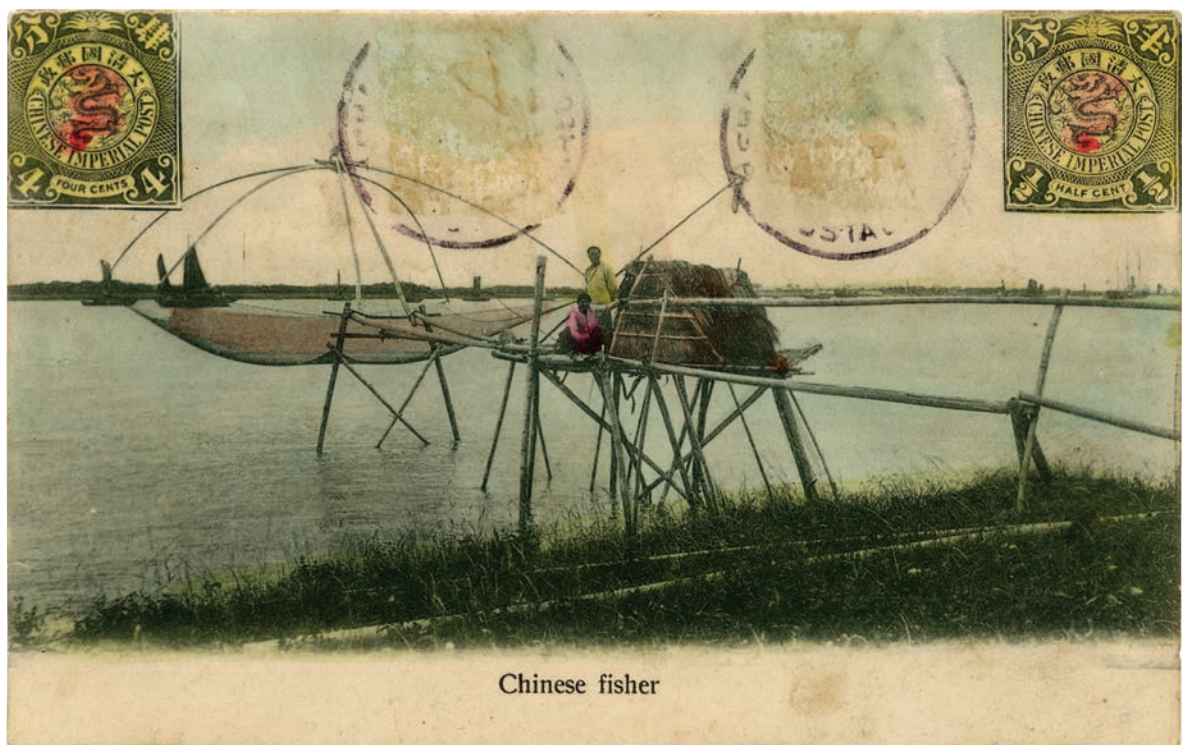
Slika 121: Prodajalci lončenih posod za vlaganje kimčija in drugega. Na dvorišču pozirata tudi otroka v korejskem oblačilu. Založnik: Genbudō/ Seiundō. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

(4 25) (什器賣賣) 人商めか (俗風朝鮮)

Slika 122: Korejski tradicionalni potujoči prodajalec košev. Založnik: Hinode shōkō, Seul (jp. Keijō). Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 123: Kitajski ribiči, razglednico je Ivanu Koršiču prinesel Zvonimir Ožegović. Založnik: Kingshill (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 124: Izdelovalca čolnov v Hongkongu. Preden je postala del britanske kolonije, je bila ribiška vas Yau Ma Ti zbirališče ljudstva Tanka, znanega po tem, da je bivalo na džunkah. Prodaja: Graça & Co., Hongkong. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 125: Vodnik kamele na pekinški ulici, glede na pripis Alme Karlin pred mestnimi vrati Chongwen, splošno znanimi kot Hatamen. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 126: Silosi za shranjevanje sojinega zrnja, Kitajska. Založnik: Kitano shōten hakkō, Japonska. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

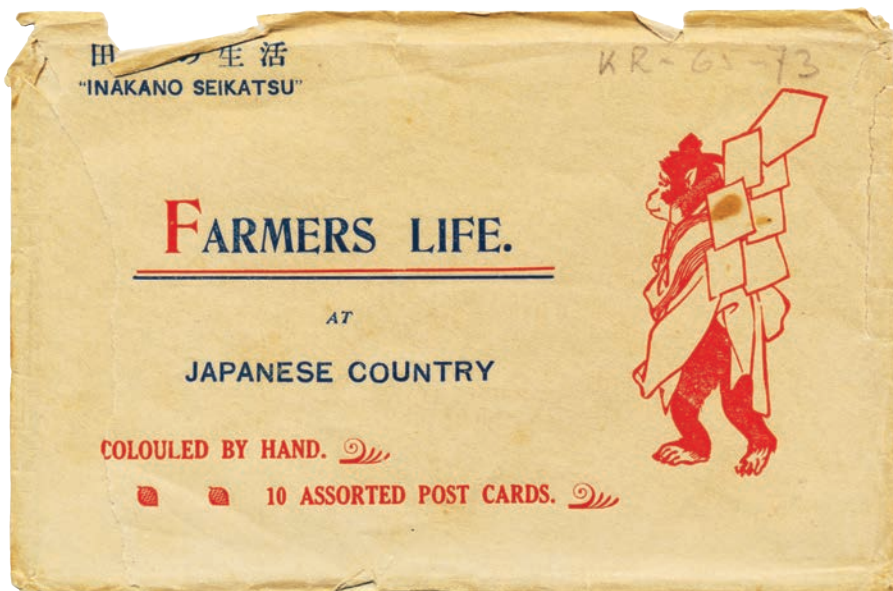
Slika 127: Ovojnica za deset razglednic na temo »kmečko življenje« na japonskem podeželju. Piše tudi, da so razglednice ročno obarvane. Podoba opice morda nakazuje, da so bile natisnjene v opičjem letu (npr. 1920) (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 128: Opravila na podeželju – ženska nosi vodo, starejši otrok mlajšo sestro ali brata nosi na hrbtu. Podnapisi v angleščini na teh posnetkih so nerodni in večkrat z napakami. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 129: Mlatev riža na posušenem riževem polju. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 130: Družinsko delo pri čiščenju riža. V ozadju je tipična japonska podeželska hiša. Na podestu mati doji otroka. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 131: Čiščenje in sušenje riža na prostem. Sestra stresa riž z višine, brat z velikimi pahljčami preveja. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

"Kome Tawara"

Rice Clearing of Perfect Family

"Kome Hoshi"

Rice Clearing of Elder Sister and Younger Brother

Slika 132: Čolni *sampan* so namenjeni priobalnemu in rečnemu prevozu in ribolovu, lahko pa služijo tudi kot stalna bivališča Alma Karlin (2006, 317–318) v potopisu opiše prizor s sampana. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 133: Tradicionalna korejska barka za zabavo premožnejših ljudi, imenovana po regiji jp. Rakurō (kor. Lelang) Založnik: Genbudō/Seiundō. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 134: Kitajska džunka v Hongkongu. Založnik: The Hongkong Pictorial Postcard Co., Hongkong. Razglednico je Ivanu Koršiču kot božični pozdrav poslal Zvonimir Ožegović (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 135: Kitajske džunke in *sampani*. Založnik: Kingshill. Neposlana razglednica (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 136: Rikše s strankami, ženskami in otroki, so obrnjene proti kameri. Posnetek je iz kraja Nunobiki pod hribom v Kōbeju, ki je znan tudi po toplicah. Razglednico je Ivanu Koršuču 2. 11. 1907 poslal Zvonimir Ožegović (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 137: Rikše pred japonsko bolnišnico Matetsu (kit. Matie) v Dalianu (jp. Dairen). Založnik: Hoshinoya, Japonska. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 138: Tip kitajske nosilnice. Fotografijo je v okolici Pekinga posnel japonski fotograf Yamamoto Sanshichirō. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 139: Nosači in nosilnice, verjetno gre za redno linijo do nekega pomola. Fotografijo je posnel William Grant. Založnik: Kingshill, Šanghaj. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 140: Kitajke, ki se peljejo na samokolnicah. Fotografijo je posnel britanski polkovnik Robert Minturn Clarges Ruxton. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Chinese Women riding on
Wheelbarrow.

Chinese travelling in Sedan Chairs.

Slika 141: Karavana kamel zapušča Peking. Založnik: Seiundo Printing Co., Ltd. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 142: Kadilec opija, verjetno studijska fotografija. Razglednico je Antonietti Ožegović 18. 1. 1908 iz Šanghaja poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Kingshill (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 143: Kitajska jetnika v kladi podobni kaznovalni napravi *ja*. Razglednico je Ivanu Koršiču 19. 4. 1907 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Kingshill, serijska številka 160 (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 144: Šibanje, tradicionalno korejsko kaznovanje. Vsi uradniki nosijo tipični klobuk in korejsko obleko. Razglednica je iz serije »Korejske navade« in ni bila poslana. Založnik: Hinode Shōkō (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 145: *Kantō matsuri* v prefekturi Akita, praznik v avgustu. Založnik: Kyokushū ehagaki kurabu. Nepsolana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 146: Lamaistični duhovniki v posebnih oblačilih za ritual, namenjen osvobajanju duše nasilno umrlih. Razglednica je del serije in je bila verjetno namenjena domačim kupcem. Ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 147: Lamaistični duhovniki v posebnih oblačilih za ritual, namenjen osvobajanju duše nasilno umrlih. Razglednica je del serije in je bila verjetno namenjena domačim kupcem. Ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 148: Risba predstavlja praznik *Kanda matsuri* v šintoističnem svetišču Kanda myōjin v Tokiu: množica ljudi in povorka z vozovi ter tipična šintoistična vrata *torii*. Levo zgoraj je fotografija svetišča s ptičje perspektive. Na desnem robu je nekaj vrstic razlage v klasični japonščini. Razglednica je narejena za domače uporabnike. Založnik: Seikaidō, Tokio. Nepsolana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 149: Narisan je poletni praznik v Ryōgokuju, starem predelu Tokia. Odkar so leta 1657 zgradili most čez reko Sumidagawa, tam avgusta prirejajo praznik z ognjemeti. Risba predstavlja nekdanjo podobo, levo zgoraj je posnetek novejšega mostu in ozadja v obdobju Meiji. Založba: Seikaidō. Nepsolana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

神田明神

祭神は大己貴命にて天平二年の創建なり祭典は江戸第一にして山車及び藝妓の手古舞等あり神輿の通路は雑閣名状すべからず

兩國川開

明暦三年兩國橋架設さるゝや年々歳々川開と稱し八月上旬古來より花火にて著名なる玉屋、鍵屋は各妙技を競びて衆目喜ばせり遊舫は水面を蔽ひ紅燈花の如し

Slika 150: Korejski bogovi in varuhi vasi v obliki lesenih stebrov, imenovani *jangseung*. Pod sliko piše, da je založnik podjetje Genbudō, na hrbtni strani pa Seiundō. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 151: Korejska tradicionalna zaroka. Vsi prisotni so oblečeni v tradicionalni noši, pred njimi so okraski za tovrstne praznike. Razglednica je iz serije »Korejske navade (*Chōsen fūzoku*)«, izdana med japonsko okupacijo Založnik: Hinode Shōkō v Seulu. Ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 152: Nasmeljani Kitajci, Šanghaj. Založnik: Kingshill, Šanghaj. Fotografija: Denniston & Sullivan. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 153: Dekleti, ki stojita na obeh straneh kamnitega svetilnika na vrtu. To je ena od razglednic, ki prikazujejo tedanje japonske ljudi, oblačila in navade. Razglednico je Ivanu Koršiču 25. 11. 1097 iz Nagasakija poslal Zvonimir Ožegović (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 154: Ženska čepi na ozkem lesenem hodniku oziroma verandi med sobo in vrtom v tipično japonski hiši. Uporablja zobno krtačko in drži brisačo v levi roki. Razglednica je iz serije, ki prikazuje razne japonske navade in običaje, in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 155: Po angleškem podnapisu je ta posnetek jutranja vaja japonskega plesa. Eno dekle pleše, drugo pa igra na glasbilo *shamisen*. To je eden od več posnetkov različnih aktivnosti v isti japonski sobi, ki so jo uporabili kot studio za serijo razglednic. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 156: Žene in dekleta v japonski sobi vadijo tradicionalno glasbo in petje. Vse so oblečene v kimono z japonsko pričesko. Fotografija je delno obarvana in del serije, ki prikazuje razne japonske navade in običaje. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 157: Tipična japonska kopalnica v zasebni hiši ali manjšem gostišču. Podnapis je v angleščini in zopet vidimo, da je serija teh razglednic narejena za tuje obiskovalce. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

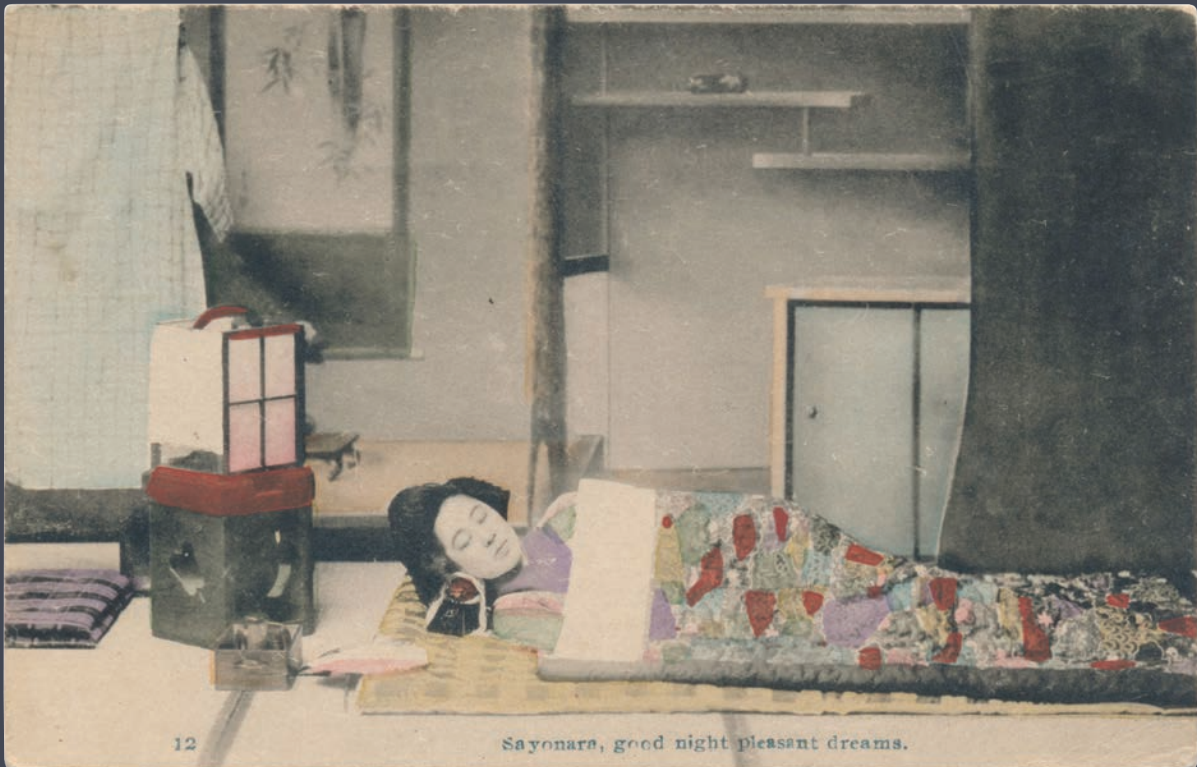
Slika 158: Speča ženska v posteljnini (*futon*) v japonski sobi. Zraven so blazinica, lučka v papirnatem senčniku, pepelnik in pahljača. Razglednica spada v serijo, ki prikazuje japonske običaje iz prejšnjih časov, iz obdobja Edo in začetka Meiji, in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

6

Bathing. The family bath tub.

12

Sayonara, good night pleasant dreams.

Slika 159: Dekleti na bambusni klopi.
Oblečeni sta v kimono, imata japonsko
pričesko in gledata v kamero.
Čez fotografijo je Koršičev redni
dopisovalec Zvonimir Ožegović napisal
nekaj besed (album razglednic
Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 160: Portret kitajskega dekleta
v vsakdanjih oblačilih manj premožnih.
Neidentificirani japonski založnik.
Neposlana razglednica (zbirka
razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 161: Heng Xinyu, mati mandžurske
cesarice Wanrong. Dobro sta vidna
svilen doprsni suknjič z zavihom
(*jinmagua*) in mandžursko naglavno
okrasje *liangbatou*. Založnik: Hartung's
Photo Shop, Peking. Neposlana
razglednica (zbirka razglednic Alme
Karlin, PMC).

Slika 162: Prizor iz gledališča kabuki – levji ples. Alma Karlin ga je v pripisu na hrbtni strani poimenovala kar japonski balet. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 163: Studijski posnetek, ki naj bi predstavljal starodavna kitajska oblačila. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 164: Korejki, pevki in plesalki na dvoru v tipični korejski noši z dolgimi rokavi. Fotografija je verjetno posneta v studiu. Založnik: Hinode shōkō v Seulu (jp. Keijō). Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

7 SINGER, CHOSSEN.

装盛の妓官 (俗風鮮朝)

Slika 165: Mladi plesalki v plesni opravi, z bobnom spredaj in jelenovimi rogovi na glavi. Razglednico je izdalo podjetje Tanaka honten v Tokiu. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 166: Dekleta na odru plešejo priredbo prvotno lokalnega plesa iz kraja Uwajima v prefekturi Ehime, *Yatsushika odori* ali ples osmih jelenov. Založnik: Tanaka honten, Tokio. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 167: Plesalki sta odeti v pisane pomladne kimone, v laseh pa imata cvetoče vejice japonske češnje. Na hrbtni strani razglednice je Alma Karlin pripisala: »Kirschblütentanz, Kioto. Neposlana razglednica (Ples češnjevih cvetov, Kjoto)«. Založnik: Tanaka honten, Tokio (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Chinese Music, Shanghai.

Slika 168: Kitajski orkester. Založba:
T. Kishida, Šanghaj. Nepsolana
razglednica (zbirka razglednic Alme
Karlin, PMC).

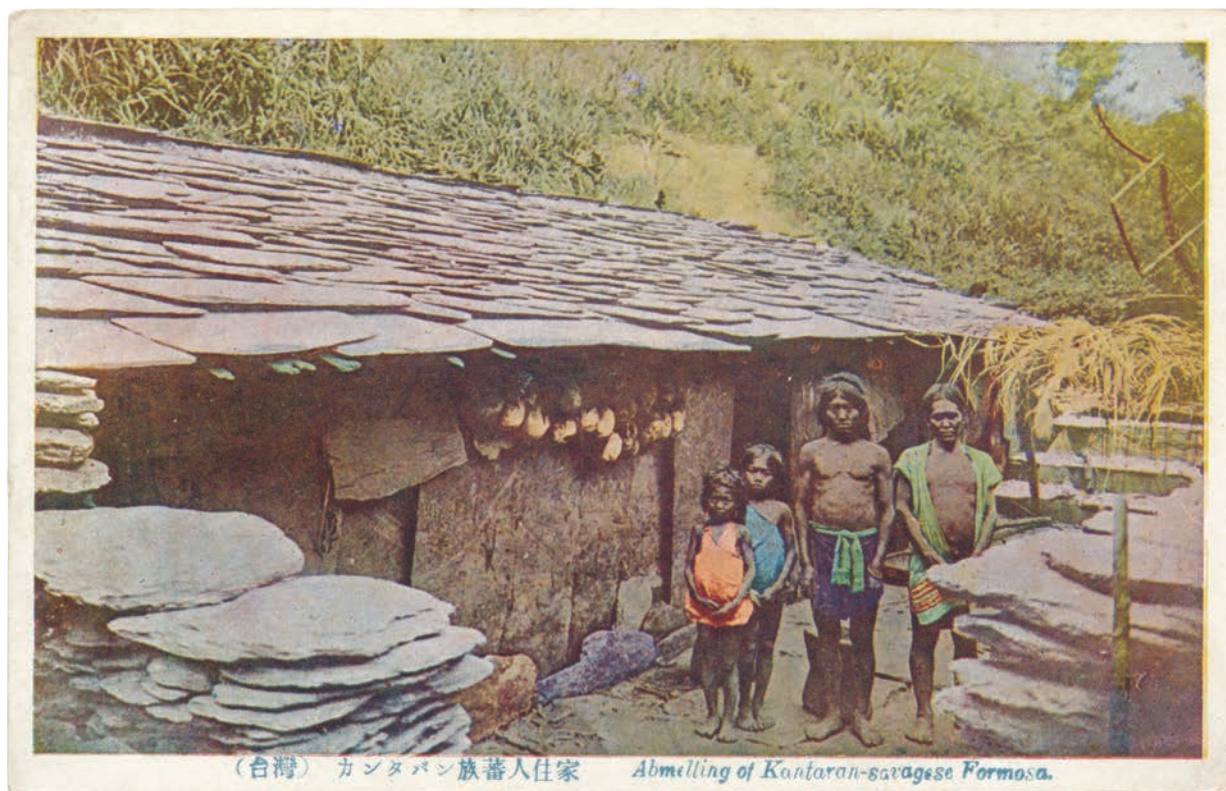
slika 169: Ainujec z opremo za lov na medveda. Razglednica je bila izdana ob veliki Japonsko-britanski razstavi v Londonu leta 1910, na kateri so bili razstavljeni tudi staroselci iz japonskega imperija, med drugim pripadniki ljudstva Ainu s severnega japonskega otoka Hokkaidō. Alma Karlin je razglednico 16. 2. 1911 iz Londona poslala mami v Celje. Tisk: Valentine & Sons, Dundee, Škotska (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 170: Tetoviranje obraza tajalske staroselke na Tajvanu. Fotografijo je kot študijsko gradivo posnel japonski etnolog Mori Ushinosuke. Založnik: Seibanya. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 171: Portret pripadnika enega od tajvanskih staroselskih ljudstev. Japonski podnapis pravi: »Slavnostno naglavno in obrazno okrasje surovih divjakov (Tsuōo)«. Fotografija je bila najverjetneje posneta za antropološki atlas ali podobno publikacijo, ki je prikazovala »tipične predstavnike« posameznih etničnih skupin. Založnik: Seibanya. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 172: Skrilaste hiše tajvanskih staroselcev v naselbini Kantaban. Fotografijo je kot študijsko gradivo posnel japonski etnolog Mori Ushinosuke. Založnik: Seibanya. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Ostale razglednice/priložnostne razglednice

Nekatere razglednice v obravnavanih zbirkah pritegnejo pozornost zaradi specializiranih tematik ali predmetov, ujetih na podobah. Mednje sodijo razglednice, ki obeležujejo posebne dogodke. Med japonskimi so to na primer komemorativne razglednice (*kinen ehagaki*) japonske zmage v rusko-japonski vojni (1904–1905).⁹ Razglednice v spomin na to zmago so bile nadvse priljubljene in so močno pripomogle k popularizaciji razglednic med Japonci. Med letoma 1904 in 1906 so jih izdali v vsaj štirih kompletih (Satō 2002, 39). V Koršičevem albumu je tako japonska razglednica ruševin utrdbe Songshushan, pomembnega elementa obrambe Port Arthurja (jp. Ryojun), kjer je potekalo največje kopensko obleganje v omenjeni vojni, ter razglednica praznične Yokohame ob zavzetju mesta Liaoyang, v Zbirki Alme Karlin pa spomenik padlim japonskim vojakom pri Port Arthurju. Zanimivi sta tudi ovojnica za serijo razglednic ter razglednica – verjetno iz serije – ob obletnici vzpostavitve modernega poštnega sistema.

Drugi zanimiv žanr so razglednice aktualnih dogodkov, ki slikovno dokumentirajo naravne nesreče, kot so poplave, tajfuni, potresi, cunamiji in požari. V prvih desetletjih 20. stoletja so bile namreč na Japonskem razglednice eden od načinov sporočanja aktualnih novic v oddaljene dele države. Hosoma (2020, 44) in Satō veliko poplavo v regiji Kantō leta 1910 (ali v 43. letu vladavine Meiji) omenjata kot prvi tak dogodek, ki so ga ujeli na razglednici. Seveda so bili časniki pri posredovanju novic takrat že hitrejši od razglednic, toda tiskarska tehnologija na Japonskem še ni dovoljevala hkratnega natisa besedila in fotografij v visoki resoluciji (Hosoma 2020, 250–256). Po drugi strani je svetlotisk (kolotipija) na razglednicah omogočal visokokakovostne reprodukcije, na katerih je bilo mogoče opazovati številne podrobnosti fotografiranih prizorov. Razglednice poplavljenega Tokia so bile izdelane v dnevni ali dveh po nastanku fotografij in so bile takoj naprodaj v lokalnih trgovinah. Kupovali so jih mestni prebivalci, ki so želeli sorodnikom na drugih koncih Japonske na kratko sporočiti položaj, v katerem so se znašli. Razglednice so bile v nekaj dneh odposlane in v tednu dni že pri prejemnikih. Čeprav počasnejše pri širjenju novic kot časopisi, so posredovale nazornejšo vizualno informacijo. Tiskarska tehnologija na Japonskem je bila v tistem času tako uborna, da so časopisi še desetletje kasneje, v dvajsetih letih 20. stoletja, raje kot fotografije objavljali na roko narisane skice, kadar so želeli vključiti slikovno gradivo (Hosoma 2020, 250). Satō (2002, 44) izpostavlja, da teh razglednic ne moremo obravnavati kot predhodnice novinarskih reportaž, in poudarja, da je treba natančneje proučiti razloge za usih tega žanra. V hitro razvijajoči se Japonski in Vzhodni Aziji nasploh so med seboj tekmovali različni komunikacijski mediji. Razglednica kot sredstvo obveščanja o aktualnih dogodkih je torej fenomen določenega zgodovinskega časa.¹⁰

V Zbirki Alme Karlin najdemo nekaj redkih zgodnjih primerov s podobami naravnih nesreč leta 1910. Na njen domači naslov v Celje ji jih je poslal japonski znanec iz Londona. S svojimi nazornimi podobami so razglednice zagotovo imele poseben učinek pri sporočanju tovrstnih novic. Tudi razglednico usmrtnice morilca nemškega veleposlanika Clemensa von Kettelerja, ki je bil ustreljen med boksarsko vstajo, bi lahko uvrstili med razglednice, ki prikazujejo novice, čeprav jo je Zvonimir Ožegović Ivanu Koršiču poslal avgusta 1904, tri leta in pol po dogodku, ki je upodobljen na njej. Čeprav prikazuje konkreten dogodek, pa je asociacija z žanrom prizorov kaznovanja neizbežna.

Zadnji, a konsistenten in pomemben tematski sklop so razglednice muzejskih in galerijskih predmetov, ki jih najdemo v Zbirki Alme Karlin. Po eni strani razglednice pričajo o bogati kulturni ponudbi Tokia in drugih velikih japonskih mest v času njenega bivanja na Japonskem. Razglednice poleg tega podkrepijo v člankih in potopisih izpričan interes Alme Karlin za zgodovino, kulturo in umetnost. Na poti okrog sveta je na Japonskem preživela daleč največ časa, služba tajnice na nemškem veleposlaništvu pa ji je zagotavljala finančno varnost ter stik s tujimi in japonskimi umetniki in intelektualci, zato ni presenetljivo, da je, kljub temu da je muzeje obiskovala tudi drugje, največ tovrstnih razglednic v njeni zbirki prav od tam.

⁹ Satō (2002, 39) izpostavi, da lahko povezavam med vojno in slikovnimi razglednicami sledimo že v čas francosko-pruske vojne (1870–1871).

¹⁰ V Evropi so bile žanrsko (aktualni dogodki) in po funkciji (sporočanje osebnih okoliščin) sorodne razglednice z bojišč prve svetovne vojne.

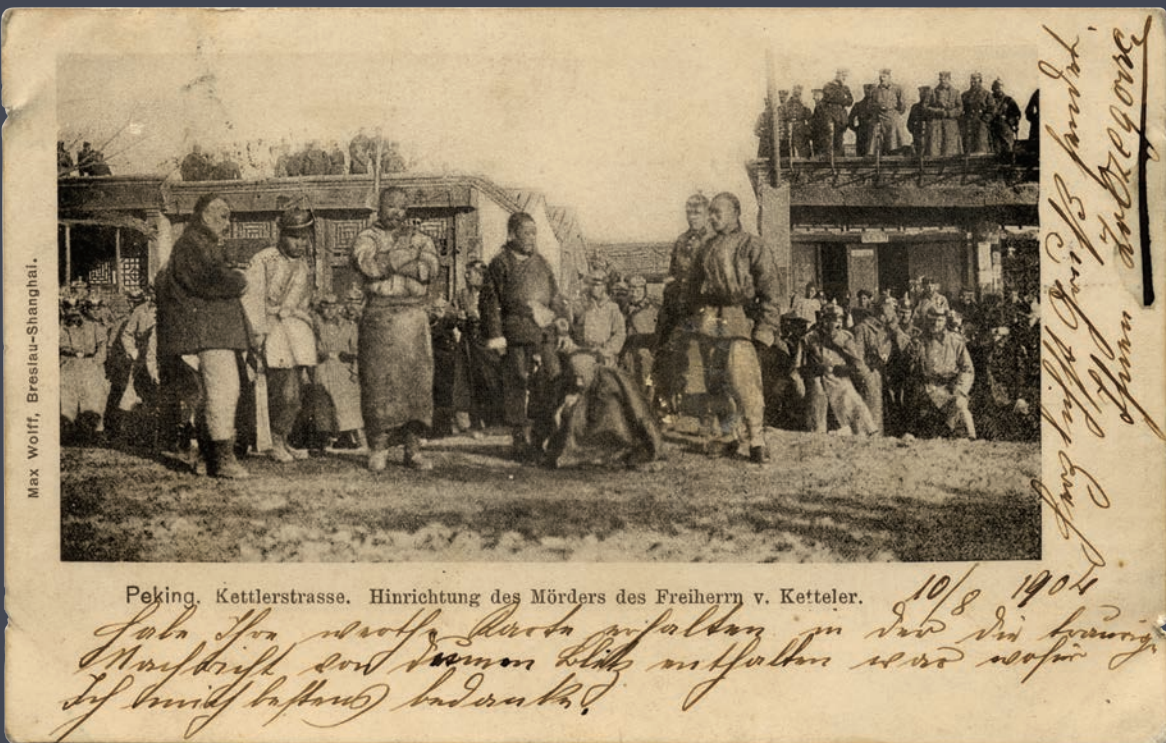
Slika 173: Spomenik, posvečen padlim v Ryojunu (Port Arthurju) leta 1904. Razglednico je izdal založnik Ryojun Tōkyōdō oziroma po znaku na prostoru za znamko Hoshinoya. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 174: Ruševine utrdbe Songshushan pri Port Arthurju. Razglednica je verjetno del serije s podobami pomembnih lokacij iz rusko-japonske vojne. Ivanu Koršiču jo je 30. 8. 1910 poslal A. Pepina. Založnik: Sakamoto shoten, Ryojun (kit. Lüshun), tisk: Kamigataya, Japonska (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 175: Praznična Yokohama ob zasedbi Liaoyanga. Mesto Yokohama je okrašeno z zastavami in lampijoni. Razglednico je Ivanu Koršiču poslal Zvonimir Ožegović 3. 11. 1904 (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

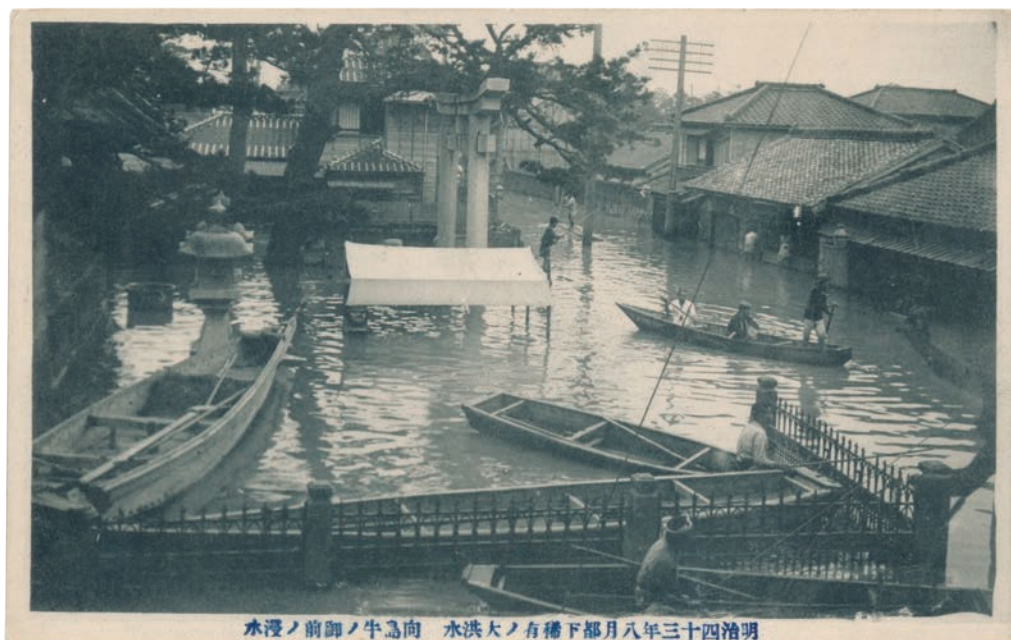
Slika 176: Usmrtimev morilca nemškega veleposlanika von Kettelerja, ki je bil ustreljen med boksarsko vstajo na Kitajskem. Razglednico je Ivanu Koršiču 10. 8. 1904 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Max Wolff, Vroclav-Šanghaj (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

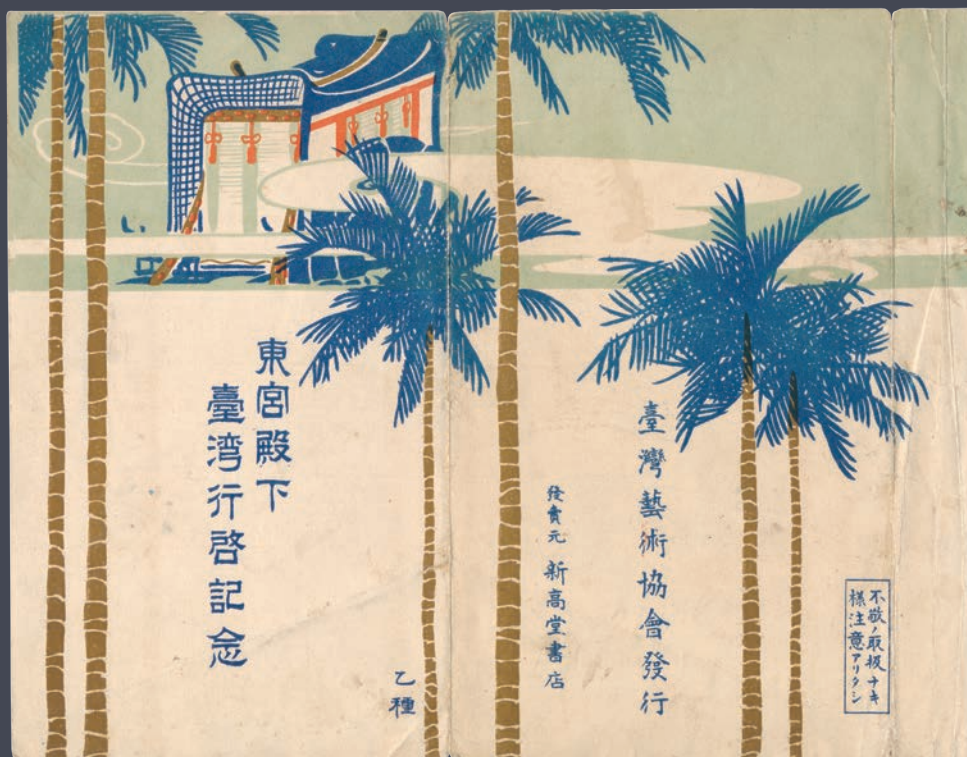
Slika 177: Posnetek naravne katastrofe na Japonskem: škoda v starem predelu Tokia julija 1911, ki jo je povzročil cunami. Razglednico je 11. 9. 1911 N. Gotō iz Londona poslal Almi Karlin v Celje. Založnik: Ginza Kamigataya (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 178: Velika poplava avgusta 1910, Mukōjima Ushi no gozen. Založnik: Sankōdō, Shitaya v Tokiu. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 179: Ovojnica za več razglednic, ki jih je ob petdeseti obletnici ustanovitve komunikacijskega sistema na Japonskem, 20. 4. 1921, izdalo ministrstvo za komunikacijo. Na ovojnici vidimo podpis v spomin: O. Agawa (?) (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 180: Razrezana ovojnica za komplet razglednic ob obisku japonskega prestolonaslednika, kasnejšega cesarja Hirohita iz obdobja Shōwa, na Tajvanu aprila leta 1923. Alma Karlin je otok, ki je bil tedaj japonske kolonija, obiskala konec istega leta. Razglednice je lahko kupila oziroma dobila ali na Japonskem ali na Tajvanu. Založnik: Tajvansko umetniško združenje (jp. Taiwan geijutsu kyōkai, kit. Taiwan yishu xiehui) (K 207, Zbirka Alme Karlin, PMC).

Slika 181: Reprodukcija umetnostnega dela v tradiciji *nihon-ga* avtorice Kitani Chiguse z naslovom »Ženi v Chikamatsujevem gledališču«, razstavljenega na 4. razstavi cesarskega umetnostnega inštituta leta 1922. Na hrbtni strani je Alma Karlin zapisala, da je to pomembna slikarka. Založnik: Takasawa, Hongo. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 182: Barvna fotografija lutke kiparja Nakatanija Gankoja z belim ozadjem. Iz napisa na desni strani posnetka je razvidno, da je bila lutka eksponat v galeriji v času *Razstave miru* v parku v Uenu, Tokio, leta 1922. Alma Karlin je najverjetneje obiskala razstavo. Založnik: Bijutsu kōgeikai (Združenje umetnikov in rokodelcev), Kanda, Tokio. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 183: Reprodukcija risbe slikarja Shiizuke Ichia iz galerije v času *Razstave miru* v parku Ueno v Tokiu leta 1922. Tihožitje raznih manjših religioznih in folklornih kipov, med njimi lutke Kewpie, v ozadju so stara japonska čelada in meči. Založnik: Bijutsu kōgeikai. Neposlana razglednica (Združenje umetnikov in rokodelcev), Kanda, Tokio (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 184: Reprodukcija risbe slikarja Shiizuke Ichia, eksponat na 9. umetnostni razstavi združenja Nika septembra 2022. Tihožitje raznih morskih dobrot, sadja, zelenjave, rož in vaz. Hrbtno stran je Alma Karlin popisala z različnimi imeni rib ter drugih vrst sadja in zelenjave. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 185: Reprodukcija umetnostnega dela v tradiciji *nihon-ga* avtorja Yoshimure Tadaa z naslovom »Čisto petje in zelene skodelice«, razstavljenega na 4. razstavi cesarskega umetnostnega inštituta leta 1922. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

静物

椎塚猪知雄氏筆

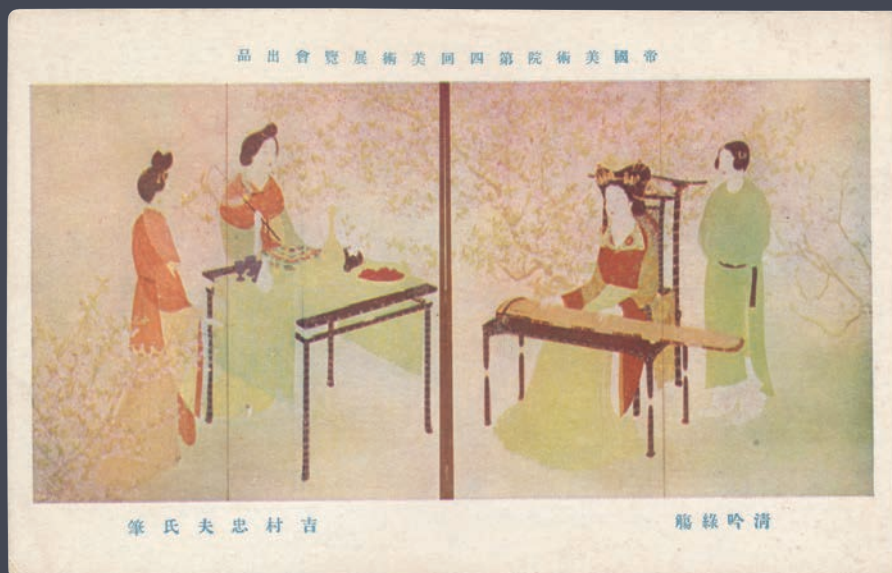
平和記念東京博覽會美術館出品

静物

椎塚猪知雄氏筆

第九回二科美術展覽會出品

品出會覽展術美回四第院術美國帝

筆氏夫忠村吉

脂綠吟清

Slika 186: Staro kitajsko bronasto ogledalo z okrasom zmajev iz 3. stoletja pr. n. š. (dinastija Zhou ali Qin). Razglednica ni uporabljena in ne vsebuje nobenih zapiskov. Založnik: Ōkura muzej umetnosti, tisk: Shimura (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 187: Zaprta nosilnica (nekakšen palankin), ki so jo uporabili v prvem letu obdobja Meiji za cesarja Meijija. Ekspонат v Cesarskem (državnem) muzeju v Kjotu je postavljen na vrtu ob borovem drevesu za fotografranje. Na desnem delu je žig Cesarskega muzeja z datumom 2. julija 1923, ko je bila Alma Karlin najverjetneje na obisku v Kjotu. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Tematska analiza podob na razglednicah, ki se v tem poglavju osredotoča izključno na album vzhodnoazijskih razglednic Ivana Koršiča in razglednice iz Zbirke Alme Karlin iz Japonske, Koreje, Kitajske in Tajvana, kaže pričakovano zastopanost motivov. Prevladujejo topografske razglednice, zlasti tiste turističnih krajev. Razglednice množično obiskanih lokacij so imele zagotovljene kupce, zato so pričakovano najštevilčnejše tudi v slovenskih zbirkah. Druga večja skupina so razglednice, ki prikazujejo različne vidike vsakodnevne življenja ljudi bodisi v obliki portretov bodisi v formatu tipičnih prizorov. Medtem ko so prve razglednice občutljivejše na časovno dimenzijo in lahko iz njih razbiramo spremembe v videzu mest in mestne arhitekture ter uličnega življenja, druge pogosto – vsaj za zahodne uporabnike – nastopajo kot brezčasne podobe domačinov in njihovih tipičnih opravil, čeprav lahko poznavalci hitro zaznajo diskontinuitete v posameznih praksah ali celo eklektično, nekonsistentno mešanje elementov iz različnih časovnih obdobj ali socialnih slojev. Tretja skupina razglednic izraža bolj partikularne interese njihovih uporabnikov – založnikov, piscev ali prejemnikov. Toda prav v vseh primerih je izbira posamezne razglednice ravnovesje več dejavnikov: fotografskih motivov, ki so sploh bili na voljo za nakup, estetskih in drugih zanimanj posameznika, ki je razglednico kupil, ter premisleka o tem, kako bo razglednica v vizualnem smislu nagovorila prejemnika, ki mu je bila poslana ali prinesena, oziroma čemu bo služila, če jo bo posameznik zadržal zase.

Povzetek

Pričujoča monografija obravnava stare vzhodnoazijske razglednice v slovenskih muzejskih in knjižničnih zbirkah. Na prelomu iz 19. v 20. stoletje so razglednice postale priljubljeno komunikacijsko sredstvo in predmet strastnega zbiranja. Njihov razcvet je bil tesno povezan z napredkom v fotografski in tiskarski tehnologiji, vzponom množičnega turizma in razvojem poštnega sistema, ki sta temeljila na izboljšanih prometnih povezavah, s krepitvijo srednjega razreda in z njegovimi potrošniškimi vzorci. V slovenskih deželah in Avstro-Ogrski na splošno je to čas intenzivnejših stikov z Vzhodno Azijo, predvsem spričo prisotnosti pomorščakov v tej regiji. V monografiji zbrani prispevki z različnih vidikov analizirajo razglednice z vzhodnoazijskimi motivi, izdelane od konca 19. stoletja do prvih let po koncu prve svetovne vojne, ter njihove prvotne uporabnike – kupce, pošiljatelje, prejemnike in zbiratelje.

Nataša Vampelj Suhadolnik v prvem poglavju predstavi razmere v Vzhodni Aziji od sredine 19. stoletja do obdobja med svetovnima vojnama ter na kratko povzame stike med slovenskimi deželami in Vzhodno Azijo v tem obdobju. Uspešna modernizacija Japonske in njen vse bolj ambiciozni imperializem na eni strani ter polkolonialni položaj Kitajske na drugi so obrnili zgodovinsko razmerje med državama ter ju postavili v zelo različen položaj v odnosu do zahodnih velesil, ki so od druge polovice 19. stoletja krepile svojo gospodarsko in vojaško, pa tudi kulturno premoč v Vzhodni Aziji. Medtem ko je Kitajska postala plen njihovih apetitov, je Japonska s pristopom »japonski duh, zahodno znanje« kmalu ujela korak z njimi in si leta 1895 kot kolonijo najprej priključila Tajvan, leta 1910 pa še Korejo. Avstro-Ogrska se je tekmi pridružila razmeroma pozno, ko je z odprtjem sueškega kanala pridobila nekaj prednosti in se pričela identificirati tudi kot pomorska sila. Ravno ta razvoj je omogočil rednejše in pogostejše stike prebivalcev s slovenskega etničnega ozemlja z Vzhodno Azijo.

Chikako Shigemori Bučar, Maja Veselič in Alja Filip v naslednjem poglavju pokažejo, kako so ta razmerja moči vplivala tudi na vidike, kot je razvoj modernega poštnega sistema in založništva razglednic. Medtem ko so na Japonskem moderni poštni sistem naglo in uspešno vzpostavili v letih 1873–1874, so na Kitajskem državno pošto ustanovili šele leta 1893. Pred tem je povečana tuja prisotnost na kitajskih tleh v obdobju po opijskih vojnah sredi 19. stoletja privedla do ustanovitve več mednarodnih pošt ter lokalnih poslovnih poštnih uradov – oboji so služili pretežno tujcem. Državni poštni monopol na Japonskem in razdrobljenost poštnih storitev na Kitajskem sta razvidna tudi iz razglednic. Na Japonskem je proces standardizacije razgledniških formatov potekal sistematično in učinkovito, na Kitajskem pa je več raznolikosti. Drugačna sta bila tudi založniška trga. V obeh deželah se je v začetku 20. stoletja pojavila množica komercialnih izdajateljev razglednic, toda medtem ko so bila to na Japonskem izključno japonska podjetja, so bili založniki na Kitajskem mednarodno pisani. Avtorice v pregledni analizi starih vzhodnoazijskih razglednic in načinov njihove rabe pokažejo, da so slovenske zbirke in uporabniki primerljivi s tistimi drugod po svetu.

Naslednja tri poglavja podrobneje predstavijo posamezne uporabnike razglednic. V tretjem poglavju, ki govori o najstarejših vzhodnoazijskih razglednicah, Chikako Shigemori Bučar in Maja Veselič obravnavata razglednice pomorščakov Jožefa Obereignerja »Pepona« in Frana Vilfana ter Ivana Jagra, ki je šel na Kitajsko, da bi sodeloval pri obnovi avstro-ogrskega veleposlaništva po boksarski vstaji. Vsi trije so razglednice pošiljali v letih 1899–1902 in so jih uporabljali kot komplementarne pisemski komunikaciji. Toda medtem ko sta Pepon in Vilfan v svojih sporočilih za razgledniški žanr tipično kratka, je Jager, ki je svojo pot razumel kot študijsko potovanje, razglednice na gosto popisal s številnimi podrobnimi opazkami.

Sledi poglavje Bogdane Marinac o pomorščakih in razglednicah v njihovih zapuščinah. Pri tem se osredotoča na album mornariškega superiorja Ivana Koršiča, ki zaradi obsega in številnih dopisovalcev omogoča odličen vpogled v kulturo pošiljanja in zbiranja razglednic z vzhodnoazijskimi in tudi širše neevropskimi motivi med pomorščaki. Večini mornarjev so razglednice pomenile spominek ali vez z naslovnikom, Koršiča, ki v Vzhodno Azijo ni potoval, temveč je razglednice prejel ali dobil od drugih mornarjev, pa lahko označimo za pravega zbiratelja, saj je v njegovi zapuščini poleg vzhodnoazijskega albuma še šest drugih tematsko urejenih albumov razglednic.

Kot strastno zbirateljico razglednic lahko brez dvoma označimo tudi svetovno popotnico, novinarko in pisateljico Almo Karlin, ki je na Japonskem, v Koreji, na Kitajskem in Tajvanu v obdobju 1922–1924 skupaj prebila poldrugeto leto, po svojih izkušnjah pa napisala potopis in več leposlovnih del. Med več kot 300 razglednicami z vzhodnoazijskimi motivi v njeni zbirki jih je večina neodposlanih, saj jih je kupovala za opremo svojih člankov in lastno zbirko. Prispevek Barbare Trnovec se tako osredotoča na njeno ustvarjanje in zbiranje vizualnega gradiva na poti okoli sveta ter rabo tega gradiva po vrnitvi domov. Za Almo Karlin so potovanje, zbiranje in pisanje pomenili neločljivo prepletene poti do njenega osrednjega cilja – ustvarjanja in posredovanja nove vednosti. Akvareli, razglednice in fotografije, ki jih je prinesla s potovanja ter uporabila v svojih delih in predavanjih, so še en vidik teh prizadevanj.

Zadnje, šesto poglavje avtoric Chikako Shigemori Bučar in Maje Veselič prinaša tematsko analizo obeh osrednjih zbirk starih vzhodnoazijskih razglednic v Sloveniji, torej zbirateljev Ivana Koršiča in Alme Karlin. S pomočjo podrobne razčlenitve upodobljenih motivov avtorici predlagata shemo s tremi osnovnimi kategorijami – ločita topografske, etnografske in druge tematske razglednice – in številnimi podkategorijami. Vsako kategorijo uvede krajše besedilo, ki mu sledi izbor razglednic z ustreznimi motivi.

Prispevki vsak zase in kot celota pričajo o živahnem zanimanju vsaj dela prebivalcev slovenskih dežel za tuje, geografsko in kulturno oddaljene kraje. Motivi na razglednicah nakazujejo na uveljavljene predstave o Vzhodni Aziji, obenem pa odražajo specifične interese pošiljateljev in zbirateljev. Čeprav je knjiga bogato ilustrirana z več kot 220 razglednicami, avtorice opozorijo tudi na druge vidike, ki jih odpira raziskovanje razglednic, kot so poštna zgodovina, rekonstrukcija posamezne potovalne poti in ozadja ter besedilna analiza sporočil.

Summary

This edited volume examines old East Asian picture postcards archived in Slovene museums and library collections. Towards the end of the 19th and the beginning of the 20th century, picture postcards became a very popular communication medium as well as the focus of passionate collecting. This boom was intertwined with the advance of photographic and printing technologies, the rise of mass tourism and the development of the postal system, both of which were based on the improvement of transportation networks, and the growing middle class with their new patterns of consumption. In Slovene lands and in the Austro-Hungarian regions in general, this was a period of intensification of contacts with East Asia, particularly through the Europeans' maritime presence in the region. Chapters in this monograph analyse, from various points of view, the picture postcards with East Asian motifs, which were produced from the end of the 19th century up to a few years after the First World War, and their original users – buyers, senders, recipients and collectors.

In Chapter 1 Nataša Vampelj Suhadolnik presents the political and social circumstances in East Asia from the middle of the 19th century up to the inter-war era. She also summarizes the contacts between the Slovene lands and East Asia in this period. With Japan's successful modernization and growing imperial ambition on the one hand, and China's semi-colonial status on the other, the historical relationship between the two countries had reversed, as did the relations with the European and American great powers, which were exerting their economic, military, and cultural dominance over East Asia. While China fell prey to the world powers, Japan with its attitude of combining "foreign knowledge and Japanese talent" soon grew to compete with them, annexing Taiwan as a colony in 1895, and Korea in 1910. Austria-Hungary joined the colonial race later than the others: only when it gained a certain advantage with the opening of the Suez Canal did the country also start to identify itself as a maritime power. This development made more frequent and regular contacts possible between inhabitants of the Slovene ethnic region and East Asia.

In the following chapter, Chikako Shigemori Bučar, Maja Veselič and Alja Filip demonstrate how these power relations also influenced various facets of life, including the modern postal system and postcard publishing industry. In Japan, the postal system was quickly and successfully organized in the years 1873 and 1874, while in China the national post was established much later, in 1893. The growing foreign presence in Chinese territory since the mid-19th century Opium Wars resulted in the establishment of a number of international as well as local business post offices – all of which were more or less in the service of foreigners. The national monopoly of the new postal system in Japan on the one hand, and the fragmentation of postal services in China on the other, can also be seen in picture postcards. In Japan the standardization of the postcard format was achieved effectively and systematically, but in China postcard formats remained quite diversified. Differences were also seen in the publishing market. In both countries many commercial producers of picture postcards appeared at the beginning of the 20th century, but while in Japan

these were exclusively Japanese companies, they were a very international mix in China. A thorough analysis of old East Asian picture postcards and their use shows that the Slovene collections and collectors are fully comparable with those from other parts of Europe.

The following three chapters are detailed interpretations of individual users of picture postcards. In Chapter 3, where the oldest picture postcards are the object of discussion, Chikako Shigemori Bučar and Maja Veselič analyse postcards of the seamen Josef Obereigner (“Pepon”) and Fran Vilfan, as well as of the architect Ivan Jager. The latter went to China to cooperate in the rebuilding of the Austro-Hungarian embassy after the Boxer Rebellion. All three men sent their picture postcards in the years between 1899 and 1902, as a supplement to their communication in letters. However, while Pepon and Vilfan wrote quite brief messages, typical for the postcard genre, Jager was conducting a study and field research, and therefore, put down all many details from his observations on the picture postcards.

Then follows a chapter by Bogdana Marinac about seamen and the picture postcards they collected. Her focus is on an album once owned by the naval curate Ivan Koršič. Due to the number of postcards and numerous correspondents, the album gives an excellent insight into the culture of sending and collecting picture postcards with East Asian and other non-European motifs that existed among seamen. For most sailors, picture postcards served as souvenirs and a material expression of the relationships they had with those they corresponded with. Koršič, however, was a true collector of postcards. He never travelled to East Asia himself, and the postcards he had were sent or given to him by those who sailed to the region on warships. In addition to the album of East Asian postcards, his collection includes a further six albums, with the postcards neatly arranged according to the themes.

Another enthusiastic collector of picture postcards was the world traveller, journalist and writer Alma Karlin, who between 1922 and 1924 spent a year and a half in Japan, Korea, China and Taiwan. Based on her own experiences, she wrote many travel reports and fictional stories set in East Asia. The vast majority of the more than 300 East Asian picture postcards in her collection were not sent – she bought them to use them as supplementary material to her writings and for her own collection. The focus of Barbara Trnovec’s contribution is thus on Alma Karlin’s creation and collection of visual materials during her journey around the world, and on how she used these materials upon her return home. For Karlin, travelling, collecting and writing intertwined with each other in order to achieve her ultimate goal – the creation and communication of new knowledge. The watercolour paintings, picture postcards and photographs which she brought home and used in her works and lectures were another effort in this vein.

In the last chapter, Chapter 6, Chikako Shigemori Bučar and Maja Veselič present a thematic analysis of the two main Slovene collections of old East Asian picture postcards, those of the collectors Ivan Koršič and Alma Karlin. Based on the detailed specification of the motifs on the postcards, the authors propose a scheme of three basic thematic categories – topographic, ethnographic, and other themes – with further subcategories. Each category is accompanied by an explanatory text followed by a selection of picture postcards with relevant motifs.

Each chapter of this book and the volume as a whole testify to the lively interest on a part of a section of Slovene society for these foreign, geographically and culturally distant lands. The motifs on the picture postcards allude to the well-established images of East Asia, and at the same time reflect the specific interests of senders and collectors. Though the book is richly illustrated with more than 220 picture postcards, the authors also draw attention to other facets of postcard research, such as the history of the postal system, reconstruction of individual journeys and their backgrounds, and a linguistic analysis of messages that were sent.

Viri in literatura

- ALMANACH. 1910. *Almanach für die k. und k. Kriegsmarine*. Pola, Wien: Gerold & Komp.
- ALMANACH. 1917. *Almanach für die k. und k. Kriegsmarine*. Pola, Wien: Gerold & Komp.
- ALMANACH. 1918. *Almanach für die k. und k. Kriegsmarine* (zbirka letopisov). Pola, Wien: Gerold & Komp.
- ANON. 1900a. »Vstaja na Kitajskem.« *Slovenec* 28 (125): 2, 1, 6. 1900.
- ANON. 1900b. »Revolucija na Kitajskem.« *Slovenec* 28 (134): 1–2, 1. 6. 1900.
- ANON. 1900c. »Dogodki v Kini.« *Slovenec* 28(144): 1, 1. 6. 1900.
- ANON. 1900d. »Revolucija na Kitajskem.« *Slovenski narod* 33 (136): 3, 16. 6. 1900.
- ANON. 1900e. »Dnevne vesti: Kitajski boksarji.« *Slovenski narod* 33 (136): 3–4, 16. 6. 1900.
- ANON. 1900f. »Vojna na Kitajskem.« *Slovenski narod* 33 (154): 1, 9. 7. 1900.
- ARHIV PMSMP. škatla Avstro-ogrška vojna mornarica, Dokumenti, spričevala.
- BACH-RITTER, RENATE. 1989. *L'Austria sui mari del mondo: Storia dell'i(e)r. Marina da guerra fra 1382 ed il 1918*. Trst: Edizioni Lint.
- BARCLAY, PAUL D. 2014. »How to Ascertain the Date (or Time Period) of Prewar Japanese Picture Postcards.« *East Asia Image Collection Blog* 4. september 2014. Dostopano 10. 10. 2021. <https://sites.lafayette.edu/eastasia/2014/09/04/how-to-ascertain-the-date-or-time-period-of-a-japanese-postcard/>
- BARCLAY, PAUL D. 2016. »Playing the race card in Japanese-governed Taiwan: Or, anthropometric photo-graphs as 'shape-shifting jokers'.« V *In the affect of difference: Representations of race in East Asian empire*, uredila Christopher P. Hanscom, C. in Dennis Washburn, 38–80. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- BARTHES, ROLAND. 1992. *Camera lucida: zapiski o fotografiji*. Ljubljana: ŠKUC in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- BAYER VON BAYERSBURG, HEINRICH. 1958. *Die k. u. k. Kriegsmarine auf weiter Fahrt*. Dunaj: Bergland Verlag.
- BICKERS, ROBERT. 2013. »The Lives and Deaths of Photographs in Early Treaty Port China.« V *Visualising China, 1845–1965: Moving and Still Images in Historical Narratives*, uredila Christian Henriot and Wen-Hsin Yeh, 3–38. Leiden, Boston: Brill.
- BOGATAJ, JANEZ. 2003. »Spominki v turizmu in muzejskih trgovinah.« V *Spominki, muzej, turizem, Zbornik s posveta »Spominki (tudi replike) v muzejski trgovini, muzej v turizmu«, organiziranega ob razstavi »Zgodbe muzejskih predmetov«, februarja 2002 v Posavskem muzeju Brežice*, uredil Ivan Kastelic, 13–25. Brežice: Posavski muzej.
- BRONZA, BORO. 2018. »Preparations of the Austrian Expedition towards India 1775–1776.« *Istraživanja: Journal of Historical Researches* 29: 63–77.
- BUBNOV, ALEKSANDAR D. 1930. *Istoria pomorske ratne veštine II. Doba brodova na paru do svetskoga rata*. Dubrovnik: Jadran.
- CROIZIER, RALPH C. 1988. *Art and Revolution in Modern China. The Lingnan (Cantonese) School of Painting, 1906–1951*. Berkely, Los Angeles, London: University of California Press.
- CULIBERG, LUKA. 2007. *Japonska med nacionalnim mitom in mitološko nacijo*. Ljubljana: Založba I*cf.
- ČEPLAK MENCIN, RALF. 2012. *V deželi nebesnega zmaja: 350 let stikov s Kitajsko*. Ljubljana: Založba *cf.
- DERŽAJ, MATJAŽ. 1997. »Poštne celine (vrednotnice) in njihova uporaba na slovenskem ozemlju.« V *Pošta na slovenskih tleh*, uredil Andrej Hozjan, 364–377. Maribor: Pošta Slovenije.
- DOLENC, ANTON. 1892. »Okolo sveta.« *Ljubljanski zvon* 12 (5): 305–312.
- DOMJAN, M. 1912. »Potovanje na Njegovega Veličanstva ladji 'Zenta'.« *Slovenske večernice: za pouk in kratek čas* 66: 146–160.

- DONKO, WILHELM M. 2013. *Österreichs Kriegsmarine in Fernost: Alle Fahrten von Schiffen der k. (u.) k. Kriegsmarine nach Ostasien, Australien und Ozeanien von 1820 bis 1914*. Berlin: Publi – Verlagsgruppe Holzbrinck.
- EHAGAKI SHIRYŌKAN (Postcard Museum), Kōbe. 2017. Dostop 3. 12. 2021. <https://www.ehagaki.org/>
- ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. 2021. Encyclopædia Britannica, Inc. Dostop 3. 12. 2021. <https://www.britannica.com/>
- ENCYCLOPEDIA OF JAPANESE HISTORY. 1979–1997. Tokyo: Yoshikawa Kōbunkan. digitized version in JapanKnowledge Lib. Dostop 3. 12. 2021. <https://japanknowledge-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/lib/en/display/?lid=30010zz488000>
- FRYDRYCZAK, BEATA. 1996. »Zbirateljstvo kot nova oblika sodelovanja v kulturi in umetniški praksi.« *Anthropos* 27 (3–4): 23–27.
- GEARY, CHRISTRAUD M. in VIRGINIA LEE WEBB. 1998. »Introduction: Views on Postcards.« V *Delivering Views: Distant Cultures in Early Postcards*, uredila Christraud M. Geary in Virginia-Lee Webb, 1–11. Washington in London: Smithsonian Institution Press.
- GORDON, ANDREW. 2009. *A Modern History of Japan: From Tokugawa Times to the Present*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- HABINC, MATEJA. 2004. *Ne le rožmarin za spomin: O spominskih predmetih in njihovem shranjevanju*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta.
- HABINC, MATEJA. 2005. »Spominski predmeti kot (zasebna) dediščina.« V *Dediščina v očeh znanosti*, uredila Jože Hudales in Nataša Visočnik, 105–116. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
- HALPERN, PAUL G. 1998. *Anton Haus: Österreich-Ungarns Großadmiral*. Gradec, Dunaj, Köln: Ulrich Moser Styria Verlag.
- HAMMONS, MARK. 2021 [1985]. »John Jager.« Dostopano 21. 8. 2021. <https://organica.org/pejager1.htm>
- HARRIS, LANE J. 2012. *The Post Office and the State Formation in Modern China, 1896-1949*. Doktorska disertacija, University of Illinois at Urbana-Champaign.
- HARRIS, LANE J. 2018. »Stumbling towards empire: the Shanghai Local Post Office, the transnational british community and informal empire in china, 1863-97.« *The journal of imperial and commonwealth history* 46 (3): 418-445.
- HENSHALL, KENNETH G. 2012. *A History of Japan: From Stone Age to Superpower*. Third Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- HEPTING, DARYL H. 1999. *A New Paradigm for Exploration in Computer-Aided Visualization*. Doktorska disertacija, Simon Fraser University. Dostop 4. 2. 2021. <http://www2.cs.uregina.ca/~hepting/research/works/1999-12-Hep-A-New-Paradigm-for-Exploration-in-Computer-Aided-Visualization.html>.
- HIGHT, ELEANOR M. 2002. »The many lives of Beato's 'beauties'.« V *Colonialist Photography: Imag(in)ing Race and Place*, uredila Eleanor M. Hight in Gary D. Sampson, 126–158. London, New York: Routledge.
- HIGHT, RÉGINE. 1999. »Photography and portraiture in nineteenth-century China.« *East Asian History* 17/18: 77–102.
- HOSOMA, HIROMICHI. 2020. *Ehagaki no jidai*. Tokyo: Seidosha.
- HRIBAR, ANGELIKA. 2000. »Gozdarski direktor posestva Snežnik Jožef Obereigner in njegova rodbina.« *Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino* 48 (1/2): 42–56.
- HRIBAR, VILJEM MARJAN (UR.). 2003. *Mandarin: Hallerstein, Kranjec na kitajskem dvoru*. Radovljica: Didakta.
- HSU, IMMANUEL C. Y. 2008. »Late Ch'ing foreign relations, 1866–1905.« V *The Cambridge History of China: Late Ch'ing, 1800–1911*, Volume II, Part 2, uredila John K. Fairbank in Kwang-ching Liu, 70–141. Cambridge: Cambridge University Press.
- ISHIMORI, SHUZO. 1989. »Popularization and Commercialization of Tourism in Early Modern Japan.« *Senri Ethnological Studies* 26: 179–194.

- IVAŠIČ, MARTA. 2019. »'Spomin s Kine': Kitajski spominski predmeti sooblikujejo podobo habsburškega Trsta.« *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 67 (3): 649–663.
- JURIŠEVIČ, FRAN. 1981. *S pošto skozi preteklost Slovenskega primorja in Istre*. Koper: Lipa.
- KAČIČNIK GABRIČ, ALENKA. 2000. »Henrik Schollmayer Lichtenberg.« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 48 (1–2): 57–64.
- KANG, INHYE. 2016. »Visual technologies of imperial anthropology: Tsuboi Shōgorō and multiethnic Japanese empire.« *Positions* 24 (4): 761–787.
- KARLIN, ALMA M. 1923a. »XIX. Das Ainuland, das kühle I.«. *Cillier Zeitung* 48 (65): 16. avgust.
- KARLIN, ALMA M. 1923b. »XIX. Das Ainuland, das kühle II.«. *Cillier Zeitung* 48 (66): 19. avgust.
- KARLIN, ALMA M. 1928. »Aus Land und Stadt.« *Cillier Zeitung* 53 (2): 5. januar.
- KARLIN, ALMA M. 1929. *Einsame Weltreise: Die Tragödie einer Frau*. Berlin: Minden in Westfalen; Leipzig: Wilhelm Köhler Verlag.
- KARLIN, ALMA M. 1931. *Mystik der Südsee: Liebeszauber, Todeszauber, Götterglaube, seltsame Bräuche bei den Geburten usw.* Berlin Lichterfelde: Hugo Behrmühler Verlag.
- KARLIN, ALMA M. 1969. *Samotno potovanje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- KARLIN, ALMA M. 1996. *Urok Južnega morja: tragedija neke žene*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- KARLIN, ALMA M. 1997. *Popotne skice*. Ljubljana: Kmečki glas.
- KARLIN, ALMA M. 2006. *Samotno potovanje v daljne dežele: tragedija ženske*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- KARLIN, ALMA M. 2010. *Sama: Iz otroštva in mladosti*. Celje: In lingua.
- KINDAI SEKAI KANSEN JITEN (The Encyclopedia of World Modern Warships). 2006. Dostop 4. 12. 2021. <http://hush.gooside.com/name/Biography/658241morina.html>
- KING, ROBERT J. 2008. »William Bolts and the Austrian Origins of the Lapérouse Expedition.« *Terrae Incognitae* 40 (1): 1–28.
- KLINGER, WILLIAM. 2013. »Mornarička akademija, Riečka dona-godine največeg uspona, 1866–1914.« *VMornarička akademija i pomorsko školstvo u Rieci, Bakru in Malom Lošinjju*, uredil Ervin Dubrović, 9–11. Rijeka: Muzej grada Rijeke.
- KOMAN, DUŠAN. 2017. »Japonski braniki mečev v zapuščini Arhitekta Ivana Jagra.« *V Poti samurajev: japonsko orožje in bojevniška kultura na Slovenskem*, uredil Tomaž Lazar, 63–71. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- KOPP, CORNELIA. 1931. *Namizni koledar za leto 1931*. Leipzig: Otto Meyer.
- KORTE, BARBARA. 2016. »Western Travel Writing 1750–1950.« V *The Routledge Companion to Travel Writing*, uredil Carl Thompson, 172–184. New York: Routledge.
- LAMUT, MITJA. 2003. *Potniške ladje na razglednicah*. Ljubljana: Mitja Lamut.
- LAMUT, MITJA. 2013. *Parniki Jadrana na razglednicah*. Zagreb: V. B. Z..
- LAVAR, MICHAEL. 2012. »A Whole New World (Order): Early Modern Japanese Foreign Relations, 1550–1850.« V *Japan Emerging: Premodern History to 1850*, uredil Karl F. Friday, 333–343. Boulder, Colo: Routledge.
- LAZAR, TOMAŽ. 2017. »Slovensko odkrivanje Japonske.« V *Poti samurajev: japonsko orožje in bojevniška kultura na Slovenskem*, uredil Tomaž Lazar, 17–41. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- LEE, CHINYUN. 2001. »The Short Life of the Austrian Concession in Tianjin.« *Asian and African Studies* V/1–2: 74–92.
- LEIGH, ELIZABETH. 1924. »From Lapland to Peru.« *The Register – Women's Page* (22 April).
- LIPUŠČEK, UROŠ. 2013. »Interpretations of the Chinese Boxer Rebellion in the Slovenian Press at the Beginning of the 20th Century.« *Asian Studies* 1 (2): 35–49.

- LUKAN, WALTER, ET.AL. 1985. »H kulturni zgodovini razglednic.« V *Pozdrav iz Ljubljane: mesto na starih razglednicah*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- MAČEK, AMALIJA. 2018. »'Biti jaz v popolni svobodi': Poskus orisa Alminega pojmovanja književnosti in ljubezni.« *Dialogi* 54 (9): 5–25.
- MAČEK, AMALIJA, VERONIKA PFLAUM IN ANA VILFAN VOSPERNIK. 2019. »O strukturi tržaškega meščanstva v 19. in začetku 20. stoletja: Prikaz na primeru družinske zgodovine Sergija Vilfana.« *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 67 (3): 545–570.
- MALLY, EVA. 2007. »Pesti pravičnosti in harmonije v boju proti imperialistom.« *Prispevki za novejšo zgodovino* XLVII (1): 37–52.
- MARCHETTI, HERMANN. 1894. *Die Erdumsegelung S. M. Schiffes »Saida« in den Jahren 1890, 1891, 1892*. Dunaj: Carl Gerold's Sohn.
- MARINAC, BOGDANA. 2002. »Ladja je moj dom: Bivalni pogoji na trgovskih ladjah Kraljevine Jugoslavije, Dopnilo k razstavi.« V *Kultura na narodnostno mešanem ozemlju Slovenske Istre: Varovanje naravne in kulturne dediščine na področju konservatorstva in muzeologije*, uredila Sonja Ana Hoyer, 277–301. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- MARINAC, BOGDANA. 2005. »Spomini od popotovanja njegovega veličanstva ladje Saida«: Potovanja z ladjami avstro-ogrske vojne mornarice skozi oči slovenskih pomorščakov. Piran: Studio 37, Marina Portorož.
- MARINAC, BOGDANA. 2017. *Čez morje na nepoznani Daljni vzhod: Potovanja pomorščakov avstrijske in avstro-ogrske vojne mornarice v Vzhodno Azijo*. Piran: Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran.
- MARINAC, LEA. 2016. *Kitajska v očeh slovenskih pomorščakov v času Avstro-Ogrske*. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- MAYER, HORST F. in DIETER WINKLER. 1991. *Als Österreich die Welt entdeckte, Expeditionen und Missionen der Kriegsmarine*. Wiern: Edition S.
- NAQUIN, SUSAN. 2000. *Peking: Temples and City Life, 1400-1900*. Berkley: University of California Press.
- NEFF, ROBERT D. and Sunghwa Cheong. 2009. *Korea through Western Eyes*. Seoul: Soeul National University Press.
- PAHOR, MIROSLAV IN ZVONE PETEK. 1980. »Pomorščakov dnevnik: Potovanja pomorščaka Martina Toplaka.« *Teleks*: 52–54. 29. 2. 1980, 73. 1980, 14. 3. 1980, 21. 3. 1980, 28. 3. 1980, 4. 4. 1980.
- PAHOR, MIROSLAV. 1975. »Slovenski dijaki na avstrijskih vojno pomorskih akademijah.« V *15 let Višje pomorske šole Piran 1960–1975*, uredil Dušan Krnev, 71–130. Piran: Višja pomorska šola Piran.
- PAHOR, MIROSLAV. 1978. »Slovenski podoficirski kader v avstrijski vojni mornarici v razdobju od 1883 do 1903.« *Informator: Glasilo Splošne plovbe Piran*, XIX (3): 28–29.
- PAJSAR, BREDA. 2005a. »Arhitekt Ivan Jager (1871–1959) in njegova zapuščina v biblioteki Slovenske akademije znanosti in umetnosti.« V *Japonski lesorezi iz zbirke Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, 109–118. Ljubljana: Cankarjev dom.
- PAJSAR, BREDA. 2005b. »Muzejska zbirka arhitekta Ivana Jagra.« *Etnolog: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja* 15: 395–404.
- PAJSAR, BREDA. 2008. »Knjižnica Ivana Jagra v fondu Biblioteke SAZU.« V *Sedemdeset let Biblioteke Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, 167–197. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- PARK, MIJEOUNG. 2014. »Nichibunken Japanese Studies Series No. 52« *Teikoku shihai to Chōsen hyōshō*. Kyōto: International Research Center for Japanese Studies.
- PETKOVIĆ, DARIO. 2004. *Ratna mornarica Austro-Ugarske monarhije. Brodovi u K.u.K. Kriegsmarine s prijelaza iz 19. u 20. stoljeća do kraja prvog svjetskog rata*. Pula: C. A. S. H..
- PETRULIS, ALAN. 2020. »Postcard Novelties pt. 2.« *Metropostcards*. Dostopano 20. 8. 2021. <http://www.metropostcard.com/tech5-novelties2.html>.
- PLANINC, LUCIJA. B.n.l. »Postopki izdelave in materialna sestava najstarejših pozitivov analognih fotografij ter njihove osnovne značilnosti.« *Skupnost muzejev Slovenije*. Dostop 15. 3. 2021. [http://www.sms-muzeji.si/ckfinder/userfiles/files/2-13-1-Fotografija_s1\(2\).pdf](http://www.sms-muzeji.si/ckfinder/userfiles/files/2-13-1-Fotografija_s1(2).pdf).

- PMSMP, Fototeka.
- PMSMP [Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran], Dolenc, AOVV [Avstro-Ogrska vojna mornarica], fond Dolenc.
- PMSMP, AOVV, Dokumenti, spričevala, spomini.
- PMSMP, AOVV, Koršič, Dolenc, Kristan, Zevnik, Blaznik, Rupnik, Lipovž, Tepina, Kordelič, Mikolič.
- PMSMP, Kartoteka pomorščakov.
- PMSMP, Lipovž, Anton, Potopis, AOVV, škata Dokumenti, spomini.
- PMSMP, Rupnik, Ivan, Spomini prešlih dni, Spomini od popotovanja na Njegovega Veličanstva ladije Saida, AOVV, Dokumenti, spričevala, spomini.
- PODBERŠIČ, RENATO ML. 2010. »Ivan Koršič.« V *Tvorci slovenske pomorske identitete*, uredili Andrej Rahten, Nadja Terčon in Mateja Matjašič Friš, 137–148. Ljubljana: Založba ZRC, Inštitut za kulturno zgodovino.
- POHAR, ROBERT. 1951. »Iz popotne torbe slovenskega mornarja Hermana Zeja, podlistek iz leta 1951.«
- PREMZL, PRIMOŽ. 1997. »Razglednice na Slovenskem.« V *Pošta na slovenskih tleh*, uredil Andrej Hozjan, 380–405. Maribor: Pošta Slovenije.
- ROBERTS, CLAIRE. 1992. »In her view: Hedda Morrison's photographs of Peking, 1933-46.« *East Asian History* 4: 81-104.
- ROGAN, BJARNE. 2005. »An Entangled Object: The Picture Postcard as Souvenir and Collectible, Exchange and Ritual Communication.« *Cultural Analysis* 4: 1–27.
- ROŠKER, JANA S. 2010. *Odnos kot jedro spoznanja: kitajska filozofija od antičnih klasikov do modernega konfucijanstva*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ROŠKER, JANA S. 2012. »Filozofske prenovne Kitajske na pragu moderne dobe – obdobje političnih in idejnih tranzicij.« V *Tradicija v objemu modernosti: Stoletje kitajskega preporoda*, uredili Jana S. Rošker in Nataša Vampelj Suhadolnik, 133–46. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- ROŠKER, JANA S. 2018. »Idejno in politično ozadje Cai Yuanpeijevega delovanja.« V *Izbrana dela Cai Yuanpeija: Umetnost, estetika in kultura*, uredili Jana S. Rošker in Nataša Vampelj Suhadolnik, 13–30. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- ROŠKER, JANA S. in NATAŠA VAMPELJ SUHADOLNIK, ur. 2018. *Izbrana dela Cai Yuanpeija: Umetnost, estetika in kultura*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- SAITŌ, TAKIO. 1985. »Yokohama ehagaki: Yomigaeru shinsai mae no Yokohama Fūkei.« *Kaikō no hiroba news* 12: 1–4. Yokohama: Yokohama Archives of History.
- SAJE, MITJA, ur. 2009. *A. Hallerstein - Liu Songling: The Multicultural Legacy of Jesuit Wisdom and Piety at the Qing Dynasty Court*. Maribor: Association for Culture and Education Kibla; Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.
- SAJE, MITJA. 1997. *Zgodovina Kitajske: obdobje Yuan in Ming. Tuji osvajalci in trdnost tradicionalne ureditve*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut.
- SAJE, MITJA. 2015. *Zgodovina Kitajske*. Ljubljana: Slovenska matica.
- SATŌ, KENJI. 2002. »Postcards in Japan: A historical sociology of a forgotten culture.« *International journal of Japanese sociology* 11: 35–55.
- SCHEMATISMUS. 1899–1900. *Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegs-Marine für 1900*. Wien: k. k. Hof- und Staatsdruckerei.
- SCHOR, NAOMI. 1994. »Collecting Paris.« V *The Cultures of Collecting*, uredila John Elsner in Roger Cardinal, 252–274. London: Reaktion Books.
- SCHREIBER, H. 1934. *Chronik des Kirchspiels Brunshaupten, Bund II, Kühlungsborn Pfarrhaus*.
- SENICA KLEMEN. 2021. »Following in the Footsteps of Isabella Bird? Alma Karlin and Her Representations of Japan.« *Asian Studies* 9 (3): 225–257. <https://doi.org/10.4312/as.2021.9.3.225-257>

- SETH, MICHAEL J. 2016. *A Concise History of Premodern Korea: From Antiquity through the Nineteenth century*. Lanham, Boulder, New York, London: Rowman & Littlefield.
- SHAFFER, GENEVE L. A. 2014. *The Log of the Empire State*. CreateSpace Independent Publishing Platform.
- SHIGEMORI BUČAR, CHIKAKO. 2016. »Surovenia kyōwakoku hokan no ehagaki korekushon.« *V Nihon teikoku no hyosho: seisei kioku keisho*, uredila Mijeoung Park in Rei Hasegawa, 219–244. Tokyo: Enishi shobō.
- SHIGEMORI BUČAR, CHIKAKO. 2017. »Zbirke starih japonskih razglednic v Republiki Sloveniji.« *Asian Studies* 5 (2): 203–225.
- SHIGEMORI BUČAR, CHIKAKO. 2019a. »Alma M. Karlin's Visits to Temples and Shrines in Japan.« *Poligrafi* 24 (93-94): 3–48.
- SHIGEMORI BUČAR, CHIKAKO. 2019b. »The Oldest Japanese Picture Postcards in Today's Slovenia.« *Ars & Humanitas* 13 (1): 151–173.
- SHIGEMORI BUČAR, CHIKAKO. 2019c. »Korean Picture-Postcards Archived in the Republic of Slovenia.« *Studia orientalia Slovaca* 18 (2): 133–163.
- SHIGEMORI BUČAR, CHIKAKO. 2019d. »Picture postcards sent from Japan by Austro-Hungarian navy members.« *Tabula: časopis Filozofskog fakulteta u Puli* 16: 1–22.
- SHIGEMORI BUČAR, CHIKAKO. 2020. »Alma Karlin in Korea: observation of the land and its people by an adventurer from Slovenia.« *V Koreans and Central Europeans Vol. 3, Informal contacts up to 1950*, uredil Andreas Schirmer, 207–222. Vienna: Praesens Verlag.
- SKŘIVAN, ALEŠ. 2008. »Austro-Hungarian export to China.« *V Prague Papers on the History of International Relations*. Praga: Institute of World History. Dostop 2. 3. 2017. <http://usd.ff.cuni.cz/?q=system/files/skrivan%20junior%20export.pdf>.
- SLOBODNÍK, MARTIN. 2013. »Early Contacts Between the Austro-Hungarian Empire and China: The Zichy Brothers in East Asia.« *V Talking Literature: Essays on Chinese and Biblical Writings and their Interaction*, uredila Raoul David Findeisen in Martin Slobodník, 101–121. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- SONTAG, SUSAN. 2001. *O fotografiji*. Ljubljana: Študentska založba.
- SONTAG, SUSAN. 2006. *Pogled na bolečino drugega*. Ljubljana: Sophia.
- SOSHIRODA, AKIRA. 2005. »Inbound tourism policies in Japan from 1859 to 2003.« *Annals of Tourism Research* 32 (4): 1100–1120.
- STRES, PETER. 1991. »Ivan Koršič, superior avstro-ogrske mornarice.« *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo* 116: 229–230.
- ŠMITEK, ZMAGO. 1986. *Klic daljnih svetov: Slovenci in neevropske kulture*. Ljubljana: Založba Borec.
- ŠMITEK, ZMAGO. 1988. *Poti do obzorja: Antologija slovenskega potopisa z neevropsko tematiko*. Ljubljana: Založba Borec.
- ŠTRUKELJ, PAVLA. 1980–1982. »Neevropske zbirke v muzeju Goričane.« *Slovenski etnograf* 32: 125–58.
- THIRIEZ, RÉGINE. 2004. *Historical Chinese Postcard Project: 1896–1920*. Dostop 15. 9. 2021. <http://postcard.vcea.net/>
- THIRIEZ, RÉGINE. 2010. »William Saunders, Photographer of Shanghai Customs.« *Visual Resources* 23 (3): 304–319.
- TITUS, FELICITAS. 2012. *Old Beijing: Postcards from the Imperial City*. Boston: Tuttle Publishing.
- TRNOVEC, BARBARA. 2020a. *Neskončno potovanje Alme M. Karlin: življenje, delo, zapuščina*. Celje: Pokrajinski muzej Celje; Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- TRNOVEC, BARBARA. 2020b. »Kaj vse bom na poti odkrila, kaj prinesla s seboj.« *Ars & Humanitas* 14 (2): 61–72. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- TROPPER, EVA. 2015. »Kotakte und Transfers: Der Ort der gedruckten Fotografie in einer Geschichte der Postkarte.« *V Gedruckte Fotografie: Abbildung, Objekt und mediales Format*, uredila Irene Ziehe in Ulrich Hägel, 216–234. Münster, New York: Waxmann Verlag.

- TSAI, WEIPIN. 2015. »The Qing Empire's last flowering: the Expansion of China's Post office at the turn of the twentieth century.« *Modern Asian Studies* 49 (3): 895–930.
- TYTHACOTT, LOUISE. 2018. »The Yuanmingyuan and its Objects.« V *Collecting and Displaying China's 'SummerPalace' in the West: The Yuanmingyuan in Britain and France*, uredila Louise Tythacott, 3–24. New York in London: Routledge.
- VAMPELJ SUHADOLNIK, NATAŠA. 2019. »Zbirateljska kultura in vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji.« V *Procesi in odnosi v Vzhodni Aziji: zbornik EARL, SHA*, uredili Andrej Bekeš, Jana Rošker in Zlatko Šabič, 93–137. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- VESELIČ, MAJA. 2020. »Podobe tajvanskih staroselcev v zbirki razglednic Alme M. Karlin.« *Ars & Humanitas* 14 (2): 137–152.
- VESELIČ, MAJA. 2021. »The Allure of the Mystical: East Asian Religious Traditions in the Eyes of Alma M. Karlin.« *Asian Studies* 9 (3): 259–299.
- VIAGGIO. 1862–1865. *Viaggio intorno al globo della fregata austriaca Novara negli Anni 1857, 1858, 1859 sotto al comando del commodoro B. de Wüllerstorff-Urbair*, I–III. Vienna: Tipografia di Corte e di Stato.
- VIDMAR, VINKO. 1880. »Življenje na morji in potovanje okolo svetá.« *Letopis matice Slovenske*: 122–155.
- VIDOVIĆ, RADOVAN. 2004. *Život pod jadrina*. Split: Književni krug.
- VODOPIVEC, PETER. 2011. »Educated Elites in Slovene Regions before WWI – between National Aspirations and Social and Political Conservatism.« V *The Role of Education and Universities in modernization Processes in Central and South-Eastern European Countries in 19th and 20th Century*, uredila Peter Vodopivec in Aleš Gabrič, 63–72. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- VURNIK, STANKO. 1923. »Spomini Ivana Franketa.« *Zbornik umetnostne zgodovine* 3: 32–43.
- YAHUDA, MICHAEL. 2008. »The Sino-European Encounter: Historical Influences on Contemporary Relations.« V *China – Europe Relations: Perceptions, Policies and Prospects*, uredili David Shambaugh, Eberhard Sandschneider in Zhou Hong, 13–32. London in New York: Routledge.
- ŽAGAR, JANJA. 2001. »Spominski predmeti in spomin.« *Etnolog: glasilo Slovenskega etnografskega muzeja* 11: 289–294.

Glosar strokovnih izrazov in krajevnih imen

TRANSKRIPCIJA	IZVIRNIK	RAZLAGA
Ainu	アイヌ	Ainu
akōrōshi	赤穂浪士	Samuraji brez gospodarja (47 rōninov)
Amanohashidate	天橋立	Ama no hashidate (naravna znamenitost)
Aomen	澳門	Makao
Aonogahara	青野ヶ原	Aonogahara (taborišče)
Arima onsen	有馬温泉	Arima (toplice)
Asahi shinbun	朝日新聞	Asahi shimbun (dnevni časopis)
Asakusa	浅草	Asakusa (četrť)
Asakusa Sensōji (Asakusa Kanzeon)	浅草寺 (浅草観世音)	Asakusa Sensōji (Asakusa Kanzeon) (tempelj)
Ashikaga gakkō	足利学校	šola Ashikaga
Badaling	八達嶺	del Velikega zidu Badaling
bairi weixin	百日維新	stodnevna prenova
bakufu	幕府	bakufu (vojaška vlada)
bankoku yūbin rengō hagaki	萬國郵便聯合端書	»dopisnica univerzalne poštne unije.«
Bashamichi	馬車道	Bashamichi (ulica)
Beijing daxue	北京大學	Pekinška univerza
Bentendō	弁天堂	Bentendō (del templja)
Benzaiten	弁才天 / 弁財天	Benzaiten (Sarasvati) (budistična boginja)
bijin ehagaki	美人絵葉書	razglednice lepotic
bijin-ga	美人画	slike lepotic (žanr)
Bijutsu kōgeikai	美術工藝會	Združenje za umetnost in obrt
bushidō	武士道	bushidō (samurajski kodeks)
chakushoku-shi	着色師	slikarji imenovani "ljudje, ki dodajajo barve"
Changcheng	長城	Veliki zid
Changdeokgung	창덕궁 / 昌德宮	Ena od kraljevih palač v Seulu
Chongwenmen	崇文門	vrata Chongwen
Chōson	(朝鮮)	Chōson (obdobje)
Daibutsu	大佛	Veliki Buda
daimyō	大名	daimyō (vojskovodja)
Danja	蠶家	Tanka (ljudstvo)

TRANSKRIPCIJA	IZVIRNIK	RAZLAGA
Daqing youzheng	大清郵政	Pošta velike dinastije Qing
Dejima	出島	Dejima (otok)
Dōgo onsen	道後温泉	Dōgo (toplice)
Edo jidai	江戸時代	Edo (obdobje)
Edomachi	江戸町	Edomachi (ulica)
Ehagaki shiryōkan	絵葉書資料館	Muzej razglednic (Postcard Museum)
fen	分	en stotin fen
Foxiang ge	佛香閣	Pagoda Budove dišave
Fujisan	富士山	Fuji (gora)
fukoku kyōhei	富国強兵	»bogata dežela in močna vojska« (slogan)
Fushimi inari taisha	伏見稲荷大社	Fushimi inari (tempelj)
Genpei kassen	源平合戦	vojna Genpei
gongshang shuxinguan	工商書信館	uradi za poslovno korespondenco
Guanyin	觀音	Guanyin (boddhisatva)
Guomindang	國民黨	Narodna stranka
Guqin tai	古琴台	terasa Guqin
Hagaki bungaku	ハガキ文学	Dopisniška literatura (mesečnik)
hagoita	羽子板	loparček za japonsko igro z loparjem in perjanico
Hagoromochō	羽衣町	Hagoromo (ulica)
Han chao	漢朝	Han (dinastija)
hanbok	한복 / 韓服	hanbok
Hanzu (Hanren)	漢族 (漢人)	Han (ljudstvo)
hang	行	trgovska združenja hong
heimin	平民	običajno ljudstvo
hikyaku	飛脚	sistem hitrih selov na Japonskem
Himeji	姫路	Himeji (mesto, taborišče)
Hōryūji	法隆寺	Hōryūji (tempelj)
Huanghelou	黄鹤楼	Paviljon rumenega žerjava
Huangqiongyu	皇穹宇	Dvorana Huangqiongyu
Huxinting	湖心亭	čajnica Huxinting (Paviljon sredi jezera)
ie	家	ie (institucija)
Ikariyama	錨山	Ikariyama (hrib)

TRANSKRIPCIJA	IZVIRNIK	RAZLAGA
Ikuta jinja	生田神社	Ikuta (svetišče)
Ise jingū	伊勢神宮	Ise (svetišče)
Isenomiya jinja	伊勢ノ宮神社	Isenomiya (svetišče)
Isezakichō	伊勢佐木町	Isezakichō (ulica)
Ishiteji	石手寺	Ishiteji (tempelj)
Itsukushima	厳島	Itsukushima (otok; svetišče)
Iwakura shisetsudan	岩倉使節団	misija Iwakura
Iyo	伊予	Iyo (dežela; topliški kraj)
jangseung	장승	jangseung (bogovi in varuhi)
jia	枷	kaznovalna naprava jia
jiken ehagaki	事件絵葉書	razglednice o aktualnih dogodkih
jinmagua	襟马褂	Svilen doprsni suknjič z zavihom
jipsin	짚신	jipsin (pleteni sandali)
Juyong guan	居庸關	Juyong (prelaz)
kabuki	歌舞伎	kabuki (gledališče)
Kabutochō	兜町	Kabuto-chō (finančno središče)
Kagoshima	鹿児島	Kagoshima (otok)
Kanda matsuri	神田祭	Kanda matsuri (praznik)
Kanda myōjin	神田明神	Kanda myōjin (svetišče)
kansei ehagaki	官製絵葉書	uradne predplačniške razglednice
Kasuga taisha	春日大社	Kasuga (svetišče)
Kejia	客家	Hakka (ljudstvo)
Kenrokuen	兼六園	vrt Kenrokuen
kimono	きもの (着物)	kimono
kindai yūbin seido no chichi	近代郵便制度の父	»oče modernega poštnege sistema«
kinen ehagaki	記念絵葉書	komemorativne oz. spominske razglednice
kitte	切手	znamke
koutou / kōtō	叩頭	obred v obliki udarca s čelom ob tla pred cesarjem
Kyōmachi	京町	Kyōmachi (ulica)
liangbatou	二把頭	mandžursko naglavno okrasje liangbatou
Longhua ta	龍華塔	Pagoda Longhua

TRANSKRIPCIJA	IZVIRNIK	RAZLAGA
Longmen	龍門	Zmajeva vrata
maki-e	蒔絵	tradicija japonskega slikarstva maki-e
Manshūkoku (Manzhouguo)	滿洲國	Mandžukuo (marionetna država)
Mantetsu byōin	滿鐵病院	Mantetsu (bolnišnica)
Manzhou	滿洲	Mandžurija
Marsu no midori	松の緑	Borovo zelenje (naslov pesmi)
Matsushima	松島	Matsushima (naravna znamenitost)
Matsuyamajō	松山城	grad Matsuyama
Mazu liedao	馬祖列島	Matsu (otočje)
Meiji	明治	Meiji (obdobje)
Meiji jingū	明治神宮	svetišče Meiji
Minatogawa jinja	湊川神社	Minatogawa (svetišče)
Ming chao	明朝	Ming (dinastija)
Ming shisan ling	明十三陵	Cesarske grobnice dinastije Ming
mingxinpian	明信片	dopisnice in razglednice
minxinju	民信局	cehovsko organizirani ponudniki dostavnih storitev
Miyajima	宮島	Miyajima (otok; svetišče)
Myōbudō	命婦道	Pot za lisice Myōbudō
naigū	内宮	notranje svetišče
Nan Putuo si	南普陀寺	Južni Putuo (tempelj)
Nankou	南口	Nankou (prelaz)
Nankō san, Minatogawa jinja	楠公さん、湊川神社	Nankō (tempelj) (drugo ime za svetišče Minatogawa)
Nanzan Honganji	南山本願寺	Nanzan Honganji (tempelj)
Nara jidai	奈良時代	Nara (obdobje)
Narashino	習志野	Narashino (taborišče)
nenga	年賀	oznaka "novoletno voščilo"
nengajō	年賀状	novoletno voščilo
nihon-ga	日本画	nihon-ga (umetniška slikarska tradicija)
Nijōjō	二条城	grad Nijō
Nikkō Tōshōgū	日光東照宮	Nikkō Tōshōgū (svetišče)
nishiki-e	錦絵	nishiki-e (barvni lesorezi)
nori	海苔	alge nori

TRANSKRIPCIJA	IZVIRNIK	RAZLAGA
oibane	追い羽根	japonska igra z loparjem in perjanico, ki se igra ob novem letu
oitsuke oikose	追いつけ、追い越せ	»dohiteti in prehiteti« (slogan)
Ōkura shūkokan	大倉集古館	muzej Ōkura
Ōsakajō	大坂城 / 大阪城	Osaški grad
Ōyama	大山	Ōyama (kraj; svetišče)
pailou	牌樓	kitajski slavolok
Qianmen	前門	Prednja vrata
Qin chao	秦朝	Qin (dinastija)
Qing chao	清朝	Qing (dinastija)
Qing (dong/xi) ling	清（東 / 西）陵	Vzhodne/zahodne cesarske grobnice dinastije Qing
rōnin	浪人	samuraj brez gospodarja (tavajoči)
Ryōgoku	両国	Ryōgoku (območje)
Ryōunkaku	凌雲閣	Ryōunkaku (nebotičnik)
saiku ehagaki	細工絵葉書	ročno izdelane razglednice
sakuhih ehagaki	作品絵葉書	razglednica-umetniško delo
sei i tai shōgun	征夷大將軍	veliki poveljnik ekspedicijskih sil proti barbarom (naziv)
Sennichimae Rakutenchi	千日前楽天地	Sennichimae Rakutenchi (zabaviščni park)
Seogwangsa	석왕사 (釋王寺)	Sōgwang-sa (tempelj)
seppuku (harakiri)	切腹 (腹切り)	ritualni samomor
shamisen	三味線	shamisen (glasbilo)
shanban	舢舨	Sampan (čoln)
Shanghai gong shuxinguan	上海工書信館	Šanghajski lokalni poštni urad
Shengxiangyu ta	勝像宝塔	Bela stupa
Shiba kōen	芝公園	park Shiba
Shin Yoshiwara	新吉原	Shin Yoshiwara (četrť)
shinden zukuri	寢殿造	shinden-zukuri (arhitekturni slog)
Shirokiya	白木屋	Shirokiya (veleblagovnica)
shōgun	將軍	šogun
Shōwa	昭和	Shōwa (obdobje)
sichou zhilu	絲綢之路	svilna pot
Sōfukuji	崇福寺	Sōfukuji (tempelj)

TRANSKRIPCIJA	IZVIRNIK	RAZLAGA
Song chao	宋朝	Song (dinastija)
Songshushan	松樹山	Songshushan (utrdba)
Sonnō jōi	尊王攘夷	»spoštujmo cesarja in naženimo barbare« (slogan)
sugi	杉	cedra
Suwayama	諏訪山	Suwayama (hrib)
Taika no kaishin	大化改新	reforme Taika
Taiping tianguo	太平天國	Nebeško kraljestvo Taiping
Taiping tianguo yundong	太平天國運動	taipinška vstaja
Taishō	大正	Taishō (obdobje)
Tamadare no taki	玉簾の瀧	Tamadare (slapovi)
tianming	天命	nebeški mandat
Tang chao	唐朝	Tang (dinastija)
Tiantan	天壇	Nebeški tempelj
tianzi	天子	Nebeški sin (cesar)
Tokugawa jidai	徳川時代	Tokugawa (obdobje)
tongcao	通草	Tetrapanax papyrifer (drevesna vrsta)
Tongzhi zhongxing	同治中興	Restavracija Tongzhi
Tōkyō daigaku	東京大学	Tokijska univerza
Tōkyō meisho	東京名所	»razglednice tokijskih znamenitosti v barvah«
torii	鳥居	vrata torii
Tōshōgū	東照宮	Tōshōgū (svetišče)
tsuba	鐔	japonski braniki meča tsuba
Tsurugaoka hachimangū	鶴岡八幡宮	Tsuruoka hachiman (svetišče)
Ueno kōen	上野公園	Ueno (park)
Ujibashi	宇治橋	Ujibashi (most)
ukiyo-e	浮世絵	ukiyo-e (barvni lesorezi)
Waitan	外灘	Bund
wakon yōsai	和魂洋才	»japonski duh in zahodno znanje« (slogan)
Wumen	午門	vrata Wu
wusi yundong	五四運動	gibanje četrtega maja
Wuta si	五塔寺	Tempelj petih pagod

TRANSKRIPCIJA	IZVIRNIK	RAZLAGA
Xin chao	新潮	Nova plima (revija)
Xin qingnian	新青年	Nova mladina (revija)
xin wenhua yundong	新文化運動	gibanje nove kulture
xinhai geming	辛亥革命	revolucija xinhai
Xita	西塔	Zahodna stupa
xiyang guizi	西洋鬼子	zahodni čezoceanski vragi
Yamate kōen	山手公園	park Yamate
Yamato damashii	大和魂	»duša Yamata« (japonski duh)
Yamato jidai	大和時代	Yamato (obdobje)
yangguizi	洋鬼子	čezoceanski vragi
Yatsushika odori	八鹿踊り	Ples osmih jelenov
Yihequan	義和拳	Pesti pravičnosti in harmonije (tajna družba)
Yihetuan	義和團	Zveza pravičnosti in harmonije (tajna družba)
yihetuan yundong	義和團運動	boksarska vstaja
Yiheyuan	頤和園	Nova poletna palača
Yokohama shashin	横濱写真	yokohamska fotografija
Yōmeimon	陽明門	vrata Yōmei
Yonghegong	雍和宮	Yonghegong (tempelj)
Yuanmingyuan	圓明園	Stara poletna palača
yūbin	郵便	pošta
yūbin hagaki	郵便はかき / 郵便ハガキ	poštna razglednica
Yuyuan	豫園	vrtovi Yuyuan
Zhengyang men	正陽門	vrata Zhengyang
Zhongguo	中國	Osrednje cesarstvo (Kitajska)
Zhongguo gongchandang	中國共產黨	Kitajska komunistična partija
Zhongguo tongmeng hui	中國同盟會	Kitajska združena zveza
Zhonghua minguo	中華民國	Republika Kitajska
Zhou chao	周朝	Zhou (dinastija)
Zhoushan dao	舟山島	Singlosan (otok v otočju Zhoushan)
Zijin Cheng	紫禁城	Prepovedano mesto

Glosar starih krajevnih imen

STARA IMENA	DANAŠNJA IMENA	V IZVIRNIKU	JAPONSKO IME	V JAPONSKEM IZVIRNIKU
Amoy	Xiamen	廈門		
Chefoo	Yantai	煙台	Entai	
Chemulpo	Incheon	(仁川)		
Dairen	Dalian	大連	Dairen	
Edo	Tokio	東京	Tōkyō	
Fochow	Fuzhou	福州		
Formoza	Tajvan / Taiwan	台灣		
Hankou / Hankow	Wuhan	武漢	Bukan	
Hanyang	Seoul	서울	Keijō	京城(ソウル)
Hoten	Shenyang	瀋陽	Hōten	奉天
Kanton	Guangzhou	廣州		
Kiauchou	Jiaozhou	膠州		
Kowloon (polotok)	Jiulong	九龍		
Lotsun	Luocun (verjetno)	羅村		
Macao / Makao	Aomen	澳門	Makao	マカオ
Mukden	Shenyang	瀋陽	Hōten	奉天
Namquan	Youyiguan	友誼關		
Nanking	Nanjing	南京	Nankin	
Nankou	prelaz Juyong	居庸		
Peitang	Beitang	北塘		
Port Arthur	Lüshun	旅順	Ryojun	
Samsah (zaliv)	Sansha	三沙		
Sanmun	Sanmen	三门		
Shanhaikuan (preliv)	Shanghai guan	山海關		
Shiakwan	Xiaguan	下關		
Taku	Dagu	大沽		
Taku Tongku	Dagu Tanggu	大沽塘沽		
Tientsin	Tianjin	天津	Tenshin	
Tongku	Tanggu	塘沽		
Tsimo	Jimo	即墨		
Tsingtau	Qingdao	青島	Chintao / Seitō	
Tsingwangtu	Qinhuangdao	秦皇島		

STARA IMENA	DANAŠNJA IMENA	V IZVIRNIKU	JAPONSKO IME	V JAPONSKEM IZVIRNIKU
Weihaiwei	Weihai	威海		
Woosung	Wusong	吴淞		
Wuchang	Wuhan (del mesta)	武漢	Bukan	

O avtoricah

Alja Filip

je diplomirana sinologinja in magistrska študentka sinologije. Raziskovalno se zanima za različne vrste vizualnih podob Kitajske, še posebej za stare razglednice in fotografije. Sodelovala je pri anotiranju kitajske kulturne dediščine v okviru projekta PAGODE-Europeana China.

Kontakt: alja.filip@gmail.com

Bogdana Marinac

je diplomirana etnologinja in sociologinja kulture. Kot muzejska svetnica v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran raziskuje in predstavlja dediščino pomorščakov, njihove življenjske zgodbe, način življenja, potovanja in srečanja s tujimi kulturami. Na to temo je pripravila vrsto stalnih in občasnih razstav, med katerimi je tudi razstava s knjigo o stikih avstro-ogrskih pomorščakov z Vzhodno Azijo *Čez morje na nepoznani Daljni vzhod*.

Kontakt: bogdana.marinac@guest.arnes.si

Chikako Shigemori Bučar

je jezikoslovka z doktoratom iz splošnega jezikoslovja, zaposlena kot izredna profesorica za japonologijo na Oddelku za azijske študije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Njena raziskovalna področja so jezikoslovje, kontrastiva jezikov, poučevanje japonskega jezika, zgodovina poučevanja japonskega jezika v Srednji Evropi ter jezikoslovna in kulturna izmenjava med Srednjo Evropo in Vzhodno Azijo, zlasti Japonsko in Korejo. Njeni novejši prispevki obravnavajo stare razglednice in predmete iz Japonske, ki jih hranijo v Republiki Sloveniji. Objavila jih je v akademskih revijah *Azijske študije*, *Ars et Humanitas*, *Poligrafi* idr.

Kontakt: chikako.shigemoribucar@ff.uni-lj.si

Barbara Trnovec

je antropologinja in etnologinja, raziskovalka ter publicistka. Je muzejska svetovalka, kustosinja za etnologijo ter skrbnica Zbirke Alme Karlin, Zbirke predmetov iz Azije in Južne Amerike ter Zbirke regionalne etnologije v Pokrajinskem muzeju Celje. V raziskovalnem delu se ukvarja z biografijo in zapuščino Alme M. Karlin; s provenienco muzealij; z zbirateljstvom; s slovensko ljudsko in uporabno umetnostjo, verovanji, vraževerjem, šegami in navadami; z dostopnostjo muzejskih vsebin, zlasti z interpretacijo in popularizacijo. Med drugim je avtorica velike pregledne razstave *Kolumbova hči Alma M. Karlin* (Cankarjev dom, Ljubljana, 2017) in razstave *Alma M. Karlin Einsame Weltreise / Sama okoli sveta* (Weltmuseum Wien, Dunaj, 2021) ter prve znanstvene monografije *Neskončno potovanje Alme M. Karlin*, o njenem življenju, delu in zapuščini.

Kontakt: barbara.trnovec@pokmuz-ce.si

Nataša Vampelj Suhadolnik

je sinologinja, umetnostna zgodovinarica in zgodovinarica, zaposlena kot izredna profesorica na Oddelku za azijske študije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. V raziskovalnem delu se ukvarja z vzhodnoazijsko materialno in zbirateljsko kulturo, vzhodnoazijsko dediščino v slovenskem prostoru, kitajsko tradicionalno in moderno umetnostjo, kitajsko grobno umetnostjo ter budistično umetnostjo. Nataša Vampelj Suhadolnik je med drugim vodja dveh nacionalnih projektov o vzhodnoazijskih zbirkah v Sloveniji ter pobudnica, soustanoviteljica in prva predsednica Evropske zveze za azijsko umetnost in arheologijo.

Kontakt: natasa.vampeljsuhadolnik@ff.uni-lj.si

Maja Veselič

je sinologinja in antropologinja, zaposlena kot docentka na Oddelku za azijske študije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Raziskovalno se ukvarja z vprašanji etničnosti in religije v Vzhodni Aziji ter idejnimi in materialnimi tokovi med Azijo in Evropo, s fokusom na vzhodnoazijski dediščini v Sloveniji.

Kontakt: maja.veselic@ff.uni-lj.si

Imensko kazalo

- Ahrens, Heinrich 61
Aleveque, Charles 96
Andō Hiroshige 安藤広重 42
Ashikaga, klan 足利氏 154, 174
Ashikaga Takauji 足利尊氏 154
Belgiojoso, Ludwig Karl Maria
 von Barbiano, grof 33
Blaznik, Anton 64
Blaznik, Avgust 98, 102, 103, 104, 105, 106, 107
Bolts, William 33
Cai Yuanpei 蔡元培 31
Castiglione, Giuseppe 22
Chen Duxiu 陳獨秀 31, 32
Civadelić, Marin 94
Cixi, cesarica vdova 慈禧太后 23, 29, 30, 34,
 40, 166
Cvelf, Franc 103
Dolenc, Anton 88, 94, 100, 105, 106
Dolenc, Viktor 98
Domjan, Matija 34, 35
Erhovnic, Selma 75, 76, 78, 82
Ferdinand Maksimilijan, nadvojvoda 33
Franc Jožef I., cesar 94
Frančišek, Ksaverij, misijonar 18
Frankè, Ivan 42
Gong, princ 恭 29
Grant, William 184
Guangxu, cesar 光緒 29, 30, 40
Haas, Eleonora von 41
Hallerstein, Ferdinand Avguštin 17
Hartung, Max 56, 61, 62, 63, 142, 167, 168
Haus, Anton 64, 105
Heng Xinyu 恒馨 194
Herrman, Emanuel 46
Herzberg, Maximilian 96
Hidari Jingorō 左甚五郎 156
Hill, Rowland 48
Hirohito, cesar 裕仁 205
Hong Xiuquan 洪秀全 23
Hongwu, cesar 洪武 169
Hu Shi 胡適 31
Hudec/Hudecz, Rudolf 90, 97, 134
Huxley, Thomas Henry 30
Ishimoto, K. 石本 60
Iwakura Tomomi 岩倉具視 25
Jager, Ivan (John) 12, 37, 41, 47, 64, 66, 69, 75,
 76, 77, 78, 80, 81, 82, 175, 212, 214
Jeanrenoud, Ida 80, 82
Jiang Jieshi (Chiang Kaishek) 蔣介石 31
Jugovic, Franc 80
Jurich, Pietro 103
Jurij III., kralj 16
Kang Youwei 康有為 30
Kangxi, cesar 康熙 16
Karel VI., cesar 33
Karlín, Alma M. 7, 8, 11, 12, 13, 15, 39, 41, 42, 52,
 54, 60, 61, 64, 65, 66, 111, 112, 114, 115, 116,
 117, 118, 119, 120, 122, 125, 126, 128, 129, 130,
 142, 148, 153, 154, 160, 171, 172, 173, 175, 176,
 179, 182, 184, 196, 198, 201, 203, 206, 207,
 208, 209, 210, 211, 214, 216
Keréc, Jožef 40
Ketteler, Clemens von 92, 203, 206
Kirchner, Raphael 126
Kitani Chigusa 木谷千種 208
Kliner, Matija 32
Kordelič, Rudolf 87, 88, 103, 106
Korenčan, Andrej 81
Koršič, Ivan 7, 8, 11, 12, 13, 35, 38, 45, 47, 52, 54,
 56, 64, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96,
 97, 98, 102, 105, 106, 107, 108, 125, 129, 130,
 131, 132, 133, 134, 140, 144, 145, 146, 147, 150,
 156, 158, 159, 166, 169, 170, 171, 173, 175, 178,
 182, 187, 190, 194, 203, 204, 211, 214, 216
Kovač, Veselko 40
Kristan, Viktor 64, 88, 94, 98, 99, 105, 106,
 107, 108
Kusakabe Kimbei 日下部金兵衛 18
Kusunoki Masashige 楠木正成 174
Leigh, Elizabeth 115
Lešnik, Ivan 39, 64, 88, 99, 100, 102, 105,
 106, 107

- Li Dazhao 李大釗 31
- Liang Qichao 梁啟超 30
- Lichtenberg in Hallerstein,
Wilhelmina, grofica 70, 71, 73
- Lipovž, Anton 39, 88, 100, 102, 106, 107
- Liu Songling 劉松齡 17
- Lu Xun 魯迅 31
- Ludwig, Mimi 120, 173
- Lupša, Ferdo 82
- Macartney, George, lord 16
- Machaček, Marica (Marizza) 74
- Maeda Kihee, družina 前田喜兵衛 61, 62
- Maejima Hisoka 前島密 48
- Majcen, Andrej 40
- Makoviz, Richard 38
- Mao Zedong 毛澤東 31
- Marija Terezija, cesarica 33
- Marolt, Janko 81, 82
- Maroltova, Jelca 81
- Miheljak, Vilibalda 116, 120, 122
- Minamoto, klan 源氏 17
- Minamoto Yoritomo 源頼朝 17
- Mori Ushinosuke 森丑之助 201, 202
- Morihiro Chōichi 森弘長一 133
- Moriyoshi 護良 154
- Mucha, Alfons 126
- Mutsuhito, cesar 睦仁 24, 25
- Naheh, Pazzeh 176
- Nakatani Ganko 中谷翫古 208
- Noordung,
gl. Potočnik Noordung, Herman
- Obereigner, Josef (Jožef, »Pepon«) von
12, 64, 66, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 80, 81,
82, 98, 175, 212, 214, 216
- Ozegović, Antonietta v. 94, 186
- Ožegović von Barlabaševac, Zvonimir 35, 38,
47, 52, 56, 65, 85, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97,
129, 131, 132, 133, 134, 144, 145, 146, 147, 150,
156, 158, 159, 166, 169, 170, 171, 173, 178, 182,
184, 186, 187, 190, 194, 203, 204
- Pečar, Viljem 100
- Perry, Matthew C. 24
- Petrič, Viktor 98
- Pirc, Ignacij 103
- Potočnik, Viljem 33
- Potočnik Noordung, Herman 33
- Qianlong, cesar 乾隆 16, 17, 22
- Qinshi, cesar 秦始皇 15
- Rant, Alojz 102
- Roosevelt, Theodore 27
- Rosthorn, Arthur von 34
- Rupnik, Ivan 88
- Ruxton, Robert Minturn Clarges 184
- Schollmayer, Henrik 70, 71, 73
- Schollmayer, Marie 69, 70, 71
- Schönburg Waldenburg, Emil 71
- Schönburg Waldenburg, Heinrich (Heinček) 71
- Schönburg Waldenburg, Herman 71
- Schönburg Waldenburg, Jožef (»Pepon«) 71
gl. Obereigner, Josef
- Schönburg Waldenburg, Marie 71
- Schönburg Waldenburg, Pavlina 71
- Schönburg Waldenburg, Zdenka 71
- Schwartz, August 46
- Seebacher, Augustu F. 115, 119, 120
- Seymour, Edward 34
- Shaffer, Geneve L. A. 117, 118
- Shiizuka Ichio 椎塚猪知雄 209
- Skušek, Ivan, ml. 8, 39, 40, 42, 105
- Snežniški, Jurij 71
- Stephan, Heinrich, von 46
- Sujin, cesar 崇神 152
- Sun Zhongshan (Sun Yatsen) 孫中山 30, 31, 32
- Štibil, Matevž 64, 88, 103, 104, 106
- Taira, klan 平氏 17, 148
- Taira no Kiyomori 平清盛 148
- Takehisa Yumeji 竹久夢二 126, 127
- Tan Sitong 譚嗣同 30
- Tepina, Alojz 90, 96, 105, 106
- Thomann (pl. Montalmar), Eduard
34, 81, 98
- Tokugawa, družina 德川家 18, 24, 25, 48
- Tokugawa leimitsu 德川家光 156
- Tokugawa Ieyasu 德川家康 15, 58
- Tokugawa Yoshinobu 德川慶喜 24
- Tongzhi, cesar 同治 28, 29

Toplak, Martin 39, 94, 106
Tratnik, Zofija 116
Tsuboi Shōgorō 坪井正五郎 175
Turk, Peter Baptist 40
Ueda Yoshizō 上田義三 61, 64
Ukmar, Anton 103
Utagawa Kunisada 歌川国貞 42
Vilfan/Wilfan, Alfons 80
Vilfan/Wilfan, Fran 12, 13, 64, 66, 80, 81, 82,
98, 105, 212, 214
Vilfan/Wilfan, Gabriela 80
Vilfan/Wilfan, Josip 80
Vilfan/Wilfan, Pavel 80
Voje, Leopold 100
Wanrong, cesarica 婉容 194
Watan, Hazehe 176
Wilfinger, Josef 34
Xi Jinping 習近平 32
Yamagata Aritomo 山縣有朋 26
Yamamoto Sanshichirō 山本讚七郎 64, 167, 184
Yan Fu 嚴復 30
Yongzheng, cesar 雍正 16
Yoshimura Kiyoshi 吉村清 61, 64
Yoshimura Tadao 吉村忠夫 209
Yoshioka Chōjirō 吉岡長次郎 61, 62
Yuan Shikai 袁世凱 30
Zei, Miroslav 108
Zevnik, Karel (Karl) 89, 99, 100, 105, 106
Zhang Zhidong 張之洞 31
Zhenyuan (polno ime Chen Zhenyuan)
哲遠 / 陳哲遠 148
Zhou Fu 周馥 92

